

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

265 а

712444

СБОРНИКЪ
Историко-Филологическаго
ОБЩЕСТВА

при Институтѣ князя Безбородко

въ Кѣвѣ.

ТОМЪ V.

КІЕВЪ.

Типографія П. П. Чоколова, Фундуклеевская улица, домъ № 22.

1904.

СБОРНИКЪ
Историко-Филологическаго
ОБЩЕСТВА

при Институтѣ князя Безбородко

въ Кѣвѣ.

ТОМЪ V.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY
КІЕВЪ.

Типографія И. И. Чоколова, Фундуклевская улица, домъ № 22.

1904.

712444

Печатано по постановленію Историко-Филологическаго Общества
при Институтѣ князя Безбородко.

Предсѣдатель Общества **М. Бережновъ.**

Историко-Филологическое
Общество
при Институте князя
Безбородко

INDEXED

Содержаніе т. V-го.

ОТДѢЛЪ I.

Изъ отчета о составѣ и дѣятельности Общества за истекшіи отчетный годъ (сентябрь 1902—сентябрь 1908).	стр. VII.
Протоколы засѣданій Общества за 1903 г.	VIII—XVII.

ОТДѢЛЪ II.

Пѣсни села Андреевки Нѣжинскаго уѣзда, собраны и къ печати
приготовилъ **В. В. Даниловъ**.

Предисловіе	стр. I—XIII.
Пѣсни	„ 1—96

	СТР.		СТР.
Любовь	1	Работницкія	53
Любовь дѣвушки	2	Рекрутскія	55
Любовь парня	6	Солдатскія	58
Неудачная любовь	13	Болѣзнь и смерть	60
Потеря дѣвичьей чести	22	Убійство	64
Ревность	23	Смерть Саливона	69
Разлука съ милымъ	25	Воры. (Разбойники)	70
Дѣвица уѣзжаетъ тайно	29	Разныя пѣсни	73
Чары	30	Свадебныя	74
Семейная жизнь	31	Колыбельныя	79
Жизнь на чужбинѣ	36	Веснянки	81
Мачиха. (Свекровь)	39	Петривки	83
Родители и дѣти	42	Колядки	84
Сиротство	45	Приказки	85
Несчастливая жизнь	45	Похоронныя пѣсни	93
Веселая жизнь. (Пьянство)	51		
Указатель			стр. 95

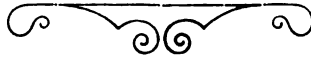
М. Н. Сперанскій. Южно-русская пѣсня и ея носители (по поводу бандуриста Т. М. Пархоменка)	97--230		
Предисловіе: Взгляды на современное состояніе устной народной поэзіи. Условія и методъ собранія памятниковъ народнаго творчества	97—105		
I. Т. М. Пархоменко, біографическія данныя, репертуаръ	105--110		
II. Организация пѣвческихъ артелей, ритуальъ экзамена и приѣма въ артель. Обученіе, заработокъ. Артель и составъ репертуара	111—126		
III. Значеніе артели для пѣсенной традиціи. Пѣвцы и територіальное распространеніе пѣсни. Дума въ губ. Черниговской, Полтавской и Харьковской. Духовный стихъ и шутливая пѣсня въ тѣхъ же губерніяхъ. Репертуары южно-русскіе и южно-великорусскіе.	126—136		
IV. Т. М. Пархоменко и его пѣсни. Выводъ.	134—145		
Дополненія	146—150		
Приложенія:	151—177		
I. Лирники и кобзари губ. Черниговской, Полтавской и Харьковской	151--159		
II. Репертуары кобзарей и лирниковъ	159--168		
III. Бандура.	175—176		
IV. Пѣсни Т. М. Пархоменка и А. Приходька	177--230		
	СТР.		СТР.
Морозенко	179	Петръ и Павель	205
Бѣгство трехъ братьевъ изъ Азова	180	Плачь земли	206
Вдова и три сына	187	Пятницы	207
Невольничій плачь	190	Лазарь	208
Сава Чалый	191	Когда бъ я зналъ	213
Смерть Богдана Хмельническаго	192	Что въ мірѣ является	214
Федоръ Безродный	194	Еще солнце не заходитъ	215
Сестра и братъ	197	Ангелы душу пробуждаютъ.	216
Почаевская	199	Евстафій царевичъ	217
Михайлова псалма	200	Сонъ Богородицы	219
Николай	—	Воскресная	220
Мати-Дѣва (Рождество)	201	Плачь души	221
Пятница	202	Исусе мой прелюбезный	222
Радуйся, царице	203	Страшный судъ (Ужаснися, человекѣ)	223
Страсти	—	Сидитъ Господь на небеси	224
Страсти	204	Чудо Почаевское	225
Георгій	—	Невдашечка	226

Ш

	СТР.
Изъ записей І. Ходоровскаго (лирникъ Приходько)	227—230
Страшный судъ.	227—230
Лазарь (шутка)	230

Документы и замѣтки. Сообщ. М. Н. Бережковъ	231—237
1. Жалованная грамота Петра В.	233
2. Заемная росписка	236
3. Письмо имп. Александра І.	237

Отчетъ и протоколы.

Изъ отчета о составѣ и дѣятельности Общества въ истекшемъ году (отъ сентября 1902 по сентябрь 1903), представленнаго секретаремъ Общества, М. И. Лилеевымъ.

Къ сентябрю 1902 года Общество состояло изъ 62 дѣйствительныхъ и 1 почетнаго члена; въ минувшемъ году вторымъ почетнымъ членомъ избранъ Антонъ Вячеславичъ Добіашъ, бывший предсѣдатель Общества и дѣйствительный членъ; вступилъ въ Общество дѣйствительнымъ членомъ профессоръ Института, Константинъ Ѳедоровичъ Радченко.

Выбыли за смертію три члена: Иванъ Леонтьевичъ Дейкунъ, нѣжинскій городской голова, скончался 24 мая сего 1903 года; профессоръ Петръ Ивановичъ Люперольскій скончался 27 мая того же 1903 г. въ Петербургѣ; профессоръ Сергій Николаевичъ Ждановъ скончался 1 сентября 1903 г. въ Нѣжинѣ. Потеря очень чувствительная намъ: всѣ трое были членами Общества съ перваго года его существованіи; два послѣднихъ были членами—основателями, особенно дорогими Институту и Обществу по своей долготѣнной службѣ. Вѣчная имъ память!

Вышелъ изъ Общества А. Ф. Постернаковъ, учитель Мариупольской гимназіи, по личному его заявленію предсѣдателю, лѣтомъ сего года.

Такимъ образомъ къ сентябрю 1903 г. въ Обществѣ состоятъ 2 почетныхъ члена и 58 дѣйствительныхъ.*)

*) А къ 1 января 1904 года, за смертію Ивана Аванасьевича Сребницкаго 22 октября 1903 года, представляющей для насъ новую дорогую утрату, въ Обществѣ состояло 2 почетныхъ и 57 дѣйствительныхъ членовъ. Впрочемъ эта цифра окажется ниже дѣйствительности, еслибы разобратъ г.г. членовъ, платящихъ денежныя взносы и доставляющихъ ученые статьи, отъ тѣхъ г.г. членовъ, которые не доставляютъ ни тѣхъ ни другихъ, которыхъ Правленіе Общества, однако, затрудняется выносить изъ списка членовъ, безъ заявленія съ ихъ стороны о желаніи быть въ Обществѣ.

Предсѣдатель Общества.

VIII

На основаніи выборовъ 15 сентября 1902 г. Правленіе Общества остается то же, которое было въ предшествующемъ году.

Въ отчетномъ году Общество имѣло 8 засѣданій для слушанія докладовъ по текущимъ дѣламъ и ученыхъ рефератовъ.

Общество издало въ 1903 году томъ IV-й своего «Сборника». Его печатаніе, вмѣстѣ съ оттисками статей для авторовъ, обошлось въ 488 рублей 75 копѣекъ. Въ томъ же году Общество постановило печатать V-й томъ «Сборника».

Библіотека Общества къ началу отчетнаго года заключала въ себѣ 326 названій, въ 873 книгахъ; въ теченіе года въ нее поступило: старыхъ названій 12, въ 31 книгѣ; новыхъ названій 38, въ 39 книгахъ. Всего къ сентябрю 1903 года библіотека заключаетъ въ себѣ 364 названія, въ 943 книгахъ.*)

Въ кассѣ Общества къ 1 сентября 1902 года находилось 254 руб. 27 коп.

Въ теченіе отчетнаго года поступило:

16 членскихъ 5 рублевыхъ взносовъ	80 руб.
отъ Императорской Археологической Комиссіи	100 руб.
отъ предсѣдателя Общества, М. Н. Бережкова пожертвовано	100 руб.
отъ продажи книгъ «Сборника» выручено	17 руб. 1 коп.
Итого	297 руб. 1 коп.

Израсходовано въ теченіе отчетнаго года:

на печатаніе части IV тома «Сборника»	288 руб. 75 коп.
на бланки и канцелярскіе расходы	11 руб. 12 коп.
служителю М. Скрипяку	6 руб.
кобзарю Т. Пархоменку	5 руб.
Итого	310 руб. 87 коп.

Остается къ 1 сентября 1903 года 240 руб. 41 к.*)

*) Столько же и къ 1 января 1904 года.

**) Предоставленные Обществу на раскопки отъ Импер. Археологич. Комиссіи 100 рублей возвращены въ Комиссію, такъ какъ раскопки не могли состояться. За отсылкою сихъ ста рублей, и за поступленіемъ новыхъ членскихъ взносовъ, въ кассѣ Общества къ 1 января 1904 года состоитъ 202 рубля 34 копѣйки и денежные средства, и работающія силы Общества убываютъ.

Предсѣдатель Общества.

Протоколы засѣданій Общества за 1903 годъ.

№ 75 (1). Засѣданіе Общества 23 февраля 1903 г.

Подъ предсѣдательствомъ М. Н. Бережкова, при секретарѣ М. И. Лилеевѣ, присутствовали члены: Ф. Ф. Гельбке, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, И. Г. Турцевичъ, В. Р. Фохтъ, Н. О. Шарко, нѣсколько студентовъ Института, одинъ городской гость.

1. Предсѣдатель М. Н. Бережковъ прочелъ рефератъ о жизни и дѣятельности Ю. Крижанича, по поводу новой книги о немъ, и на основаніи этой книги: «Юрій Крижаничъ въ Россіи», трудъ С. А. Бѣлокурова, въ сборникѣ его статей подъ заглавіемъ «Изъ духовной жизни московскаго общества XVII вѣка», издан. Импер. Общ. И. и Д. при Москов. универ. Москва, 1902.

«Русская литература о Крижаничѣ, уже довольно значительная по размѣрамъ, обогатилась новымъ прекраснымъ трудомъ объ этомъ знаменитомъ ученомъ панславистѣ XVII вѣка: разумѣемъ изслѣдованіе о немъ по архивнымъ даннымъ и вообще по первымъ источникамъ, принадлежащее С. А. Бѣлоурову. Въ 1890 году, г. Бѣлоурову посчастливилось найти въ Московск. Главномъ Архивѣ М. И. Д. связку документовъ, относящихся къ пребыванію Юрія Крижанича въ Москвѣ до ссылки его въ Тобольскъ и послѣ возвращенія въ Москву изъ этой ссылки; послѣ того г. Бѣлоуровъ, по его просьбѣ, получилъ нѣсколько документовъ изъ иностранныхъ архивовъ, въ особенности важныхъ документовъ изъ архивовъ Римскихъ; всѣ найденные и сообщенные документы онъ обслѣдовалъ съ надлежащимъ вниманіемъ въ текстѣ книги и сполна издалъ ихъ въ приложеніяхъ; онъ извлекъ изъ нихъ, равно изъ прежде напечатаннаго о Крижаничѣ у насъ и за границей, всё, что можетъ служить къ разъясненію жизни, дѣяній и замысловъ католическаго миссіонера-панслависта. Вышелъ обстоятельный критическій трудъ; теперь, благодаря этому тщательному труду г. Бѣлокурова, въ жизни Юрія Крижанича многое стало гораздо яснѣе прежняго, освѣтилось новымъ свѣтомъ, а иное стало только впервые извѣстнымъ изъ этого документальнаго труда. Смѣло рекомендуемъ его всѣмъ, кто интересуется умственной

жизнью Москвы и Рима, въ XVII вѣкѣ, и вообще культурно-историческими, церковными и политическими отношеніями православнаго Востока съ одной стороны, римскаго и протестантскаго Запада съ другой, кто вмѣстѣ съ тѣмъ интересуется личностью самого Юрія Крижанича: ученый славянинъ, католическій священникъ по сану, съ раннихъ лѣтъ задался мыслью о миссіонерской дѣятельности въ славянскихъ земляхъ, особенно въ Московскомъ государствѣ; онъ много размышлялъ о судьбахъ Востока и Запада, о возможномъ и нужномъ, по его убѣжденію, соединеніи церквей подъ главенствомъ папы, о соединеніи всѣхъ славянскихъ племенъ подъ властію московскаго царя, да римскаго первосвященника; тогда славяне освободились бы отъ нѣмцевъ, турокъ и всякихъ инородниковъ, стали бы сильны, благополучны. Всю жизнь онъ былъ занятъ своею идеей, т. е. идеей католическаго панславизма; напрасно предполагали, будто съ пріѣздомъ въ Россію, или послѣ долгаго проживанія въ ней, онъ «перемѣнился» въ своихъ чувствахъ и возрѣніяхъ относительно Россіи (Безсоновъ); въ существенномъ онъ не перемѣнился, а былъ одинаковъ и въ юности, когда, только что вступивши въ римскую коллегію св. Афанасія, онъ подаетъ записку съ планомъ московской миссіи, руководствуясь отчасти свѣдѣніями и соображеніями А. Поссевина (это было въ 1641 году, когда автору записки было года 22 или 23; эта записка—очень важный, доселѣ бывший неизвѣстнымъ документъ); однакожь былъ и въ пожиломъ возрастѣ, когда проживая въ Сибири, въ теченіе 15 лѣтъ, онъ неутомимо пишетъ рядъ сочиненій, въ коихъ болѣе или менѣе прикровенно высказываетъ все ту же любимую свою мысль, что русскіе, для своего душевнаго спасенія и всякаго на землѣ благополучія, должны отказаться отъ своихъ религіозныхъ «заблужденій», и вступить въ римскую церковь; съ этой мыслью онъ, освобожденный изъ ссылки, выѣхалъ къ себѣ домой, но умеръ въ Вѣнѣ (1683 года, въ началѣ сентября), не доѣхавъ до Рима, куда было стремился. Жаль за несчастіе Юрія Крижанича въ Россіи; а съ другой стороны и то приходится брать во вниманіе, что едва ли бы онъ принялъ къ сердцу чьи нибудь сожалѣнія: такіе люди, какъ Крижаничъ, или какъ нашъ протопопъ Аввакумъ, современникъ его и знакомый съ нимъ лично, при ихъ упорствѣ въ возрѣніяхъ, при ихъ неукротимомъ своенравіи и страстности, готовы были все вытерпѣть за свои возрѣнія; всякія неудачи, лишенія, не-

счастія только закаляютъ такихъ людей въ ихъ непреклонномъ упорствѣ; на нашъ взглядъ строгіе доктринеры, идеологи (не скажемъ—идеалисты), они считаютъ себя самихъ подвижниками, а всѣхъ другихъ—заблуждающимися несчастливцами, живущими въ суетѣ міра сего... При всемъ томъ, однако, жаль Крижанича, еще разъ повторимъ это: вѣдь онъ по своему любилъ славянъ и желалъ имъ добра; онъ чтилъ русскаго царя, вѣрилъ въ высокое историческое значеніе царской власти для всего славянства; свои заблужденія и ошибки онъ оплатилъ долгой ссылкой въ Сибирь, гдѣ написалъ цѣлый рядъ замѣчательныхъ трактатовъ, которые остались въ Россіи, и почти сполна дошли до нашего времени; его сочиненія, по мѣрѣ ихъ находенія, всегда возбуждали живой интересъ русскихъ ученыхъ; когда полное собраніе его сочиненій будетъ доведено до конца Московскимъ Обществомъ Исторіи и Древностей, то навѣрно оно съ новой силой пробудитъ вниманіе нашихъ и всѣхъ славянскихъ ученыхъ къ личности и трудамъ знаменитаго католическаго панслависта. А тѣмъ временемъ можетъ быть найдутся и напечатются новые матеріалы о немъ, которые помогутъ окончательно узнать его жизнь, понять его характеръ».

«Пока даже при богатыхъ новыхъ данныхъ въ книгѣ С. А. Бѣлокурова, остается не вполне яснымъ, за что собственно Юрій Крижаничъ былъ сосланъ изъ Москвы въ Тобольскъ, въ 1661 году, и для чего сосланъ туда съ немалымъ по тому времени ежегоднымъ жалованьемъ; если нашли неудобнымъ жить ему въ Москвѣ, когда догадались, что назвавшій себя «Юріемъ сербиномъ» не есть православный человекъ, а католикъ, и быть можетъ догадывались, что онъ даже священникъ католическій, имѣющій планы проповѣдывать унию, то почему тогда же не удалили его чрезъ Смоленскъ, домой? Какъ видно, правительство царя Алексѣя Михайловича, найдя Юрія Крижанича виноватымъ въ подмѣнѣ вѣроисповѣднаго званія, вмѣстѣ съ тѣмъ ждало отъ него полезной службы, работы, и потому отправило его въ Тобольскъ съ хорошимъ жалованьемъ, вполне обеспечивающимъ ему содержаніе и досугъ для ученыхъ занятій. Впоследствии, однако, жалованье Крижаничу было значительно уменьшено. Все это нуждается въ разъясненіи, почему оно такъ произошло, и какой собственно службы ожидали въ Тобольскѣ отъ опальнаго Юрія Крижанича».

«Въ исторической наукѣ достаточно извѣстны обстоятельства политической и церковной миссіи въ Москву Антонія Поссевина; гораздо меньше извѣстна миссія священника Александра Комулея, перваго въ Москвѣ славянина католическаго миссіонера, присланнаго папою Климентомъ VIII къ царю Θεодору Іоанновичу; названный А. Комулей былъ дважды въ Москвѣ, именно въ 1595 и 1597 году, но безъ успѣха для своей цѣли. Было бы желательнѣе лучше узнать исторію этой миссіи, которая приходится въ промежуткѣ пріѣздовъ Антонія Поссевина и Юрія Крижанича, втораго славянскаго миссіонера католика, который, впрочемъ, имѣетъ то отличіе отъ перваго, т. е. Комулея, что пріѣхалъ въ Россію на собственный страхъ, по своему горячему желанію, не только безъ позволенія начальства, но даже вопреки прямому папскому запрещенію. Между этими миссіонерами есть, всетаки, извѣстная историческая связь; мы надѣялись найти въ книгѣ г. Бѣлокурова нѣкоторыя соображенія объ этомъ предметѣ, но къ сожалѣнію ихъ не нашлось тамъ; впрочемъ автору было очень много дѣла и съ однимъ Юріемъ Крижаничемъ; написать объ немъ одною большую, документальную книгу—это одно дѣло заслуживаетъ благодарности автору со стороны тѣхъ, кто интересуется личностью Крижанича и его пребываніемъ въ Россіи. (Объ А. Комулеѣ мнѣ извѣстны документы въ Древн. Росс. Вивліофикѣ, ч. XII, и въ Русск. Историч. Библиотекѣ, т. VIII. Смотр. слѣдствія у Карамзина, II. 1. Р. т. X, 109-110, по изд. Эйнерлинга, и примѣч. 320 и 321; у Соловьева, И. Р. по изд. Товарищ. Общ. пользы кн. II, стр. 599; у Д. И. Иловайскаго, И. Р. III, примѣч. 58).

«Для насъ въ частности интересны тѣ страницы книги г. Бѣлокурова (стр. 159-169; 252), которыя касаются до проживанья Ю. Крижанича въ Нѣжинѣ. Въ 1659 году, на пути изъ Вѣны въ Москву, онъ провелъ здѣсь около 5 мѣсяцевъ, съ апрѣля по августъ, живя въ домѣ нѣжинскаго протопопа Максима Филимоновича, который впоследствии сталъ Меодій епископъ метиславскій; по признанію Ю. Крижанича, протопопъ все время «кормилъ» его; онъ же, конечно, помогаль пришельцу знакомиться съ новою для него средой и съ положеніемъ малороссійскихъ дѣлъ въ это тревожное время для Украйны и Московскаго государства (возстаніе Выговскаго, нашествіе татаръ, Конотопское пораженіе). Максимъ Филимоновичъ, усердный сторонникъ Московскаго правительства, дѣятельный и вліятельный не въ одномъ

Нѣжинѣ, старался склонять жителей отстать отъ гетмана Ивана Выговскаго, держаться крѣпче власти московскаго царя. Нѣжинѣ тогда сталъ центромъ новаго движенія въ Малороссіи на сторону Москвы. Нашъ случайный пришлецъ въ Нѣжинѣ, т. е. Юрій Крижаничъ, имѣлъ свою долю участія въ этомъ движеніи; онъ составилъ записку, или «бесѣду ко черкасамъ», въ которой, согласно съ отцемъ Максимомъ Филимоновичемъ, убѣждалъ казаковъ лучше служить московскому царю, а не королю польскому. Записка была читана нѣкоторыми лицами изъ мѣстной козацкой старшины, произвела нѣкоторое впечатлѣніе. Такое поведеніе Крижанича и вѣроятно рекомендація въ его пользу со стороны Максима Филимоновича боярину князю А. Н. Трубецкому, въ Путивлѣ, куда нѣжинскій протопопъ пріѣхалъ съ нѣжинскими представителями и со своимъ жильцомъ— клиентомъ, въ самомъ началѣ сентября 1659 г., облегчили послѣднему скорый пріѣздъ въ Москву. Былъ ли лично знакомъ Крижаничъ съ нѣжинскимъ полковникомъ Василиемъ Золотаренкомъ, невидать; но въ своихъ тобольскихъ сочиненіяхъ онъ не разъ вспоминаетъ про обоихъ полковниковъ братьевъ Золотаренковъ, безъ уваженія къ ихъ памяти».

Въ бесѣдѣ по поводу прочитаннаго реферата принимали участіе Ф. Ф. Гельбеке, А. И. Покровскій, М. Н. Сперанскій.

2. Въ закрытой части засѣданія доложено отношеніе Московскаго Археологическаго Общества къ нашему Обществу о содѣйствіи XIII-му Археологическому съѣзду лѣтомъ 1905 года: а) составленіемъ археологической карты Черниговской губерніи и б) составленіемъ указателей мѣстной историко-археологической литературы.

3. Предсѣдатель доложилъ письмо А. В. Добиша, въ коемъ онъ благодаритъ Общество за избраніе его почетнымъ членомъ.

4. Предсѣдатель предложилъ исправить фотографич. аппаратъ Общества, бывший нѣкоторое время въ пользованіи г.г. земскихъ статистиковъ.

5. Предложено напечатать въ «Сборникѣ» Общества рефератъ И. Г. Турцевича «Панегирикъ Риму Элія Аристиды». Предложеніе принято,—и назначено баллотировать трудъ И. Г. Турцевича въ одномъ изъ ближайшихъ засѣданій.

№ 76 (2). Засѣданіе 2 марта 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лплеевъ; членъ Общества, почетный попечитель Института, графъ А. А. Мусинъ-

«Въ исторической наукѣ достаточно извѣстны обстоятельства политической и церковной миссіи въ Москву Антонія Поссевина; гораздо меньше извѣстна миссія священника Александра Комулея, перваго въ Москвѣ славянина католическаго миссіонера, присланнаго папою Климентомъ VIII къ царю Θεодору Іоанновичу; названный А. Комулей былъ дважды въ Москвѣ, именно въ 1595 и 1597 году, но безъ успѣха для своей цѣли. Было бы желательнѣе лучше узнать исторію этой миссіи, которая приходится въ промежуткѣ пріѣздовъ Антонія Поссевина и Юрія Крижанича, втораго славянскаго миссіонера католика, который, впрочемъ, имѣеть то отличіе отъ перваго, т. е. Комулея, что пріѣхаль въ Россію на собственный страхъ, по своему горячему желанію, не только безъ позволенія начальства, но даже вопреки прямому папскому запрещенію. Между этими миссіонерами есть, всетаки, извѣстная историческая связь; мы надѣялись найти въ книгѣ г. Бѣлокурова нѣкоторыя соображенія объ этомъ предметѣ, но къ сожалѣнію ихъ не нашлось тамъ; впрочемъ автору было очень много дѣла и съ однимъ Юріемъ Крижаничемъ; написать объ немъ одномъ большую, документальную книгу—это одно дѣло заслуживаеетъ благодарности автору со стороны тѣхъ, кто интересуется личностью Крижанича и его пребываніемъ въ Россіи. (Объ А. Комулеѣ мнѣ извѣстны документы въ Древн. Росс. Вивліюфикѣ, ч. XII, и въ Русск. Историч. Библіотекѣ, т. VIII. Смотр. свидѣнія у Карамзина, II. 1. Р. т. X, 109-110, по изд. Эйнерлинга, и примѣч. 320 и 321; у Соловьева, И. Р. по изд. Товарищ. Общ. пользы кн. II, стр. 599; у Д. И. Иловайскаго, И. Р. III, примѣч. 58).

«Для насъ въ частности интересны тѣ страницы книги г. Бѣлокурова (стр. 159-169; 252), которые касаются до проживанья Ю. Крижанича въ Нѣжинѣ. Въ 1659 году, на пути изъ Вѣны въ Москву, онъ проведъ здѣсь около 5 мѣсяцевъ, съ апрѣля по августъ, живя въ домѣ нѣжинскаго протопопа Максима Филимоновича, который впоследствии сталъ Меѳодій епископъ мстиславскій; по признанію Ю. Крижанича, протопопъ все время «кормилъ» его; онъ же, конечно, помогаль пришельцу знакомиться съ новою для него средой и съ положеніемъ малороссійскихъ дѣлъ въ это тревожное время для Украйны и Московскаго государства (возстаніе Выговскаго, нашествіе татаръ, Конотопское пораженіе). Максимъ Филимоновичъ, усердный сторонникъ Московскаго правительства, дѣятельный и вліятельный не въ одномъ

Нѣжинѣ, старался склонять жителей отстать отъ гетмана Ивана Выговскаго, держаться крѣпче власти московскаго царя. Нѣжинѣ тогда сталъ центромъ новаго движенія въ Малороссіи на сторону Москвы. Нашъ случайный пришлецъ въ Нѣжинѣ, т. е. Юрій Крижаничъ, имѣлъ свою долю участія въ этомъ движеніи; онъ составилъ записку, или «бесѣду ко черкасамъ», въ которой, согласно съ отцемъ Максимомъ Филимоновичемъ, убѣждалъ казаковъ лучше служить московскому царю, а не королю польскому. Записка была читана нѣкоторыми лицами изъ мѣстной козацкой старшины, произвела нѣкоторое впечатлѣніе. Такое поведеніе Крижанича и вѣроятно рекомендація въ его пользу со стороны Максима Филимоновича боярину князю А. Н. Трубецкому, въ Путивлѣ, куда нѣжинскій протопопъ прѣхалъ съ нѣжинскими представителями и со своимъ жильцомъ— кліентомъ, въ самомъ началѣ сентября 1659 г., облегчили послѣднему скорый прїездъ въ Москву. Былъ ли лично знакомъ Крижаничъ съ нѣжинскимъ полковникомъ Василіемъ Золотаренкомъ, невидать; но въ своихъ тобольскихъ сочиненіяхъ онъ не разъ упоминаетъ про обоихъ полковниковъ братьевъ Золотаренковъ, безъ уваженія къ ихъ памяти».

Въ бесѣдѣ по поводу прочитаннаго реферата принимали участіе Ф. Ф. Гельбке, А. И. Покровскій, М. Н. Сперанскій.

2. Въ закрытой части засѣданія доложено отношеніе Московскаго Археологическаго Общества къ нашему Обществу о содѣйствіи XIII-му Археологическому съѣзду лѣтомъ 1905 года: а) составленіемъ археологической карты Черниговской губерніи и б) составленіемъ указателей мѣстной историко-археологической литературы.

3. Предсѣдатель доложилъ письмо А. В. Добіаша, въ коемъ онъ благодаритъ Общество за избраніе его почетнымъ членомъ.

4. Предсѣдатель предложилъ исправить фотографич. аппаратъ Общества, бывший нѣкоторое время въ пользованіи г.г. земскихъ статистиковъ.

5. Предложено напечатать въ «Сборникѣ» Общества рефератъ И. Г. Турцевича «Панегирикъ Риму Элія Аристиды». Предложеніе принято,—и назначено баллотировать трудъ И. Г. Турцевича въ одномъ изъ ближайшихъ засѣданій.

№ 76 (2). Засѣданіе 2 марта 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лилеевъ; членъ Общества, почетный попечитель Института, графъ А. А. Мусинъ-

Пушкинъ; члены: А. Ѳ. Абрамовъ, Б. Ф. Бурзи, Ф. Ф. Гельбе, А. А. Мартовъ, В. К. Пискорскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, А. И. Шнукъ, и нѣсколько студентовъ Института.

1. Студентъ В. В. Даниловъ прочиталъ свой докладъ о народныхъ пѣсняхъ, имъ собранныхъ въ селѣ Андреевкѣ нѣжинскаго уѣзда, монастырищенской волости, въ періодъ времени 1900—1903 г.г. Референтъ представилъ бытовую обстановку, въ которой живетъ нынѣ народная пѣсня, время когда преимущественно поется пѣсня и собранія молодежи, на которыхъ она поется, отмѣтилъ нѣкоторые отдѣльные факты, касающіеся до народной пѣсни, напримѣръ пѣсни о смерти «папа Саливона». По прочтеніи, г. референтъ давалъ отвѣты и разъясненія на предложенные ему вопросы отъ В. И. Рѣзанова, М. Н. Сперанскаго, М. Н. Бережкова и студента Кутыря. (Рефератъ напечатанъ въ настоящемъ томѣ «Сборника», вмѣстѣ съ пѣснями с. Андреевки).

2. Въ закрытомъ засѣданіи предѣдатель Общества прочелъ докладъ о томъ, какъ, по его мнѣнію Общество могло бы наилучше оказать содѣйствіе Московскому Археологическому Обществу къ предстоящему въ Екатеринославѣ XIII Археологическому съѣзду. По обсужденіи доклада выяснилось, что слѣдуетъ поставить задачу подготовки къ этому съѣзду болѣе ограниченную въ своемъ объемѣ, нежели какая намѣчалась Обществомъ и Археологической при немъ Комиссіей къ Харьковскому съѣзду; для тѣхъ г. г. членовъ, кои имѣютъ желаніе и досугъ работать для съѣзда, достаточно дѣла представляютъ тѣ историко-археологическіе матерьялы, какіе находятся на мѣстѣ, въ Нѣжинѣ, напримѣръ бумага и документы архива бывшаго греческаго Братства и Магистрата, Архива городской Нѣжинской думы и собраніе старыхъ документовъ, въ Думѣ хранящихся, важныхъ для исторіи города Нѣжина съ XVII вѣка, а также рукописи изъ собранія Института кн. Безбородка. Собраніе выразило надежду, что быть можетъ членъ Общества, Е. И. Кашпровскій, пополнить къ предстоящему съѣзду свою археологическую карту Черниговской губ., которую онъ уже представлялъ на Харьковскій съѣздъ.

Въ этомъ смыслѣ состоялось и постановленіе собранія, о коемъ будетъ увѣдомлено Московское Археологическое Общество, равно и Черниговская Архивная Комиссія.*)

*) Впослѣдствіи времени оааалось, что Черниговская Архивная Комиссія, обсуждая то же отношеніе Московскаго Археологическаго Общества, какое было

№ 77 (3). Засѣданіе 26 марта 1903.

Присутствовали: М. Н. Березковъ и М. И. Лилеевъ; Б. Ф. Бурви, Ф. Ф. Гельбеке, С. Н. Ждановъ, М. И. Мандесъ, А. А. Мартовъ, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, И. Г. Турцевичъ, Н. О. Шарко, А. И. Шнукъ.

1. Профессоръ И. Г. Турцевичъ предложилъ рефератъ подъ заглавіемъ «12-я рѣчьThemistia de religionibus и Андрей Дудичъ».

Этотъ рефератъ былъ вызванъ, по словамъ г. докладчика, статьёй профессора Ферстера «Andreas Dudith und die zwölfte Rede des Themistius», появившейся въ «Neue Jahrbücher für Klass. Altertum». etc. 1900, VI. Референтъ указавъ на то, что защитники греко-римскаго язычества въ IV вѣкѣ по Р. Х. опирались между прочимъ на принципъ вѣротерпимости, и что примѣръ этого мы находимъ въ 5-й и 12-й—рѣчахъ Themistia, далъ затѣмъ русскій переводъ соотвѣтствующей части первой изъ этихъ рѣчей, и доказывалъ, что теперешняя наша 12-я рѣчь Themistia, имѣющаяся, какъ извѣстно, только на латинскомъ языкѣ, представляющая большую частію повтореніе, т. е. латинскій переводъ сказаннаго въ 5-й рѣчи, есть въ дѣйствительности работа гуманиста XVI вѣка, Андрея Дудича; г. референтъ сообщилъ какъ доводы, въ пользу этого утверженія приводимые Ферстеромъ, такъ и свои нѣкоторыя соображенія.

Въ обсужденіи реферата И. Г. Турцевича приняли участіе М. Н. Сперанскій, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, С. Н. Ждановъ, Ф. Ф. Гельбеке.

2. Въ закрытомъ засѣданіи проф. М. Н. Сперанскій сообщилъ о своихъ переговорахъ съ кievскими содержателями типографій (Горбуновымъ, Чоколовымъ, Барскимъ), изъ коихъ двое послѣднихъ пред-

приславо и въ Нѣжинъ—Институту и Обществу,—постановила: собирать матеріалы, которые могутъ послужить для составленія археологической карты губерніи, равно также составлять библиографическіе указатели, или дополнять отчасти уже сдѣланные раньше указатели. (Смотр. протоколъ Комиссіи отъ 8 марта 1903 г. въ „Трудахъ Чернигов. губернска. Архива. Комиссіи, вып. V“).

Въ губернскомъ городѣ сподручнѣе библиографическія работы, чѣмъ въ уѣздномъ Нѣжинѣ. А у гг. членовъ Институтской корпорации и Общества очень мало досуга для специальныхъ археологическихъ и библиографическихъ трудовъ. Денежныя средства Общества при томъ же крайне скудны: ихъ не хватаетъ ни на свои нужды, ни въ уплату кому нибудь за услуги.

Предсѣдатель Общества.

ложили наибодѣе выгодныя условія для печатанія V тома «Сборника». Постановили: принять къ свѣдѣнiю, и обсудить дѣло въ редакціонномъ комитетѣ, а потомъ доложить въ одномъ изъ засѣданій Общества.

3. Предсѣдатель Общества и Археологической комиссіи доложилъ о надобности напечатать 200 оттисковъ доклада его по Комиссіи, для раздачи ихъ членамъ Комиссіи и корреспондентамъ. Постановили: согласиться съ этимъ предложеніемъ.

4. Баллотировали статью И. Г. Турцевича «Панегирикъ городу Риму Публія Элія Аристида». Статья единогласно принята для печатанія въ «Сборникѣ» Общества.

№ 78 (4). Засѣданіе 8 іюня 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лилеевъ; Б. Ф. Бурзи, Ф. Ф. Гельбеке, М. И. Мандесь, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, И. Г. Турцевичъ, Н. О. Шарко.

1. Профессоръ А. И. Покровскій сдѣлалъ сообщеніе о новой книгѣ харьковскаго профессора В. П. Бузескула, Введеніе въ исторію Греціи, Харьковъ, 1903. (Статья г. референта напечатана въ «Извѣстіяхъ Инст. кв. Безбородко», томъ XXI).

2. Въ закрытомъ засѣданіи г. г. члены обсуждали вопросъ о составѣ будущаго тома (V-го) «Сборника». Предположили дать ему по возможности однообразный составъ.

№ 79 (5). Засѣданіе 12 октября (годичное).

1. Въ годичномъ засѣданіи былъ прочитанъ секретаремъ Общества, М. И. Лилеевымъ, отчетъ о составѣ и дѣятельности Общества за минувшій 1902—3 годъ.

2. Предсѣдатель Общества, М. Н. Бережковъ, произнесъ рѣчь о Николаѣ Николаевичѣ Бантышѣ-Каменскомъ. (Родился 16 декабря 1737 года, въ Нѣжинѣ, отъ отца молдаванина, Николая Константиновича Бантыша, и отъ Анны Стефановны Зертисъ-Каменской, на половину молдаванки, на половину малороссіянки; умеръ 20 января 1814 года, въ Москвѣ, въ должности Начальника Главнаго Архива Мин. Ин. Дѣлъ, послѣ многолѣтней службы на пользу и устройство сего Архива).

3. Проф. М. Н. Сперанскій доложилъ рефератъ подъ заглавіемъ «Южно-русская пѣсня и ея носители». Постановлено напечатать рефератъ въ V томѣ «Сборника».

4. Предсѣдатель доложилъ о выходѣ лѣтомъ 1903 г. IV-го тома «Сборника» и о печатаемомъ V-мъ томѣ. По его мнѣнію, достаточно было бы печатать этотъ послѣдній томъ во ста экземплярахъ; но собраніе постановило большинствомъ голосовъ напечатать V томъ въ прежнемъ количествѣ, т. е. въ трехъ стахъ экземплярахъ.

ПѢСНИ

СЕЛА АНДРЕЕВКИ,

Нѣжинскаго уѣзда.

Собралъ и къ печати приготвилъ

В. В. Дажковъ.

Предисловіе.

Исторія русской народной литературы, основанная на матеріалѣ, собранномъ въ сравнительно недавнее время и представляющемъ одинъ изъ позднѣйшихъ фазисовъ развитія народной поэзіи, а также преимущественно отрицательными по отношенію къ послѣдней свидѣтельствами о бытованіи и приблизительномъ характерѣ ея, проходящими съ XI до XVIII вѣка включительно,—еще не даетъ картины жизни народной поэзіи въ ея реальной обстановкѣ.

Возникаетъ рядъ вопросовъ по отношенію къ исторіи народной литературы, очень существенныхъ для опредѣленія и изученія послѣдней особенно при сужденіи о ней, какъ объ отзвукѣ древняго поэтическаго преданія народа. Представляетъ ли, въ самомъ дѣлѣ, народная поэзія нѣчто такое, что можетъ быть возведено къ древнему періоду жизни народа, являются ли ея формы и мотивы устойчивыми, и съ какою полнотою поэзія народа отображаетъ его жизнь?—Конечно, на всѣ эти вопросы можно было бы отвѣчать опредѣленно, если бы народно-литературный матеріалъ регистрировался въ теченіе достаточно продолжительнаго промежутка времени. Народная поэзія стараго типа еще жива главнымъ образомъ въ двухъ противоположныхъ концахъ Европейской Россіи; на дальнемъ сѣверѣ и на югѣ, въ Малороссіи. Чтобы ближе уяснить жизнь этой поэзіи необходимы, хотя теперь, болѣе ими менѣе періодическія и пристальныя наблюденія надъ нею. Очень важны въ данномъ отношеніи такія непосредственныя наблюденія надъ жизнью народной литературы, какъ наблюденія на сѣверѣ новѣйшихъ изслѣдователей русскаго былевого эпоса, или же наблюденія надъ упадкомъ народной поэзіи въ довольно

часто появляющихся теперь статьяхъ по этому предмету *). Подобныя наблюденія разъясняютъ поставленные выше вопросы, и рѣшеніе ихъ въ ту или иную сторону на основаніи этихъ наблюденій можетъ быть обобщена.

Не смотря на извѣстную консервативность быта русскаго народа его литература — явленіе измѣнчивое въ особенности со стороны формальной: въ одномъ и томъ же селѣ нельзя сдѣлать двухъ вполне тождественныхъ записей одной и той же пѣсни; или, напримѣръ, кобзарь, нѣсколько разъ повторяя думу, всякій разъ видоизмѣняетъ ее форму. Словомъ, какъ говорилъ одинъ кобзарь (Терентій Пархоменко): «всякъ співає по своему нѣрову, якъ ему дозволяє характеръ».

Содержаніе народной поэзіи также подвержено многоразличнымъ измѣненіямъ. Какъ показываютъ современныя наблюденія, эти измѣненія вносятся прежде всего личностью пѣвца: подъ вліяніемъ, ее измѣняется характеръ героя былины, и лирическая пѣсня принимаетъ то тотъ, то другой оттѣнокъ.

Съ другой стороны въ содержаніи народной поэзіи отражаются видоизмѣненія формъ жизни. Какъ скоро можетъ произойти измѣненіе въ содержаніи какого либо произведенія и даже ряда произведеній народной поэзіи подъ вліяніемъ новыхъ условій жизни, видно изъ малорусскихъ рекрутскихъ пѣсенъ. Около полусотни пѣсенъ этого цикла помѣщено въ собраніи Чубинскаго. Эти пѣсни, возникшія до 1874 года, отличаются очень печальнымъ содержаніемъ. Въ рекруты сдають «бѣдныхъ сиротъ» «попи ще й богатіі люде», рекруты представляются «въ кованихъ кайданахъ» или съ завязанными назади руками. Теперь, хотя нѣкоторыя изъ этихъ пѣсенъ и держатся въ народной памяти, однако, какъ мнѣ, по крайней мѣрѣ, пришлось наблюдать, эти пѣсни почти не входятъ въ репертуаръ молодежи. Репертуаръ молодежи села Андреевки былъ мною, можно сказать, исчерпанъ, но рекрутскихъ пѣсенъ записано только три (№№: 165А,

*) Такovy, напримѣръ (исключая отмѣченное А. Н. Пыпинымъ въ „Ист. Русск. Ли—ры“, изд. второе, III, 106—107), появившіяся за послѣдніе два года статьи: А. Раздольскаго—„Новыя пѣсни“ (Образ. 1900, 7—8), Г. Бѣлорѣцкаго—„Заводская поэзія“ (Р. Б. 1902, 12), К. Кузьминскаго—„О современной народной пѣснѣ“ (Этн. Об. 1903, 4), Д. Зеленина—„Черты современнаго народнаго быта по частушкѣ“ (Р. Вѣд. 1903, 8), Е. Лиевой—„Жива ли народная пѣсня“ (ibid 1903, 31) и др. Изъ той же области упадка народной поэзіи упомяну статью М. П. Драгоманова. „Порча украинскихъ пѣсенъ“ (Кіев. Ст. 1893, июнь).

III

167, 168), и лишь одна изъ нихъ говоритъ о томъ, что рекриту «ніжоньки ізвязали, назадь рученьки скували» (167). Въ «Этнографическихъ матеріалахъ» г. Б. Д. Гринченка (т. III), даюшихъ многіе образцы пѣсенъ новѣйшей формаціи, встрѣчаются рекрутскія пѣсни (№№, 1447, 1456), въ которыхъ замѣчается гораздо болѣе легкое отношеніе къ военной службѣ, чѣмъ въ пѣсняхъ, помѣщенныхъ у Чубинскаго. Приведу частный случай измѣненія рекрутскихъ пѣсенъ подъ влияніемъ новыхъ условій военной службы. У Чуб. (V, III 113) помѣщена пѣсня, содержаніе которой въ томъ, что мать управиваетъ сына рекрута вернуться домой. Рекрутъ отвѣчаетъ отказомъ:

Не вернуся, матушка, теперь неволя моя,
Теперь воля—воленька, воля государская.
Я до тебе, матушка, сѣмого году прибуду,
Я до тебе, матушка салдатниківъ наведу.
Сяду піду, матушка, у зеленому саду,
Своими сухотами весь садочокъ висушу,
Дрібними слізоньками всі ріки наповню.

Въ записанномъ мною вариантѣ той же пѣсни (№ 162) послѣдняго грустнаго мотива нѣтъ. Пѣсня оканчивается только выраженіемъ преданности Государю:

Родимая матушка,
Воротиться мне нельзя,
Воротиться мне нельзя;
Теперь воля не моя,
Теперь воля не моя—
Воля Білого Царя
Александра Треттѣго.

Что же касается вопроса о степени полноты изображенія жизни въ народной поэзіи, то наблюденіе за литературою народа въ послѣдніе два вѣка даетъ возможность судить о ней, какъ о недостаточно яркомъ отраженіи формъ существованія народа. Если мы обратимъ вниманіе на то, какъ отразился въ народной литературѣ такой величайшей важности фактъ въ жизни русскаго народа, какъ отмѣна крѣпостного права, то мы съ недоумѣніемъ остановимся на полтора десяткахъ, не болѣе, пѣсенъ, затрогивающихъ данное событіе. М. П. Драгомановъ въ своей статьѣ «Малорусскія пѣсни объ освобожденіи крестьянъ» (Кіев. Ст. 1897, мартъ—апрѣль) собралъ все, что имѣ-

лось въ русскомъ фольклорѣ относительно даннаго предмета. Большинство пѣсенъ приходится на долю малорусскаго народа, но изъ этого большинства въ свою очередь большинство, какъ доказалъ Драгомановъ, является искусственно привитымъ народной поэзіи и восходить къ двумъ пѣснямъ по поводу отмѣны панщины въ Австріи въ 1848 году, вышедшимъ изъ редакціи «Зори Галицкой», органа національнаго галиційскаго общества того времени Руска Рада. Да и само крѣпостное право отразилось въ народной, особенно великорусской, поэзіи слишкомъ слабо.

Такимъ образомъ, насколько я сумѣлъ бѣгло представить, современное, непосредственное и частое наблюденіе за народною поэзіею можетъ оказать значительную помощь при изученіи народной литературы и ея жизни. Дать съ своей стороны посильный опытъ такого наблюденія въ нѣжинскомъ уѣздѣ я и желалъ бы въ моемъ введеніи не имѣя, конечно, въ виду исчерпать весь матеріалъ, даваемый моимъ сборникомъ. Пѣсни были собираемы мною въ с. Андреевкѣ, Монастырищенской волости. Андреевка населена преимущественно козаками. Крестьянскія поселенія немногочисленны. Земледѣленіе—исключительное занятіе жителей.

Какъ особенности говора отмѣчу слѣдующія фонетическія явленія:

- 1) Широко распространенное смѣшеніе звуковъ *е* и *и* среднего. Напр.: нема—нима, сестра—систра, великій—виликій.
- 2) Также широко распространенная смѣна *і* мягкаго и *и* среднего. Напр.; вінъ и винъ, нічъ и ничъ, рідний и ридний.
- 3) Смѣшеніе звуковъ *о* и *і* мягкаго. Напр.: ніжки—ножки, постій—постой.
- 4) Переходъ *о* въ *у* Напр.: тупоръ, туполя, зарубляти, до тугеі.
- 5) Группы; двойное *ж*, *жд* и *дж* на мѣстѣ обще-русскаго *ж* (изъ *dj*). Напр.: поожжяе—поождае, сижу—сиджу.
- 6) Произношеніе суффикса *ться* и, какъ *ться*, и какъ *ця*. Напр.: стелеться—стелеця, сподіваться—сподиваця.
- 7) Рѣдкая йотація. Напр.: юлиця, юмерь. *)

Собранныя мною свѣдѣнія представляютъ слѣдующую бытовую обстановку, въ которой живетъ пѣсня.

*) Въ правописаніи сборника я не руководился фонетическими отмѣнами, если послѣднія не строго опредѣлены, какъ напр. смѣшенія *е* и *і* съ *и*, а старался приблизить правописаніе къ общепотребительному въ литературномъ малорусскомъ языкѣ.

Цикль пѣснопѣнія распредѣляется такимъ образомъ. Начало его можно считать съ весны. Именно, на второй день Пасхи начинаются такъ называемыя гульбища. Гульбища это уличныя собранія молодежи. Въ опредѣленныхъ пяти мѣстахъ села, изъ которыхъ каждое имѣетъ свое названіе (гульбища: на Довидівці, на Негодівці, на Клименкахъ, на Горбку, на Хуторі), собираются парни и дѣвушки, при чемъ послѣднія посѣщаютъ только одно какое-либо мѣсто гулянья: ходитъ на другія, чужія для нихъ неприлично. Гульбища собираются вечеромъ, какъ зайдетъ заря, каждый день, а по праздникамъ и послѣ обѣдни до полудня. Здѣсь то главнымъ образомъ и поются пѣсни, и здѣсь молодежь учится новымъ пѣснямъ отъ болѣе способныхъ пѣвцовъ, служившихъ въ экономіи и потому знающихъ пѣсни изъ другихъ селъ. Какъ на выдающуюся пѣвицу укажу на Матрену Багметъ, которая отличаясь любовью къ пѣснѣ, хорошимъ слухомъ и памятью, знаетъ массу пѣсень. Ея репертуаръ обнимаетъ всѣ пѣсни, извѣстныя андреевской молодежи, большое количество которыхъ распространено въ селѣ только благодаря ей: возвращаясь по осени изъ экономіи, Багметъ обыкновенно учитъ подругъ и парубковъ новымъ пѣснямъ. На гульбищахъ иногда слагаются и новыя пѣсни. Я былъ свидѣтелемъ, какъ парубки сочиняли шуточную пѣсню, которую тогда же записать не удалось; сочиняли всѣ разомъ: одинъ скажетъ одно, другой—другое, такъ что творчество въ данномъ случаѣ является коллективнымъ. Гульбища продолжаются вплоть до осеннихъ заморозковъ.

Въ этомъ періодѣ пѣснопѣнія надо отмѣтить выдающіеся дни. Прежде всего въ воскресенье на Фоминой недѣлѣ для гулянья обыкновенно нанимается музыка: скрипка и бубенъ, и оно проходитъ особенно торжественно. Затѣмъ 23 апрѣля въ день памяти св. великомученика Георгія Побѣдоносца, если Пасха была ранѣе этого числа, устраивается особое, гулянье въ полѣ, ходятъ «на жита», какъ говорятъ сельчане. Для этого дня также нанимается музыка, и вся молодежь съ пѣснями и плясками въ праздничныхъ одеждахъ выходитъ изъ села въ поле, гдѣ и происходитъ гулянье со взаимнымъ угощеніемъ. Далѣе исключительное положеніе занимаетъ ночь на 24 іюня подъ Іоанна Крестителя, Ивана Купала. Зажиганіе костра и прыганіе черезъ огонь продолжается въ Андреевкѣ и до сихъ поръ, хотя замѣчательно, что хранить традицію только одинъ изъ концовъ

села, одно изъ гульбищъ; всѣ остальные гульбища костровъ не зажигаютъ, но гулянья въ эту ночь тянутся долго по всему селу. Интересно, что столь распространенный нѣкогда среди славянъ культъ Купала превратился теперь въ дѣтскую игру. Весь день по селу дѣти играли «въ Купала», сажая въ песокъ сорныя травы и прыгая черезъ нихъ.

Какъ я сказалъ, уличныя гулянья прекращаются по осени. Осенью пѣсня переходитъ съ улицы въ хату. 1 октября на Покровъ Пресвятой Богородицы начинаются **досвитки**. Досвитки — вечернія собранія для работы дѣвушекъ, для чего ими нанимаются отдѣльныя хаты, куда приходятъ и парни, какъ гости. Здѣсь за работою: пряденьемъ и шитьемъ поются пѣсни и рассказываются сказки. Досвитки кончаются незадолго до Рождества.

День заговѣнія передъ Рождественскимъ постомъ — «Пущенье» по номенклатурѣ народнаго календаря — также есть одинъ изъ праздниковъ молодежи: на общія средства устраивается угощеніе, сопровождаемое пѣснями и пляской.

На второй день Рождества начинаются **грыща** — игрища. Игрища, это — самыя веселыя и многолюдныя сборища парней и дѣвушекъ, которыя въ нѣкоторыхъ селахъ начали уже выводиться, отчасти, влѣдствіе противодѣйствія имъ уѣздной полиціи. Въ Андреевкѣ устраивается два игрища на разныхъ концахъ села. Для устройства ихъ парубки выбираютъ изъ своей среды двухъ **атамановъ**, которыя нанимаютъ хату, музыку, собираютъ деньги съ посѣщающихъ игрища и слѣдятъ за порядкомъ, за нарушеніе котораго являются даже отвѣтственными передъ сельскою полиціею. Игрища проходятъ очень весело: здѣсь поютъ пѣсни, танцуютъ, играютъ въ карты; сюда являются ряженые, забавляющіе публику своими выходками. Игрища часто посѣщаютъ и семейные люди. Словомъ, по собственному выраженію сельскихъ обывателей, игрища служатъ деревенскими клубами.

Что касается танцевъ, то они, не различаясь въ хореографическомъ отношеніи, различаются въ музыкальномъ. Танцевъ много, какъ напр.: дудочка, зорюшки, подушечки; нѣсколько козачковъ: армянскій, еврейскій, донской, но всѣ они исполняются однообразно — это все тотъ же извѣстный малорусскій гопакъ. Знаютъ также и польку.

Но тутъ танецъ получилъ своеобразный характеръ: па гопака смѣшались съ па польки, но, конечно, остался тактъ послѣдней.

Игрища оканчиваются на Крещеніе. Послѣ Крещенія снова начинаются досвитки и идутъ до Великаго поста, когда прекращаются всякія собранія для пѣсенъ и веселья *).

Въ теченіе этого круга пѣснопѣнія поются всевозможныя пѣсни, за исключеніемъ только весны, когда поются также веснянки, и Петровскаго поста, въ который поются петривки. Въ другое время веснянки и петривки не поются.

Въ нѣкоторые періоды существуетъ мода на какую-либо пѣсню. Тогда эта пѣсня поется съ утра до вечера во всѣхъ концахъ села даже дѣтьми. Модною оказывается одна изъ пѣсенъ, только что появившихся въ селѣ; обыкновенно, она отличается крикливымъ мотивомъ. Такими модными пѣснями были лѣтомъ 1901 года № 54, лѣтомъ 1902 года—№№ 73, 74, и зимою того же года—№ 66.

Ко всѣмъ этимъ моднымъ и вновь появляющимся пѣснямъ поколѣніе родителей относится пренебрежительно, ставя ихъ ниже тѣхъ пѣсенъ, которыя они пѣли въ свою пору. Они не забываютъ этихъ старыхъ пѣсенъ и время отъ времени, созвавъ гостей, поютъ, всею душою уходя въ пѣніе, и съ такою серьезностью, какъ бы совершая молитвы. Въ духовной жизни болѣе развитыхъ натуръ пѣсни играютъ не послѣднюю роль.—«Всякъ чоловікъ свое горе складае въ пісню»,—сказалъ мнѣ одинъ старый козакъ, а одна пожилая женщина (Ев. Клунко), отъ которой я записалъ нѣсколько пѣсенъ, говорила, что часто заканчиваетъ свое пѣніе плачемъ.

Укажу своеобразное встрѣтившееся и г. Истомину на сѣверѣ **), представленіе пѣсни, какъ бы предмета о двухъ краяхъ или концахъ, что видно изъ такихъ, замѣченныхъ мною выраженій, какъ

*) По поводу моего доклада о пѣсняхъ села Андреевки въ засѣданіи Историко-Филологическаго Общества при Институтѣ князя Вяземскаго 2 марта 1903 года было сдѣлано замѣчаніе, что я ничего не говорю о вечерницахъ. Долженъ замѣтить, что такого слова даже не существуетъ въ обиходѣ села Андреевки, и вечерницамъ, какъ онѣ опредѣляются въ словаряхъ Врогг. и Эфр. (т. VI, 147) и Даля (I, 192) соотвѣтствуютъ андреевскія досвитки, а какъ вечерницы опредѣляются въ малор.-лѣт. словарь Желеховскаго (Abendunterhaltung), имъ соотвѣтствуютъ игрища или собранія на „Пущень“. По Слов. Пискунова вечерницы—вообще собраніе парней и дѣвушекъ.

**) „Пѣсни русскаго народа“ О. М. Истомина и Г. О. Дютша. Предисловіе, стр. XVII.

«доказати усю пісню одъ краю і до краю» или «починати пісню зъ кінця», что значитъ начинать пѣсню съ одного изъ ея концовъ.

Все предыдущее касается внѣшней жизни пѣсни. Отмѣчу еще нѣкоторыя наблюденія надъ внутренней ея жизнью.

Нѣсколько пѣсенъ или отдѣльныя части различныхъ пѣсенъ часто соединяются вмѣстѣ. Могутъ быть соединены вмѣстѣ двѣ, три пѣсни цѣликомъ на основаніи одинаковаго размѣра этихъ пѣсенъ, вслѣдствіе чего всегда соединяются вмѣстѣ №№ 269—271. Такъ соединяются только пѣсни шутиловаго содержанія. Въ данномъ случаѣ это—чисто механическое соединеніе пѣсенъ; болѣе сознательное представляетъ изъ себя соединеніе двухъ пѣсенъ въ № 179, гдѣ самостоятельная пѣсня о гибели дѣтей соловья (Лукашевичъ, стр. 84: «Шли козаченьки изъ України») вставлена, какъ эпизодъ въ пѣсню о смерти жены кушца (Чуб. V, II, 358, восемь вариантовъ).

Затѣмъ двѣ пѣсни могутъ быть соединены на основаніи общности именъ лицъ, о которыхъ идетъ рѣчь, какъ напр. соединяются №№ 272 и 274.

Наконецъ отдѣльныя части двухъ пѣсенъ соединяются вмѣстѣ на основаніи общихъ этимъ пѣснямъ стиховъ. Такъ напр., въ пѣснѣ А (№ 3) встрѣчаются стихи.

А ще тому тяжелій буде,

Хто кого любить.

Полюбила дівчинонька

Молодого парня.

Въ пѣснѣ же В (№ 1)—стихи:

Горе тому да й нежонатому,

А ще гірше, хто кого любить,

Любыть, любыть, до сердца голубыть.

При пѣніи пѣсни В, дойдя до послѣднихъ стиховъ, пѣвецъ по ассоціаціи можетъ вспомнить подобные же стихи въ пѣснѣ А и затѣмъ будетъ продолжать пѣніе уже не пѣсни В, а пѣсни А, что и случилось, когда я записывалъ пѣсню В. За стихами:

Горе тому да й нежонатому,

А ще гірше, хто кого любить,

пѣвица запѣла стихи первой пѣсни:

Полюбила дівчинонька

Молодого парня.

Закрѣпленный примѣръ подобнаго соединенія мы видимъ въ пѣснѣ № 161, гдѣ рисуется жизнь крестьянина на заводѣ. Онъ работаетъ до усталы, но хозяинъ все бранитъ его, а за нимъ и хозяйка:

Ти—пъяныця, ти ледащо
Пропивъ сіри воли на що?

.
Противъ воли ще й телічки,
Пропъешъ моі черевички;
Противъ воли ще й корови,
Пропъешъ моі чорни брови.

Всѣ эти слова встрѣчаются въ пѣсняхъ, изображающихъ пьяницу мужа и укору его жены (Чуб. V, II, 191 Е.), гдѣ они имѣютъ смыслъ. Въ данной же пѣснѣ эти слова не отвѣчаютъ содержанию ея и попали сюда, надо полагать, потому, что въ основномъ (неизвѣстномъ мнѣ) текстѣ пѣсни брань хозяйки начинается также, какъ и брань жены въ пѣсняхъ о пьяницѣ мужѣ.

Изъ пѣсни № 54 можно наблюдать тенденцію увеличить пѣсню въ объемѣ, когда большая часть ея забыта, посредствомъ припѣва, его удвоенія и удвоенія каждаго изъ стиховъ при пѣніи. Нѣтъ сомнѣнія, что данный вариантъ пѣсни представляетъ изъ себя результатъ ея забвенія. Всѣ извѣстные мнѣ варианты (Чуб. V, I, 718, 758; Гр. III, 480), изъ которыхъ одинъ доходитъ до 87 стиховъ (Гр. вар. 13), послѣ возвѣщенія зозулю козаку о свадьбѣ его милой Маруси, объясняютъ, что это была за свадьба: въ послѣднемъ и заключается квинтъ-эссенція данной пѣсни. Свадьба эта—въ одномъ вариантѣ—смерть Маруси, въ другомъ—дѣйствительно свадьба: дѣвица обманомъ усладала козака и въ его отсутствіе вышла замужъ, за что и платится впоследствии жизнью. Эта самая интересная часть въ данномъ случаѣ забыта, пѣсня сокращена всего до 13 стиховъ, и вотъ принимаются вышеуказанныя мѣры къ увеличенію ея объема при пѣніи, и тогда пѣсня возрастаетъ до 52 стиховъ *).

Укажу еще превращеніе странствующихъ стиховъ въ самостоятельную пѣсню. Въ народныхъ пѣсняхъ встрѣчаются часто одни и тѣже стихи: эти стихи—достояніе поэтической традиціи народа и живутъ въ представленіи большинства. Создатель новой пѣсни поль-

*) Данная пѣсня послужила мотивомъ для стихотв. Т. Г. Шевченко: „У тусі Катерины хата на помості“.

зуются ими какъ готовымъ подвижнымъ матеріаломъ, который онъ, можетъ приспособить для тѣхъ или иныхъ цѣлей. Такими стихами напр., являются стихи:

Ой кінъ ірже воды не пѣе,
Бо дорогу чуе,

стихи, находящіеся въ пяти пѣсняхъ одной только I ч. V т. собранія Чубинскаго (40, 68Б, 177, 290, 604). Таковы же стихи:

Видно хату, видно грушу:
Туды мою повива цю-вечора душу,

находящіеся, въ нѣкоторыхъ пѣсняхъ того же собранія (Чуб. V, I, 134, 403, 804). Но тамъ данныя стихи—только одинъ изъ вставныхъ поэтическихъ элементовъ, а въ репертуарѣ села Андреевки это—самостоятельная пѣсня **прыказка** *), ставшая самостоятельной вслѣдствіе цѣлности идеи, вложенной въ эти двѣ строки.

При характеристикѣ собраннаго мною матеріала нельзя не обратить вниманіе на присутствіе въ народнымъ репертуарѣ великорусскихъ пѣсень. Уже давно, начиная съ первыхъ собирателей малорусской пѣсни, указывалось на это внесеніе въ малорусскую народную поэзію произведеній великорусской главнымъ образомъ низшаго свойства лирики, что, конечно, объясняется тѣмъ, что въ самой Великороссіи народная пѣсня не стоитъ на своей прежней высотѣ. Въ послѣднее время, какъ извѣстно, тамъ царятъ легкія пѣсенки, безцѣнные въ поэтическомъ отношеніи т. н. частушки, вертушки и пр. И вотъ эти продукты упадка народнаго творчества нынѣ переходятъ и въ малорусскій пѣсенный репертуаръ. Мною записано нѣсколько такихъ частушекъ. Но кромѣ произведеній современной великорусской народной лирики переходятъ и старыя пѣсни, хорошія на великорусской почвѣ, однако плохія на малорусской, какъ напр. «Въ полѣ береза стояла» или «Внизъ по матушкѣ по Волгѣ» (207), не представляющія ничего кромѣ искаженія языка и смысла, не говоря уже о томъ, что мотивъ пѣсень совершенно не сохраняется и замѣняется однимъ крикомъ. Все это доказываетъ то положеніе, высказанное Б. Д. Гринченко въ его предисловіи къ «Этногр. Мат.» (т. III), что только то литературное заимствованіе въ народѣ представляетъ положительный фактъ духовнаго обмѣна съ другою народностью,

*) Приказкою называютъ пѣсенку незначительныхъ размѣровъ и преимущественно веселаго или шутливаго характера.

когда заимствованное национализмуется на новой почвѣ, перерабатывается согласно съ міросозерцаніемъ даннаго народа. Такой основательной переработки великорусской пѣсни до сихъ поръ не замѣчалось, но изъ той же самой пѣсни «Внизъ по матушкѣ по Волгѣ» видно нѣкоторое стремленіе къ такой переработкѣ, выражающееся въ добавленіи чисто малорусскихъ стиховъ (Моя милая не пишна... Ср. № 100). Нашлась также грубая пародія на «Черную шаль» Пушкина (№ 149).

Но, хотя малорусская народная поэзія отчасти падаетъ подъ наплывомъ великорусскихъ пѣсенъ новѣйшей формаціи, въ тоже время она освѣжается элементами книжной малорусской поэзіи. Нѣкоторыя стихотворенія уже давно перешли въ народъ, какъ напр. пѣсни Котляревскаго, стихотвореніе В. А. Забѣлы «До соловейка» (Не щечечи, соловейку) и др. Въ «Этногр. мат.» г-нь Гринченко помѣстилъ пѣсню, записанную въ с. Веркиевкѣ (т. III, № 466) подъ заглавіемъ: «Мати закоханихъ роалучае, обоє вмєрли», сдѣлавъ предположеніе объ ея не народномъ происхожденіи. Дѣйствительно, данная пѣсня—книжнаго происхожденія: это—баллада В. С. Кулика «Загублени души», въ первый разъ появившаяся въ журналѣ «Основа» (1861 г. ноябрь—дек. 42).

Поскольку я могъ опредѣлить, въ собранномъ мною матеріалѣ встрѣчается три малорусскихъ пѣсни, вышедшихъ изъ верхняго теченія литературы. Именно, мною записана одна пѣсня, (136), представляющая умѣлую и довольно тонкую композицію изъ нѣсколькихъ стиховъ поэмы Т. Г. Шевченко «Черниця Марьяна». Эта пѣсня очень популярна въ селѣ. Затѣмъ имѣется пѣсня (135) являющаяся сокращенною редакціею извѣстнаго стихотворенія Шевченка: «На що мені чорни брови». Пѣвица—старуха научилась этой пѣснѣ отъ барышни въ Монастырицѣ. Наконецъ одна пѣсня (204) оказалась незначительно переработаннымъ стихотвореніемъ Я. И. Щоголева «У полі» (русскій переводъ Л. А. Мея, Соч. 1887, III, 121). *).

*) Выказываю, какъ предположеніе, что въ дѣлѣ распространенія въ народѣ произведеній книжной литературы, а также въ возвращеніи въ народъ, старыхъ, забытыхъ уже имъ пѣсенъ, должны оказывать услугу лубочные пѣсенники, въ большомъ количествѣ появляющіеся за послѣднее время въ изданіяхъ Сытина и Губанова, каковы сборники: „Молодой Черноморець“, „Украинець“, „Ой не ходы Грыцу, на вечерниця“, „Грыцько--Кобзарь“, „Молодой Чумаць“, „Слухайте павове, пєсни мои“, „Метелиця“ и др., гдѣ помѣщено много старыхъ малорусскихъ пѣсенъ и стихотворенія Котляревскаго, Шевченка, Руданскаго, Петренка и пр.

Нельзя не остановиться на интересныхъ, записанныхъ мною пѣсняхъ объ убійствѣ крестьянами пана Саливона, бывшаго помѣщика села Дорогинки.

Это было незадолго передъ отиѣною крѣпостного права. Саливонъ былъ жестокій помѣщикъ: онъ даже пахалъ землю людьми *), о чемъ помнила и пѣсня. Одна женщина, забывшая пѣсню, вспомнила только стихи:

Ой виоравъ вінъ (Саливонъ) людьми
Городъ на табаку,
І убили Саливона,
Пропавъ за собаку.

Какъ мнѣ передавали и какъ свидѣтельствуетъ пѣсня о томъ же событіи, записанная г. А. А. Русовымъ (Гр. III, 1474), Саливона убили косари, которымъ онъ не давалъ ѣсть. Версія, напечатанная у г. Гринченка, передаетъ слѣдующее:

За горою, за крутою косарики косятъ,
У пана Саливона собі хлѣба просятъ.
Ой косили косарики півтори неділі,—
Не бачили косарики хлѣба не скорини.
Ой косили косарики та радили раду,—
Та й убили Саливона за усю громаду.

Когда панъ былъ убитъ, то крестьяне приказали своимъ женамъ, чтобы каждая «хоть разъ деркачемъ вдарила мертвого пана». Пѣсни объ убійствѣ Саливона долгое время считались среди сельскаго населенія запрещенными, и пѣть ихъ боялись.

Мною записано двѣ пѣсни, касающіяся даннаго факта. Одна изъ нихъ составлена изъ отдѣльныхъ, но связанныхъ между собою единствомъ идеи отрывковъ, встрѣчающихся въ другихъ пѣсняхъ, посвященныхъ крѣпостному праву, и примѣнена къ указанному случаю. Другая пѣсня—вполнѣ самостоятельна и отъ версіи, записанной г. Русовымъ, отличается тѣмъ, что передаетъ, такъ сказать, впечатлѣнія, вызванныя убійствомъ, тогда какъ версія г. Русова описываетъ самый фактъ. Вторая, записанная мною версія пѣсни объ убійствѣ пана Саливона представляетъ еще новый интересъ въ виду

*) Аналогичный данному фактъ сообщаетъ г. М. К. Васильевъ въ статьѣ „Къ вопросу о новыхъ мотивахъ въ малорусской народной поэзіи“ (Этнограф. Обозр. 1897, XXXIII).

ХІІІ

того, что указывается ея авторъ. Козакъ Филиппъ Скрипка, отъ котораго я записалъ данную пѣсню, рассказалъ мнѣ слѣдующее: «Пана Саливона, привожу его сообщеніе слово въ слово, убили його дворови люде. Андрій Саранчукъ йде въ поле и заспівавъ оцю пісню ізъ своєї губи і вернувся вінъ ізъ поля зъ снопами. Дочъ Саливона завернула його въ контору. Потімъ стала його питати, хто научивъ його сієї пісні про еі отця? Той говоривъ: «Самъ ізъ своєї голови столкувавъ». Вона йому дала десятку грошей і приказала: «Щобъ ти більше не співавъ про мого отця пісні». Андрій Саранчукъ—дѣйстви-тельное лицо, жилъ въ Дорогинкѣ и умеръ, говорятъ, недавно. Насколько же вѣренъ самый рассказъ объ его авторствѣ,—судить не берусь.

Въ заключеніе укажу на помѣщенныя въ концѣ сборника двѣ пѣсни, относящіяся къ похоронному ритуалу. Онѣ повѣяты обыкновенно женщинами по возвращеніи съ кладбища на поминкахъ покойника.

19^{VI}₂₁03.
Нѣжинъ.

Владиміръ Даниловъ.

І. Любовь.

1.

1. Ой що ю полі стоїть два дубочки,
Схилилися верхи до купочки.
Тамъ сиділо два голубочки.
Вони сиділи і раду радили,
5. Знялися да й въ гору да полетіли,
Ой я летячи, правду говорили:
Горе тому да й нежонатому,
А ще гірше хто кого любить,
Любить, любить, до серця голу-
бить;
10. Пригортайся, моя голубочко.
Да й не кажи правди нікому та-
кому,
Якъ мени молодому;
Да й не юлюбляйся да й въ ні-
кого такого,
14. Да не кидай же мене молодого.
(Дорогинка).
Вар.: Чуб. V, I, 121, 590, 622,

2.

1. По той бікъ гора, по сей бікъ
гора,
По міжъ тими вкрутими горами
Котилась зора.
Ой тожъ не зора,—дівчина моя
5. Ухватила нове відеречко,

По воду пошла.

Козакъ за нею, якъ за зарею
Чистимъ полемъ ой да сивимъ
конемъ

По надъ Дунаемъ.

10. —Дівчино моя, напій же коня
Зъ рубленої, серце, криниченьки,
Зъ повного ведра.
—Козаченьку мій, якъ би я твоя,
Взяла бъ коня за шовковий поводъ
15. Да й напоїла.

Козаченьку мій чомъ ти не же-
нивсь?

У Кримъ ходивъ, Криму забав-
рився,

Тимъ я не женивсь.

Дівчино моя, чомъ заміжъ не
йшла?

20. Всю Крайну, серце, я сходила,
Дружка не найшла,
Тимъ я заміжъ не йшла.

Вар. ст. 1—15 у Чуб. V, I, 331 А, 1—15;
258 А, 1—9; вар. ст. 16—22 *ibid.*, II, 80
(самостоятельная пѣсня).

3.

1. Не влитайся, сизъ-голубе, въ
гору,
Не влюбляйся мальчишка въ дів-
чону.

- Хорошо було влюбляться,
Тяжко розставаться.
5. А ще тому тяжелій буде,
Хто кого любить.
Полюбила дівчинонька
Молодого парня.
По случаю жизнь скончаю
10. Розлуки желяю.
Не по ринку, да по риночкамъ,

- По всімъ городочкамъ
Усі дзвони дзвонять;
Що про нашу Любашечку
15. Всі люде говорять.
Хай говорять, вони перестануть,
Таки зъ нашей Любашечкой
Хорошо жить стануть.

(Буромжа).

II. Любовь дѣвушки.

4.
1. Підъ мостомъ, мостомъ
Травиченька ростомъ,
Люблю, мати, того козаченька,
Що високий ростомъ.
5. Не я его люблю,
Любить моя мати.
Коли бъ мені, Господи,
Вечора дождати.
Зъ кімъ стояла,
10. Въ саду розмовляла,
Підківоньки знати.
Коли бъ мені, Господи,
Раньше неньки встати,
Да вирвати василёчокъ,
15. Слідъ позамітати.
А ненька старенька
Раньше мене встала,
Да вирвала василёчокъ,
Слідъ позамітала.
20. Ой, Боже жъ мій, свите мій,
Чого я дождала:
Що після чужой дітиночки
Слідъ позамітала!
- Ср. Нов. 148.

5.
Ой на гору козаць в воду носить
Дівчинонька козаченька просить:
Козаченьку, мій собою,
Возьми мене зъ собою,
Помандрую я зъ тобою.
6.
1. Ой, матінько, жахаюся;
Кого люблю, признаюся:
Люблю, мати, того,
Що нема нічого,
5. Ні чобить, ні онучь...
Люблю, мати, хочъ замучь!
7.
1. Світи, світи, місяченьку,
Ще й ти, зоря ясна,
Да просвіти миленькому,
Де дівчина красна.
5. Ой не світи, місяченьку,
Не світи нікому,
Да просвіти миленькому,
Якъ іде до дому

8.

1. Ой, мати моя,
Я—донька твоя.
Чомъ ти мене не учила,
Якъ маленька була?

5. А теперъ я велика,
Треба мені чоловіка
Не старого не малого:
Козаченька молодого.

Вар. Чуб. V, IV, 142.

9.

1. Ой, мати, мати,
Москаль у хаті:
Пустує, жартує,
Не дає спати.

5. Ой, доню, доню,
Не будь дурною:
Бій москаля зъ хати
Хочъ кочергою.

Ой, мати, мати,
10. Не буду бити:
Чорнявий, хороший,
Буду любити.

10.

1. Ой не стій на леду,
Бо й увалишся.
Чи ти мене вірно любишь,
Чи ти чванишся?

5. —Якъ я тебе не люблю,
Скарай мене, Боже;
Потіль буду цілувать,
Покіль сонъ ізможе.

—Я й націлувався,
10. Я й на милувався;
Якъ у саду соловей,
Да й нащобетався.
—Въ саду соловейко

Щебече раненько;

15. Якъ мій милий при мені,
Мені веселенько.

Вар. ст. 1—12: Чуб. V, I, 406, 1—6;
5—6: *ibid.* 558 A, 13—17.

11.

1. І василькы мої
І Василь при мені;
Я не знаю, почому
Сподобався мені.

5. Ой Василю, Василю,
Кудрявая м'ята;
Хто не любить Василя,
То душа проклята.

12.

1. Козаченку гарный,
Не ходи до Ганни;
Ходи до Марушки
На білі подушки.

5. У Марушки душки
Чотире подушки,
П'ята пухова,
Сама чорноброва.

Вар.: Чуб. V, I, 25.

13.

1. Гриць мене, моя мати,
Гриць мене полюбивъ;
Гриць мені, моя мати,
Черевички купивъ.

5. Черевички зъ рогозу,
Не бояться морозу;
Шапочка до лица,
Люблю Гриця молодця.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, IV, 63, 1—4

14.

1. Не теперъ, не теперъ
По гриби ходити.
Въ осені, въ осені.
Якъ будуть родити.
5. Не теперъ, не теперъ
Да зъ коробочками,
Зъ молодими, молодими
Да зъ парубочками.

—

15.

1. Въ огороді бузина,
Широки листочки.
Хто не любить Василя,
Розсукини дочки!
5. Въ огороді бузина
Ще й закрученая.
Одступися, пранцюватий,
Я—зарученая!

—

16.

Не стій підъ окномъ,
Не махай рукавомъ,
Бо, якъ прийде пора,
То я й вижду сама.

—

17.

Ой за гаємъ, гайкомъ
Постояла зъ Маркомъ,
Да не спала усю нічъ,
Да заснула ранкомъ.

—

18.

Лихо жъ, мати, не Петрусь;
Полюбила да боюсь;

Полюбила Петруся,
Поговору боюся.

—

19.

1. І паукъ на воді,
Паутина плавне;
І люблю жъ і пійду
Да за тебе, Павле.
5. І паукъ на воді,
Паутина тоне;
І люблю жъ і пійду
За тебе, Антоне.

—

20.

1. Що й паукъ на воді
І комашечка;
І люблю жъ і пійду
За Івашечка.
5. Ой, Іване, Іване,
Въ мене зілля кохане;
Хочъ кохане, не кохане,
Прийди, сердце Іване!

—

21.

Що Іванъ на току,
А я хату мету;
Що у Івана чорни брови,
За Івана пійду.

—

22.

1. Захотіла мене мати
За багатого оддати.
То багатий та губатий:
Не оддай мене, мати, за його,
5. Буде міні горечко відъ його.

- Захотіла мене мати
За другого оддати.
А той другий
Плете попруги:
10. Не оддай мене, мати, за його,
Буде мині горечко відъ його.
Захотіла мене мати
За треттєго оддати.
А той третій
15. Плете поплети:
Не оддай. . .
Захотіла мене мати
За четвертого оддати.
А той четвертий
Да бажає смерти:
Не оддай. . .
20. Захотіла мене мати
За п'ятого оддати.
А той п'ятий—
Кривоп'ятий:
Не оддай. . .
Захотіла мене мати
25. За шбстого оддати.
А той шбстий—
Малий, недоростий:
Не оддай. . .
Захотіла мене мати
Да за сємого оддати.
30. А той сємий—
Малий невесєлий:
Не оддай. . .
Захотіла мене мати
Да за вбсьмого оддати.
А той вбсьмий
35. Безъ носа й безъ костей:
Не оддай. . .
Захотіла мене мати
За дев'ятого оддати.
А той дев'ятий—
Сибирний, проклятий:
Не оддай. . .
40. Захотіла мене мати
За десятого оддати.

- А десятий—
Чорнявий, багатий:
Оддай мене, мати, за його,
45. Буде мені добре відъ його.
Вар.: Чуб. V, II, 110.

23.

1. Якъ було рано,—да й серденько
в'яло,
Якъ повечеріло,—да й повесєліло,
Пришло підъ віконце да й за-
говорило:
Добривечіръ, каже, якъ маслеч-
комъ маже.
5. А я одвічаю: здоровъ бувъ, кри-
сталу.
Я тебе, кристалу, давно дожи-
даю.
Давно дожидаю, правдоньки спи-
таю:
Чи ти мене любишь, чи самъ собі
нудишь;
Чи зъ мене смієшься дай не при-
знаєшься?
10. — А я не сміюся, славоньки
боюся.
— Не бійсь, козакъ, слави, не
бійсь поговору,
Прийди ночувати у нову комору.
Будемъ говорити, якъ у світі
жити;
Будемъ ромовляти, якъ жить,
горувати.

24.

1. Якъ сойду я на горушку.
Да гляну я на зорушку:
Чи ні іде, чи ні йде
Серденьтко мое?
5. Ми сїйдемся, побранємся,
Розійдемосъ безъ сердця:
Прощай, моя мила,

- Красавиця дорога.
Чи полюбиш ти мене?
10. —Я съ тихъ (поръ) люблю,
Що гуляла у саду.
Я по садику гуляла
Ю родителя свого,
У батюшки родного.
15. Два яблука сорвала,
Сахаръ не розкусила,
Тебе мудра полюбила.
Перечула черезъ люде,
Що мій милий нездоровъ
20. Мима горницю пройшовъ,
На йокошко не глянувъ.
Что на этомъ окнѣ
Лижала предмета.
Да кака я предмета?—
25. Съ винограду квѣта.
Виноградъ, винограда,
Мимогорниця (?) моя.
-

25.

1. Ой у саду у зеленимъ
Соловѣ поють;
На калині, на червоноі
Гніздечко вѣють.
5. Що въ нашего родителя
Медъ-вино пѣють;
Що дівчина наливае,
А козаць випивае.
Ні сучка, ні крючка,
10. Ні задежущи;
Будь, мій милий,
Да здоровушкий
На сей день, у весь день,
Съ сего дня да ще дня,
15. Сіей ночи да ще ночи.
-

26.

Чоловікъ на Дону,
Шапка на колючку...

И такъ далѣ буква въ букву, какъ у Чуб. V,
IV, 11—18.

III. Любовь парня.

27.

1. Повійся, хмелю, ізъ висока да
на тичину.
Женихався козаць ажъ три годи
да на дівчину.
Да вінъ женихався да думавъ
не брати:
Да не повеліла йому рідна мати.
5. Да не такъ мати не дае брати,
Да хоче розлучити:
На що жъ, сину, да сиротину
брати?
Що сиротина безъ щастя уро-
дилась,

Безъ долі ізросла;

10. Вона жъ тобі, сину, дружиною
да не судилась.
Лучче жъ тобі, сину, сиротину
да зъ ума звісти,
А ніжъ тобі сину, сиротину да
ю дворъ вести;
Лучче жъ тобі, сину, зъ сиро-
тини да сміятися,
А ніжъ тобі, сину, зъ сиротою,
да вінчатися.
15. —Да на що, мати, зъ сиротини
да сміятися?
Лучче жъ мені, мати, зъ сиро-
тою да повінчатися.

Да якъ буду, мати, да сміятися,
Будуть люде да ізъ насъ да смі-
ятися.

Якъ возьму я, мати, другу,—
да гріхъ мені буде;

20. Побъють мене йеї слезы, що
правда буде.

Треба жъ, мати, калихати тее,
що у йеї буде.

—

28.

1. Дівчинонько-семилітко,
Загадаю тобі сімь загадокъ;
Отгадаешъ,—моя будешъ,
Не отгадаешъ,—дурна будешъ.

5. Ой що світить круту гору?
Ой що біжить безъ розгону?
Ой що росте безъ коріння?
Ой що цвіте безъ насіння?
Ой що вьється коло деревця?

10. Ой що сушить коло сердця?
Ой що грає,—голосъ мае?
Ой що плаче,—слізъ не мае?
—Да дурна бъ я була не отга-
дала:

Місяць світить круту гору;

15. Вода біжить безъ розгону;
Камень росте безъ коріння;
Лице цвіте безъ насіння;
Ой хміль вьється коло деревця;
Любовь сушить коло сердця;

20. Скрипка грає,—голосъ мае;
Сокілъ плаче,—слізъ не мае.

Ср. Гол. III, 180, 55.

—

29.

1. Якъ вийду я за ворота,
Гуляю, гуляю,
Волоськи орішки
Лузаю, лузаю.

5. Розлузаю волоський орішокъ,
Вийму ядерце.

Вийди, вийди, молода дівчино,
Потішь мое серце.

Серце мое ревнивее

10. Звичаю не знае.

Що по горахъ, по долинахъ
Туманъ залягае.

По-міжъ тими туманами
Сизъ голубъ летает;

15. Вінъ летает, буркотает,
Голубки шукае.

Якъ полетівъ сизий голубонько
Гаями, борями,

Стрічається сизий голубонько

20. Зъ бойними вітрами:

Ой ви, вітри, ви бойнні,

Чи далече бували,

Чи не бачили сизої голубочки

По-мізъ голубами?

25. —Ой бачили, не бачили,

Не знаємъ яка.

—Вона сиза, сизокрила,

Личко, якъ калина;

Въ косі лента голубая,

Сама молодая.

Вар.: Чуб. V, I, 63, 354.

—

30А.

1. Не подоба зірці проти місяця
сходити,
Не подоба дівці проти козака
виходити.

Зійшла, зійшла зіронька,—все
поле да й освітила,

Дівчинонька вийшла,—козачень-
ка развесіла,

5. —Козаченьку мій хрещатий ти
барвиночку,
По тобі постелю въ дорозі да
постілочку.

—Постели, дівчино, жовтая да буркутина,

Я підъ голівоньки синяя да жупанина.

Ти мені, дівчина, безъ постелі любя да мила.

Вар. ст. 1—4 у Чуб. V, I, 613, 3—6; 3—5 *ibid.*, 499, 3—5; 3—6 *ibid.* 162, 5—6 и 22—23; 285, 5—6 и 15—16; 5—9, *ibid.* 386, 24—31; 3—8 *ibid.* 466, 5—10.

30Б.

1. Ой сойди ти, зирка ранняя да вечерняя.

2. Вийди, вийди, дівко, хорошая да вродливая.

3Б=1А; 4Б=2А; 5Б=3А. Якъ изошла зирка...;

6Б=4А. Вишла дівка...; 7—8Б=5—6А;

9. Постелетця мині чорная да буркотина.

10Б=8А. А...; 11Б=9А;

12. Що у городоньку два голубоньки вьетця;

А за тую дівчину два козаченьки бьетця.

Одинъ каже: дівчина да моя буде.

15. Другий каже: хйба мене дома не буде.

Одинъ козакъ поїхавъ въ поле орати,

А товарищъ його пошовъ попа еднати.

Той же козакъ въ полі не наорався,

А товарищъ його зъ дівчиною да повінчався.

20. —Коню ти мой коню, що теперь да робить будемъ?

Чи грошима одсиплемъ, чи буде насъ судъ судити?

Грошима одсиплемъ, лаятимуть насъ люде;

А судъ судитимемъ, намъ життя не буде.

31.

1. Якъ пойду я въ садокъ.

Да ізорву квітокъ,

Да зовью вінокъ,

Да пуцу на ставокъ:

5. Хто сей вінокъ пойме,

Той мене візьме.

Їхавъ козакъ ізъ полку до дому,
Да привязавъ коня до березтовця,

А самъ пошовъ віночка ловить.

10. Первий разъ вступивъ,—

По коліна бривъ;

Другий разъ ступивъ.—

По поясъ убривъ;

Третій разъ ступивъ,—

15. Волосокъ ізпливъ.

Якъ ставъ потопати,

Ставъ промовляти;

Сидить зозуля надъ водою,

Стала кувати.

32.

1. Ой дубъ не зелений, чомъ не розвився?

Синъ своей неньці въ ніженьки вклонився:

Мати жъ моя, мати стара, нене,
Чомъ не женишь мене?

5. —Постой, сину до осені, а въ осені ожено.

Далеко жъ моя мати,

До осені ждати.

Насіявъ я жита, ні зъ кімъ буде жати,

Яроі пшениці въ снопы повязати;

10. Накосивъ я сіна, ні зъ кімъ погрибати,

Темненької ночи ні зъ кімъ розмовляти.

На жъ тобі, сину, рубля золотого,

Купи собі коня вороного,
Поведи въ станочокъ, говори до
його.

15. Давай йому сіна
По сами коліна;
Давай йому овса
По сами уса;
Давай йому води
20. По сами поводи.
Мій кінь не п'є, не йість і не
говорить,
Голивоньку до сирої землі кло-
нить.
Коню, ти мій коню, чимъ я тобі
тяжкий,
Чимъ я тобі важкий?
25. —Ти жъ мені не важкий,
Ти жъ мені не важкий:
Тяжки, важки мені твої вечор-
ниці.
Що повизъ травку йідешъ да й
не попасаешъ,
Синимъ моремъ пливешъ да й не
напуваешъ,
30. До шинку прийідешъ,
До стовпа прив'язешъ,—
Самъ п'єшъ і гуляешъ,
А мене не згадаешъ.

Вар.: Чуб. V, II, 426; Гол. I, 267, 51; 110,
43; III, 193, 66.

33.

1. Ой у лузі, въ лузі
Стоять воли въ плузі;
Погоничи мали,
А плугатері стари,
5. Да нікому жъ воливъ погоняти.
По міжъ мое окно
Дві річеньки текло:
Я жъ не мушу води упинати.
По міжъ мое окно
10. Два козаки бігло:
Я не мушу зъ ними говорити.

Возьми, доню, чарку
Да й горілочки пляшку,
Да зазови козаківъ у хату.

15. Будемъ частувати
І правдоньки питати,
Чомъ ти до мене не прийіхавъ?
Чи ти кониківъ не маешъ,
Чи доріжки не знаешъ,
Чи матуся йіхать не звеліла?
—Я й коника маю
І доріженьку знаю,
І матуся йіхать дозволяла.
Есть у мене сестра
25. Не велика ростомъ,
Тая жъ мені йіхать не повеліла:
Не йідь же, брате,
У чужу стороньку
До дівчини на розмовоньку.
30. Ти горілки напьесся
І съ кониченька уб'єсся
І самъ молодъ слави набересся.
—Я горілки нап'юся
І съ коника не вб'юся
35. І самъ молодъ слави не боюся.

Вар. ст.: 17 -29: Чуб. V, I, 109, какъ само-
стоятельная п'єсня; вар.: Гол. III, 155, 29; Гр.
III, 448.

34.

1. Що въ полі верба, а кругомъ
верби вода.
Ой тамъ брала дівка воду, сама
молода.
Дівка одъ води, а козакъ до води:
Постій, дівко - чорнобрівко, дай
коню води.
5. —Не могу жъ я стать, коню
води дати:
Травка-роса, дівка боса, ніженьки
щемлять.
Скину я перчу, да ніженьки
вверчу,

Якъ будешъ же, дівко, моя,—
сапожки куплю.

— Не купуй мені, купуй самъ
собі,

10. Е у мене отець-мати, куплять і
мені.

Варіанти: Чуб. V, I, 75; *ibid.* 250; *ibid.* III,
162; вар. ст. 4—10 *ibid.*, 325, 8—6 (далекій
вар.); 5—10 *ibid.* 331 Д, 7—16.

35.

1. На калину вітеръ віе,
Калина ни стіе;
Козакъ дівку вірно любить,
Заняти не сміе.

5. Тимъ я йеі не зіймаю,
Що сватати маю;
Тимъ до йеі не горнуся,
Що слави боюся.
Виражала мати сина

10. Да ю косовицю;
Зачесала чорни кудрі
Да на потилицю.
Я жъ думала, що ти будешъ
Травоньку косити,

15. Ажъ ти кинувъ косу въ рбсу
Да ставъ голосити.
Ой якъ би жъ ти, мати, знала,
Якая досада,
До ти бъ мене йоженіла,

20. Щобъ була отрада.
Оженися, мій синочокъ,
Возми жинку Варку,
Да цілуй йеі да милуй,
Якъ паничъ панянку.

25. Оженися, мій синочокъ,
Возми жинку юбку,
Да цілуй йеі да милуй
Якъ голубъ голубку.

Вар. ст. 1—6 у Чуб. V, I, 338. В, 1—6; вар.
ст. 1—8 *ibid.*, 174, 1—8; 320, 1—6; вар. ст.
9—20 и 25—28 *ibid.*, 72; 417, 1—8.

36.

1. Изъ-за саду сокілгъ вилетае,
Да на синее море ой-да поглядае:
Да що синее море ой-да сильно
грае,

Да тонесенькимъ ледкомъ ой-да
замерзае,

5. Да білесенькимъ сніжкомъ ой-да
припадае?

Ой тамъ молодъ козакъ ой-да
потопае.

Да на рідного батенька ой-да
ще й гукае:

Да рятуй мене, мій тату, ой-да
рятуй мене.

Якъ батенька се чуе, ой-да не
рятуе;

10. Да по бережку ходить, ой-да ще
дратуе:

Охотонька, мій синъ, ой-да охо-
тонька,

Ой-да потопае, мій синъ, ой-да
твоя головонька.

— Да не загину, мій тату, ой-да
не загину;

Ой полюбивъ я дівчину ой-да не
покину.

Вар. ст. 1—6 у Чуб. V, I, 723, 2—6; *ibid.*
II, 373 А, 1—7.

37.

1. Ой ходила красна дівка береж-
комъ,

Да гоніла селезня батіжкомъ.
Чогось твоя дудочка не грае,
Десь у тебе горечка не мае?

5. Десь у тебе горечка не мае,
Ой хто тобі кучері звіває?

Була въ мене дівчина Уляна,—
Вона мені кучері звивала;
Була въ мене дівчина Марина,—

10. Вона мені кучері здарила.

Вар.: Чуб. V, I, 18.

- Кого вѣрно любила,
Того мені Богъ не давъ.
5. Въ вішневомъ саду
Все пташечки поють,
Зъ тобою намъ, мила,
Розлуку дають.
Розлука—доскука,
10. Чужа й сторона,
Ніхто насъ не розлучить
Ни місяць, ні зоря,
Хиба жъ насъ розлучить
Мать сирая земля.

42.

1. Якъ хочъ, перескочъ,
Нарви мені бобу;
Якъ хочъ мене взять,
Спитай мого рбду.
5. Я і роду питавъ,
Такъ і рідъ не велить;
Якъ побачу, гірко плачу,
Коло сердця болить.
Вар. ст. 1—4: Гр. III, 454, 1—4; Чуб. V,
I, 301, 9—10.

43.

1. Дівчино милостиво,
Чи е батько въ тебе,
Чи ходишь ти на улицю?
Десь я бачивъ тебе?
5. Бачивъ, бачивъ,
Якъ ти воли гнала;
Хотівъ тебе підчепити,
Дакъ мати стояла.

44.

- Видно хату, видно грушу:
Туди мою повіва що вечора душу.
Вар.: Чуб. V, I, 134, 3—4; 403, 9—10;
804, 1—2.

45.

Ішовъ і прийшовъ
До нової хати,
Да виєликавъ дівчину,
Начавъ цілувати.

46.

1. Чий то двіръ, чий то двіръ,
Що на горі хата?
Люба—мила дівчина,
Тільки не богата.
5. Якъ би я, козаче,
Трошки богатенька,
Наказала бъ я на тебе,
На твого батенька.

47.

1. Я стояла за тинами
Да кидала каченами,
Да кидала на того,
Що ненавижду его.
5. Якъ би не тини
Да не перелази,—
Ходивъ би я до дівчини
По чотире рази.
Якъ би не тини
10. Да не перетинки,—
Ходивъ би я до дівчини
Да до Харитинки.

48.

Степанида, душа мила,
Очи голубеньки;
Що на еі жупаночокъ
Сизий, голубенький.

49.

1. Пішовъ я разъ на вулицю,
Да теперя каюсь:
Улюбився у дівчину
І сохну, жахаюсь.
5. Така гарна, така гарна,
Хто не гляне,—ахне!
Пішовъ би я єї сватать,
Такъ гарбузомъ пахне.
Гласъ тоненький, ручки біли,
10. Голосъ солов'їний;
Пішовъ би я єї сватать,—
Такъ, Боже мій милий!

Варіанти: Чуб. V, I, 65 и 87А.

50.

1. Чий то двіръ, чий то двіръ,
Що на горі хата?
Люба, мила дівчинонька,
Тільки не богата.
5. Чий то двіръ, чий то двіръ,
Що нови ворота?
Люба, мила дівчинонька,
Тільки криворота.
Чий то двіръ, чий то двіръ,
10. Що изъ хвирточкою?
Люба, мила дівчинонька,
Зовуть Вівдичкою.

51.

1. Чи це той Микита,
Що на опашку свита,
Підъ оконцемъ зогнувся,
Чи не вийде Мотруся.
 5. І Мотруся хіхоче,
До Микити не хоче;
А Микита сміється,
За Мотрусю береться.
- Вар.: Чуб. V, I, 363; 1—4: *ibid.* 146, 1—4.

52.

Явдошечка любя-мила
Варенички наварила;
Варенички у меду,
Явдошечка до ладу.

53.

- См. Чуб. V, I, 85.
1—3=1—3Ч.; 4=4Ч. Дажъ не...;
5=5Ч. Попрошу я...;
6=6Ч.; 7=7Ч. А...; 8=8Ч. Да
Да вінъ мене...;
9. До іншої, до гіршої
 10. А вінъ мене одведе.
- Ср.: Чуб. V, I, 490, 1—4.

IV. Неудачная любовь.

54.

1. Що й на горі комора стояла.
Стала, думала, думала, поду-
мала.
5. Ізъ-за моря трѣхъ зілля бажала:
А въ коморі Маруся лежала.
- Стала, думала, думала, поду-
мала *).

*) Прип'явъ повторюється послѣ кожного стиха.

- Ой хто мені трехъ зілля доставе,
Да той мені дружиною стане.
Обізвався козакъ молоденький:
Е у мене три коні на стані.
10. Що однимъ же до моря дойду,
А що другимъ море перейду,
Третімъ конемъ на камені стану,
Покі тобі трехъ зілля доставу.
Де взялася зозуленька, стала не
давати:
15. Ой не копай, козаченьку, зілля,
Бо въ твоей дівчини весілля.

Вар. Гр., III, 480 (девять варіантовъ); тамъ же
указанія на варіанти въ другихъ видачіяхъ. Також
см. Чуб. V, I, 718, 754.

55.

1. Усі хлопці на колодці,
А мого не має:
Десь мій милий чорнобривий
Коня й напуває.
5. Ой кінъ ірже, води не п'є,
Въ доріженьку б'ється,
Одъ милого звістки нема,
Одъ нелюба часто шлеться.
Пришли, пришли, мій миленький,
10. Хочъ одну звістку до мене,
Щобъ не було насоруги
Одъ батенька на мене:
Одъ батенька насоруга
Одъ матеньки друга.

56.

1. Повій, вітеръ буйнесенький,
Зъ глибокого яру;
Прибуди, прибуди, мій милень-
кий,
Зъ далекого краю.
5. Радъ би я вітеръ повівати,
Дажъ сильно яръ глибокий;

- Радъ би я, душенька, прибути,
Да чужий край далекий.
Викопаю въ городі криницю,
10. Короткі ключи,
А вже жъ мені горко докучило,
Свого милого ждучи.
Ждала дружка, ждала,
Да не могла й дождати;
15. Написала бъ милому записку,
Да не могу дослати.
Якъ пошлю жъ я да чорную
галку
- На Дінъ риби йісти:
Чи не принесе чорная галка
20. Одъ милого звістки.
Летить галка, летить чорна,
Да й не поживилась.
Приказувавъ мені голубонько си-
вий,

- Щобъ я не журилась.
25. — Не журися моя мила,
А я тутъ не журуся;
Ти йди въ осені замужъ,
А я й тутъ оженюся.

Вар.: Чуб. V, II, 94; 1—8: *ibid.* I, 376 1—8;
17—24: *ibid.* 779, 8—11.

57.

1. Ой високо ясне сонце сходить,
А низенько заходить.
Уже жъ наше вірне жениханье.
Ажъ до слави доходить.
5. Да були слави, да були слави,
Стали поговори
Уже на тую молоду дівчину,
Що чорні брови.
Брови мої чорненькі,
10. Горе мені зъ вами,
Не хочете ночувати
Не одной нічки сами.
Хочъ хочете, не хочете,—
Треба привикати.

15. Якъ поїхавъ мій миленькій
У поле орати.
Оравъ милий у ярині,
А теперъ у толоці.
Заплакала Марусенька
20. Свої карі очи.
Уже мені ці чотири
Ажъ за восемь стало;
Да коли бъ милий, чорнобривий
Ізъ волами пригнався

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, II, 136; 9—16: *ibid.*,
I, 13 A, 13—20.

58.

1. Якъ пройхавъ мій миленькій зъ
зъ мора,
Прив'язавъ коня до припона,
Самъ заплакавъ при конику стоя:
Нещаслива намъ, коню, дорога,
5. Заболіла головонька зъ горя:
Посватана дівчинонька моя.
Да колибъ мені вечора діждати,
Пошлю людей дівчини сватати;
Я самъ стану підъ окномъ слу-
хати,
10. Що буде дівчина людемъ казати.
Якъ дівчина по світлонці ходить,
Білі ручки до серденька ломить,
До материньки стихенька говорить:
Ой матинько, порадиця въ хаті!
15. Порадь мені, мати, що людемъ
казати,
Чи мені людей одсилати, чи ху-
сточки давати?
—Якъ будешъ, доню, хусточки
давати,
Лучче жъ, доню, лягать та й
умирати.
—Да зроби жъ, мати, зъ клинъ-
дерева труну.
20. —Ой, де, доню, клинъ-дерева
брати!

Будешъ доню, въ сосновой ле-
жати.

—Да поший, мати, ільяну со-
рочку,

Да поховай мене, мати, въ вішне-
вимъ садочку.

Насипъ, мати, високу могилу,

25. Да посади червону калину.
Да туди жъ буде зозуля летати,
Вона буде на калині сидати,
Да вона буде раненько кувати,
Мені буде легенько лежати.

Вар. ст. 19—29 у Чуб. V, II, 359 A, 2—12.

59.

1. Да й ой що у лузі, у лужечку,
У зеленому садочку
Тамъ стояло, виростало
Зеленее древо.
5. Ой де то не древо не простое,
До б'їла береза.
Ой да што по этой по б'їлой
березі
Сизъ голубчикъ вьється.
Ой да то не голубъ, ой да то
не сизий,
10. То вдалий молодчикъ.
Ой да передъ молодцемъ красна
д'ївка
Стоить, сильно плаче.
Ой да не плачь, дівко, ой да не
плачь, красна,
Будешъ сильно бита,
15. Передъ народомъ ой да передъ
громадушкой
Сильно осрамита.

60.

1. Ой ти, Грицю, Грицю,
Молодий козаче,
За тобою, Грицю,

- Вся Вкраина плаче.
5. Не такъ Україна,
Якъ тая дівчина,
Которая Гриця.
Вірненько любила.
Любила, любила
10. Да й очарувала,
Дала йому чару,
Яку сама звала:
Вивела коника
Да й осідлала;
15. Винесла шабельку
Да й припоясала;
Винесла струмена
Да оструменувала;
Винесла рибку
20. Іще й хліба скибку:
Оце тобі, Грицю,
Вечеряй швидко.
Вечеряй, вечеряй,
Да йїдь у дорогу;
25. Якъ не має жинки,
Почуй ізо мною.
—Е у мене жонка
Ще й діточокъ двойка,
І діточокъ двое,
30. Чорняви обое:
Непревертається
Серденько бо мое.
Ср.: Чуб. V, 1, 104, 533; II, 215.

61.

1. Світи, свити, місяць,
Ще й ясна зоря,
Просвіти дорожку
Ажъ на крий села.
5. А на крої села
Жила удова,
А й у тоєї вдови
Дочерь хороша.
По комнаті ходить,
10. Чеше волоса.

- Вона йїхъ не чеше,
Перечисує,
Сестрицямъ подружкамъ
Переказує:
15. Сестриці подружки,
Кайтесь по мені:
Не доймайте віри
Козаченькові.
Щъ вь козака віри,
20. Дакъ на морі хвилі;
А вь дівчини ласки,
Якъ на морі ряски.
Якъ вітеръ повіс,
Ряску розжене,
25. А парень дівчину
Ізъ ума зведе.
Вар. ст. 1—5 Чуб. V, 1, 93, 1—6.

62.

1. Ой, чаечко-чубарочко,
Позичъ мені чуба
Стрененути, полинути
До свого нелюба,
5. Що мій нелюбъ сизий голубъ
Живе надъ водою,
А я бідний, безталанний
Оставсь сиротою.
Да ніякою сиротою
10. Козакъ ізостався:
Посватана дівчинонька,
Що я женихався.
Женихався, не сміявся,
Думавъ: моя буде;
15. А теперъ вона за другимъ,
Якъ голубонька гуде.
Да гуди жъ, гуди, голубонько,
Ще жъ ти нагудеся:
Якъ піймаю, приборкою,—
20. Все тее минеться.
Вар. ст. 13—20 у Гр. III, 388, 9—18; *ibid.*
465 A, 10—16; 465 B, 6—12; вар. ст. 11—20:
Чуб. V, 1, 336, 12—22; 517, 21—30; 591
A, 29—36.

63.

1. Позираю да поглядаю
Да на чорную хмару.
Ой, ходимо, товарищу,
Да на той край помалу.
5. —Ой, годи жъ намъ, товарищу,
Да на той край ходити,
Перестала дівчинонька
Да вірненько любити.
Усе ходивъ, да вірно любивъ,
10. Да вірно женихався,
Вона мене осудила,
Я й не сподівався.
Не вона жъ мене да осудила,
Судять же насъ люде,
15. Що зъ нашого жениханья
Да нічого не буде:
Ця дівчинонька
Да мою не буде.

Вар. ко всей пѣснѣ у Чуб. V, 1, 95, 633;
вар. ст. 11—16 *ibid.* 276, 4—6; 312, 11—13;
503 A, 13—15; вар. ст. 3—16 *ibid.* 650, 14—20;
вар. ст. 9—18 *ibid.* II, 181, 5—12.

64.

1. Віють вітри да все буйни,
Ідуть дощи да все холодни.
Що на горі вистроено домъ,
А у тому домі жила удова,
5. А у тоєй вдови дочеръ хороша,
Дочеръ хороша Барвара душа.
Виходила за новие ворота,
Виводила вороного коня.
Вороной кінъ водиці не пѣе,
10. Копитами сиру землю бѣе.
Не по правді мій милий живешъ,
Мимо мого двора музики ведешъ,
А мені молоденький голосъ по-
даешъ.
—Обсади жъ, мила черешнями
двір,

15. Щобъ не заходивъ голосочокъ
мій.

—Обсадила половину двора,
Що ти—не мій, а я—не твоя.
—Брешешъ, дівчино, й неправда
твоя,
Що межъ нами присяга була.

Вар. болѣе полный: Чуб. V, 1, 169, 366.

65A.

1. Ой, Боже мій милостивий, десь
я завтра умру.
Да викопай криниченьку въ ви-
шневомъ саду,
Чи не вийде молода дівчина раній
по воду?
Вишла же молода дівчина раніше
усіхъ,
5. Да набрала відеречко повніше
усіхъ.
Просивъ же я відеречка, вона
не дала;
Дававъ, дававъ ей же срібний пер-
стень, вона не взяла.
Да вже та криниченька пере-
рублена,
Уже тая молода дівчина пере-
люблена.
10. Уже зъ туй криниченьки орли
воду пьють,
Уже тую молоду дівчину до вінця
ведуть:
Одинъ веде за рученьку, дру-
гий за рукавъ,
Третій стоить, живить болить: лю-
бивъ да не взявъ.
Шкода мойіхъ доріжечокъ, що я
потопкавъ;
15. Шкода мойіхъ перелазівъ, що я
поламавъ;
Шкода мойіхъ гостинчиківъ, що
я купувавъ;
Шкода мойіхъ білихъ ручокъ,
що я обнимавъ;

Шкода мойіхъ сахарнихъ губъ,
що я цілувавъ.

Вар. ст. 1—7: Чуб. V, I, 323 А, 1—10; Рад. VI, 85.

65Б.

1В=1Б; 2В=2Б. Викопайте... въ
моєму...;

3В=3Б... дівчинонька рано...; 4В
=4Б... тая дівчинонька раній
одъ...; 5В=5Б... повній одъ...;

6. Туди веде козаченько коня на-
пувать;

7. Ставь у туй дівчиноньки відерця
прохать.

8В=6Б. Просивъ, просивъ...; 9В
=7Б... зъ ручки перстень...; 10В
=8Б. Мабудь цяя...; 11В=9Б.
Мабудь цяя дівчинонька...; 12В=
10Б. Изъ тієї...; 13В=11Б. Уже
тую дівчиноньку зъ-підъ...;

14, 15В=12, 13Б;

16. Шкода мойіхъ чобіть новихъ,
що я оттопкавъ;

Шкода мойіхъ пишнихъ губокъ,
що я цілувавъ

Шкода мойіхъ білихъ ручокъ,
що я обнімавъ;

Шкода мойіхъ чорнихъ брівокъ,
що я викохавъ.

66.

1. Туманъ яромъ налягає;

По-мізъ тими туманами

Сизъ голубонько летає.

Вінъ летає буркютає,

5. Да всё крилушками блудить:

Тяжко-важко на серденькові,

Хто кого любить.

Якъ ми съ тобой любилися,

Якъ голубівъ сизихъ пара,

10. А теперя розійшлися,

Якъ по небу сизя хмара.

Що підъ мостомъ трава ростомъ,

Шука риба хвилю гонить;

То жъ не риба, то жъ не шука:

15. Мого милого розлука.

Умри, мила, ізъ вечора,

А я й юмру завтра вранці:

Нехай же насъ поховають

Въ одной труні, въ одной ямці.

20. Да хай поставлять, дівчинонько,

Да два хрести золоті:

Хто не йтиме, то і скаже,

Що це пара-молодіє;

Хто не йтиме, той казатиме,

25. Що любились вони й дуже.

(Монастырище).

Вар.: Чуб. V, I, 418.

67.

1. Калина-малина,

Червоная дрібце,

Чого ти боїсся?

Вітру боїсся,

5. Сонця бажаєшь?

Відъ сонця посихаю.

Чого шумишь, зелений байраче?

Чого ти плачєшь,

Молодий козаче?

10. —Ой не самъ я плачу,

Плачуть мої очи,

Плачуть мої кари,

Сусідь проклинають.

Сусідь близкіи,

15. Вороги тяжкіи

Не велять ходити

І тебе, дівчино, любити,

А я ходить буду

І тебе любить буду,

20. І сватати буду,

За себе візьму

І скоро помру.

Забудь, мила,

Де моя могила.

25. Не стій надо мною,
Не махай рукою,
І не кидай землю,
Бо тяжко підъ нею.
—Я буду стояти,

30. І рукою махати,
Й землю кидати.
Бодай тебе мій миленький,
Звірі разорвали,
А сороки, ворони

35. Тіло розсхватили.
А я піду молода
Въ вішнівъ садъ гуляти,
І свого миленького
Костей збирати.

40. Кості позбіраю.
І шовковимъ платочкомъ
Поперетираю,
Жовтимъ писочкомъ
Попересипаю.

Вар. ст. 7—17: Чуб. V, I, 283A, какъ самостоятельная пѣсня; вар. ст. 7—28: *ibid.* 313, какъ самостоятельная пѣсня; вар. ст. 13—28: Лув. I, Пѣсни, 17, 3—20; 22—28: Чуб. V, I, 486A, 28—44.

68.

1. Тонкий гонкий той дубочокъ,
Да листъ на йому ряше,
Да хорошъ парень, да хорошъ
бравий,

Да словами ласкавий.
5. Да слова твої ласкави,
Да чортова думка,
Покі тебе не любила,
Була, якъ голубка.

Да гула, гула голубонька,
10. Да уже жъ нагулася,
Стрепенула крилечками,
Да полетіла въ поле;
Да летячи говорила:
Горе мені, горе!

15. Да й утопила голивоньку

Въ синее море.
Уже жъ синему морю,
Да й не висихати,
Уже жъ моєї голивоньці

20. Зъ моря не виринати.

Вар. ст. 1—8 у Гр., III, 360, 1—8; Чуб. V, I, 781, 5—8; *ibid.* 781, 5—8; *ibid.* II, 200 B, 1—4; *ibid.* 163 B, 5—8; 1—12 Чуб., V, I, 34, 1—10; 1—16 *ibid.* 375 A, 5—18; 760 A, 3—9.

69.

1. Тікла річка Хвантавочка
Зъ—подъ крутого бережка.
Тамъ паренечокъ пару коній на-
пува,

Зъ дівчонкою розмовля:

5. Здрастуй, дівчинонько,
Здоровенька була!
—Здрастуй, паренечокъ,
Будь ти проклять йодъ меня.
—Знаю, знаю, дівчинонько,

10. Чимъ я тобі загорчивъ:
Ю чорашній вечерокъ
Собі інчу полюбивъ.

70.

10. Лети, лети ти, соколь же,
Лети въ гору високо,
Сядь на яблонці кудрявой
Ще й на вѣтці зеленой.

5. Запой пѣсню, запой другу,
Що я въ чужой стороні,
Що надъ нашою деревней
Нѣту кращого села.

Якъ задумавъ же мальчишка
10. Лѣтъ семнадцати жениться,
Його папаша не позволивъ,
Кого любивъ, того взяти.
А вінъ сильно зажурився,
Да й у темной лісь пошовъ.

15. Ішовъ лѣсомъ, ішовъ темнимъ
По дорожці столбовой.
Вийнявъ шаблю, вийнявъ гостру
Да й зарѣзалъ самъ себя:
Покотилась головка
20. По зелененькой траві;
Його глазкі, його кари
На свѣтъ бѣлой не смотрять
Його губки, його пишни
Все про любовь говорятъ:
25. Есть любовь же, есть розна,
Можно кожного любить,
Можно зъ кожнимъ говорить.

71.

1. Ходила, блудила Маша по са-
дочку,
Щипала, ломала зъ винограда
квіту,
Кидала, бросала милому въ
окошко.
Десь у мого миленького неща-
стячко въ домі:
5. Мій милий нездоровий, і ворота
забити,
І окошки закрити білою парчою,
Білою парчою, чорною бархотою.
Що у мого миленького три са-
дочки рядомъ,
Да усі три зъ виноградомъ.
10. Що у першому солов'ї да пташки,
У другому сивая зозуля кувала,
А въ третьому садочку
Водить милий милую за рученьку.

72.

1. Світи, світи ти, місяцю ясний,
Ще й вечорняя зоря,

- Да просвіти милому дорожкеу,
Куди милий проїзжає.
5. Що вінъ проїзжає, мене по-
кидає:
Зостаюся сиротой, ні дівчиной,
ні вдовою,
Ні дівчиной, ні вдовою, накри-
тушкой молодой.
Сама граю на гітару, сама граю,
веселюсь,
Ніхто горенька не знає, якъ я
зъ милимъ розстаюсь.
10. Розстаюся я зъ миленькимъ,
розійшовся білий свѣтъ:
Чому въ селі такого нѣтъ?

73.

1. Не здихай, милой, такъ тяжко,
Не здихай такъ тяжело, тяжело.
Й-о-хо-хо!
Не здихай такъ тяжело. *)
Коли тобі дружка жалько,
Забувай теперъ його.
5. Черезъ кладбище ходила,
Да й нікого не боюсь.
Якъ пойду я на крилечко,
Посмотрю на милого.
А мой милой, чорнобривой
10. На шестеркі лошадей.
Под'їїзжає подъ крилечко,
Я збрисилась на його.
А мой молай чорнобривой
Тошно варваръ бувъ такой.
15. Якъ возьму я цю малютку,
Да понесу до сестри.
Ти, сестриця, мать родная,
Воспитај мое дитя.
А я пойду утоплюся
20. Просто **) милого двора.

*) Прип'явъ: «Й-о-хо-хо» и второй стихъ куплета (=2 стихамъ) повторяются послѣ каждого куплета. При п'явіи повторяются два раза послѣднее слово второго стиха куплета.

**) В'роятно: проти, противъ.

—Ой Боже мой милостивой,
Якій же я дурень ставъ:
Свою милую забросивъ,
А чужую любить ставъ.
(Вороновка).

Срав.: Рѣв. 93, 158.

74.

1. Мні не спиться й не лежиться
І сонъ мене не бере;
Світъ головонька кружиться,
Ще й на серденьку пече.
 5. Скажи, Маша, скажи, Саша,
Кого въ свѣтѣ больше жаль?
Жалько тройки вороної
Ще й Ванюши йомщика.
Тройка й скаче, Ваня плаче.
 10. По дорожкѣ столбовой;
Всю Россею я й об'їхавъ,
Краще й Маши не найшовъ.
Назадъ Ваня воротився,
Живой Маши не оставъ:
 15. Лежить Маша у свѣтлиці,
У свѣтлиці крий окна.
Голова цвѣтами вбрата,
Грудь покрита кісеїй.
Де взялося два мальчишки,
 20. Взяли Машу понесли,
На кладбище приносили,
Зашумілася трава.
У гробъ Машу юпустили,
Застогналася земля.
 25. Всімъ подружкамъ заказала:
Не влюбляйтесь такъ, якъ я.
Бо 'дъ великої любви
Приключается болѣзнь.
Одъ болѣзні есть ворожка,
 30. Одъ любви—шляхъ-дорожка,
Одъ болѣзні люде знають,
Одъ любви помірають.
- Ср. Рад. VI, 107.

75.

1. Ой не ходи жъ, роскудрявий;
Коло мого саду;
Да не топчи, роскудрявий,
Духовой м'яги.
5. Не для тебе жъ я садила,
Не я поливала;
Я й для того я садила,
Кого я любила;
Я для того поливала,
10. Кого цілувала.
Цілувала милувала
Холостого парня.
Холостой парень, бурлака—
Сильний розбіяка.
15. Онъ по юлочкамъ і ходить
Дівчатъ зъ ума зводитьъ.
Ізвивъ дівку удовину,
Бідну сиротину.
Нельзя дівці, нельзя красной
20. За ворота вийти;
Нельзя дівці, нельзя красной
Зъ подружками сісти;
Річи говорити.
Ой то жъ річи ніяки—
25. Річи потайниі.
Якъ поїхавъ мій миленький
Въ городъ—городочокъ;
Купивъ мені мій миленький
На шию платочокъ;
30. Купивъ юбку, купивъ хустку,
Купивъ душогрійку.

76.

1. Мамаша дочь браніла,
Зачѣмъ дочка грустна?
Сама того не знаю,
Въ кого я влюблена.
5. Люблю дружка сердечно,
Люблю його душу,
А онъ такой коварний:

- Сміється надо мной.
Не смійся, злой (м)учитель,
10. Не смійся надо мною,
Тебе Господь накаже
Нещасною судьбою,
Такой судьбой нещасной
Зъ невірною женою.
15. Слишно зъ моря вітерокъ,
Военний громъ греміть;
Ніхто такъ не страдае,
Якъ милий на войні;
Вінъ пушку заряжае,

20. Все думае ко мні.
Пришло письмо печальне,
Що другъ лежить убитъ,
Убитъ лежить мій дружокъ,
Підъ кустикомъ лежить.
25. Желала бъ я быть пташкою,
По всімъ світамъ лежать,—
Полетіла бъ у те місто,
Де другъ лежить убитъ.

Данная пѣсня съ незначительными отклоненіями была записана также отъ Якова Панчошнаго, по словамъ котораго овъ и принесь эту пѣсню въ Андреевку изъ Калужской губерніи.

V. Потеря дѣвичьей чести.

77.

1. Ой у полі, полі дві березки різно.
Ходивъ козакъ до дівчини пізно.
—Ой не ходи, козаче, до мене,
Буде й слава на тебе й на мене.
5. —А я слави, слави не боюся,
Зъ кимъ люблюся, — не наговоруся:
Пійду до пана, въ пана одпрошуся:
Пусти мене, мій пане, зъ кандрону до дому,
Розигрався мій кінъ підо мною,
10. Зажурилася дівчина зо мною.
—Треба жъ коня у стадо пустити;
Треба жъ парня въ кайдани забити.
Не бій мене, пане, въ кайдани,
А забій мене, пане, въ шинкарочки въ хаті.
15. Що въ шинкарочки въ хаті медь і горілка,
Въ шинкарочки—хорошая дівка.

- Шинкарочка свою дочку била:
Де ти, суко, свій винокъ загубила?
Чи ти пропила, чи прогайнувала,
20. Чи зъ козакомъ въ постелі проспала?
—Я жъ не пропила, я не прогайнувала,
Я жъ зъ козакомъ въ постелі не проспала.
—Треба, доню, громаду збирати,
Треба, доню, віночка шукати.
25. —Не треба, мати, громади турбовати,
А, треба, мати, усю правду сказати:
Ніхавъ паренёчокъ, схвативъ зелений віночокъ.

Вар. ст. 1—6: Чуб. V, I, 317, 1—6; 1—6 и 17—27: *ibid.*, 801, 1—17; 7—16: *ibid.*, 510, 4—14; 1—6: Wacł. z Oleska, 275; вар. пѣсни: Гол. I, 109. См.: Żeg. Pauli, II, 30; Гол., III, 157, 31.

78.

1. Ой за гаємъ, за Дунаємъ
Тамъ Іваня конемъ грає,
А на коню сідло сєє,
Ізъ кармана платокъ має.
5. А Іваню дівка лає:
Ой ти, Йвася, скурвий сину,
Бодай тебе кінъ ізкинувъ;
Ізкинувши, да і вдаривъ,
Якъ ти дівку ізъ вінка ізбавивъ.
10. —Не я йеѣ ізъ вінка ізбавивъ:
Ізбавивъ йеѣ дурний розумъ, гу-
ляничко,
Вечірнее стояничко,
Полуношне обниманничко,
Світовеє прощенничко.

79.

1. Що й у лузі калинонька
Да на морі похилилась.
Тамъ дівчина журилася,
Що безъ долі вродилася
5. Що безъ долі, безъ долини,
Безъ невірної дружини.

Ходить дівчина по полю,
Сіє доленьку зъ приполю,
А сіючи примовляє,

10. Свою долю проклинає:
Пливи, доле, за водою,
Я молода за тобою.
Да припливемъ до лужечку,
До крутого бережечку.
15. Тамъ сядемо, оддишемо,
По листоньку напишемо,
По листоньку напишемо,
До батюшки одішлемо.
До батюшки одішлемо:
20. Нехай батько не турбує,
Краснимъ торгомъ не торгує,
Краснимъ торгомъ не торгує,
Мені вінка не купує,
Бо я й сѣго не зносила,
25. Подъ яворкомъ загубила,
Подъ яворкомъ, рокитою
Ізъ козакомъ Микитою;
Подъ яворкомъ зелененькимъ
Ізъ козакомъ молоденькимъ.

Вар.: Чуб. V, I, 671.

VI. Ревность.

80.

1. Молоденький козаченьку, ти по
тимъ боці, я по сімъ боці;
Да покинь тую пращювату, же-
нихайся зо мною.
Да не вповай, молодий козаче,
на ти чорны брови:
Да якъ будешъ на чорни брови
вповати,
5. Да не будешъ ти своєю смертю
умирати,
Да будешъ ти, козаченьку, по
собачий здихати.

81.

1. Що ю полі криниченька
На чотире зводи;
Напуває козаченько
Воронні коні.
5. Тамъ дівчина воду брала,
Руту поливала,
Молодого козаченька
Въ гості зазивала.
—Прибудь, прибудь, козаченько,
10. До мене ю гості:
Е у мене дві світлиці,

- Треття на помості.
Е у мене отець-мати,
Будуть шанувати,
15. Медомъ, виномъ, горілкою
Часто частувати,
На золотихъ тарілочкахъ
Закуску давати.
—Брешешъ, молода дівчино!
20. Ось це—щира правда,
Що у тебе на березі
Два лебеді плава.
Два лебеді, два лебеді,—
Обідва біленьки;
25. Е у тебе два козаки,—
Обідва вірненьки
Одинъ лебедь дуже білий,
Другий ще біліший;
Одинъ козакъ дуже вірний,
30. Другий ще й вірніший.
Одинъ сидить въ конці стола,
Листочки читає;
Другий стоить у порога,
Дівчину питає:
Ой, дівчино—сира утко,
Чи сватати хутко?
—Козаченьку-барвиночку,
Хочъ і въ неділочку.
—Дівчинонько-повно рожо,
40. Въ неділю не гожо;
Якъ діждемо до осені,—
Да й Богъ намъ поможе.
- Вар. ст. 1—16 у Чуб. V, I, 216, 1 8; 31—
42 *ibid.*, 10 - 15; 371 B, 5—16.

82.

1. Що у полі дві тополі,
Одна одну перехитує;
Що въ козака дві дівчини,
Одна одну перехитує:
5. Подружечко, голубочко,
Чи була ти на улиці,

- Чи бачила жениха мого?
—Якъ же я не бачила,
Що трошки постояла:
10. Важко зітхавъ, тебе питавъ,
Чому тая не виходила?
—Подружечко, голубочко,
Нехай тобі комари виїли очі,
Якъ ти мого миленького
15. Видержала до півночі.
- Вар. всей пѣсни: Чуб. V, I, 740A, 5—12;
вар. ст. 1—8: *ibid.* 165, 1 8; Нов. 145.

83.

1. Ой не вїйся, хмелю, та по надъ
водою,
Да повїйся, хмелю, да по на
тичині.
Ой, чуть козаченька да черезъ
три городи,
Да якъ іде до дівчини.
5. На дудочку грає, хдроше співає,
Молодій дівчині жалю завдаває.
Ой ти, жалю, жалю зеленому
гаю,
Червоной калині, мені сиротині,
Що я живу на Україні да й не
маю родини.
10. Тільки въ мене роду,—подру-
жечка зъ роду.
На жъ тобі, подружку—сивую
голубку,
Да на станъ полотеньця;
Не стій зъ моїмъ милимъ, голу-
бонькомъ сивимъ,
Не край мого сердця;
15. На жъ тобі, подружко— голу-
бонько сиво,
На ціли рукава;
Не стій зъ моїмъ милимъ, голу-
бонькомъ, сивимъ,
Розсукино дочко лукава!
- Вар. Чуб. V, I, 399; вар. ст. 11—18 *ibid.*
810, 5—12; вар. ст. 15—18 *ibid.* 781, 15—18.

84.

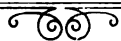
1. А якъ крикну на малого:
Сідлай коня вороного,
А подъ себе буланого.
Да поїдемо къ тужиноці,
5. Молодої дівчиноці.
Підъежжаємъ підъ ворота:
Стоїть мила краще злота;
Підъежжаємъ піръ дверчка:
Стоїть мила, якъ зірочка.
10. —Бери жъ коня за поводи,
А милого за рукавъ;
Веди коня на станицю,
А милого у світлицю;
Давай коню овса, сіна,
15. А милому меду, вина.
Сіла мила, задумала,
Кари очи зарумала.
—Чого жъ, мила, задумала,
Кари очи зарумала?
20. Чи жаль тобі овса, сіна,
Чи жаль тобі меду, вина?
—Не жаль мені овса, сіна,

Не жаль мені меду, вина,

А жаль мені того світа,

25. Що проходять марно літа.
Я въ суботу змінюся,
А въ неділю приберуся,
Пойду Богу помолюся.
Хоть молилась, не молилась,
30. На, милого подивилась;
І поклонівъ не побила,
На милого розгляділа.
Що по горахъ, по долинахъ,
По широкыхъ українахъ—
35. Тамъ мій милий гуляє,
На дудочку грає
І самъ себе розважає:
Чи мені женитися,
Чи самому журитися,
40. Чи мені листи слати,
Чи мені самому одвідати?
Буду я листи слати,
Більше людей буде знати.

Втр. Чуб. V, 1, 97.

VII. Разлука съ милымъ.

85.

1. Порісь ромень ізъ тиномъ ровень,
А травиця по облозі;
Не має ні въ кому правди,
Тільки въ одному Бозі.
5. Коли бъ такъ тобі,
Якъ теперъ мені,
Ся жъ верба докучила,
Дажъ ти бъ поїхавъ
Да й не барився,
10. Щобъ я не скучила.

86А.

1. Ой не вий же, вітроньку,
По чистому полю,
Да не пили личенька
Мого білого,
5. Да не суши серденька
Мого щирого.
Бо вже мое личенько
Запилилося,
По милому дружбоньку
10. Зажурилася,
Що я свого милого

- Не проводила.
Проведу милого
За ворітєчка,
15. Да й укажу милому
Шляхъ-доріженьку
Да щаслива доріженька
Ажъ до Киіва,
Одъ Киіва города
20. Ажъ до Питера.
Якъ въ городі Питері
Становилися;
Вороні коники
Притомилися;
25. Шовкові поводи
Попилилися;
Нові колесочкі.
Обломилися:
Вся наша армия
30. Здівувалася:
Чия то паронька,
Разлучалася,
Чи братъ ізъ сестрою,
Чи мужъ ізъ женою,
35. Чи молодой паренѣкъ
За красною дівкою.

86Б.

1. Ой ти, зима, зимушка,
Ти холодная,
Да не мети, зимушка,
Снігу білого.
5. А ти, літо теплее,
Писку жовтого;
Да не пили личенька
Мого білого.
Бо вже мое личенько
10. Запилилося,
За миленькимъ дружечкомъ
Зажурилося.
Нема мого милого,
Пошовъ у дороженьку,
15. Ой якъ у доріженьку

- У великую,
Ой въ яку великую,
А въ яку великую,
У далекую.
20. А въ яку далекую,
Ажъ до Киіва,
А въ Киіві городі
Становилися,
Ворони кониченьки
25. Потомилися,
Молоди гусарики
Пожурилися.
Ср. Рад. VI, 24.

87.

1. Чому ти мене, моя мати,
Рано не збудила,
А якъ тая чумачина
Да зъ села виїздила?
5. —Потому, моя доню,
Тебе рано не збудила,
Якъ твій чумаць передъ веде,
Щобъ ти за нимъ не скорбіла.
—Купи мені, моя мати,
10. За чотири золоті голку
І ниточку шовку:
Пошию своєму чумачині
Да на славу сорочку.
Шовкомъ шила, шовкомъ шила,
15. А біллю зарубила
Тому чумачині,
Що вірно любила.

Вар.: Чуб. V, I, 534; 1- 8: Чуб. V, III, 148,
31—38; 9 17: ibid. 19—30; Гол. I, 145, 19.

88.

1. Закуй, закуй да, зозуленька, на
лужку.
Накажете да моему милому
дружку.

Десь мій милий да на чужині горує,
Вінъ за мною да молодою тоскує.

5. Прибудь, прибудь да, мій ми-
ленький, до мене,

Е у мене да гостинничокъ для
тебе.

Що я тебе да, мій милий, угошу;
Що я тобі да й усю правду роз-
скажу,

Черезъ кого да на улицю не
ходжую:

10. Уже жъ мені да докучило, ходячи,
Усякому да ледачому годячи.

89.

1. Ой, бражечко, бражечко, медовая,
Зъ кимъ я тебе буду пить, мо-
лодая;

Безъ ясного сонечка, безъ вітру,
Безъ милого дружечка, безъ со-
віту?

5. Якъ поїхавъ миленький въ го-
родочокъ,

Не на больше времячко — на
часочокъ.

За нимъ, за нимъ Машенька у
слідочокъ.

Гналась, гналась Машенька, не
нагнала.

Захотілось Машеньці ягодочокъ,

10. Забігла Машенька у садочокъ.

Гнула, гнула вішеньку, не на-
гнула,

Упала підъ вішеньку да й за-
снула.

Прійхавъ мій миленький, я й не
чула.

Будить, будить Машеньку, не
резбудить;

15. Машить, машить палкою, да й
не вдарить.

— Устань, устань, Машенька,
прочутися,

На мої кониченьки подивися.

Що въ мене кониченьки вороні,

Кучери, фалетари молоді;

20. Въ мене колясочка не простає,
Въ мене колясочка золотая.

Вар.: Чуб. V, I, 115.

90.

1. Десь поїхавъ милий на море
гулять,

Мене вінъ покинувъ зъ горемъ
горювать.

Горувала я ночь, горувала я дві,
На треттюю ночь виїшла на зорі.

5. Гляну я по морю: плывуть ко-
раблі;

Кораблики плывуть, машуть па-
руса;

Болить мое серце, томниться
душа.

Виймай гостру шаблю да ріжь
мою грудь,

Виймай мое серце да спій мою
кровь,

10. Тогда разойдеться нашає любовь.

91.

1. Цвіла, цвіла вішенька
На йій білий цвітъ;

Жила, жила дівушка
Восемнадцять літъ;

5. Полюбила молодчика

Девятнадцять літъ,

Такого хорошого

Въ біломъ світі нѣтъ.

На праву сторонушку

10. Въ окошко смотрїть.

Позъ это окошечко

Дорожка лежить;

По этой дорїжонці

Коляска біжить;

15. У этой колясочці

Мій милий сидить;

- На праву стороношку
Возжечко держить;
На свою миленькую
20. Стихенька кричить:
Постой, постой, миленька,
Разпрощаймося,
На сребрени колечка
Поміняймося
25. Ой радъ би я, мила,
Тебе обіждать,
Дакъ жаркее времнячко,
Коні не стоять,
Шовковое возжечко
30. Рученьки щемлять.
Ср. Рѣв. 12, 8.

92.

1. Десь мій милий дівся,
Да де його шукать?
Да чи въ Ростові нанявся
Чуванивъ да таскать?
5. Да чувани да тяжели,—
Плечиці да болять;
Да за рюмочку водкі
Стаканчикъ да вина.
Да десь поїхавъ мій милой
10. Да й досі нема.
Да й сойду я на гору,
На гору на круту,
Да якъ гляну на рѣку,
На рѣку на бистру.
15. По рѣкѣ бистрой
Пливе судно зъ моря,
При всѣхъ парусахъ:
Судно это—корабель.
Машуть паруса:
20. Одинъ парусъ бѣлой,
Другой сизий—голубой.
Ой тамъ пѣе—гуляе
Раздушенька мой.

93.

1. Да сегодня день—субота.
Нельдзя въ полі роботать,
А ні сіять, ні орать.
Пойдемъ, пойдѣмъ, роздушенько,
5. Въ зелений садъ гулять.
А въ зеленому садочку
Пташки соловы поять.
Що про тебе, моя мила,
Враже люде говорятъ.
10. Враже люде говорятъ,
Тебе, дівушка, ругають
І мене, молодця, браняць.
Тебе жъ, милая, за діла,
А мене жъ, молодця, за що?
15. Що й учора ізвечора
Убвралась хорошо;
Тонку білу рубашечку
Надівала на його,
Надівала й застягала
20. Любезного своего;
Випровдажала любезного
За круту гору
На той проклятий Кавказъ.

94.

См. Чуб. V, I, 596А.

- 1=1... красна дівка... 2=2... бі-
люю... 3=3... Болить, болить...
ой болить... 4=4... красную...
5=5. Якъ забрали молодого
парня... 6=6... сная... роспи...
7=7. Да... 8=8. Гуляй, гу-
ляй... 9=10. Наймай, наймай...
10=12... красна дівка... 11=
13... тебе обма... 12=17... то-
бі... 13=15... тобі...
14. Вони тебе, молода дівчино, опо-
рочать.

VIII. Дѣвица уѣзжаєть тайно.

95.

1. Що по полю димно,
За туманомъ ничого не видно.
Тільки видно да криниченьку,
Холодную да й водиченьку.
5. Ой тамъ уланъ коня напуває,
Чорнявую да підмовляє:
Пійдемъ, дівко, да піїдемъ ізъ
нами,
Зъ молодими да уланами.
Дурна дівка да й послухала,
10. Зъ уланами да й поїхала.
Пішла мати до нової комори
Да слухати тихої розмови:
Сини жъ мої, сини молоді,
Посідлайте коні вороні,
15. Здагоняйте дівку зъ уланами.
Одно поле перейіхали,
А на друге стали повертати,
Стала дівка улана питати:
Ой, улане, ти, уланочку,
20. Вернімося да й до домочку.
—Теперь, дівко, тобі домої не
вертаться,
Ізъ родними да й не видаться.

Тотъ же мотивъ: Гол. I, стр. 72, 116, 117:
Žeg. P., стр. 29.

96.

1. У Кліві на риночку
Да пило три ляшеньки горілочку.
Вони пили, гуляли,
Ізъ собою Марусеньку підмовляли
5. Марусенько молодая,
Да поїдемо зъ нами ізъ ляхами.
Пошла мати до комори,
Ажъ не має Марусеньки, ні
худоби;

Пошла мати до комати

10. Своїхъ синівъ побуждати:
Сини жъ мої молоді,
Посідлайте коні вороні,
Да бігайте битимъ шляхомъ,
Да доженить сестру зъ ляхомъ.
15. Сестра братівъ угляділа.
Вона на ніженькахъ обомліла.
—А й на коняхъ піня пала,
А сестрице жъ наша молодая.
—Брати жъ мої молоді,
20. Да на що кониченьки притомили.
—Сестро жъ наша молодая,
Де жъ твоя красота чірвоная?
—Я красоту загубила,
Молодого ляха полюбила.
25. Що хотіте, те й беріте,
Молодого ляха не рубіте.
Що хотіли, те й забрали,
Молодого ляха зарубали.

Вар. Чуб. V, II, 478,

97.

1. Ой зацвіло сине море
Разними цвітами,
Хоть цвітами не цвітами,
Да все кораблями
5. По мізъ тими караблями
Матроси гуляють,
Матроси гуляють
І дівку підмовляють:
Молодая дівчинонько,
10. Поїдемо ізъ нами.
Ми тебе накоримъ,
Ми тебе напоїмъ
І съ собою спать положимъ.
Поспи, поспи, красная дівко,
15. Досписся до гора.

Прокинулась красна дівка
Ажъ на середь мора:
Молодий матросики,
Вернись до дому,
20. Бо ще жъ я не прощалась
Ізъ родомъ родиною.
—Уже жъ тобі, красная дівко,

Назадъ не вертаться;
Вже жъ тобі, красная дівко,
25. Зъ родомъ не прощаться;
Вже жъ тобі, красная дівко,
Зъ матросами знаться.
Вар. Гр. III, 524.

ІХ. Ч а р ы.

98.

1. Ходить журавель да надъ водою,
Да й дивиться въ воду;
Да була зима, да було літо,
Не було лёду.
5. Якъ здумаю про дівчину,
Бреду черезъ воду;
Перебрили да дві річеньки,
Половину ставу.
Да якъ думаешъ мене брати,
10. Дакъ не вводь мене въ славу,
Да не я тебе, дівчинонько,
Да й у славоньку ввѣжу,
Да сама жъ бо ти да, дівчи-
нонько,
Да й у славоньці ходишь.
15. Да по тимъ боці да на толоці
Да цигане стояли,
По-мізъ тими да циганами
Да циганка ворожка;
До тоєі да циганочки
20. Да утоптана дорожка.
Молодая да дівчинонька
Да дорожку топкала,
Вона тоєй циганки
Да вірненько прохала,
25. Да, циганочко, да, ворожечко,
Да ввольни мою волю:

- Да причаруй же да козаченька
Да на віки зо мною.
Да циганочка да ворожечка
30. Да воленьку вольнила,
Да й одрізала да русу косу
Да й перепалила.
—Ой щобъ тебе да, дівчинонько,
Челядь не любила;
 35. Да й одрізала да коню гриву
Да й перепалила.
—Щобъ тебе да, козаченьку,
Челядь не любила.

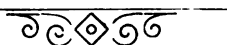
(Безводовка).

99.

1. По підъ лугомъ вода іде,
Я у лузі не має,
Тамъ молодчикъ гуляє,
На пастушківъ гукає:
5. Ой ви, хлопці—пастушки,
Накажіте дівусці,
Нехай мене не любить,
Своїхъ дітокъ не губить.
Одна дурна любила,
10. Своі літа ізбила.
Се дівчина зачула,—
Ізъ улиці махнула;

- Добігає до воріть,—
Стоїть еї весь рідъ;
15. Добігає до хати,—
Стала плакати, ридати.
—Чого, доню, ридаєшъ,
Кари очи теряєшъ?
—Ой якъ не ридати,
20. Що покидає нчувати,
—Біжи, доню, до гаю,
Накопай зілля-розмаю.
—Я жъ розмаю не знаю,
Хиба жъ людей спитаю.
25. Ще й до гаю не дійшла,—
Розмай-зіллячко найшла;
Накопала коріння
- Зъ підъ білого каміння;
Полоскала у ріці;
30. Приправляла въ горильці;
Полоскала у броду;
Приправляла у меду;
Поставляла до жару,—
Біжить милий ізъ жалю;
35. Іще зілля не випить,—
Уже жъ мій милий копотить.
—Ой, дівочко, дівочко,
На що варишъ зіллячко?
—На те жъ варю, що знаєшъ,
40. Що зъ другою нчуєшъ.

Вар. Чуб. V, I, 803.

X. Семейная жизнь.

- 100.
1. На дворі дощикъ, на дворі дріб-
ненький
Повіває вітеръ, вітеръ холод-
ненький,
І травницю росить;
Сестра брата просить:
5. Оддай мене, брате, въ чужую
деревню
Мізъ велику семню.
Де багато діла,
Туди бъ я летіла.
Я тее діло сама поробила
10. І до тебе, брате, въ гостеньки
ходила.
Жде братикъ неділі, жде бра-
тикъ другої,
На третю неділю самъ до се-
стри йде.
Сестриця не пишна
- За ворота вишла;
15. Ворота одчиняє,
Слезн утєрає:
Здоровъ, здоровъ, брате, а я
нездорова.
Се третя неділя, якъ я заболіла;
Ще я того діла да не поробила,
20. І свєкру, свєкрусі да й не уго-
дила.
- 101.
1. Ізъ-за гори вітеръ віє.
Да прийїхавъ мій миленький ізъ
дороги;
Припгъвъ коня вороного у дворі,
А самъ пошовъ до милої своєї.
5. —Добривечіръ, мила! Чи чуєшъ?
І зъ кімъ же ти сю ніченьку
ночуєшъ?

- Якъ у лузі калинонька про-
цвіла;
Я ночую мій миленький не сама.
Якъ у лузі калинонька ізъ квіт-
ками;
10. Я ночую мій миленький ізъ діт-
ками.
Одно кладу мій миленький одъ
краю,
А друге кладу, мій миленький,
одъ стіни,
А сама ляжу въ середині міжъ
ними.
Ой не гайся, мій миленький, не
гайся;
15. Стоїть вода въ ведеречку,—уми-
вайся;
Вісять рушникъ на колючку,—
утирайся;
Стоїть вино у кубочку,—напийся;
Лежить булочка на столику,—
кормися.

102.

1. Ой, мій гаю, ой мій гаю,
Чого шумишъ не помалу?
Не подъ мислоньки, не подъ
норівоньки
Собі дружиноньку маю.
5. Ой пойдите, пойдите,
Пару волівъ ведите.
Чи не заговорить, словечка про-
мовить
Моя милая до мене?
—Ой мій Боже, мій Боже!
10. Пара волівъ не поможе;
А якъ не любила, не буду лю-
бити,
Зъ тобою, стерво, говорити,
—Ой, мій гаю, мій гаю,
Що шумишъ не помалу?
15. Не подъ мислоньки, не подъ
норівоньки
Собі дружиноньку маю.

- Ой пойдите, пойдите,
Пару коней ведите,
Чи не заговорить, словечка про-
мовить
20. Моя милая до мене?
—Ой, мій Боже, мій Боже,
Пара коней не поможе,
А якъ не любила, не буду лю-
бити,
Зъ тобою, стерво, говорити.
25. —Ой, мій гаю, мій гаю,
Чого шумишъ не помалу?
Не подъ мислоньки, не подъ
норівоньки
Собі дружиноньку маю.
Ой пойдите, пойдите,
30. Погаечку внесите,
Чи не заговорить, словечка про-
мовить
Моя милая до мене?
—Ой, мій Боже, мій Боже,
Погаечка поможе,
35. А якъ любила, то буду любити
І съ тобою, сердце, говорити.
Вар. Чуб. V, II, 249.

103.

1. Якъ послала мене мати
Зеленого жита жати
Ще й ячменику вязати.
А я житечка не жала
5. І ячменю не вязала.
Черезъ свого милого дружка,
Черезъ його біліі ручки
Нездоровая лежала.
А мій милий, чорнобривий
10. На словечко справедливий,
Якъ ударить рукою,—
Одливають водою.
—Говори сердце, зо мною!
—Ой рада бъ я говорити,
15. Дакъ боюся—будешъ бити.

- Чужа хата не гласна;
Доле моя безчасна!
20. Тоді була весела,
Якь одъ батька везена,
А тепера сама бачу:
Все по несчастью плачу.

105.

1. Прибудь, прибудь, хочь коня
добудь,
Я лугами да берегами.
—Ой да не прибуду, коня не
добуду.
За вражими да ворогами.
5. —Я ти вороги да топчу підъ
ноги,
Круту гору да перескочу.
Віддай мене, моя мати,
За кого я сама схочу.
Одала жь мене моя мати,
10. За кого я да не хотіла:
Шумить, гудить ногаечка
Да коло мого білого тіла.

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, I, 441A, 9—21
вар. ст. 5—12: Чуб., V, II: 206; 6—12: *ibid.*
330A, 1—4; 6—8 и 9—12; *ibid.*, 181, 31—34
и 43—46; 7—12: *ibid.*, I, 273, 9—10; 338B,
19—24; 350, 1—2; 435, 6—8.

106.

1. Ой високо сонце сходить,
А низенько заходить.
Що жонатий, сукинъ синъ про-
клятий
До дівчини ходить.
5. —Якь ти будешь до мене хо-
дити.
Дакь убій свою жинку.
Якь прийшовъ же чоловікъ до
дому,
Почавъ жонку свою бити за ко-
соньку,

- За косоньку да й обь лавоньку.
10. Да й пошовъ у проходоньку.
Якь ударивъ у правее ухо,
Вона й подалася;
Якь ударивъ у лівее ухо,
Дакь и кровь полилася.
15. —Да ой годі жь тобі, моя при-
погано,
Да на сімъ світі жити;
Да пора жь тобі, моя припогано,
Въ сирий землі пріти.
—Да й ой, Боже мій, чоловіче мій,
20. Я съ тобою не нажилася.

107.

1. Якь одала мене мати
Заміжъ молодю,
А за того недоростка,
Що живъ ізъ удовою.
5. Ой ходила Марусенька
По комнаті,
Да будила недоростка
Ізъ кроваті.
Вставай, вставай, недоростку,
10. Годі тобі спати,
Да поїдець до батюшки
Въ гості гостювати.
Пойіхала Марусенька
Дорогою,
15. Пойіхала Марусенька
Широкою.
Прийіхала до долини,
До долини;
Прив'язала кониченька
20. До білини.
Молодого недоростка
Въ возі до дробини.
Положила кониченьку
Овса, сіна;
25. Молодому недоростку
Травиці вкосила.
Йіжъ же ти, недоростку,

- Да травицю сюю,
А я поїду до батенька
30. Въ гості погостюю.
Вернулася Марусенька
Восьмої неділі:
Що ще жь мої кониченьки
Не пили, не йїли?
35. Чи будешь ти, недоростку,
Паровиться,
У поперець кроватюшки
Спать ложитьсья?
—Ой не буду, Марусенько,
40. Ей Богу, не буду.
Якъ одъяжешь одь дробини,
До й жалувать буду;
Ой я жь тобі гостювання
Повікъ не забуду.

Вар. Чуб.: V, II, 255.

108.

1. Пошовъ чумаць у дорогу,
За нимъ жинка у здогоню:
Вернися, козаче,
Вернися, бурлаче,
5. Вернися до дому,
Плачуть діти за тобою.
Мали діти плачуть,
Стара мати тужить,
А намъ хуртуна не служить.
10. —Якъ би ти жинка добра,
Да ти бь сиділа бь дома,
Да дома бь сиділа,
Да хазяйство гледіла,
Да намъ хортуна служила.

Вар.: Чуб. V, II, 326; Гол. III, 75, 5; Паул.
II, 72.

109.

1. Сама я, сама, якъ білина въ
полі,

Да ніхто не порадить мене мо-
лодої.

- А я тую раду сама перераджу,
Да постелю постіль білу, сама
спати ляжу.
5. Одсуну квартирку да гляну по
ринку:
Ажъ мій милой по риночку хо-
дить,
Чужую милую за рученьку во-
дить,
Чужую милую пілуе, милуе,
Я на мене молодую ногайку
готуе.
10. А я ту ногайку підкину підь
лавку;
Нехай та ногайка хоть тропшки
Йоддише,
Та на мої шити рукака вітеръ
поколише.

Вар.: Чуб. V, II, 221.

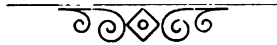
110.

1. Ой одчиняй, мила, хату,
Давай музиченькамъ плату.
Ой одчиняй, мила, сїни,
Щобъ музиченьки посїли.
5. Якъ ударить мене разъ,
Покотились слези зъ глазъ;
Якъ ударить мене въ груді,
Покотилася до груби;
Якъ ударить мій миленький
10. По біленькому лицу,
Покотилась кровъ горяча
По шитому рукавцю.

111.

1. Ой поїду я по-підь лугомъ:
Оре милий чужимъ плугомъ,
Чужи воли, чужа й нива,
Чужа й мила поманила;

5. Чужа мила воли гонить,
Свое серце ножемъ кроїть.
Якъ понесу милому йїсти,
Чи не скаже вінъ мені сісти;
Якъ понесу я йому води пити,
10. Чи не буде говорити?
Вінъ напився і найївся,
По травиці покотився:
Чого, милий, лежишъ, чомъ не
орешъ,
Чомъ до мене й не говоришъ?
15. —А я лежу да й думаю,
Що погану жинку маю;
Що у сусіда чорнявая,
А у мене руда, поганая.
—Який тобі дідько винень,
20. Що ти вдався чорнобривий!
А я руса приберуса,
На чорнявихъ не дивлюся.
Не вилізли тобі очи,
Якъ ти сватавъ опівночи.
25. Було сватать тобі у день,
Роспитавшись нашихъ людей,
Бо я въ мішку не ходила,
Усе ділечко робила.
У насъ люде не татаря,
30. Вони бъ тобі усю правду сказали.
Я въ неділю родилася,
Чорнявому судилася;
А въ барвинку купалася,
Чорнявому досталася.
- Вар.: Чуб. V, II, 205.

XI. Жизнь на чужой сторонѣ.

ЧУЖАЯ СЕМЬЯ.

- 112.
1. Усе поле пооране, ніде води да
напитися.
Горе мені на чужині, ніде при-
хилитися.
Прихилюся до яворка, а яворко
да не батенько:
Вітеръ віе, голле ломить, вінъ
до мене не говорить.
5. Прихилюся до туполі, а туполя
да не матінька;
Вітеръ віе, а листъ мае, вона
до мене не промовляе.
Нічъ моя темна, а зірочка ясна,
така моя доля бещасна.
Усе поле пооране ніде води да
напитися.
- Горе мені на чужині, ні до кого
прихилитися.
10. Прихилюся до дубочка, а дубо-
чокъ да не братичокъ;
Вітеръ віе, голле ломить, вінъ
до мене не говорить.
Прихилюся до осики, а осичка
да не сестричка;
Вітеръ віе, а листъ мае, вона
до мене не промовляе.
Нічъ моя темная, а зірочка ясна,
така моя доленька бещасна.
15. Пойду я дорогою да дубровою,
Накажете моему роду хочъ чор-
ною да вороною:
Не черної да вороночки, не ро-
дини ізъ Україночки.

Нічъ моя темная, а зірочка ясна,
така моя доленька нещасна.

Пойду я лісомъ, трісомъ, а у
лісі кремені крешуть.

20. Вийду я за ворота, а обь мені
вороги брешуть:
Брешить, брешить, вороженьки;
Лежить кремень крий дороженьки:
Хочь кусайте, хочь глотайте,
Тільки мене не зіймайте.

113.

1. Вилетала галка
Зъ глибокого балка,
Да й сіла на сосні,
На сосні роскошні.
5. Вітеръ хилєе,
Сосну шатає.
Не шатайся, сосно,
Бо такъ мені тошно;
Тошно сиротині
10. Жити на чужині
Безъ роду родного,
Безъ мужа вірного.
Тільки у мене роду:
Два братики зъ роду.
15. Приходите, братця,
Въ неділеньку въ ранці,
Да випємо, братця,
Водочки по чарці.
Да чогось мені, братця,
20. Водочка не пьеться,
Да коло мого серця,
Якъ гадина вьеться.
Да нехай вона вьеться,
Покіль одірветься.

114.

1. Ой летівъ пучокъ
Чорнихъ галочокъ,
Да й прилетіли

- До батька въ двіръ,
5. На березоньці сіли.
Мій батенько,
Сивий голубонько,
По садочку ходить,
Вішни, черешни садить;
10. А моя сестриця,
Сиза орлиця,
То вона поливає;
А мій братичокъ,
Сизий голубчикокъ,
15. Галочки стріляє.
Моя матінка
Сидить крий оконечка,
Хустиночку вишиває:
Не стріляй, сину,
20. Туєі галочки,
Що на крайній черешенці:
Такъ тій галочці,
Якъ нашій дочці
На чужий стороноцці.

115.

1. Навару пива, ожєню сина:
До при мені уся сила.
А меду бочку, да й оддамъ дочку:
Тяжко, важко животочку.
5. Оддамъ же я свою дочку
У чужую стороночку.
—Якъ вийду я за ворота,
Да й стану я, якъ сирота:
Ой хто йде, до й минає,
10. А що роду не має.
А я живу, на чужині,
Якъ прибитая овця:
Ні до кого промовити мені
Вірненького словця.
15. Въ кого батенько, въ кого ма-
тінка,
До вони пють і гуляють;
Въ кого братики, въ кого се-
стриці,

До зйдуцця й розмовляють.

Якъ пойдуча до брата,

20. Ажъ у брата не та хата;
Хата тая, стіни не ти;
Хоть братъ прийме,
Невістка ні.

116.

1. Мати жъ, моя мати,
Де тебе узяти:
Чи тебе купити,
Або й заслужити,
5. Чи тебе списати,
Або й змалювати?
Намалюю матіръ
На іконі въ хаті:
На ікону гляну
10. Матиньку згадаю,
Назадъ обернуся,
Слезми обольюся.
Що на дворі дощикъ,
На дворі дрібненькій,
На дворі дрібненькій,
Сильний, холодненький.
І вітеръ не віе,
Листокъ не колише;
Що братъ до сестри
20. Части листи пише:
Чи привикла, сестро,
Въ чужий стороні
Міжъ чужими людьми,
Міжъ татарами?
25. Хочъ привикла, брате,
Треба й привикати,
Коли уродила
Нещасною мати.

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, II, 59; 1—12: Гр.
Ш, 714, 15—21.

117.

1. Изъ-за гори, гори
Вітеръ повіває,
Хмару разгоняе
Да росхиляє.
5. Да мати дочку лае,
Да й гулять посилае:
Да гуляй, моя дочко,
Покіль молодого;
Якъ старая станешъ,
10. Гулять перестанешъ;
Якъ старая будешъ,
Гулять позабудешъ.
—Да гуляла я, гуляла,
Да мати не впиняла,
15. А теперъ зупиніла
Чужа Україна,
Малая дітина,
Да невірна дружина.

Ср. Нов. 151.

118.

1. Що якъ пожену я лебеді
Да до бистрої води:
А чи добре жъ, лебеді,
Проти хвилі плити?
5. Да такъ мені сироті
На чужині живучи,
Да чужому батьку годячи.
Що свекорку угожу,—
Білу постіль постелю.
10. Ой доле жъ, моя доле,
Білу постіль постелю.
І свекрусі угожу,—
Въ голиваньку погляжу.
Ой доле жъ, моя доле,
15. Въ голиваньку погляжу.
І діверку угожу,—
Коня до води звожу.
Ой доле жъ, моя доле,
Коня до води звожу.

20. І зовиці угожу,—
Русу косу заплету.
Ой доле жъ, моя доле,
Русу косу заплету.
А милому да ливривому
25. І по вікъ не вгожу.
Загадає жъ мені

- Паляниці качать,
30. Черезъ шабельку скавать.
Ой доле жъ, моя доле,
Черезъ шабельку скавать.

Вар. ко вс. пѣснѣ: Чуб. V, II, 167. Вар. ст.
1—7 у Гр., Ш, 731, 1—2 и 9—14.

XII. Мачиха. Свекровь.

119.

1. Що у Галі не рідная мати;
Посилала въ неділеньку жати:
Иди, Галю, да й не роздирайся,
Жни житечко да й не росхи-
ляйся.
5. Ішла Галя да й не озиралась,
Жала жито да не росхилялась.
Пішла Галя зъ поля до дому,
Стала Галя корову доіти,
Стало въ Галі серденько щеміти.
10. Охъ, узнала не рідная мати:
Ой ти, Галю, Галю молодая,
Ой де твоя дітина малая?
—Я, мати, вчора въ полі була,
Тамъ дітину забула.
15. Пошла Галя дітини шукати
І зустріла три соколи рядомъ:
Ви, соколи, далеко бували,
Чи не бачили малої дітини?
—Коло ляльки сидить ажъ три
няньки:
20. Перва нянька очи колупає,
А друга нянька кішечки мотає,
Треття нянька серденько виймає.
Вар.: Чуб. V, II, 313.

120.

1. Ой на дворі димно да димно,
За туманомъ світа не видно,
Ой тамъ Романъ да воли пасе,
Марусенька да по воду йде.
5. Ставъ Романъ жартувати,
Зъ відеръ воду виливати.
—Ой, Романе да Романочку,
Не вводи мене да й у славочку,
Бо й у мене да чужая мати,
10. Буде мене бити і лаяти.
—Знай, Марусю, якъ одгадати
І матері своїй одказати:
Палетіли сірі гусі,
Сколотили воду Марусі.
15. Марусенька да постояла,
Покі вода да й устояла;
Марусенька да подивилася,
Покі вода остановилася.
Вар.: Чуб. V, I, 293, 468; Гол. Ш. 818, 54.

121.

1. У кривого танця
Да не виведу кінця;
Треба його да виводити,
Кінець йому да находити.

5. Вербовая дошко, гнися,
Гнися да не вломися.
Що у мене да чужая мати;
Посилає да води брати.
Зъ великими да відерцями.
10. Да й велить повни брати,
Не велить зъ милимъ розмовляти.
—Вербовая дошко, гнися,
Гнися да не вломися.
Що у мене да своя мати;
15. Посилає да води брати,
Зъ маленькими да відерцями.
Да й не велить повнихъ брати,
Да велить зъ милимъ розмовляти.
—Ой вінку, мій вінку,
20. Хрещатий барвінку,
Віла жъ я тебе за сонечко,
Сідячи крий оконечка.
Да повісила на теремі,
На високому да на дереві,
25. А мачуха взяла зняла,
Да не любові оддала.
Коли бъ же я була знала,
До я бъ тебе не звівала,
Лучче бъ я тебе у грязь утоп-
кала.

Вар.: Гр. Ш, 189.

122А.

1. Ой галочко, галочко чорненькая,
Скажи, галочко, де моя милень-
кая?
Ой тамъ твоя мила у лузі надъ
водою
Умивається горячою слезою,
5. Утерається зільячкомъ, кропив-
кою,
Малює брови синєю ожинкою,
Лягає спати зъ невірною дру-
жинкою.
Вийшла його мати невісточки
будити:

- Вставай, невістко, молодая,
10. Подій ти корови, що одъ бать-
ка нагнала.
Попрогоняй ти овечки, що родня
наздаровала.
—Ой, мати, мати! годі сімъ до-
коряти.
Я зъ твоімъ синомъ не одинъ
вечоръ стояла;
Я твоему сину всю правду ка-
зала,
15. Що въ мене корови, то чорний
брови,
Що въ мене овечки,—я сама до
словечка.

Вар.: Чуб. V, II, 300, 327.

122Б.

- 1Б=1А. Ой ти, голочко (1)...; 2—
4Б=2—4А; 5Б=5А... шитою
хустиною; 6Б=6А. Мулює...
ожиною; 7Б=7А... зъ вірою...;
8. Іде свекруха невістки будити:
9. Уставай, невістко, уставай, мо-
лодая,
- 10Б=10А.
11. Попрогонь овечки, що родня
наздавала
12. —Годі жъ тобі, мати, сімъ сло-
вомъ докорати.
13. На що було бъ таку убогую
брати?
14Б=13Б. А...; 15Б=14А.
16. Не сватай мене: въ мене волівъ
не має.
Що въ мене воли, я чорний
брови;
Що въ мене корови, я сама до
любви;
Що въ мене овечки, я сама до
словечка.

123А.

1. Що на горі ромень зелененькій,
А у вдови синокъ молоденькій.
Вдова сина насильно женила,
Підъ напиткомъ невістку судила:
5. Сопливая невістка у мене,
Безъ побуду сама не встане,
Безъ загадку і ділечка не знає,
Не вміє діла робити
І не хоче свекрусі годити.
10. Пойдїть, сину, вь неділю до торгу,
Торгуй, сину, зь вечора до ранку,
Да виторгуй дротяну ногайку,
Да виторгуй полотняни віжки,
Зв'язи жинці назадъ руки й ніжки.
15. Да виторгуй дротяну ногайку,
Да бій жинку зь вечора до ранку.
А милая догадалася,
Да вь вішнівъ садъ заховалася.
Мила по садочку ходить,
20. Мале дитя за рученьку водить,
А за нею рута—мнята сходить,
Йїєй милий покїрненько просить:
Ходїмъ, мила, вь комору спати,
Буду тобі всю правду казати,
25. Мати буде дитя колихати.
Ізъ вечора дубина шумїла,
А півночи комора дзвенїла,
А одъ свїту і мила не жива.
Лежить мила, якъ ожина синя;
30. Біла постіль кровью окїпіла,
Стоїть милий, якъ бумага білий:
Теперь, мати, вволивъ твою волю,
Убивъ жинку, самъ поїду вь
неволю.
—Зривай, сину, у коморі мостину,
35. Да сховаємъ чужую дітину.
—Нетреба, мати, мостини зривати,
Треба, мати, усю правду казати;
Убивъ жинку, треба поховати.

Варіанти: Чуб. V, II, 325, 13.

123Б.

- Ст. 1—19Б почти соотвѣствуютъ ст. 1—25А.
20. Що зь вечера комора звїніла,
Одъ півночи постіль говорила,
А одъ півней ногайка шумїла,
А одъ свїту і жинка не жива.
Пошла свехруха невістки будити:
 25. Уставай, суко, корівомъ доїти.
—Іще ти, мати, не старая,
Да й подоїшь корови самая.
Лежить мила, якъ ожина синя;
Стоїть біла постіль, кровью окї-
піла;
 30. А стоїть милий, якъ бомага білий:
Теперь я, мамо, вашу волю
ввольнивъ,
Навіки свою жинку вбивъ.
—Здимаєй, сину, вь коморі мо-
стину,
Да сховаймо чужую дітину.
 35. —На що, мати, мостину зривати,
Убивъ жинку, треба поховати.
—Осїдлай, сину сивую кобилу,
Да тікаєй, сину, вь чужую країну.
—На що, мати, кобилу, сїд-
лати,
 40. Чого жь, мати, відъ сюди ті-
кати?
Убивъ жинку, треба одвїчати.
Що милую да до гробу несуть,
А милого да й у острогъ ведуть;
Надъ милою все книги читають,
 45. Надъ милимъ все слѣзи обля-
вають;
Що милу вь гробъ упускають,
А милого вь острогъ зачинають;
Уже жь милу заховали,
А милого закували;
 50. Що милу у гробъ упустили,
А милого у острогъ зачинили.

XIII. Родители и дѣти.

124.

П Л А Ч Ъ.

1. Ой, синочку, моя дітиночко,
Куди одъ мене одряжаеся?
Да це жъ хата і велика і видная,
Авъ сійнідверечокъ, ніоконечокъ:
5. Сонечко не грітеме,
І вітеръ не віятиме.
Відкіль тебе виглядати?
Чи зъ підъ високої могили,
Чи зъ підъ червоної калини?
10. І якъ ти прилітатемешъ?
Чи соловеечкомъ, чи горобееч-
комъ?
І на которой ти групі сідатимешъ,
До я вийду тебе познавати.

125.

1. Сини мої, сини, мої,
Сини соловейки!
Чому мене не кидали,
Якъ були маленьки?
5. Дочки мої, дочки, мої,
Дочки мої, пави!
Чому мене не кидали,
Якъ падали зъ лави?
Сини матірь покинули,
10. Матірь осталася.
Спогадала мати синівъ
Рано въ понеділокъ:
Роди, Боже, да синамъ жито
Таке, якъ барвинокъ.
15. Спогадала мати синівъ
Рано ще й въ вівторокъ:
Роди, Боже, синамъ жито
Хочъ кипокъ по сорокъ.
Спогодали матірь сини.
20. Рано у середу:
Онъ-онъ, братці, маша мати

- Въ старцяхъ попереду.
Дай, Боже, мені орлови крила,
Соколови очи,
25. Я бъ пійшовъ би, полетівъ би,
Темненької ночі,
Темненької да невидной
По битой дорозі.
Сидить мати на порозі,
 30. Проливае дрібниі слези.
—Годі жъ тобі, моя мати,
Дрібнихъ слезъ проливати.
Да порадъ мене, да порадъ мене,
мати,
 - Якъ у світі жить, горювати.
 35. —Да горуй, сину, горуй, сину,
Якъ я горувала;
Да годуй дітокъ, годуй дітокъ,
Якъ я васъ годувала.
—Да годі тобі, мати,
 40. Да сімъ мене докорати,
А порадъ мене, да порадъ мене,
мати,
Да которую мені брати:
Чи богатую да губатую,
Чи вбогую да хорошую.
 45. —У богатой рушникъ на колочку,
А въ бідной брови на шнурочку.
Богатая, губатая
Къ бісовому батьку дьметься,
А вбогая да хорошая
 50. До тебе горнеться.
Вар. ст. 1—8: Гр. Ш. 674, 5—12; Чуб. V,
II, 53, 14—17; вар. ст. 25—40: Чуб. V, II, 53,
5—13; вар. ст. 1—25 *ibid.*, 433Б, 1—12.

126.

1. Що въ неділю рано пораненьку
Випровожае синъ свою неньку
Рідненьку:
Ой іди жъ ти, нене,

5. Тепера одъ мене:
 Будуть, будуть, нене,
 Гости у мене.
 Що на тобі, нене, сорочка не
 біла;
 Ой що тобі, нене, сидить не до
 діла?
10. Якъ пошла ненька лугами, бе-
 регами;
 Ізостріла неньку донечка рід-
 ненька:
 Ой чого ти, нене, плачешъ, ри-
 даешъ?
 —Ой того я, доню, плачу ридаю,
 Що сімъ синівъ маю,—
15. Помістя шукаю.
 —Ой іди жъ ти, нене,
 Тепера до мене:
 Будешъ, нене, на печи сидіти,
 Діточокъ гледіти,
20. А я буду хлібъ заробляти,
 Тебе, нене, годувати.
 Що въ неділю рано пораненьку
 Іде синъ по свою неньку
 Рідненьку:
25. Ой іди жъ ти, нене,
 Тепера до мене;
 Ісклалось нещасте у мене:
 Умерла жинка,
 Осталась мала дітинка.
30. —Бодай тобі, брате, і ще й хата
 згоріла,
 Якъ у тебе нені сидить не до
 діла!

Вар.: Гр. Ш, 686. Тамъ же указанія на п'єси
 и думи съ тѣмъ же сюжетомъ въ другихъ сбор-
 никахъ.

127A.

1. Ой по ролі, по ролі
 Походили журавлі:
 Де журавель походивъ,
 Тамъ овесець уродивъ;
 5. Де журавка ходила,

- Тамъ пшениця уродила.
 Лучче роля раньяя,
 А ніжъ тая пізняя:
 Що на ранній женці жнуть,
 10. А на пізній воли б'ють.
 Лучче роля раньяя,
 А ніжъ тая пізняя:
 Лучче жинка первая,
 А ніжъ тая другая.
15. Що зъ первою дітокъ мавъ,
 А зъ другою розогнавъ:
 Ідїть, діти, служити,
 Чужимъ батькамъ годити.
 Одно пошло до попа,
 20. Друге пошло до дяка,
 Трете пошло до пана,
 А мачуха пропала.
 Ходить батько по двору,
 Кличе дітокъ до дому:
25. Ідїть, діти до, дому,—
 Горе мені самому.
 —Живи, тату, якъ Богъ давъ,
 Коли гарну жинку взявъ,
 А ми будемо зарублять,
30. Рідну матюрь поминать.

Вар.: Гр. Ш, 667. Тамъ же ссылки на ва-
 ріанти въ другихъ сборникахъ.

127B.

1. Якъ ми свою матїнку
 Зазнали, зазнали,
 До всі разомъ вечерати
 За столикомъ сідали.
5. А тепера мачуху
 Зазнали, зазнали,
 До всі разомъ у запїчку
 Плакали, ридали.
 Тїлько діти на порїгъ,
10. Батько съ кручка за батїгъ:
 11=17A.
 12. По матері тужити.
 13=23A... по валу; 14=24A; 15=
 25A; 16=26A;

17. Не буде вамъ розгону.
18—19—27—28А; 20—29А... служити,
21. По матері тужити.

128.

1. Ви, комари, ви комарички мої,
За що, про що ви кусаете мене?
Що у мене да головушка болять,
Одъ головки біле личенько горить.
5. Ой хто жъ мого миленького вортить?
Ой вернись, вернись, мій миленькій,
назадъ,
Да пійдемъ въ зеленой садъ гулять,
Да вирвемо оріховий цвітокъ,
Да зов'ємъ на головушку вінокъ,
10. Да пустимъ на чистенький ставокъ:
Пливи, пливи ти, оріховий вінокъ,
Да припливемъ ажъ до батенька мого.
Мій батенько а не дужий, не здоровъ,
Мій батенько у перинушкахъ лежить,
15. Праву ручку коло серденька держить.
Вінъ собі стиха речи говорить:
Коли бъ мені хотъ одинъ синъ при мені,
До не було бъ і печаленьки мені.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, I, 213, 1—4; Гр., 95, 1—4.

129.

1. Горе тій чайці,
Горе й небозі,

- Що вивела чайніята
Крий битий дорозі.
5. Туди йшли чумаку,
Пісеньки співали,
Вони пісеньки співали
І чаечку загнали.
А чаечка в'ється,
10. Объ доріженьку б'ється:
Ой щобъ ви, чумаки,
У Кримъ не сходили,
Якъ ви мої чайніята
Въ каші попалили.
15. Ой ви, чумаченьки,
Ви—добрії люде,
Верніть, мої чайніята,
До й добре вамъ буде.
Буду воли пасти,
20. Буду й завертати,
І до сліду припадати,
Якъ рідная мати.

130.

1. Въ літі, въ літі, въ зеленому житі,—
Тамъ вивела перепелочка діти,
А сама въ пшеницю сидити.
—Въ пшениці сижу, пшеницю прогортую,
5. До своїхъ дітоєвъ стихенька промовлю:
Діти, діти, горенько зъ вами,
Що не має батенька надъ вами.
—Мати, мати, не журися нами:
Якъ поростемо, розійдимось сами;
10. Будемъ, мати, по горохахъ і по долинахъ,
І по битихъ шляхахъ, по чужихъ країнахъ.

Вар. п'яси: Чуб. V, II, 417А, 15—25; 5—11: Чуб. V, I, 308А, 11—17; *ibid.* II, 419А, 18—24; 421А, 30—35.

XIV. Сиротство.

131.

1. Ой ходила дівчинонька по кру-
тий горі,
Да й гоніла селезня тихо по воді:
Гиля, гиля, селезню, тихо по воді,
Прибудь, прибудь, татусеньку,
теперь одь мені.
5. —Кланяйся, моя донечку, чу-
жий чужині,
Нехай дають порядочку бідной
сироті.
—Ой кланялась, мій татусеньку,
не разь, не два,
Дакь не дають порядочку, що
я сирота.
—Ой радь би я встати до свого
дітяти,
10. Да своему дітяти порядочокъ
дати,
Дакь сирая земля дверечки за-
лягла.
А ясная зора ключи занесла.

132.

1. Чомъ дубъ не зелений?
Бо хвиля прибила;
Козакъ не веселий?
Лихая година.
5. Пойіхавъ сирота
У поле орати,
А люде говорять,
Що въ корчмі гуляти.
Приіхавъ сирота
10. Ізъ поля зь орання,
А люде говорять,
Що зь корчми зь гуляння.
Сирото, сирото,
Де ти забарився:
15. Чи воли пристали,
Чи зь дороги збився?
—Воли не пристали,
Зь дороги не збився:
Зь родомъ ізійшовся,
20. Не наговорився.
Тільки въ мене роду,—
На Україні дядько:
Вінъ мене порадить,
Якъ рідний батько.

XV. Неочастливая жизнь.

Д О Л Я.

133А.

1. Ой тамъ у саду
Підь яблунькою
Сидівъ сизь голубъ
Ізъ голубею.
5. Вони сиділи,
Парувалися,
Сизими крильми,
Обнималися.
Де взявся сокілъ
10. Ізъ-за крутихъ гіръ,
Розбивъ, розлучивъ

- Пару голубівъ.
Що голуба вбивъ,
Голубку любивъ;
15. Взявъ голубку
За білую руку,
Принісъ до дому,
Пустивъ до долу;
Сипле пшениці,
20. Ставляе водиці.
Голубка гуде,
Йісти, пить не йде:
Утерала за одинъ часочокъ,
Іскаю четвертий годочокъ.
25. —Есть у мене сімъ паръ голу-
бівъ:
Летай, вибірай, котрий буде твоїй,
—Я й летала, вибірала,
Да не найшла того,
Що я утерала:
30. Не такій голосокъ,
І не такій носокъ,
І не такъ вінъ загувъ,
Якъ мій прежній бувъ.
Не такъ обніма,
35. Якъ пара моя;
Не такъ цілувавъ,
Не такъ обнимавъ.
Вар. Чуб. V, I, 413.

133Б.

1. Въ вішневімъ саду
Підъ яблонькою
Сидить сизъ голубъ
Ізъ голубкою.
5. Вони п'ють і йдять
І раду радять:
І не біймося,
І не лаймося,
Хороше живемъ,
10. Повінчаймося.
Вилетівъ сокілъ

- Ізъ-підъ крутихъ гіръ,
Розбивъ, розлучивъ
Пару голубівъ.
15. Голуба убивъ,
Голубку злюбивъ.
Узявъ голубку
За білую руку;
Узявъ підъ поду,
20. Принісъ до дому,
Пустивъ до долу.
Сипле пшениці,
Ставить водиці.
Голубка гуде,
25. Йість, пить не йде.
—Гуди, не гуди,
А йістоньки йди.
—Пустить зъ неволі,
Пойду по волі,
30. Пойду, полену
У свою сторону.
Кругомъ обійшла,
Свого не найшла;
У зелений садъ
35. Плакати пошла.

134А.

1. Якъ вирву я зъ рожи квітку
Да пуцу на воду:
Да пливи да, ізъ рожи квітка,
Да до мого роду
5. Да плила да ізъ рожи квітка
Да стала крутиться;
Вишла мати води брати
Да стала дивиться:
Да чога жъ ізъ рожи квітка
10. На воді ізов'яла?
Де жъ ти, моя доню,
Да три годи лежала?
—Не лежала, моя мати,
Не дня, не години:
15. Попалася да ю добри руки

- Да невірної дружини.
Ой запряжу пару волівъ
Ще й коники воронні
Да й поїду, наздожену
20. Літа свої молоді
Наздогнала літа свої
На калиновому мості:
Вернися да, літа жъ мої,
Да до мене да ю гості.
25. —Ой вернемось, ни вернемось,
Дакъ не знаємъ до кого;
Було бъ тобі шанувати
Да здоровечка свого.

Вар.: 1—16: Чуб. V, I, 293A, 7—14; 419.
9—16; 428, 5—12: вар.: 17—28: ibid. 174,
19—30; 710, 13—20; Рад. VI, 51.

135Б.

1. Черезъ мої будиночки
Зозуля летіла;
Не давъ мене мій батенько,
За кого я хотіла.
5. А отдавъ мене мій батенько
Да за воеводу
У чужую стороньку,
Далеко й одъ роду.
Якъ вирву я да й ізъ рожи квітку,
10. Да й пуцу на воду:
Пливи, пливи, да й ізъ рожи квітка,
Ажъ до мого роду.
Плила, плила да й ізъ рожи
квітка
Да й стала крутиться;
15. Вишла мати води брати
Да й стала журиться:
Да ой чого цяя ізъ рожи квітка
На воді ізовъяла?
Да десь моя дітиночка
20. Три годи лежала?
—Да не лежала я, моя мати,
Ні дня, ні години:
Попалась въ лиху семню

- Невірної дружини.
25. Я роскоши не зазнаю,
Літа потеряю.
Якъ запряжу сіри воли,
Коні воронні,
Да поїду, наздожену
30. Літа молоді.
Наздогнала літа свої
На рубленимъ мості:
Вернися, літа молоді,
До мене й у гості,
35. —Хоть вернемось, не вернемось,
До вже жъ не до тебе:
Було тобі шанувати,
Якъ були у тебе.
Ой е въ тебе, пані наша,
40. Онукі, малі:
Якъ поростуть, то й доженуть
Літа молоді.

135.

1. На що мені чорни брови,
На що кари очи,
На що літа молодийі,
Весіли й дівощи?
5. Літа жъ мої молодийі,
Марно пропадають,
Очи кари, брови чорни
Одъ вітру лияють.
Плачте, очи, плачте, кари,
10. Покі не заснули,
Голосенько й жалобенько,
Щобъ вітри почувли.

136.

1. Віють вітри, віють буйни
Ажъ деревъя гнуться;
Хочъ якъ болить мое серце,
А слези не лються.

5. Летить галка черезъ балка,
Ажъ летячи кряче.
Молодая дівчинонька
Ходить, плаче, плаче:
Не пускає мене мати
10. Рано до криниці,
Ні жита жать, ні лену братъ,
Ні на вечорниці.
Разъ пізенько ізъ вечора,
Якъ мати заснула,
15. Вийшла слухать соловейка,
Що зъ роду не чула.
Вийшла, стала підъ вербою
Да й дивлюся въ воду:
Ой жаль, мати, ой жаль, мати,
20. На що дала брови.
Дала брови чорненькі,
А очиці кари;
Нема мого миленького,
Нема мені пари.

136.

1. Ой донечку да й Уляночку,
Чого ходишъ крий Дунаечку?
Чи ти ходишъ да рибу ловишъ,
А чи ходишъ да людей перево-
зишъ?
5. —Гірки, мати, перевози,
Проливаю дрібни слези;
Ходжу, мати, подивиться,
Чи є вода утопиться.
Яке жъ, мати, діло робила,
10. Що ти мене да й не збудила?
Чужи дочки рано встали,
По щасливій долі взяли.
А я молодая опізналась,
Гірка доля присудилась.
15. Не такъ доля, якъ ледащо,
Пропавъ мій вікъ не знать, за що?
Пропавъ мій вікъ, якъ маківъ
цвітъ:

- Въ ночі зацвівъ, а въ день
опавъ,—
До такъ, мати, мій вікъ пропавъ.
20. Пропавъ мій вікъ, якъ ожиночка,
Що невірная дружиночка.

138.

1. Летіла пава черезъ синее море,
Да й уронила пава сизокриле
перо.
Ой не жаль мені перця,
Да жаль удалого молодця.
5. Парень дівушку любивъ,
Собі вдовушку узявъ,
Да й не довго зъ нею живъ,
Да въ солдати пошовъ;
Да недовго прослуживъ,
10. До дому пришовъ.
Зострічає його його мати стара:
Ой ти, синочку мій,
Ти дітино моя,
Уже жъ твої конюшенъки
15. Порозвалювались;
Уже жъ твої кониченъи
Позакатувани;
Уже жъ твої кроватюшки
Порозламувались;
20. Уже жъ твої перинушки
Позалилювались.
Ой, голово, голово,
До чого ти довела?
Ой довела голова
25. До великого гора.
Якъ пойду я ізъ гора
Да до синяго мора;
Біля синёго мора
Разгуляюся,
30. Своїмъ лёгкимъ кораблемъ
Накатаюся.

Ср. Рѣс. 11, 7.

139.

1. Ой ночь моя темная,
Осінья довгая.
Я всю ночку не спала,
Да все по морю гуляла.
5. Що по морю, по морю.
По тихому, синьму,
Ой тамъ плавало судно:
Не богатечко—одно.
А у тому суденці
10. Тамъ плавало два донці,
Хороші молодці.
Одинъ донецъ молодець
Пройшовъ улочку въ конецъ.
Вінъ немножечко пройшовъ,
15. Худой славушки дойшовъ;
Онъ не широко ступавъ,
У неволю жить попавъ.
—Продай, мати, корови,
Визволь сина зъ неволі;
20. Продай, мати, жеребця,
Визволь сина молодця.
—Я продала й корови:
Нема сина зъ неволі;
Я продала й жеребця:
25. Нема сина молодця.

140.

1. Туманъ яромъ котиться,
Вой-да парню гулять хочеться.
Гуляй, гуляй, молодець,
Коли тобі времня есть.
5. Мені парню волі немає:
Журба зъ ніжокъ валяе.
Даютъ парню водочки
По чотири румочки.

- Мені парню водка не пьеться,
10. Коло серденька вьється.

141.

1. Якъ пойду я на вплавочокъ:
Пливе шука і линочокъ,
Утинятокъ табуночокъ.
Одно одного здоганяе,
5. Жодне собі пару мае.
А я живу въ божий карі:
Не давъ мені Господь пари,
Не давъ щастя, не давъ долі,
Не жениха до любові.
10. Або мене, Боже, умертви,
Або мені пару найди;
Або мене, Боже скарай,
Або мені пару шукай.

142.

1. У зеленому мачку
Пасла дівчина качку.*)
Пасучи, загубила;
Шукаючи, заблудила.
5. Приблудила къ бережечку
І къ тихому Дунаечку.
Озоветься доля
По тімъ боці моря:
Я жъ твоя, дівко, доля,
10. Я твоя безчасная,
Дівчино прекрасная.
Якъ пійдешъ ти, дівко, замужъ
За горького пьяницю,
Будешъ, дівко, постіль слати,
15. Да не будешъ на йій спати,
Спатимешъ, не спатимешъ,
Крий югла стоятимешъ.

*) Слово «качка» въ Андреевкѣ не употребляется. Какъ для самой Угвинцы, такъ и для нѣкоторыхъ другихъ сельчанъ значеніе даннаго слова оказалось совершенно неизвѣстнымъ.

Будуть твої біли ніжки
До й у свіжку прикипати;
20. Будуть твої біли руки
Набираться муки;
Будуть твої кари очі
Не досипать ночі.

143.

1. Ой дубъ не зелений, чомъ ти не
розвився?
Козакъ невеселий, чомъ ти не
женився?
Ой женився бъ я, нема въ селі
пари;
Тільки мені пари, що очіці кари;
5. Тільки мені до любови, що чор-
ні брови.
Чорни брови маю да не оженюся;
Ізъ горя, зъ печалі пойду уто-
плюся.
Обіветця доля по тімъ боці моря:
Молодий Козаче, не йди, не то-
писья,
10. Бо душу загубишъ;
Ходимъ повінчаймось, колы
вірно любишъ.
Козаче, возаче, запрягай коня
вороного,
Пійдемъ вінчатъся до попа чужого
Йїхали поле, йїхали другое,
15. На третёму полі ставъ кінъ спо-
тиваться.
Чи твое несчастьє, чи моя недоля?
Пошовъ козакъ яромъ, дівка
долиною,
Зацвивъ козакъ макомъ, дівка
калиною.
Калиноньку ламню, смородину
ріжу;
20. Удивоньку люблю, дітей ненавижу
Коли ламнешъ калинонька, ла-
мни ёїо квіти;

Коли любишъ удивоньку, люби
ёїо діти,
А то остаються сироти на світі.

144.

1. Уродила мене мати
У дарну неділю,
Уділила гірку долю,
Ничого не вдію.
5. Пусти жъ мене, мати,
У степъ жита жати:
Буду жати, пільнувати,
Доленьки шукати.
—Ой ни пущу, доню,
10. Бо далеко зайдешъ;
Уже жъ своей долі
До віку не найдешъ.
—Пусти жъ мене, мати,
У лісь по орїшки:
15. Буду рвати, пільнувати,
Доленьки шукати.
—Ой не пущу, доню,
Щобъ не заблудила,
Бо вже жъ свое счастье-долю
20. Давно загубила.
—Пусти жъ мене, мати,
На море плавати,
Буду плавать, уринати,
Доленьки шукати.
25. —Ой не пущу, доню,
Щобъ не уринула,
Бо вже жъ твою долю
Риба проглинула

Вар. 21—28; Чуб. V, I, 470, 3—6.

145.

1. Зажурився соколонько:
Бідна моя да голинонька,
Що я рано зъ вирью вийшовъ:
Нїде сісти, одпочити

5. І гніздечка звіти.
Що по горахъ сніги лежать,
А по долинахъ води стоять,
А по городахъ да маки цвітуть.
То жъ не маки цвітуть,
10. То жъ по шляху чумаки йдуть.
Вийшла мати до свого сина по-
знавати:
Іди, сину, да до домоньку,
Ізмий собі да голівоньку.
—Змий, мати, да сама собі,
15. Змиють мені дробні дощи,
А прочешуть волоса а густіи
терни.

Вар.: Чуб. V, Ш, 9, 98; 1—7: Гр. Ш, 931,
1—7; 1 10: Руд. LXIII, 1—4 и Чуб. V, Ш,
36А, 1—7.

XVI. Веселая жизнь. Пьянство.

146.

1. Ішовъ чумакъ зъ Дону,
Ізъ Дону до дому,
Да й сівъ подъ водою,
Проклинає долю:
5. Ой щобъ тобе, доле,
Да бодай тобе, доле,
Чомъ ти не такая,
Якъ доля чужая.
Що люде не роблять,
10. Да й хороше ходять,
А я заробляю,
Нечого й не маю.
Озоветься доля.
По тімъ боці моря:
15. Козаче—бурлаче,
Дурний розумъ маешъ,
Що доленьку лаешъ:
Не винная доля,
А винна своя воля,
20. Що за день загоруюшъ,
А за нічъ прогайнуешъ.
См. Чуб. V, П, 67.

147.

1. Не отдавъ мене мій батенько,
Не оддала мене й моя матенька,
Не оддали мене за добрихъ
людей,
Да оддали за п'яниченьку,
5. За п'яницю, за недбайлицю.
Въ шинокъ іде, наряджається,
А зъ шинку іде, п'яняв ва-
ляється,
Въ сиру землю марається.
Велить мені мій батюшка,
10. Велить мені моя матушка,
Велять мені проти його іти,
Велять мені по-підъ ручки вести.
А мені то да не хочеться
Біля п'яниці ворочиться:
15. Біли ручки помараються,
А перетники поломаються.

148.

1. Горе, горе червоний калині
Надъ криницею;
Горе мени, моя мати,

- Жить за п'яницею.
5. П'є, п'яниця, горкій недбайлиця,
Винь п'є, да п'є,
А якъ прийде ізъ шинку до дому,
Мене б'є, да б'є.
Одсуну кватирочку
10. Ажъ матинька йде:
По маленьку й по тихеньку,
Моя матинько йди;
Спить п'яниця, горкій недбай-
лиця,

- Гляди не збуди *).
15. На що тобі, моя матинько,
На що такъ казать:
Есть у мене семеро дітей,
Хто їхъ буде годувать?
—Погодуешъ, моя донечко,
20. Погодуешъ сама,
Аби твоя голивонька
Не бита була.
- Вар.: Чуб. V, П, 227.

149.

1. Когда я бувъ молодъ, то в'рєнъ
я билъ;
Военную службу я очень любилъ;
Мондери, погони блистали на мнѣ.
Однажды я дожиль до чорного
дня.
5. Собравъ же я собі веселі гості,
Ко мнѣ постучався копраль у
дверяхъ:
Пожалуйте, сударь, ви шашку
свою,
А сами ізвольте на вбахту іти.
Скушно, грустно мені молодому
10. На вбахті самому,
А еще скушніє: при мні милой
нѣтъ.

- Пойду прогуляюсь вдоль хрунту
свого:
Навстрѣчу молодому полковникъ
ідеть.
Серце задрожало, кулакъ за-
гремѣлъ,
15. А мені молодому злой смерті
предавъ.
(Плотская губ.).

150.

1. Да запився, загулявся, молодой
прикажчикъ,
Б'ѣли ручки опустивъ за хозляй-
скій ящикъ.
Винъ рощоту не додавъ, сколько
йому нада,
Полюбивъ дівчонку, то йому
отрада.
5. Хоть рада, не рада, любить
дівку нада;
Нанявъ собі тройку, вона сѣму
рада.
Кри лужку, кри лужку въ зе-
леномъ дубравѣ,
При знакомомъ табуні гулявъ
кінъ по волі.
Осідлавъ же парєнь коня, въ
шовквою сброю,
10. Тронувъ шпоромъ подъ бока:
лети, конь, стрілою;
Лети, лети, коню, лети, ізож-
мися,
Проти милої двора остановися.
Проти милої двора стояла світ-
лиця;
Преюснула кріпкімъ сномъ пре-
красна дівця.
15. Устань, устань, дівко, устань,
устань, красна, устань, про-
чутися,

*) Далѣе очевидеть пропускъ.

Возьми парня за рученьку, сер-
денькомъ прижмися.

—Ой ти, парень, не жалкуй за
мною:

Дала клядьбу я другому, — не
буть за тобою.

151.

1. Славенъ городъ Лебединъ.
Що я въ йому давно бивъ;
Що я въ йому давно бивъ,
Много денегъ заробивъ.
5. Много денегъ заробивъ,

За день, за ночь прокотивъ.

Осталося сто рублей,

Нанявъ тройку лошадей.

Нанявъ тройку лошадей,

10. Нанявъ тройку ворону

Ще й колясочку нову.

Колокольчикъ золотой,

Кучеръ Івана молодой.

Кучеръ Івана молодой,

15. Гонить тройку на всю поръ.

Буланая подверга

Подъ нові ворота.

Ти, шиньарко молода,

У сипъ меду ще й вина.

Вар.: Ръс. 93; 156.

XVII. Пѣони работницкія.

152.

1. Недалеко до межи,—
Боже поможи!
Недалеко край,—
Боже помогай.
 5. Людямъ і намъ
І нашимъ панамъ!
- Вар.: Гр. Ш. 274.

153.

1. Наши дівки віно гребли.
Чалочко, чалочко, чудалочко *).
- Вони гребли, шльнували,
Покі грабли поломали:
5. Вони гребли, попотіли,
Покілі води похотіли.

154.

1. Ой чіі то гребці
Дівчата да хлопці
Гребли, шльнували,
Покілі грабли поломали?
5. Наши гребці, якъ гребці,
Наши зъ грабельками,
А чужи зъ торбинками.

155.

1. Нашъ панъ добрий, нашъ панъ
добрый,
Пані не така:
Намъ панъ дае по рублю,
Пані пятака.
 5. Бодай тобі, наша пані,
Болячка така!
- Вар.: Гр. Ш. 290.

*) Припѣвъ повторяется послѣ каждаго стиха.

156.

1. Наша пані пишна
За ворота вийшла,
Вийшла да стоїть:
Обідать ідять!

157.

1. Що у нашого пана
Обідать пора,
А у чужого пана
І думки нема:
5. Покіль голову почухае,
Да й люльки покурить,
Назадъ оглянеться,
Да й пора минеться.

158.

1. Чужи пани дукачи
Держать людей до ночи,
А нашъ панъ—соловейко
Пускае раненько.
5. Пускае у день,
Жалуе людей.
Ой, паночку нашъ, нашъ,
Намъ до дому часъ, часъ!
Ой часъ да давно,
10. А ми не йдемо,
Приказу ждемо,
Приказу ждемо
Одъ пана свого.

Вар. ст. 1—4: Гр. Ш, 251, 1—4

159.

1. Паночку добродію,
Пускай насъ рано про неділю.

Голову ізмити,
На юлицю вийти.

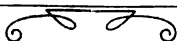
Вар.: Гр. Ш; 248.

160.

1. Що въ нашого пана
Головка кудрява,
А въ чужого лиса,
Якъ у того біса.

162.

1. Ой чи воля чи неволя,
Нихто не зна мого гора.
Я пойду я у садочокъ
Щипать, ірвать ягодочокъ.
5. Ягодочокъ не нарвала,
Тільки соловья поймала.
Соловейко сизокрилий,
Скажи правду, де мій милий?
—Тамъ твій милой у неволі
10. У сахарному заводі.
Тамъ, де днюе, тамъ ночуе;
Якъ задзвонить да й не чуе.
Бере тупоръ да й майструе,
Тупоръ тупой не рубае,
15. Ажъ до ручокъ прикипае,
А хозяйнъ його лае.
А хозяйюшка повторяе:
Ти п'яниця, ти ледащо,
Пропивъ сіри воли на що?
20. Пропивъ воли, пропивъ вози;
Пропивъ ярма ще й занози;
Пропивъ воли ще й телички;
Проп'єшь мої черевички;
Пропивъ воли ще й корови,
25. Проп'єшь мої чорни брови.

XVIII. Рекруткія пѣсни.

162.

1. Калина съ малиною
Ранехонько зацвила.
Не въ сю пору—времячко
Мать синочка зродила.
5. Споіла, скормила
І въ солдати оддала.
—Родимой дѣтятко,
Воротися ти назадъ.
—Родимая матушка,
10. Воротиться мне нельзя.
Воротиться мне нельзя,
Теперь воля не моя;
Теперь воля не моя,
Воля Бѣлого Царя
15. Александра Третяго.
Вар.: Чуб. V, Ш, 113.

163.

1. Туманъ яромъ, туманъ яромъ,
Морозъ долиною;
Стрѣчается козаченько
Зъ молодою дівчиною:
5. Ой здорова, ой здорова,
Дівчино чорноброва,
Скажи мені, чорноброва,
Куда лежить шляхъ—дорога:
Чи въ темний лісь, чи въ тем-
ний лісь,
10. Чи въ чистое поле?
Въ чистимъ полі крий дороги
Кущъ калини процвітае.
Ой тамъ мати свого сина
Въ некрути виражжяе:
15. Іди, іди, мій синочокъ,
За старшиі браття:
Ой тамъ шиють, ой та криють
Осударскіи плаття.

—Лучче мені, моя мати,

20. Круту гору роскопати,
А ніжъ мені, моя мати,
Царське плаття надівати.
Роскопаю круту гору,
Сяду й одпочину;
25. Якъ надіну царське плаття,
До віку не скину.
Приймай, мати, мою жену
За рідну дітину.
—Не та теперъ, мой синочокъ,
30. Година настала,
Щобъ чужая дітиночка
За рідную стала.
Вар.: Чуб. V, Ш, 62, 64, 84.

164.

1. За річкою, за водою
Живуть люде слободою.
То жъ не—люде—супостати:
Беруть парня у солдати.
5. Да нікому парня оплакати.
Де взялася дівка Галя,
Да оплакала молодого парня,
Оплакала отужила:
Нема того, що любила,
10. Не має і не буде,
Разраями враже люде,
Разраями, разсудили,
Щобъ ми въ парі не ходили,
Одно одного не любили.
15. А ми въ парі ходитъ будемъ,
Одно одного любить будемъ.
Вар.: Чуб. V, I, 527.

165A.

1. Гей ти, зоря та вечерняя,
Чомъ ти рано да й не сходила,

- Якъ я молода виходила,
Коло лісу, коло темненького,
5. Коло саду зелененького
Туди лежить шляхъ—доріженька
Широкая, прибитенькая,
Дрібнимъ дощикомъ политьенькая.
Да туди ніхто ні пройіхавъ, ні
пройшовъ,
10. Тільки пройшовъ гренадѣйскій
наборъ
Й офицерикъ молодой.
Вінъ не п'яний,—все хилється,
На шабельку все хилється,
Въ бумагу видивляється.
15. На бумазі написано, намулѣвано,
Да тремъ братамъ наіменовано,
Которому въ солдати впада,
Чи старшему, чи підстаршень-
кому,
Чи Іванюсі, самому меньшень-
кому.
20. Що старшему й не хочеться,
Підстаршему й не приходится,
Що Іванюсі въ солдати впада.
Що у старшого да дітина мала,
У підстаршого да жона молода,
25. У Іванюхи да зарученая.

165Б.

1. Пойди, мати, у вишневий садокъ,
Да виломи однолітокъ прутокъ.
Поріжъ, мати на три дерева,
Да пороби намъ усимъ тремъ
жереба,
5. Которому въ солдати впада.
Що старшому да не хочеться...

И такъ далѣ съ незначительними отклоненіями
сравнительно съ предыдущимъ текстомъ.

166.

1. Крий нивки, крий долинки
Брала дівка лень.
Да вона брала да вибирала,
Тонко розстлала.
5. Да всю долину сходила,
Да не найшла того парня моло-
дого,
Которого полюбила.
Да полюбила жъ парня молодого,
Дакъ въ солдати забрали.
10. Да якъ повезли парня молодого,
Ажъ чистими полями,
А за нимъ товарищи його
Вороними конями.
А стоїть дівка на новихъ воро-
тяхъ,
15. Обливається слѣзами,
А вінъ сидить да й на конику,
Да й маше рукою:
Ні плачъ, дівко не журись за
мною,
Да не будь мені тобі чоловікомъ,
20. А тобі моею женою.
А зови жъ лучче мене ріднимъ
братомъ,
А я тебе сестрою.
Да болить моя головонька,
Самъ не знаю, чого?
25. Покидаю молоду дівчину,
Да не знаю, кому?
Якъ вірному товарищу,
Дакъ поможи, Боже йому
А якъ великому супостату,
30. Дакъ не суди, Боже, йому.
Вар.: Чуб. V, Ш. 86.

167.

1. Чула жъ моя душа, чула,
Що не бути мені дома:
Бути мені у неволи,

- У некруцькому наборі.
5. Якъ поймали некрутика
Зъ дівчиною у коморі
На правесенький соломі,
На тихесенький розмові.
Якъ піймали, приборкали,
10. І ніжечки ізвязали,
Назадъ рученьки скували;
Посадили у задочку,
Сами сіли въ передочку;
Коніченьки поганяють,
15. На некрута поглядають:
Да не плачъ, некрутъ, не жу-
рися,
Бо въ солдати не годисся.
—Якъ же би я не годився,
Я бъ не плакавъ, не журився,
20. А то знаю, що гожуся,
Тімъ я плачу ще й журуся.
Якъ довели до Прилуки,
Розкували ноги й руки;
Якъ довели до палати
25. І виходить губернаторъ,
Та й питає: чи жонатий?
Е у тебе ботько й мати?
—Я жъ холостий, не жонатий,
Е у мене батько й мати.

Вар. ст. 1—15 у Чуб. V, Ш. 78; Рад. VI, 76

168.

1. Якъ зацвіла калинонька
Разними цвітами.
Уродила мати свина
Зъ чорними бровами.
5. Було бъ тобі, моя мати,
Сіхъ бривъ не давати,
Було бъ тобі, моя мати,
Щастя—долю дати.
Записала громадонька
10. Въ солдати забрати.
Записала громадонька
У чотири листи.

- Любивъ парень три дівчини
Та й не знавъ користи.
15. Одна пійшла въ осень заміжъ,
Другая въ мясниці,
А третяя чорнявая
Пишеться въ чорниці:
Пійшла бъ вже я въ чорниченьки,
20. Дажъ Бога боюся:
Остається въ цѣму сели
Отець і матуся.
Пійшла бъ вже я въ чорниченьки,
Дажъ Боже мій милий:
25. Зостається въ цѣму сели
Женихъ чернобрівий!
Не розвивайся, сухий дубе,
Завтра морозъ буде;
Убирайся, вдовинъ сину,
30. Завтра походъ буде.
Я морозу не боюся,
Сейчасъ розв'яюся;
Я й походу не боюся,
Сейчасъ уберуся.
35. Убрався, не боявся,
Ішовъ, не журився;
Якъ ізійшовъ на битой шляхъ,
Слезима облився.
Ой не плачте, кари очи,
40. На шляхъ ступаючи:
Тоді жъ би ви заплачете,
Нужду приймаючи.

Вар. ст. 12—18: Чуб. V, I, 342, 1—8; 12—
26: *ibid.* 391, 1—12.

169.

См. Чуб. V, Ш, 81.

- 1=1Ч. По за садомъ виноградомъ...
2=2Ч... виряжала. 3, 4=3, 4Ч.;
5=5Ч... милу викликає; 6. Вий-
ди, вийди, Марусенька, прекра-
сная пані. 7, 8=7, 8Ч.; 9=9Ч.
Бере...; 10=10Ч.; 11=11Ч...
Івашечку; 12=12Ч.;

13. Шукай, мати, питай. мати.
14—18=14—18Ч.; 19=21Ч.; 20=
22Ч. Моря...;
21. Хто цару віро служить,

Не плаче, не тужить;
А хто цара не вважає,
Сто палокъ приймає.

XIX. Солдатокія пѣони.

170.

1. Ти, калинушка, ти малинушка,
Ти не стой, не стой на горѣ
крутой,
Не пускай гилля по синімъ мо-
рямъ.
На синімъ морі корабель пливе,
5. Корабель пливе, ажъ вода реве.
А у тому кораблі три полка
солдатъ,
Три полка солдатъ, молодихъ
ребятъ.
Охвицеръ молодой Богу мо-
литься,
Рядовой солдатъ домой про-
ситься:
10. Охвицеръ-майоръ отпусти домой,
Отпусти домой отцю-мать родной,
Отпусти домой до жени молодой,
Отпусти домой до дитини малой.

Великорусскій оригіналь см. Рѣз. Кур. Сб.
II, 9, 3.

171.

1. Що зъ підъ гаю, гаю зеленого,
Зъ підъ рокитинога куща
Вилетала все дрібная пташечка
Не велика, не мала.
5. Насъ немного, тільки небогато:
Сорокъ тисячъ сімь полка.
Попереду йде—проїзжає

- Нашъ майорчикъ молодой;
Веде свою славну арміечку
10. До трохтиру до новой.
Здравствуй, здравствуй ти, но-
вой трахтирчокъ,
Ще й шинкарко молода!
Усипъ мені солодкого пива
Ще й зеленого вина!
15. Обчаствуемъ свою арміечку,
Щобъ веселая була,
Щобъ і турка, турка зводили,
Поляка въ плінь загнали.

172.

1. Ішовъ солдатъ ізъ походу,
Підъ великую негоду,
Онъ сильно ізмерзъ,
Да не знавъ, де сподиться.
5. Зайшовъ у кабаць погріться,
Скинувъ свій мундеръ.
Скинувъ мундеръ ще й очки,
Да й повісивъ на крючки,
Самъ пошовъ плясать.
10. Наплясався, наігрався,
Зъ доброй Машей разпрощався,
Скочивъ на крильцо,
Ударився въ кольцо.
Вонъ на коника садиться,
15. Підъ нимъ коничокъ бодриться.
Зеленимъ лугомъ
Ой лугомъ, лугомъ

- Сидять дѣвушки кругомъ.
До дѣвокъ ішовъ,
20. До вдови зайшовъ.
Цілувавъ, милувавъ,
Ще й по морді ворвавъ.
Самъ кричить: ура!
Ой, ура, ура!
25. Намъ случилася біда
Невеликая:
Що въ прошедшую субботу,
Забросали всю роботу.
Двинули въ кабакъ;
30. Медъ йіли, вино пили,
І табашнічки набили,
Курили табакъ.
Накурившись табаку,
Полягали на боку.
35. Опе вамъ уся,
Кончилася.
Що зъ кінця до кінця,
Намъ по рюмочці винця,
А хлопцямъ короста,
40. Щобъ чухались та дралися,
Да за дівокъ не бралися.
-
- 173.
1. По дорожкі ми ідемъ.
Затуляються глаза.
Намъ оглянуться нельзя:
Ви, русскія красотушки,
5. Воротитесь назадъ.
—Хочъ вернемось, не вернемось,
Да теперя не до васъ,
Бо въ салдати берутъ васъ.
Мати сина виряджала
10. Ще й приказувала:
Іди, сину, служить ти
Ажъ на двадцать п'ять годовъ.
На двадцять п'ятомъ году
Вертайсь, сину, до дому,

15. Тоді тебе й оженю;
Іди, сину, до дому,
Тоді тебе и оженю,
Всю родину звеселю.
Вінъ доходить до воріть
20. Да_й питае де мой рідъ?
Отець, маты померла.
Сестра замужъ пошла.
Де ти, брате, волочився,
Що і досі не женився?

174.

1. Щасливъ той человекъ на свѣтѣ,
На комъ военной службы нѣтъ.
А на насъ лежитъ военна служба,
Вона влечетъ во дальній край.
5. Чужая миленька не скажетъ:
Чий ти миленькой синокъ?
Прощайте всѣ родние,
Всѣ миліі друзья!
Сяду на коня, промчуся,
10. Бойнимъ вѣтромъ пролечу:
Бить можетъ, мѣткая винтовка
Ізъ-за куста сразитъ меня:
Така вона бистра й ловка.
Черкесь мой черепъ разрубивъ:
15. Поллеться алая кровь рѣкою,
І воздухъ вознесеться къ небе-
самъ.
Слетяться вороны крилати,
Моі кості рознесутъ
І моі тренушонки;
20. І змія вгнездяться въ черепъ
мой.
Сяду, граю на гитару,
Сяду, граю, веселюсь.
На вѣки я сиротою остаюсь.
(Казанская губ).

XX. Болъзнь и смерть.

175.

1. Що за гаємъ зелененькимъ
Тамъ стояли гуртоправи
Зъ своїми гуртами.
По-мізъ тими гуртоправами
5. Самъ хозяйнъ ходить,
Біли ручки ю кормани
Закладиваєть,
Своїмъ хлопцямъ гуртоправцямъ
Приказиваєть:
10. Ой ви, хлопці гуртоправці,
Слушайте мене:
Занимайте сірихъ воловъ,
Гоніте въ Москву;
Роспродайте сірихъ воловъ,
15. Домой роспушу.
Щебетала ластовочка *),
Въ гору летячи;
Померъ, померъ панъ хозяйнъ,
Зъ походу йдучи.
20. Зосталася хозяйошка
Зъ малими дітьми:
Діти мої малюсеньки,
Що зъ вами робить,
Чи васъ нести, чи васъ везти,
25. Въ річку потопить?
Запрягаю сіри коні,
Дійзжаю въ Москву,
Поховаю хозяйна
Въ вішневимъ саду.

176.

1. Що на горі огонь горить,
Підъ горою козакъ лежить,
На купину головою,
Покривъ личко муравою,

5. А личенько китайкою,
А рученьки ногайкою.
Що въ головахъ свіча горить,
А въ ніженькахъ коникъ стоить.
— Не стій, коню, надо мною,
10. Та не бій землі підъ собою,
Бо сирой землі не добешься,
Да мене парня не дождешься.
Да біжи, коню, дорогою широкою,
А долиною глибокою;
15. Да біжи, коню, спотивайся
Назадъ, коню, оглядайся,
Да щобъ черкеси не нагнали,
Сіделечка не зорвали.
Да біжи, коню, до хати,
20. Чи не вийде батька й мати.
Да батько вийде,—розсїдає,
Да мати вийде,—роспитає,
Да сестра вийде,—рознуздає,
А братикъ вийде,—прокатає.

177.

1. Ой чіи то сіри воли
По горі ходили;
Оце жъ того козаченька,
Що ми втрохъ любили.
5. Що первая полюбила,—
Правду говорила:
А другая полюбила,—
Кольце подарила;
А треття любить стала
10. Та й причарувала.
Ой летіла зозуленька
Черезъ садъ, куючи;
Якъ заплакавъ козаченько,
Відъ дівчини йдучи.

*) Даний стихъ півниця поетъ и иначе, а именно: «Закувала зозуленька».

15. Якъ прійшовъ же вінъ до дому,
Не сказавъ нікому;
На тісовий стіль схилився,
Сильно зажурився.
Якъ приходить же до його
20. Да товарищъ його,
Бере его за рученьку
Та й кличе орати.
—Не здужаю, товарищу,
На волівъ гукати.
25. Бере його за рученьку
Та й кличе косити.
—Не здужаю, товарищу,
Косоньки носити.
Бере його за рученьку
30. Та й кличе гуляти.
—Не здужаю, товарищу,
Не перейду й хати.
—Треба жъ тобі, товарищу,
Ворожки шукати.
35. —Не поможе, милий Боже,
Ворожка рука́та,
А поможе, милий Боже,
Заступъ да лопата.
Озоветься стара мати,
Сидя у кімнаті:
—Оце тобі, мій синочокъ,
40. Дівчата богати.
На що мені те богатство,
Буде зъ мене й трошки:
Дадудь мені сажень землі
І чоти́ре дошки.
45. Тільки й буде моеї слави,
Що положать на лаві;
Добри люде соберуться,
Однесуть до ями.

Варіанти: Руд. XXXVIII; Чуб. V, I, 33, 715;
Рад. V, 13.

178.

1. Завіяли вітри, зацвіли садочки
ще й добровушка;

- Заболіло тіло бурлацькеє біло
ще й головушка.
Ніхто не заплаче по білому тілу
по бурлацькому:
Не заплаче батько, не заплаче
мати, не братъ, не сестра.
5. Хиба той заплаче, гірко зариде
товарищъ його.
—Товарищу вірний ще й ти,
брате рідний, поховай мене.
Зроби жъ мені, брате вірний
товарищу, зъ клень—дерева
труну.
—Ой де жъ тобі, брате, вірний
товарищу, клень—дерева
узять?
Будешъ ти, брате, вірний това-
рищу, въ сосновий лежать.
10. Сховай мене брате, вірний това-
рищу, въ вішневомъ саду,
Въ вішневомъ садочку на жов-
томъ пісочку підъ грабиною;
Грабина висока ще й листемъ
широка ажъ до долушку.
- Вар.: Руд. XXXII, Б.; Чуб. V, III, 137.

179.

1. Ой у саді, саді, саді винограді
Стоїть кінъ вороний у параді.
Ніхто коню ціни не нарядить.
Прийіхали купці зъ України,
5. Взяли коню ціну нарядили,
Дали сто чорвонцівъ ще й чо-
ти́ре.
Самому меньшому коня приру-
чили.
Прийіхали купці до долини.
Викресали огню ізъ ружини,
10. Ой пустили пожаръ по долині,
Солов'євихъ дітей попалили.
Якъ сівъ соловей въ лузі на
каліні,
Да й плаче, риде по своїй ді-
тині:

- Чи добре вамъ, братця, на чужий чужині?
15. Оттакъ мені, братця, безъ малой дитини.

Підъїзжає купецъ підъ нови
ворота:

Вийди, вийди, моя мила, кра-
щая злота.

Не вийшла мила, вийшла його
теща:

Здоровъ, здоровъ, зятеньку мій
любий,

20. Уже жъ твою милу ізрядили,
Въ вішневимъ садочку похоро-
нили.

Вар. ст. 8—15: Лук. I, Пѣсни, 25, какъ са-
мостоятельная пѣсня; Чуб. V, II, 415A, 1—9;
8—11: *ibid.*, 482A, 1—4; *ibid.*, III, 3, 8—10;
варіанти основного мотива: Чуб., V, I, 358 (8).

180.

1. Що по полю димно,
За туманомъ нічого не видно.
Тільки видно донського козака,
Що на службонці служить.
5. Да служивъ же вінъ, донський
козаченько,
Три годоньки зъ ряду.
Да якъ надумавъ донський ко-
заченько
Да на службонці вмерти.
Да й умеръ же, умеръ донський
козаченько
10. У середу вранці.
Положили донського козака
На зелений муравці.
Да викопали ему яму не широку
та ще й не глибоку
Ізъ косого сажня.
15. Да його несуть і коника ведуть.
Кінь голивоньку клонить;
За нимъ іде дівка чорнявая,
Біли рученьки ломить.

- Ой не ломи жъ, дівко чорнявая,
20. Мизинного пальця;
Да полюби жъ ти, дівко чор-
нявая,

Такого красавця.

Вар. ст. 15—22 у Гр. 539, 21—28.

181.

1. Шумить, гуде сосоночка,
Плаче—тужить московочка.
Вона плаче ще й ридає,
Да на битий шляхъ поглядає.
5. Битимъ шляхомъ москалі йдуть,
Да мого милого коня ведуть,
Одъ милого звістку несуть.
А я звісточки не ждала,
Впередъ коня роспитала:
10. А й, коню мій сивогривий,
Скажи правду, де мій милий?
—Що твій милий убитъ лежить,
У лівой руці саблю держить,
А й у правой відеречко,
15. Ілге воду на сердечко.
Що вінъ ілге, поливає
І до товарища промовляє:
Товарищу, брате рідний,
Накажи ти жинці вірной:
20. Нехай вона мене не жде,
Нехай вона заміжъ іде.
Заміжъ піjde—наживеться,
Мене зъ полку не дождеться;
Заміжъ піjde—добре буде,
25. Вона мене усе забуде.

182.

1. Ходивъ чумаць, ходивъ бурлакъ
Сімъ годъ по Дону,
Да не було пригодоньки
Ниволи йому.

5. Сличилася пригодонька
Зъ Криму йдучи,
Въ чистомъ полі кри дороги,
Воли пасучи.
Боленъ чумаць да боленъ чумаць
10. На возі лежить;
Нікто въ його да не роспитае,
Що въ його болять.
Болять руки, болять ноги,
Болять голова:
15. Бідна моя голиванька,
Що роду нема.
Да нема роду і не родини,
Тільки товарищъ одинъ:
Да товарищу, вірний брате,
20. Жалуй ти мене;
Да бери мої воли і вози,
Поховай мене.
Да й у городі да й у Варшаві
Задзвонили въ дзвінъ:
25. То по тому та по чумакові,
Що ходивъ на Дінъ.
Та й у городі та й у Варшаві
Задзвонили въ два:
То по тому чумакові,
30. Що на світі нема.
- Вар.: Руд. XXXV.

183.

1. Ой, чумаць, чумаць, чумаць
Макаръ
На дробинушку схилився,
На дробинушку схилився.
Да на свої воли сіри половні
5. Пільно задивився.
Ой ідуть воли сіри половні.
По каменю огонь крешуть;
Уже на того чумака Макара
Дубовую труну чешуть.
10. Ой ідуть воли сіри половні,
Да рогами махають;

Уже на того чумака Макара
Глибокую яму копають.
Вар.: Чуб. V, Ш, 171.

184.

1. Зайди, зайди ти, ясний місяць,
Вечірня зора;
Прибуди, прибуди, удалий мо-
лодчикъ,
Въ гості до мене.
5. Да вип'ємо, удалий молодчикъ,
По румці вина.
Що зъ вечора удалий молодчикъ
І пивъ і гулявъ,
А й одъ світу удалий молодчикъ
10. Богу душу ддавъ.
За нимъ іде отець і матуся
Побиваються.
Стоїть дівка у новихъ воротяхъ,
Насміхається:
15. Було бъ тобі, удалий молодчикъ,
Водочки не пить;
Бубо бъ тобі, удалий молодчикъ,
Насъ двохъ не любить.
—Ой якъ мені, удалому молодцю,
20. Водки не пить?
Ой якъ мені, удалому молодцю,
Васъ двохъ не любить?
Котру побачу, горко заплачу,
Живіть заболить.
- Вар.: Чуб. V, I, 821; Рад. VI, 187.

185.

- См. Гр., III т., 724.
- 1=1Б. Що...; 2=2Б... брили...;
3=3Б. Що...;
4. Що сестра брату ще й прика-
зувала:
5. Що якъ пійдешъ же братъ, на
войну,

- 6=6Б. Да не пій съ цѣго...; 7= 12. Що въ полі туполя, да то ви-
8Б. Да... ізъ озера...; сота моя;
8=8А. Да не ло... червоной...; 13=13А. А... да то красота моя.
9=15В. Да... високой...; Также см. Чуб. V, I, 409.
10=10А... въ... жъ... да...; 11=
11А. А въ озирі... да...;

XXI. Убийство. Дѣтоубійство. Отравленіе.

186.

1. Ой ходивъ донецъ
Сімь годъ на Дону.
На восьмомъ году
Самъ до дому йду.
5. Не самъ же я йду
Ще й коня веду.
Обняла ночка
Возлѣ лѣсіка,
Привъязавъ коня
10. Возлѣ яворка,
Самъ ложився спать
Возлѣ коника.
Прилета къ нему
Змія лютая:
15. Ой чи спишъ, донецъ,
Добрий молодець,
Ой чи такъ лежишъ?
Вже жъ твоя пані
Да замужъ пошла,
20. Коні ворони
Пораспродала,
Ясни соколи
Поразгонила.
Сини молоди
25. Въ розбой пошли,
А дочки панночки
У блудъ пошли.

Приїзжа Донецъ

- До свого двора,
30. Жена молода
Ворота одчиня.
Донецъ молодець—
Здоровь!—не сказавъ: (2)
Съ плечъ голову знявъ.

Вар.: Чуб. V, II, 326.

187.

1. Пані пана любила,
А Петруню кохала,
По чотире рази
Листоньки засилала.
5. А за п'ятимъ разомъ
Сама поїзжала:
Ой, серце жъ Петруню,
Не гордуй, серце, мною,
Якъ поїде панъ у дорогу,
10. Да будемо жить і зо мною.
—Не можно, вельможна,
Не можно сѣму статься,
Щобъ Петруні мужикові
Зъ вельможною знаться.
15. Лучче мені мужикові
На току молотити,
А ніжъ мені зъ вельможною

- Медъ да вино пити.
Я не вмю читати,
20. Не вмю й писати:
Хто намъ буде
Слободоньку держати?
—Ой е у мене, Петруню,
Писариківъ много,
25. А таки я тебе хочу
Петруню молодого.
Въ вельможного пана
Вірни слуги були,
Цее услихали,
30. Кониви посиддали
І пана наздоганяли.
Наздогнали свого пана
У калиновому мості:
Вернитесь, панъ вельможний,
35. Приїхавъ Петруня въ гості.
—Не можно, вельможна,
Не можно сѣму статсья,
Щобъ Петруні мужикові
Зъ вельможною знатсья.
40. —Не ймете віри,
Дакъ вернитсья, подивитсья.
Якъ приїхавъ вельможний панъ
До нового двора,
Да поставивъ стороженьку.
45. Одъ кола до кола.
Одъ кола до кола.
До нового двора.
На первихъ дверечкахъ
Брати да сестриці,
50. А на оконечкахъ
Да навхрестъ рушниці.
Вельможная пані
Сее услихала,
Съ Петрунею розмовляла:
55. Серце Петруню,
Горе тобі буде:
Якъ убъе панъ вельможний,
Не знатимуть люде.
Якъ ставъ же Петруня
60. Въ оконечко втикати,

- Ставъ панъ вельможний
Житіямъ даровати:
Я тебе, Петруню,
Житіямъ дарую.
65. Управивъ Петруні
У правее плече пулі.
Куди Петруню несли,
Криваві річки текли.
Взяли Петруню
70. Підъ пишніи боки,
Кинули Петруню
У Дунай глибокий:
Плавай по морю,
Пій холодну воду.
75. Це тобі, Петруню,
За твою хорошу вроду.
Вар.: Чуб. V, III, 128, 205.

188.

1. Изъ вечора рано на зорі
Собирались вори всі,
А у білому світі на розсвіті
Роз'їїзжалися усі.
5. Одинъ шельма, другий в'рварь
На воронимъ коні грае,
Да на свою милу гукае:
Одчиняй, мила, ворота,
Да не суши живота;
10. Бери коня за поводи,
А милого за рукавъ;
Веди коня на станицю,
А милого у світлицю.
15. Сама ложись въ головахъ,
А пліть владі у ногахъ.
Посилае парень дівку
На дунай ріку:
Помий, дівка, платте мекдолеве,
20. Не розгоруючи і не посмотруючи.
Дівка серця не втулила,
Мекдолеве платте розвертіла:

Серце кровью закипіло.

—Ой ти, милий, ти розбойниць-
кій синь.

25. Убивъ же ти брата моего,
А шурина своего.
—Ой, ти, милая моя,
Не жалкуй ти на мене,
А жалкуй ти на темную нічъ.

30. Я йїхавъ і кричавъ,
Щобъ зъ дорожки зворочавъ;
Вінъ зъ дорожки не звернувъ,
Я зъ причтолика жарнувъ.
Покотилась його голова

35. Изъ вороного коня;
Покотилась його головушка,
Якъ маковочка:
Вилетіла душа съ тіла,
Якъ ластовочка,

Вар.: Чуб. V, II, 331.

189.

1. Пошли наши риболовці рибу
ловити,
Да не поймали щуки-риби, най-
мали лина:
Да роздівилисьь, да розмотріли:
то мале дитя.
Взяли дитя, взяли мале на біли
руки,
5. Понесли дитя, понесли мале на
ковенной дворъ.
Положили дитя, положили мале
на тесовой столъ.
Да й ударили да рибалочки въ
большой колоколь:
Собирайтеся да, усі красавиці,
да на переборъ!
Да которая да красавица дитя
зродила,
10. Уродила дитя, уродила мале. въ
річку бросила?
Да пливи, дитя, пливи, мале, якъ
сизе перо,

А я пойду, погуляю, якъ давно
було.

У городі у Київіві усі дзвони
бьють:

Уже тую красавицю подъ над-
зоръ ведуть.

Вар.: Гр. III, 533. Тамъ же указанія на ва-
ріанти въ другихъ сборникахъ. Нов. 153.

190.

- 1 Ой ходила красна дівка береж-
комъ,
Да гоніла сіри гуси батіжкомъ:
Гиля, гиля, сіри гуси, до дому,
Горе жъ тому лебедику самому;
5. Поросло да біле жъ пірря на
йому:
То не пірря, то дівочая краса.
І що вчора за неділочка була,
Що дівчина на юлиці не була?
Що дівчина мале дитя вродила?
10. Я вродивши въ китаечку сповила,
Я сповивши въ Дунай річку од-
несла:
Пливи, дитя, пливи, мале, якъ
утя.
А я піду, погуляю молода;
Черезъ тебе, распрокляте дитя,
15. Мене моя рідна мати прокляла.

190A.

1. Ой сонъ, мати, ой, сонъ, мати,
Сонъ голивунокъ клонить.
—Ой, що жъ тая, мій синочку,
Своя воленька робить,
5. Що пізенько, не раненько
Да й ізъ улиці ходишь.
—Ой якъ мені, моя мати,
Да раненько ходити?
Засідає три бурлаки,
10. Да хотять мене убити.

Одинъ каже бурлаченью:

Убиймо, убиймо!

Другий каже бурлаченью:

Жупанину знемимо;

15. Третій каже бурлаченью:

Да нарадимось, парадимось;

До тоєї Марусеньки

Да гулять позбираємось.

Затопила да Марусенька

20. Да ізъ вечора пізно;

Зготовила Марусенька

Три вечороньки різно.

Що первая вечеронька—

Варенечки въ маслі;

25. А другая вечеронька—

Горілочка въ плящі.

Що треття вечеронька—

Шевлія да рута.

Оце жъ тобі, козаченьку,

30. Сама перва отрута.

Отруїла дівчина козака

Да на хатнімъ порозі.

Вар. ко всей пѣснѣ у Гр. 535, 15—43; вар. ст. 1—4 у Чуб. V, I, 826, 1—2; *ibid.* II. 439, 1—2; вар. ст. 11—18 *ibid.*, I, 751B, 3—6.

191B.

1, 2B=1, 2A; 3B=3A. Оце жъ тобі...; 4—16B=4—16BA.

17B=До туєї чорнявої. 18B=18A.

19. Ой ходимо до дівчини

20. Да й у вечері пізно.

Ой варила дівчинонька

Три потравоньки різно:

Первая потравонька—

Шевлія да рута;

25. А другая потравонька—

Сама чиста отрута;

А треття потравонька—

Да варенички въ маслі.

Отруїла дівчинонька козаченька

30. Не въ серці, а въ ласці.

192.

1. Що ю полі свирбиночка сіє
жито,

А дівчина да воду брала,

Свирбиночку вподобала:

Свирбиночку, сватай мене, дів-
чиночку.

5. Ой радъ би я тебе, дівчино
сватати,

Дакъ боюся твого брата

Чаруй брата,—

Тоді я буду тебе сватать.

—Да юмеръ батько, да юмерла
мати,

10. Не навчили чарувати.

—А я жъ, дівчино, тиі чари
знаю,

Да й тобі їхъ нараю.

Ой тамъ крий долини

Виростало кощъ калини,

15. А на тій калині

Висить дві гадини.

Па гадину да сонце гріє, ажъ
пече,

Ізъ гадиня да ропа тече.

Да підставъ, дівочку, кунивочку

20. Підъ гадючу голивочку.

Дівка це зробила,

Набрала піни да й наварила.

Що братичокъ до сестриці въ
гості іде,

А сестриця братику пиво гріє.

25. Що братикъ до сестриці съ
словечками,

А сестра брату съ чароньками.

Наливає сестра брату чарку пива:

Да й на жъ, брате, цѣго пива,

Що я вчора наварила.

30. —Ой пій, сестро, впередъ мене,
Да йоставъ за для мене.

—Ой я жъ, брате, вчора пила,

Да пила, випивала,

За для тебе оставляла.

35. Ще й братичокъ не напився,—

- Ізъ коника похилився:
—Яке жъ, сестро, гірке пиво,
Що й съ коника похилило.
Що сестриця братика не сховала
40. І коника забрала:
Свирбиночко, сватай мене, дів-
чиночку.
—І радъ би я тебе сватати,
Да й боюся тебе брати:
Отруїла родиночку,—
45. Отруїшъ і дружиночку.
Варіанти: Чуб. V, I, 822A; II, 481; Гол. I.
206, 32.

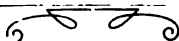
193.

1. Туманъ яромъ, туманъ яромъ,
Туманъ ще й горою;
Не по правді козаченько
Живе зъ дівчиною.
5. Хочъ по правді, не по правді,
На правдонці стає.
За горою за крутою
Тамъ цигани стояли.
Поміжъ тими циганами
10. Циганка ворожка;
До тоєї циганочки
Утоптана дорожка.
А тоєю дорожкою
Дівка воду носила,
15. Молодої циганочки
Вірненько просила:
Циганочко, махлярочко,
Вольни мою волю,
Причаруй же козаченька
20. На вікъ ізо мною.
Циганочка, махлярочка
Воленьку вольвила,

- Одрізала руси коси,
Парня накурила:
25. Бодай тобі, козаченьку,
Челядь не злюбила.
Дала ему отрутоньки
На лівомъ порозі;
Отруїла козаченька
30. Въ шпеничномъ пірозі.
Вар.: Чуб. V, I, 806.

194.

1. Летівъ, летівъ сизъ голубъ у
гору,
Да й ставъ на низъ опадать;
Любивъ парень прекрасную дівку,
Да й не думавъ йєї братъ.
5. А вона його парня не злюбила
Да й отрути подала,
Да й отрути молодому подала,
Стала правдоньки питать:
Скажи мені, мой другъ, розлю-
безний,
10. Чого такий боленъ ставъ?
Скажи мені, мой другъ розлю-
лезний,
Когда будешъ помирать?
Скажи мені, мой другъ розлю-
безний,
15. —Сховай мене, моя розлюбезна,
Де три шляхи въ рядъ лежать:
Одинъ турецький, другий петен-
бурський,
А третей киевський.
Да й напиши записочку,
20. Да й положи на гробі:
Хто знатиме, читатиме,
Да згадає жизнь мою.

XXII. Смерть Саливона.

195.

1. Що въ Київі на Подолі
Ой тамъ же бо димно;
Якъ убили пана Саливона,
Усімъ панамъ дивно.
5. У Київі на Подолі
Розсипано карти;
Минулися пану Саливону
Дівоцькі жарти.
У Київі на Подолі
10. Тамъ посипано орішки;
Минулися пану Саливону
Дівоцькі смішки
У Київі на подолі
Ой тамъ же бо жаръ, жаръ;
15. Якъ убили пана Саливона,
Усімъ панамъ жаль, жаль.
Йіде, йіде нашъ пане атаманъ
Ажъ на сивий кобилі:
Уже ми пану Саливону
20. Паньщину одробили.
У його дочки Галюточки
У подінкахъ мережка;
Куди несли пана Саливона,
Все кривавая стежка.

Піснн на тотъ же сюжетъ: Гр. Ш, 1474 (2
варіанта). Вар. ст. 1—4, 51—24: *ibid.* А,
11—12. 15—16. Варіанти стиховъ 21—24 —
во всѣхъ почти пісняхъ о Бондаривѣ; см также:
Основа. 1861 г., окт., 81 стр. (пісня: «Принявъ
чорнець Куземочку...»).

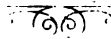
196.

1. Була Польща, була Польща,
Да стала Россія:
Не заступить синъ за батька,
А батько за сина.
5. Що батька йде у степъ косить,
А синъ молотити,
А йіхъ дочки паняночки
Тютюну садити,
А йіхъ мати старенькая
10. На ланъ жита жати.
Посідали отдохати
Близько перелазу,
Оглянуться назадъ себе,
Ажъ яконовъ іззаду.
15. Іще жъ вінъ не доїзжає.
І ногайку виймає:
О чому васъ, враже люде,
По трое не має?
—А яєъ же намъ, яконове,
20. По трое ходити?
Покинули малихъ дітей,—
Нікому глядати.
Присіяли жита,—
Нікому робити.
25. Що въ нашого яконова
Да біла кобила;
Побила насъ, яконове,
Лихая година.
Що въ нашої яконовши
30. Сребрени сережки;
Ішли дівки ізъ тютюну,
Не бачили стежки.
Що въ нашої яконовши
Червона спідниця;
35. Ішли дівки ізъ тютюну,
Якъ зійшла зарниця.
Дожилися наше люде
Въ свого пана ласки,
Що у хлопцівъ штанівъ нема,
40. А въ дівчатъ запаски.
Ходить дъячокъ по церковці,
У книжку читає:
Ой, чому васъ, Саливонці,

- У церкві не має?
45. — Ой, якъ же намъ, оче дяче,
У церковь ходити,
Загадають що неділи
Въ клуно молотити,
Що ярині по півтори,
50. А жита по копі:
Ой треба жъ увертатися
Да й доброму хлопцу.

- Ой виоравъ Саливонъ
Городъ на табаку,
55. І убили Саливона,
Пропавъ за собаку.

Вар.: ст. 3—4: Чуб. V. Ш; 192, 4; Вар.:
41—48: *ibid.*, 195, какъ самостоятельная пѣсня;
вар. 1—28; Гр. Ш, 1468, 9—31. Отдѣльные
стихи давной пѣсни встрѣчаются въ различныхъ
пѣсняхъ: см. Гр. Ш, стр. 635.

XXIII. Воры. Разбойники.

197.

1. Воронъ коникъ притомився,
Да молодъ козакъ зажурился.
Прип'явъ комя до кореня,
До кореня дубового.
5. Да яркана шевкового.
Я самъ пійшовъ до дівчини,
Да до дівчини до Марушки,
Да на пухові подушки.
Да чи спавъ, чи не спавъ,—
10. Прокинувся,
Да вийшовъ на дворъ,—
Подивився.
Да нема коня вороного,
Да не яркана шевкового.
15. Да пійшовъ же вінъ дорогою,
Дорогою широкою,
Да долиною глибокою.
Да що въ долині огонь горить,
Огонь горить, разбой стоить,
20. Разбой сидить і комя держить.
На тімъ коні да дівка сидить,
Да дівка сидить, косу чеше.
Косу чеше гребінкою,
Я примочає горілкою.
25. Да, коса моя, ти русая,

Да за кого ти заручена?
Я заручена за кучера,
Я за писаря записана,
Я за пана давно отдана.

198.

1. Жила вдова на Подолі
Да не мала щастя—долі,
Мала собі висімъ синівъ,
Да мала три дочки.
5. Сини зросли, въ розбой пошли;
Дочки зросли, у блудъ пошли.
Що первая утопилась,
А другу звірї з'їли,
А третя прибудилась
10. До глибокого ярочку.
А въ ярочку огонь горить,
Коло огню розбой сидить.
—Здорови, добре люде,
Зведіть дівку на дорогу.
15. Первий каже: зарубаймо;
Другій каже: не зіймаймо;
Третій каже: розпитаймо.
—Відкіль же ти, донько, ро-
домъ?

- А я роду вдовиного,
20. А у краю Подільного.
—Ой, Боже нашъ милостивий,
Се жъ ти—сестра наша!
Вони ейо накормили,
Медомъ—виномъ напоїли,
25. Сребромъ—злотомъ наградили,
На дорогу спровадили:
Іди, сестро, ти до дому,
Да не жалися нікому.

Вар.: Чуб. V, II, 479 (8); Рах. VI, 117.

199.

1. Ой, ти трава, ти, трава!
Чомъ тебе, трава, по всему по-
лю нема?
Потому мене нема, що я гіркая
трава
Кри доріжки стояла, розбійнич-
ківъ видала.
5. Опівъ-ночи розбійнички собира-
лись у разбой;
Білимъ світомъ ідуть, якъ голу-
боцьки гудуть,
Доїзжають до двора: Одчиняй
мила, ворота!
Бери чорни плати, та й на
річку іди,
Не розгортуючи, не розмот-
руючи.
10. Мила серця не втулила,
Розгорнула, поспотріла,—
Ажъ братова голова!
—Ой, ти, сукинъ синъ, варвара,
На що убивъ мого брата,
15. Убивъ брата мого, шурина свого?
Ни я його бивъ, била його тем-
на нічъ:
Я на його ізкричавъ, щобъ зъ
дорожки зворочавъ;
Вінъ зъ дорожки не звернувъ,
А зъ пистоліка жарнувъ.

20. Покотилась голова, якъ та ма-
ковочка.
Вилетала душа зъ тіла, якъ та
ластовочка.

Вар.: Чуб. V, II, 331.

200.

1. Іде чумаць дорогою.
Ажъ дорожка влягає;
Дойшовъ же вінъ до ріночку
Да й ще й горілочку кружляє;
5. Одсунувши кватирочку,
На волики поглядає:
Да нема волівъ,
Нема волівъ,
Нема й погоничивъ.
10. —Сідлай, хлопче, сідлай, мо-
лодче,
Коня вороного;
Пойїзжай, хлопче, пойїзжай, мо-
лодче,
Ажъ до батька родного.
Да нехай батька, да нехай рід-
ний
15. Письма розсилає;
Да нехай батька, да нехай рід-
ний
Воли визволяє.
У Києві на базарі
Били въ барабани,
20. Вони били, вибивали
Да й указъ прочитали
Про чумацьку худобу.
Оглянеться чумаць назадъ:
Ажъ його воли ідуть,
25. І вози ведуть,
І погоничи сидять,
А на самому на задньому
І розбойника ведуть.
Якъ ізвезли розбойника
30. На високу могилу:
Дивись, дивись, розбойнику,

На свою Україну.

—Вже жь мені та Україна

Да й зовсімъ не мила.

Вар.: Чуб. V, Ш, 161; Руд. VII.

201.

1. Ой високо ясне сонце сходить,
А низенько заходить;
Ой юже жь намъ чумацький атаманъ
По новому двору ходить.
5. Ой вінъ ходить, вінъ словесно
говорить:
Ой ви, хлопці, ви, удали молодці,
Уставайте, вози мажте.
Хлопці встали, вози помазали,
Сіри воли позапрягали.
10. Степомъ йдуть, нови вози риплять,
А сіри воли ремегають;
Попереду чумацький атаманъ
На воронимъ коні грає.
Ой вінъ грає, грає, вигриває,
15. До табура привертає:
Ой ви, хлопці, ви, удали молодці,
А де будемъ ночувати?
—Въ чистомъ полі, въ широкомъ раздолі,
Кри зеленого байраку.
20. Що зь-за гаю, гаю зеленого
Вигладають гайдамаки;
Гайдамакъ же сорокъ ще й чотире.
—Ой ви хлопці, ви, удали молодці,
Ой берите друки въ руки,

25. Бійте, хлопці, бійте, не робійте,
На нови вози кладите.

Да повеземъ въ городъ въ Варшаву,—

Наробимъ собі славу;

Да повеземъ въ городъ въ Прилуку,—

30. Наробимъ йімъ муку.

—Гайдамакъ же сорокъ ще й чотире,

А ми въ десяти побили.

Вар.: Чуб. V, Ш, 175; Руд. VIII.

202.

1. Колокольчикъ задзвенивъ.
Туда пройшовъ невольной бродяга,
Беззаботной чоловѣкъ.
А навстрѣчу йому другъ пріятний:
5. Куда такъ скоро сибѣшишь?
Уже твоя матінька старая
Въ сирой землі лежить;
Уже твоя жена молодая
Підъ вінцемъ зь другимъ стоить.
10. На востопі кри ясного сонця
Тамъ поймали молодця;
Тамъ поймали молодця,
Руки, ноги йому іскували
У желѣзни кайдани.
15. Да повели невольной бродягу
Въ большой каменной острогъ.
Ой у этомъ каменномъ острозі
Все желѣзни ворота.
А й у этихъ желѣзнихъ воротяхъ
20. Тамъ стоить же той смотритель,
Що розпращує бродягъ,
Скільки душъ ізпогубивъ.

XXIV. Пѣсни разнообразнаго со- держанія.

203.

1. Якъ задумавъ Олександръ свою
вармію смотріть,
Обіщався къ Рожеству домой
прибуть.
Усі прайднички проходятъ Олек-
сандри домой нѣтъ.
Його вірная сузруга всі башень-
ки обишла.
5. Якъ зійду я на ту башню, ко-
торая вижше всіхъ,
Да й гляну я по дорожкі Пі-
терской.
По дорожкі Пітерской пишна пи-
лица пилить:
То жъ не пилица пилить, моло-
дой кулеръ *) біжить.
Ти, кулерчикъ, ти, молодчикъ,
ти зачімъ біжишъ, спішишъ?
10. — Я біжу, я спішу і къ вамъ
звісточку несу;
У городі Танарозі збушувалася
война,
І тамъ Олександра свою жизнь
іскоротавъ.

Ср. Нов. 101, 102.

204.

1. Гей, у мене бувъ коняка,
Бувъ коняка розбишака,
Була шабля і ружниця
І дівчина чаровниця.
5. Гей! коняку турки взяли,
Ляхи шаблю пощербали;
І ружниця поламалася
І дівчина одцуралася.

*) Курьеръ.

Гей-гей, мой чорний вольт!

10. Пива довга; стерня коле.
Гей! то въ лісі луна гине,
А зъ-за хмари місяць пливе.
Вітеръ віе, повіває;
Казаночокъ закіпае.
15. Гей! то въ лісі луна гине,
А зъ-за хмари місяць пливе.
Вітеръ віе, повіває,
Казаночокъ затухае.
Гей! хто въ лісі,—обовися:
20. Будь то въ полі,—відкликнися;
Йди до мене вечерати,
Мое серце веселяти.
Не йдуть люде: самъ zostався,
Да й не йівши, спать укладся;
25. Ізгадавши про дівчину,
Думавъ, що зъ нудьги загину.

205.

1. Ой чумаче, чумаче,
Життя твое собаче.
Чомъ ни сіешъ, ни орешъ,
Чомъ не рано зъ Криму йдешъ,
5. Товарищивъ не ведешъ!
А я веду да не всіхъ:
Да не має одного,
Все брата родного.
Оставсь братъ на Дону,
10. Продае сіль на вагу.
То не сіль, а тереза:
Іскладайте на воза.

Вар.: Рудч. XXXVІВ: Гол. I, 177: Ш, 74;
Макс. 1834, 177.

206.

1. Въ полі березонька стояла.
Люлю—люлі стояла.
Сніжки біли нападали,
Сіри зайці набіжали,
5. Охотнички найізжали,
Красну дѣвицю спужали.
—Ти, дѣвиця, стой стой,
Зъ нами пѣсні пой, пой!
Чувірь мой, чувірь, чувірь: ювірь,
10. Вірь, вірь, вірь.

207.

1. Не по матушкі по Волгі
По широкому раздолю,

- Збушувалась по морю погода.
Погодушка, братця, небольшая,
5. Небольшая, право, волговая.
Ничего зъ Волгі не слышно,
Толькі слышно, толькі видно
Красная лотушка красіе.
Красная лотушка красіе,
10. А на йей паруса біліють;
На йей паруси біліють,
На гребцяхъ шляпи чорніють.
—Гребіть, гребці, гребіть, не
лениться,
Пригрибайте сіно къ бережечку,
15. Да къ Тимошиномъ дворечку.
Моя милая не пишна.
Въ чомъ стояла, въ томъ і вий-
шла.

XXV. Свадебныя пѣони.

208.

- (Якъ дружки виходять ізъ двора
кликати).
1. До бору, дружечки, до бору,
Да рубайте сосонку до долу;
Да летять трісочки височеньки,
Чуть нашу молодую далеченько.
Ср. Чуб. IV, 96.

209.

- (Якъ молода кличе).
1. Ой не гайся, дівчинонько, не
гайся,
У червони чобітеньки обувайся;

Що червони чобітеньки на носі,
Що покинувъ козаченько на
горзі:

5. Поси, носи, дівчинонько, здо-
рова,
Не скажу тобі ни слова.
Вар.: Гр. Ш, 763, 851.

210.

(Якъ молода кличе).

1. Вийди, вийди, моя павочка,
Дамъ тобі винне яблочко.
А за тее винне яблочко
Потеряла дівуваннечко.

211.

(Якъ молода кличе).

1. Летіли пчмлоньки по ярині,
Ходили дружечки по стороні,
Да прийшли вони до хати,
Чи не виїде матінка прохати.
5. Сяду, паду ластовочкою
Передъ матеночкою,
Передъ її сінечками,
Сінечками да новенькими,
Зъ дружечками молоденькими.
10. Мати дочки не познала
По-мізъ дружечками
За дрібними слізочками.

212.

(Якъ ідуть на весілля кликати).

1. Теперъ, мамо, да не буди рано,
Теперъ мені ніченьки мало.
—Хоть я тобі да рано збуджую,
Да я же тебе не на діло поплюю.
5. Збуджую, доню, косоньки чесати,
Біленького личенька умивати.
Поцлюю, доню, дружочки зби-
рати:
Подружечки, мої голубочки,
Збирайтеся да до купочки.
10. Збирайтеся, порадтеся.
Покопаємъ стежки, доріжки,
Насіємо руті да мяти,
Туди йтимо молодої мати.
Вона йтимо да питатиме,
15. До зіллячка розмовлятиме:
Зілля мое да вирьянее,
Дитя мое коханее;
Зілля мое коренистое,
Дитя мое норовистое;
20. Зілля мое за—для славоньки,
Дитя мое для порадоньки.

213.

(Якъ молода кличе).

1. Ой ішли ми лугами,
Та калину сламали,
Калиноньку обламаємо,
Дівчиноньку ублагаємо;
5. Калиноньку да й обносемо.
Дівчиноньку да й упросимо.

214.

(Якъ молодий убирається у свого
батька, щобъ йїхати по молоду).

1. У сіночкахъ голубецъ гуде,
А въ світлицю голосокъ іде,
Козаченько умивається.
Ізъ батенькомъ поряджається:
 5. Порадь мене, мій татусеньку,
Кого мені въ началъ брати?
Силочку—челядиночку,
Збирай собі всю родиночку
І близькую і далекую,
 10. Убогую і богатую.
Богатая за для славочки,
Убогая для порадочки:
Богатая пити да гуляти,
А убогая порядка давати;
 15. Богатая напитися да найїстися,
А убогая подивитися.
- Ср. Гр. Ш. 978.

215.

(Якъ молодий йїде по молоду).

1. Рисью, кониченьки, рисью!
Ми йїдемо за користью.
Привеземо ми користочку,
Молодую да невісточку
 5. На зиму плаття прати,
А на літо жито жати.
- Ср. Гр. Ш. 1058.

216.

(Молодий прийде у двір до молодої. Іще у хату він не входить).

1. Да найіхали, моя матінко, гостеньки да до насъ.
—Моли Бога, моя донечко, аби добрий часъ.
—Сховай мене, моя матінко, у комору,
Щобъ не взяли сії гостеньки зъ собою.
5. —Да ховайсь, ховайсь, моя донечку, куди хочешъ:
Візьмутъ тебе сії гостеньки, хочъ не схочешъ.

207.

(Якъ молодий прийде до молодої).

1. Ой не сиди дівчинонько, не сиди;
Одчини кватирочку да на двір погляди,
Чи високо сонечко на небі,
Чи богато боярівъ на дворі,
5. Чи хороший козаченько на коні?
—Ой хороший, матінко, хороший.
Ой знявъ шапочку швидче всіхъ,
Да ізкинувъ голиваньку низче всіхъ.

218.

1. Ой на горі зілля,
А въ хаті весілля;
На дворі бояре,
Якъ макъ процвітае,
 5. А міжъ ними козаченько,
Якъ сокілъ летае.
- Ср. Гр. Ш. 995.

219.

(Якъ увийде молодий у хату, дружки співають).

1. Братуку да намислику,
Сиди собі да на крислику,
Не продавай сестру
За рубъ, за чотири,
 5. За два золоті.
Ой братъ же—не братъ—татаринъ,
Що продавъ сестрицю за таларъ,
А русую косоньку за шостакъ,
А білєе личенько оддавъ такъ.
- Ср. Гр. Ш. 775. 1000. 1314. 1313.

220.

(Дружки співають, якъ молодий прийде по молоду).

1. Не наступай, литво,
Буде зъ нами битва,
Будемъ бити, воювати,
Дівчиноньки не давати.
- Ср. Гр. Ш. 774.

221.

(Підъ дворомъ молодої співають світомъ).

1. Ой докі жъ ми да стоятимемъ,
Сиру землю да топкатимемъ
Ніжками да чобітками,
Золотими да підківками.
- Вар.: Гр. Ш. 771.

222.

(Якъ поїздъ у хату входить).

1. Старша світилка ворона
Стоїть у порога:

І ротъ роззявила,
І руки розставила.

5. Хоче полетіти
Да на покути сісти.

223.

(Якъ поїздъ посідає).

1. Ой ішли дружечки рядочкомъ
Да по-підъ зелененькимъ са-
дочкомъ,
Щипали руту-мяту зелененьку,
Обтикали дівчиноньку моло-
деньку.

224.

(Співають друзки, якъ увидуть до
молодой у хату).

1. Мили друзки
Поглядали да на колючки,
Чи не вісять рушнички,
Щобъ потерти ручки.

225.

(Якъ поїздъ посідає, друзки спі-
вають боярину).

1. Старший бояринъ, якъ булванъ,
Ворачивъ очи, якъ баранъ.
Що на йому свита
Соломою шита;
5. Що на йому каптанъ
Соломою напханъ.
Нісь ізъ ременю,
Голова зъ клоча,
Перевесломъ підперезався,
10. У боярі убрався.
Ср. Гр. III, 797; Чуб. IV, 450

226.

(Якъ роздають коровай на весіллі).

1. Дружко коровай крає,
Золотий ножикъ має,
Сребряно да колодечко,
Хорошая да й уродочка.
5. А дружкова да жена іде,
Семеро да дітей веде;
Усі зъ кошелями,
Увесь коровай забрали.

Ср. Гр. III, 786.

227.

1. Чогось наши світилочко німи?
Деєь вони да муку йіли?
Треба йімъ да качана дати,
Щобъ уміло одспівати.

228.

(Друзки співають, якъ молоді посі-
дають за стіль).

1. Не сиди, дівчинонько, бокомъ,
Це жъ тобі да не наврокомъ;
Присунься близенько,
Коли любишъ вірненько,
5. Поцілуйтесь гарненько.

Ср. Гр. III, 777, 909, 1004.

229.

1. Де ви, бояре, волочилися,
Що по пояєь замочилися?
Чи сіно косили,
Чи хліба просили,
5. Чи вь соломі ночували,
Що мити й уши повийідали?
Ср. Гр. III, 1011.

230—231.

Світилки (поють).

1. Старшая дружка, якъ стужка,
А другая, якъ колодочка,
Треття, якъ коробочка,
Четвертая да дняхъ ходить,
5. По семеро да дітей водить.

Дружки (отвѣчають на это).

1. Ми цѣго не цураємось,
Ми зъ вами покумаємось,
У старшої пелени оддеремъ,
Таки жъ сее да дитя сповьемъ

Ср. Гр. III. 799. 1022.

232.

1. Де, бояре, бували,
Що ви, бояре, видали?
Ми були й у ліску,
Да поймали близьку
5. Чорную та чубатую,
Хорошую та богатую.

233.

1. У лозі, боярочки, у лозі
Да рубайте занози:
Будемъ дружокъ запрягати,
Которіи черевати.

Ср. Чуб. IV; 335.

234.

1. Що на свасі да чепецъ пляше:
Вони піднимають,
А гниди допомагають.

285.

(Якъ молодихъ гулять выпускають).

1. Що вже жъ ми да пошдѣйли,
Світонька да не виділи:
Пійдемо да погуляємо,
Світонька повидіаємо.

236.

(Співають світилки у молодої, якъ пройнуть за молодою, щобъ тествъ випровожавъ до дому .

1. По дворочку, по новенькому,
По морожку зелененькому,
Ой тамочки козаченько ходить,
За поводи кониченька водить,
5. Свого тества вірнесенько просить:
Ой тестеньку, ти мой батеньку,
Пуськай же насъ, да не гай же
насъ;

Теперь нічка да темненькая,
Доріженька да далекая.

10. —Молодий же козаченьку,
Тобі нічки не боятися,
Доріженьки не питатися.
Дамъ я тобі проводниченька,
Вороного да кониченька,
15. Ще й шабельку для й охотоньки,
Дівчиноньку для розмовоньки:
Шабелькою коня погоняти,
Зъ дівчоною розмовляти.

237.

(Якъ молоді собираються домой).

1. Ой думає козаченько да гадає,
Соболями колясочку оббиває,
Попереду соколонька посилає:
Лети, лети, соколонько,
5. До батька мого:

Нехай столи тісові зостілає,
Нехай кубки щирозлотни по-
сповняє,
Нехай мене зь дружиною до-
жидає.

238.

1. Збірається вся родинонька
Въ суботоньку ізъ вечора.
І близькая, і далекая,
І вбогая і богатая.
5. Що богатая—за для славоньки,
А вбогая—для порадоньки;
Що богатая—да напитися,
А вбогая—подивитися.
Богатая погье й погайнує,
10. А ничого да не подарує;
А вбогая не пье й не гайнує,
А, що Богъ дасть, тее подарує.

239.

1. Зеленая да добрівочко,
Чого въ тебе да пеньківъ много,
Одростоньку да не має одного?
Молодая да дівчинонько,
 5. Чого въ тебе да батьківъ много,
Рідного да не має одного?
- Вар.: Гр. Ш, 923; Чуб. IV, 145.

240.

1. Підъ горою да калиночка
Да й на гору похилилася.
Да тамъ дівчиночка да походила
Цвітть—калину да поломила.
5. Вийшла йеі да рідна мати:
Годі тобі, доню, калину ломати.
—Мамо жь моя, да моя мамо,
Чи буду жь я да все такая,
Якь калина да ся жаркая?
10. —Потіль, доню, да така бу-
дешъ,
Покіль у мене дівувать будешъ.
А якь пійдешъ да ти одь мене,
Тоді спаде да личенько зь тебе.
—Змулуй, мати, хочъ теперечка
15. У сіночкахъ да на дверечкахъ.

241.

1. Казавъ батько: моя донечко,
Не дамъ тебе у неволечку.
Теперь даешъ да не жалуешъ,
Гулять мені да заказуешъ,
5. І світъ мені да зав'язуешъ.
Голубою да китайкою.
Дротяною да ногайкою,
Шитенькою да хустиною,
Зь невірною да дружиною.

XXVI. Колыбельныя.

242.

1. Ой-ну-люлі, люлі,
Палетіли сіри гулі,
Посидали на воротяхъ
Въ червонихъ чоботяхъ.

5. Стали гадати,
Чимъ дітину годувати:
Чи бубличка ізъ мачкомъ,
Чи кашечки зь молочкомъ.

Варіанти: Ивановъ, 1; Чуб. IV, 12; Мил. 37.

243.

1. Ой-ну-ну-ню-люлечки,
Шовковії вервечки,
Золотії більця,
Колишу, колишу чорнобрівця.
5. Колишу, колишу да й не спить,
Треба його дубцемъ битъ,
А різкою посварить: а-а-а...
Ср. Чуб IV, 14; Макс. Колюб. 27.

244.

1. А-а-а коточокъ.
Укравъ у баби клубочокъ
Да понієсь до Галі,
Положивъ на лаві.
5. Стала Галя бити:
Не вчись, котку, такъ робити,
Да вчись черевичківъ шити.
Пошивъ котокъ, пошпортавъ,
Підъ лавочку поховавъ.
Варіанти: Ивановъ 27; Чуб. IV, 17; Макс.
Колюб. 26.

245.

1. Не лізь, котку, на колодку,
Бо побьєшь головку:
Головка буде боліти,
Нічимъ буде завертіти.
5. Одна була хустина,

Та й ту дітєи украли,
На кукли подрали;
Куколь наробили,
Дітину збудили: а-а-а...
Ср. Чуб. IV, 25; Мил. 46; Макс. Колюб. 26.

246.

1. А-а-а-а коточокъ,
Сірий, білий, полахатий,
Да не ходи коло хати,
Да не збуди дитяти.
5. Наше дитя маленьке,
Воно спати раденьке.
Хоть раденьке, да й не спить;
Треба його дубчикомъ попобить,
А різкою посварить,
10. Колочами накормить.
Ср. Чуб. IV, 18; Мил. 44. 45

247.

1. Не йди, кицю, по водицю,
Бо упадешъ у криницю.
Треба kota витягати,
Треба kota рятувати,
5. За ушиці витягати.
Витягнуть kota за ухо
Да й положить тамъ, де сухо.
Ср. Чуб. IV, 26.

XXVII. Веснянки.

248.

1. Весняночка—паняночка,
Де тя зимувала?
Зимувала у садочку,
На колючку пряла.
5. Пряла на колючку.
Горобцю на сорочку.
Що виведу нитку
Горобцю на свитку;
Що виведу другу
10. Горобцю на пугу;
Що позоставались конці
Горобцю на штанці.

249.

1. Ой стелеться барвіночокъ
Не коренемъ, листомъ;
Викликає парень дівку
Не голосомъ—свистомъ:
5. А чи чула, молода дівчинонько,
Якъ я тебе викликавъ?
—Хочь я чула, хочь не чула,
Да й не обзивалась;
Вь саду була, рожу рвала,
10. Да й обтикалась.
А на тебе мій миленький
Да й не сподівалась.

250.

1. Млинъ горять, солома палає;
Накажите козаченьку:
Дівчина умирає.
Якъ прийшовъ козаченько
5. Да й ставъ у порога:
Сидить дівчинонька
Вь конці стола,
Жива і здорова,

Якъ вернувся козаченько

10. У чистее поле,
А за нимъ дівчинонька:
Вернися, соколе.
—Не вернуся, забаруся
Гордуешъ ти мною;
15. Усе твое гордуванне
Передъ тобою.
Вар.: Гр. Ш, 115.

251.

1. Шумлять верби вь конці греблі,
Одна не степенеться.
Стоить дівка ізъ парубкомъ,
Вся челядь сміється.
5. Де, женишечку—насмішечку,
На сміхъ мене любишь;
Якъ пойдешъ у ярмарокъ,
Гостинця не купишь.
—Ой який тобі, дівчино,
10. Гостинець купити?
—Каблучечку на пучечку,
Перстенёкъ на другу.
Вар. ст. 5—11: Гр. 122, 1—7.

252.

1. На тимъ боці на толоці
Кобила пасеться.
Навідала кубелечко,
Де й утка несеться.
5. Перечула черезъ люде,
Ледащо сміється.
Нехай сміє, нехай сміє,
На сміхъ ёму буде:
Сімь годъ трясця труситиме
10. І смерти не буде.
Вар. ст. 3—10: Чуб. V, I, 357, 27—34;
781, 9—13; 3—6: *ibid.* 760A, 13—14.

253.

1. Дала мати дощі волю:
Гуляй, моя доню,
Покіль молодую;
Да заміжъ пойдешъ,
5. Да й не будешъ,
Гуляння забудешъ.

254.

1. І тамъ село, і тутъ село,
Мені не весело;
Тільки мені веселенько,
Якъ приїде серденько.
- Вар.: Чуб. V, I, 124, 1—4.

255.

1. Коло гаю конемъ граю,
Въ гаї не буваю;
Упустила соколонька,
Теперь не піймаю;
5. Розгнєвіла козаченька,
Теперь не вблагаю:
Нехай його ти благають.
Що гилля ломають.

256.

1. Дівчинонько, якъ біль біла,
Де свій розумъ діла?
—Ю кучера юповала,
Розумъ потеряла.
5. —Дівчинонько орличенько,
Перечеличенько,
Одмінився голосочокъ
Ще й біле личенько.
Чи одъ води, чи одъ роси,
10. Чи одъ умивання,
Чи одъ того проклятого

Да й одъ жениханья?

—Да й не одъ води, да й не
одъ роси,

Да й не одъ умивання:

15. Ай одъ того проклятого
Да й одъ жениханья.

Вр. ст. 1—4: Гр. Ш. 99Б. 1—4.

257.

1. Якъ піїду я у ставочокъ,
Пушу голосочокъ:
Нехай мене да той почує,
Що въ полі ночує.
5. Да не потурай, дівчинонько,
Що въ полі ночую,
Бо я твої голосочки,
Що вчора чую.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, I, 31, 5—8; *ibid.*
155, 23—25; Гр., Ш. 135, 1—4.

258.

1. Охрипъ, охрипъ мій миленький,
На воли гукаючи.
Оддай мене, моя мати,
Де хороше въ хаті;
5. Де свекорко, якъ батенько,
Свекруха, якъ мати;
Де зовиці, якъ сестриці,—
Люблю заплетати;
Де диверьки неженати,—
10. Люблю жартувати:
Одинъ кивне, другий моргне,
Третій засміється.
Якъ мій милий узнає,
Мені не минеться.

Вар. ст. 3—10: Чуб., V, I, 350, 3—6; *ibid.*
II, 181, 35—42; Гр. Ш. 593, 5—16.

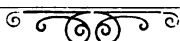
259*).

1. Голубъ сизий, голубъ сизий,
Голубка сизнша;
Мати рідна, батько рідний,
Дівчина вірнійша.
5. У неділю ізъ вчора,
Якъ мати заснула,
Вийшла слухать соловейка,

Бо зъ роду не чула.

Стала підъ вербою

10. Да й дивлюся вь воду;
Ой жаль, мати, ой жаль, мати,
На що дала брови?
Дала брови чорненьккі,
А очиці кари;
15. Нема мого миленького,
Нема мені пари.

XXVIII. Петривки.

260.

1. До Петра зозулі да кувать, кувать,
До осені дівці да гулять, гулять.
До Петра зозуля накувалася,
До осені дівка нагулялася.
5. Да ніколи жь мені да погуляти;
Поведу свекорка да продавати:
Що за того, свекра да сімь кіпъ дають,
За рідного батька ціни не складуть.
10. Поведу свекруху да продавати,
Рідну матірь купувати;
Що за ту свекруху да сімь кіпъ дають,
За рідную матірь ціни не складуть.

261.

1. Петрівочка да мала нічка.
Не виспалась наша дівочка.
Де ти, дівчинонько, да ночувала?
—Ночувала нічку у барвіночку,

5. Почувала другу у темному лугу:
Вставай, козаченько, невірний другу.

Ночувала третю у яворку:

Вставай, козаченько, дьяволку.

262.

1. Малая нічка проти Купала.
Де ти, дівчинонько, да ночувала?
Ночувала нічку у барвіночку;
Вставай, козаченьку — недовірочку.
5. Ночувала другу у темному лугу;
Вставай, козаченьку, невірний другу.
Почувала третю підъ ожиною;
Ізъ вірною да дружиною.

Ср.: Гр. 475, 11—17.

263.

1. Да не похилайся да, яворочку,
На зеленую добрівочку,
Бо та добрівочка не твоя буде:

*) См. предисловіе, стр. XI и № 136.

Вирубають їєї сторонні люде.

5. Да не женихайся да, козаченьку,
На молодую да дівчиноньку,
Бо та дівчинонька не твоя буде:
Висватають їєї сторонні люде.

Тотъ же мотивъ; Чуб. V, I, 242.

264.

1. Да не куй, зозуля, да ране-
сенько,
Бо не тільки тобі да трудне-
сенько:
Да труднійше жъ мені да на
работі,
Моей голивоньці да й у клопоті.
5. Да не розвивайся да, сухий
дубе:
Що на тебе, дубе, да морозъ
буде.
—А я морозу да й не боюся,
Завтра ранесенько да й ро-
звивюся.

265.

1. А чи було літо, чи не бувало?
Чому воно мені не докучило?
Що я молода да не гуляла,
Що мати гуляти да не пускала,
5. Нову комирочку да зачиняла,
Трома замочками да замикала,
Да на гору ключи да закидала,
Вірнесенькимъ словомъ да при-
казала:
Сиди, доню, да й у темниці,
10. Покіль розійдутця да вечорниці,
— Пусти мене, мати, да погу-
ляти,
Уже челядонька да полягла спати.
Тільки мій милій да похожжяе,
Въ нову свістичочку да вигривае,
15. Мене молодую да викликае:
Види, дівчинонько, да не гаї
мене.
—Виду, козаченько, дожидай
мене.
—Види, дівчинонько, да не ба-
рися.
—Виду, козаченьку, да й не
журися.

Вар.: Гр. Ш, 9.

XXIX. Колядки.

266.

1. А чи дома, дома бідная вдова?
Да не мае дома, десь у короля.
Да що вона діе? Золото віе.
За ту полову купимъ корову,
5. А за тії одвійки купимъ горілки.
Ср.: Мал. 128.

267.

1. Да ясна, красна у лузі калина,
Да ще краснійше у батьки дочка,
Да й у батьки дочка дівка (та-
кая-то),
Да до церковки шла, якъ зоря,
зійшла:
5. Якъ ізъ церковки шла, другая
зійшла;

Якъ у сіночки вийшла, синочки

сяють,

Сіночки сяють, пани вставають,

Да пани вставають, (имя) пи-

тають,

Чи ти царівна, чи королівна?

10. —Я жъ не царівна, я жъ не

королівна,

Я у батьки дочка дівка (имя).

Ср.: Мал., 172.

268.

1. Стукотить, гуркотить,

Коляска біжить,

А у той колясці

Панъ-хозяїнъ сидить.

5. На дучочку грає,

Хороше співає.

Да хто тебе научивъ,

Гожая мати,

На дудочку грати,

10. Хороше співати?

XXX. Приказки и приигрыши. Пѣони шуточныя.

269.

1. Ой, мати, мати Сидорова

На Сидора позавидовала,

Ізъ Сидора да рубашку зняла,

Да й Сидору прочуханки дала:

5. Оце жъ тобі прочуханъ, прочу-

ханъ,

Щобъ ти дома ночувавъ, ночу-

вавъ;

Щобъ по ночахъ не ходивъ, не

ходивъ;

Краснихъ дівокъ не любивъ: не

любивъ.

270.

1. Сидоръ, Сидоръ да Параську

любивъ,

Червоную да запаську купивъ.

Сидоръ, Сидоръ да Парасечка,

Червоная да запасечка.

271.

1. На юлиці мимо кузниці

Тамъ кують молоді кузнеці,

Вони кують ще й приваривають,

Съ собою Дуню подговаривають:

5. Пойдемъ, Дуня, у лісокъ, у лі-

сокъ,

Да сорвемо лопушокъ, лопушокъ;

Да помиемъ хвартушокъ, хвар-

тушокъ;

Носи, Дуня, не марай, не марай;

По празничкамъ надівай, на-

дівай:

10. За лавочку не кидай, не кидай;

За лавочкой таріканъ, таріканъ;

Пройивъ Дуні сараханъ, сара-

ханъ.

Вар.: Гр. III, 111.

272.

1. Ой, Галю, я на ринку була,

Ой, Галю, я горілку пила;

Ой, Галю, капітанъ приходивъ,

Він мені сто рублівъ прино-
сивъ.

5. А я тихъ сто рублівъ не взяла,
Копитана до сорому довела:
Копитану, копитаноньку,
Ти не ходи въ мою хатоньку;
Моя мати не тебе любить,
10. Моя мати Василя любить,
Василині ще й коня купить,
І коника і сіделечко.
Василина, мое сердечко!

273.

1. За те мене мати била,
Щобъ я хлопцівъ не любила,
Тільки Грицька да Данила:
То то моя душа мила.
5. Якъ покинувъ каримъ окомъ,
Ходить Грицько по за токомъ.
Вотъ то хлопець, вотъ то правий:
Якъ виросте, буде парень:
Якъ виросте, ожениться,
10. Вінъ розуму набереться.
Грицю, Грицю, Грицю, Грицю,
Сватай мене робитницю:
То я робить добре вмю,
До припечка руки грю;
15. На печъ лізу, животь парю.
Тікай, Грицю, бо ударю,
А я вдарю не помалу:
Гриць покотиться підъ лаву.
А я тобі дала дулю,
20. Що я тебе давно дурю;
Дала дулю, дала дві,
Що ти—дурень, а я ні.
Вар. 11—18: Чуб. V, IV, 143.

274.

1. Уродила мати Галю
Да й не зміла змулювати:

Зуби, губи тернові,
А очиці орлові.

5. У Харькові Галя зросла,
За козака заміжъ пішла,
А за нею густо слідъ:
Два дьяченьки, третій піпъ,
А поповичъ попереду:
10. Постій, Галю, куплю меду.
—Я й не хочу меду пити,
Зъ поповичемъ горовити.

275.

1. Сію ріпку чепурненьку,
Сію, поливаю.
Рости, ріпка чепурненька,
На зиму сховаю.
5. Росла ріпка чепурненька,
Повилась у стовбці.
Якъ була я молодою,
Такъ любили хлопці.
А теперъ я стара стала,
10. Ничого не знаю.
Якось мене молодиця
Невісткою стала.
Вона звала, називала,
По воду ідучи:
15. Ой на тобі, моя доню,
Одъ чулана ключи.
—Я не хочу ключивъ брати,
Бо чужа дітина;
Не зви мене невісткою,
20. Бо й не люблю сина.
Да запряжу пітуха
Ще й курку чубату,
Да поїду на Україну
По жинку ботату.
25. На Україні густо хатъ,
І вітеръ не віе,
Стара мати ложки мие,
А дочка не вміе.

276.

1. Ой ти, дядюшка Мусію,
Чи ти бачивъ чудасію?
Ну-да, ну-да, ну-да, ну!
Чи ти, бачивъ чудасію?
А я бачивъ чудака,
Моя доля не така.
Ну-да, ну-да, ну-да, ну!
Моя доля не така *).
 5. Що свиня залізна
Да на дуба злізла...
І гніздечко ізвела,
Поросяткоъ навела...
Покі йісти не хотіли,
 10. Потель зъ дуба не летіли...
І ти, дядюшка Мусію,
Чи ти бачивъ чудасію?..
А я бачивъ чудака,
Моя доля не така...
 15. У степу чоловікъ
Штаньми вовка убивъ...
Штаньми вовка убивъ.
А зубами облупивъ...
На череві просушивъ,
 20. Бабці шубку пошивъ...
Ой ти, дядюшка Мусію,
Чи ти бачивъ чудасію?..
Що ю степу чоловікъ
Шиломъ траву покосивъ...
 25. А голкою ізносивъ,
І до дому ізвозивъ...
На камені ізложивъ
І корову кормивъ...
- Вар.: Чуб. V, IV, 227А.

277.

1. Що на небі журавлі,
А въ долині гусі.
Ой, брате Семене,
Чи не бачивъ Марусі?

5. —Хочъ бачивъ, хочъ не бачивъ,
Да не буду казати.
—Я запряжу коня вороного,
Да поїду Марусі шукати:
Іди, коникъ вороненький,
10. Правою ногою, Марусинимъ мо-
стомъ.
Що въ Марусі галки
Мулёвани лавки:
Якъ сівъ, прокипівъ,
Вечорати не схотівъ.
15. Подивився увъ окошко:
Лашенята вьються,
На шаблі деруться.
Хотівъ піймати,
Матка не далася:
20. Постій, матко, підъ лопатку
Куплю тобі барана;
А въ барана с... драна,
А въ козла с... зла,
А въ корови крути роги,
25. А въ марусі чорни брови.

278.

1. Чи це тиі чоботи,
Що зять давъ,
А за тиі чоботи
Дочку давъ.
 5. Ой чоботи, чоботи ви моі,
Чомъ діла не робите ви мені?
А за тую прокляту шкапину
Оддала рідную дітину.
- См.; Макс. I, 40.

279.

1. Що у саду вишня,
Що у саду спрежня;
Не любите, дівчаточки,

*) Прип'ївъ и послѣдній стихъ куплета повторяются послѣ каждого куплета.

Дворового лежня.

5. Бо дворовий лежень
Не вмiє робити:
Тiльки пить, да гулять,
Да горiльву пити.
Вар.: Гр. III, 443.

280.

1. Що вь саду яблука да груши.
Дiдъ бабу бiє за померши души.

281.

1. Ой грай, коли граешъ,
Коли чорни брови маешъ,
А якъ трохи руди,
Къ бiсомъ батьку iди.

282.

1. Будемъ пить, будемъ пить,
Щобъ кобиляку пропить.
Хай кобилка не мигiче,
Iзъ стрiхи соломи не смиче.
5. Мiй батько панувавъ,
Солом'яни воли мавъ,
Привiвъ до ярма,
Коли кинеться:
Коли й нема.

283.

1. Черезъ садъ виноградъ
Я воду носила;
Да не давъ менi Богъ,
Кого я любила.
5. Ой давъ менi Богъ
Да на мое лихо:

Хочъ ти його колиши,
Хочъ ти його воруши,
Хочъ ти його чорни брови
10. На бомазi нипиши.
Писавъ день, писавъ день,
Ще й чотири ночи:
Не виписавъ чорнихъ брiвъ,
Тiльки кари очи.

284.

1. Якъ умеръ мiй хороший,
Да покинувъ торбу грошей;
А я п'ю да гуляю,
Хорошого помiнаю.

285.

1. Дiвчино моя,
Чого така бiла!
Деся ти вь полi не була.
Дiла не робила?
5. —Я й у полi була,
Дiлечко робила:
Напинало холодкомъ,
Щобъ не загорiла.

286.

1. Чи я тобі не казала,
Чи не говорила:
Прийди, прийди у вечерi,
Я рибу варила.
5. Не прийшовъ ти у вечерi.
А прийшовъ у ранцi:
Позбiрай же, сукинъ сину,
Косточки на лавцi.

287.

1. Якъ були у бабушки
Сiрiї волики,

Вона й тиї продала.

А за тиї денежки

5. Музиканти наняла.

Музиканти іграють,

Барабани громко б'ють,

А солдати стройно йдуть.

Що дівчина ковала

10. Черезъ улицю вела.

Вар.: Гр. III, 1613.

288.

1. Не топила, не варила,
На припечку жаръ, жаръ;
Якъ вийду я зъ Андрієвки,
Кому сь буде жаль, жаль.

5. Не топила, не варила,
А й у хати душно;
Якъ вийду я зъ Андрієвки,
Кому сь буде скушно.

10. На припечку каша;
Ой прощайте, андрієвці,
Теперь я не ваша.

289.

1. І шумить, і гуде
І ще й блискавиця:
Іде милий, чорнобривий,
Ажъ вилискується.

5. Гудзи блискові,
Ажъ вилискові;
Бодай тобі, сукинь синь,
Очи вискакали.

290.

1. Ой хто бачивъ, ой хто чувъ,
Хто у мене сю нічъ бувъ?
Були въ мене у ночі
Хороші паничи,

5. Позачисовани, позализовани,
Матузками попідв'язувани.

291.

1. Що у насъ хата зъ хорошего
древа.
Памъ такої сволочи не треба!
Що у насъ вікна позавішувани.
До насъ ходять позачисовани.

292.

1. Чому, чому не прийшовъ,
Коли я казала?
Чому, чому не принієсь,
Чого я бажала?

5. Да чи сала кусокъ,
Да чи мила брусокъ,
Да чи тиї нещасної
Чечевиці мішокъ?

10. Чорни брови поновича,
А я свої въ сажі вмажу,
Поповича переважу.

Вар. 9—12: Чуб. V, 1, 19, 9—12.

293.

1. Я стояла на гарбузі,
Дала дулю ще й въ картузі,
Дала дулю дала дві,
Що ти дурень, а я ні:
5. Дала дулю, дала сімъ,
Що ти дурень та й зовсімъ.

294.

1. Якъ у васъ, такъ і въ насъ
Морози въ Петрівку;
Поморозивъ гарбузи
Ще й на печі дівку.

295.

1. Якъ у васъ, такъ і въ насъ
До по полю колько;
Якъ у васъ, такъ і въ насъ
Цілюються ловко.

296

1. Якъ у васъ, такъ і въ насъ
По полю крапивка;
Три копійки парубокъ,
Сторублева дівка.

297.

1. Чи така я гарна,
Чи такъ мені Богъ дає?
Чи такъ мене хлопці люблять?
Таки цѣму й правда е.
5. Не така я гарна,
А такъ мені Богъ дає,
І такъ мене хлопці люблять.
Таки й цѣму правда е.

298.

1. Ти не мій кавалеръ,
Я не твоя дама;
Ти дурнійше дававъ,
Я разумно брала.

299.

1. Якъ такому кавалеру
Да любить таку халеру,
А такому молодцю
Да полюбить красавицю?
5. Ти, халера, пійшла прочъ,
Кавалера не порочъ!
Якъ такому кирасиру
Да любить таку красиву?

- Ти, кирасиръ, пійшовъ прочъ,
10. Красиву не порочъ!

300.

1. Добривечіръ, дівки, вамъ.
Васъ чотире, а я самъ:
Туди, сюди повернусь,
Васъ чотирѣхъ не боюсь.

301.

1. Дівчинна боса, боса
Натікала више носа
Ранкомъ, вечерами
Съ панськими кучерами.

302.

1. Ой скочивъ обручъ
Да коло барила;
Подруга жениха
Да переманила.
5. —Хочъ хай манить,
По йій не буде:
Вінъ вареники поїсть,
До мене прибуде.

303.

1. Коло діжечки—сиройіжечки,
Коло кадуба качани в'ються.
Що за мене молодую парубки
б'ються;
Вони б'ються, побиваються,
5. А йіхъ батьки позиваються.

304.

1. Ой, матінько, матінько,
Переросла дуже!

- Оддай мене за того,
Що ложечку струже.
5. І ложечки, тарілочки
На базаръ понесе,
Свою душу воспитає
Й до дому принесе.

305.

1. Товчу, товчу макъ,
Підъ ступою дякъ:
Чомъ ти, дяче, плачешъ?
—Мати хліба не дала,
5. Усімъ людямъ роздала,
А мені не стало.

306.

1. Нельзя мені до церкви ходить,
Нельзя мені Богу молитися:
Піпъ мене въ вівтаръ кличе,
А дякъ за рукавъ смиче,
5. Пономаръ мені на ногу наступа,
Мішокъ мені сухарівъ поступа.

307.

1. Чомъ писаря не любить?
Що въ писаря гроши є.
Хочъ не гроши,—самъ хороший,
Да й такъ душа пристає.

308.

1. Черезъ гору да въ контору
До писаря на підмову.
Писаръ буде паномъ,
Обується въ постолы,
5. Підяжеться валомъ.
Стихи 3—5 у Мал., стр. 213.

309.

1. Чомъ писаря не любить,
Хиба не подоба:
Чорнильниця да перо—
Вся його худоба.

310.

1. Вареники зъ макомъ йіла,
Чорнявого полюбила,
Чорнявого, молодого,
Тільки росту малого.

311.

1. Дівчино милостиво,
Чимъ ти брови намостила?
—Намостила брови лоемъ,
Щобъ ходили хлопці роємъ;
5. Кукургазъ купувала,
Чорни брови мулювала;
Чорни брови мулювала
Кукургазомъ, оливкою,
Щобъ ходили ізъ горілкою.

312.

1. Дівчинонько, не йїжъ хліба, не
пій води,
Візьму тебе для пригоди.
—Да, козаченьку глуповатий,
Нехай не йїсть твоя мати;
5. Нехай не йїсть не кришечки,
Коли хоче невісточки.
Дурна мати послухала,
Три дні хліба не нюхала;
Три дні води не пила,
10. Трохи луня не дала.
—Козаченьку, вольный волю,
Розбій камень головою:
Не йїстиму, не питиму,
Тільки тебе любитиму.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, I, 251, 3—6; 1—10
ibid. II, 77A.

313.

1. На що жъ мені той городъ горо-
дить,
На що жъ мені ту капусту са-
дить?

Капустиця, ти—росадушка моя;
Дівчино, ти—досадушка моя.

5. Капустиця, викидай качани;
Дівчино чорноброва, покидай
норови.

Капустиця—одно стеблиця;
Одинъ любить, а два сердиться.

Вар.: Гр III, 471.

314.

1. Я дорожкою йшла,
Молотокъ найшла:
Сватай мене, ковалекъ,
Подарую молотокъ,

315.

1. Я дорожкою йшла,
Самоваръ найшла:
Сватай мене, пономаръ,
Подарую самоваръ.

316.

1. Сій, маты, капустицю,
Сій, мати, редьку;
Жаль, мати, покидати
Молодого Хведьку.
5. Сій, мати, капустицю,
Сій, мати, буряки;
Жаль, мати, покидати
Андрієвцівъ дураківъ

317.

1. Опанасъ воли пасъ,
А маруся бички:
Не скакай, не стрибай,
Куплю черевички.

Вар.: Чуб. V, I, 362, 1—4.

318.

1. Кучерявий Іванъ
На капусту оравъ;
Шолодивая Марина
Да капусту садила.

319.

1. Дівчино моя, чого сердися,
Чомъ до мене передомъ не по-
вернися?

Повернись передкомъ
Що й реберечкомъ,

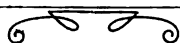
5. Не зови козакомъ,
Зови серденькомъ.

320.

1. Чогось мені не легко:
Десь мій милой далеко.
Десь далеко да й нема,
Переночую сама.

321.

1. Ой, матінько Палагел,
Оддай мене за лакея,
А въ лакея штани, бруки,
По карманахъ білі руки.

XXXI. Похоронныя пѣсни.

322.

1. Черезъ садъ, черезъ виноградъ
Туди ішло три черниченъки;
Сострічае єї божая мати:
І де жъ ви були, три черни-
ченъки?
5. —Ми були въ Єрусалимі.
—Що жъ ви бачили, три черни-
ченъки?
—Видали ми дивное диво.
Тамъ душа ісъ тіломъ розста-
вається,
Розставається і прощається:
10. Прощай, тіло, і прощай, біле!
Тобі, тіло, во гробі пріти,
А мойій душі въ огні горіти.
Твое тіло во гробі понесуть,
А мою душу на судъ поведуть;
15. А вамъ, ялита, вічні болота,
Що въ неділеньку рано не тер-
піли.
Не терпіли,—йісти просили.

323.

1. А на небі превелика сила.
Оженивъ батько по неволі сина,
По неволі сина, сина Олексія.
А не пожелавъ вінъ ізъ женою
жити,
5. Да пошовъ вінъ да по пущахъ
блудити.
І ходивъ вінъ сімь годъ і чотире,
І приблудився до отця, до
неньки.
Його отець і матуся да не узна-
вали,
Його не узнали, за старця счи-
тали;
10. Загадали слугамъ кельню збуду-
вати.

І загадали слугамъ кушання під-
ношати.

А вінъ того кушання да не при-
нимає,

А вінъ тее кушанне все псамъ
одсилає.

Прилетіло три зірочки зъ неба:

15. Олексію, Божий чоловіку, вми-
рать тобі треба.

Якъ ставъ Олексій смертю по-
мирати,

Ставъ до отця, до неньки письма
одсилати.

Стали отець і матуся письмо чи-
тати,

Письмо читати, слізно плакати
і ридати:

20. Олексію, Божий чоловіче, ти-
рожевий цвіте,

Ти - рожевий цвіте, занужений
світе!

Ставъ Олексій смертю помирати,
Ставъ до своей жени письма од-
силати;

Стала жена письмо читати,

25. Стала слізно плакати і ридати:
Олексію, Божий чоловіче, ти-

рожевий цвіте,

Ти - рожевий цвіте, занужений
світе!

Я за тобою не нажилася,
Не нажилася, тільки набулася;

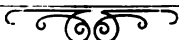
30. Я зъ тобою гріха не міла,
Гріха не міла, дітей не плоділа.

Безпліднее дерево въ лісі ру-
бають,

Безплідну людину у рай не
приймають;

Безпліднее дерево за тинь вики-
дають,

35. Безплідну людину ізъ раю ви-
пихають.

Отъ Филиппа Скрипки были записаны также пѣсни про Хому и Ярему, про Бондаривну и историческая пѣсня про Платова: „про Платона козака“ (см. Сб. Харьк. И.—Ф. Об. 6, 2, стр. 100.), но въ искаженномъ и неполномъ видѣ.

УКАЗАТЕЛЬ

ПѢВИЦЪ И ПѢВЦОВЪ И №№ ПѢСЕНЪ, ЗАПИСАННЫХЪ ОТЪ НИХЪ.

Матрона Багметъ, дѣвица. Отъ нея записаны №№: 1, 3, 6, 7, 10—13, 16—21, 23, 26, 42—48, 51, 52, 55, 66, 72—76, 88, 90, 94, 95, 98, 116, 136, 153—156, 159, 168, 170, 173, 177, 178, 202, 206, 218, 238, 239, 254, 269—271, 278, 287, 289, 290—295, 297—307, 311, 313—316, 318—321. Названія сель подѣ некоторыми пѣснями Багметъ указываютъ мѣстожителство лицъ, отъ которыхъ пѣвица научилась той или другой пѣснѣ.

Евросинія Ив. Евченко, дѣвица. Отъ нея записаны №№: 14, 15, 28, 30 А, 36, 40, 41, 54, 58, 62, 63, 68, 83, 86 А, 99, 152, 157, 158, 160, 165 А, 167, 172, 176, 180, 190, 191 А, 197, 240, 241, 251—253, 255—268, 288, 296, 312, 317.

Марія Алѣксюкъ, старуха, бывшая крѣпостная изъ села Монастырища. Отъ нея записаны №№: 5, 33, 64, 71, 84, 93, 96, 101, 115, 120, 121, 124, 127 Б, 128, 134 Б, 135, 137, 138, 196, 162, 188, 200, 203, 204, 219—221, 224, 227, 233, 235, 237. Записи пѣсенъ М. Алѣксюкъ (кромѣ № 196) доставлены Г. П. Алѣксюкомъ.

Евгенія Клунко, дочь предыдущей, замужняя. Почти всѣмъ своимъ пѣснямъ научилась отъ матери. Отъ нея записаны №№: 29, 53, 85, 86 Б, 91, 106, 108, 110, 111, 114, 123 А, 129, 133 Б, 141, 142, 146—148, 161, 163, 164, 175, 184, 187, 193, 194, 282.

Феодосья Клунко, дѣвица, дочь предыдущей. Знаетъ также пѣсни своей матери. Отъ нея записаны №№: 65 А, 69, 70 109, 133 А.

Евросинія Евченко, замужняя. Отъ нея записаны №№: 2, 24, 27, 34, 35, 80 81, 103, 104 А, 118, 122 А, 123, Б, 132, 134 А, 144, 166, 185, 192, 199, 248, 277, 281, 308—310.

Евросинія Сем. Евченко, дѣвица. Отъ нея записаны №№: 25, 37, 38, 105, 279.

Яковъ Панчошный, козакъ; былъ въ солдатахъ. Отъ него записаны №№: 59, 61, 79, 89, 97, 131, 139, 140, 149, 151, 165 Б, 169, 181—183, 186, 189, 207—217, 222, 223, 225, 226, 228—232, 236, 242—247. Подѣ некоторыми пѣснями Панчошнаго помѣчено, въ какой губерніи онъ научился данной пѣснѣ.

Филиппъ Скрипка, козакъ; до женитьбы жилъ въ с. Дорогинкѣ. Отъ него записаны слѣдующіе №№: 39, 49, 57, 102, 119, 195, 171, 201, 205, 272—275.

Трофимъ Скрипка, козакъ. Отъ него записаны №№: 22, 56, 67, 77, 82, 87, 117, 125, 145, 179.

Пѣсни, доставленныя учениками Андреевской школы: 4, 8, 9, 30 Б, 31, 32, 50, 60, 65 Б, 78, 92, 100, 104 Б, 107, 112, 113, 122 Б, 126, 127 А, 130, 143, 150, 174, 191 Б, 198, 249, 250, 280, 283—286, 276.

Варианты подобраны по слѣдующимъ собраніямъ пѣсенъ:

Vaclav z Oleška. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. 1833.

Żegota Pauli. Pieśni ludu ruskiego v Galicyi. 1839.

(Лукашевичъ). Малорусскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни. 1836.

М. Максимовичъ. Сборникъ украинскихъ пѣсенъ. 1849.

Я. Головацкій. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. 1878.

П. П. Чубинскій. Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край. Юго-западный отдѣлъ, 1874.

П. Я. Рудченко. Чумацкія народныя пѣсни. 1874.

З. Радченко. Гомельскія народныя пѣсни. Зап. Император. Рус. Геогр. Общ. Т. XIII, вып. II. 1888.

Я. П. Повицкій. Малорусскія пѣсни, преимущественно историческія. Сборн. Харьков. Ист.—Фил. Об. Т. 6, вып. II. 1894.

В. П. Милорадовичъ. Сборникъ малорусскихъ пѣсенъ Лубенскаго у. Полтавской губ. *ibid.* Т. 10. 1897.

П. Ивановъ. Этнографическіе матеріалы, собранныя въ Купянскомъ у. Харьковской губ. Этногр. Обзор. 1897. № 1.

Б. Д. Гринченко. Этнографическіе матеріалы, собранныя въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ. Т. III. 1899.

А. Н. Малинка. Сборникъ матеріаловъ по малорусскому фольклору. 1902.

Е. И. Рѣзанова. Этнографическіе матеріалы, собранныя въ деревнѣ Саломыковой Обоянскаго у. Курскій Сборникъ. Изданіе Курскаго Статист. Комит. 1902.

ЮЖНО-РУССКАЯ ПѢСНЯ
И
СОВРЕМЕННЫЕ ЕЯ НОСИТЕЛИ

(по поводу бандуриста Т. М. Пархоменка).

МАТЕРІАЛЪ СОБРАЛЪ

М. Сперахскій.

Современное состояніе русской народной поэзіи не разъ подвергалось обсужденію въ научной и научно-популярной литературѣ. Результатомъ этого обсуждения были выводы относительно этой поэзіи часто діаметрально противоположные: или пессимистическаго характера, или, наоборотъ, довольно оптимистическаго. Пессимисты считаютъ уже чуть ли не дни, которыми можно опредѣлять жизнь старой умирающей народной поэзіи, видя въ новыхъ явленіяхъ русской культуры условія, которыя должны привести къ быстрой и безвозвратной гибели народную поэзію, какъ это они находятъ совершившимся въ западной Европѣ; иные даже не чужды противоположенія культурнаго развитія сохраненію старой поэзіи, противоположенія въ частности литературы и грамотности образованныхъ классовъ словесности массы, живущей лишь традиціей, доходя даже до вывода, что книга, грамота убиваютъ интересъ къ народной устной словесности. Люди оптимистическаго направленія, наоборотъ, находятъ, что устная традиціонная поэзія далека еще отъ своего исчезновенія, что до сихъ поръ эта поэзія еще свѣжа, сохраняется въ довольно полномъ видѣ въ массѣ, отвѣчая ея эстетическимъ потребностямъ, добавляютъ наконецъ, что о паденіи народной словесности, въ частности, гдѣсь мы судимъ далеко не по лучшимъ собраніямъ, по сравнительно поверхностному знакомству съ народной поэзіей. Кто правъ, кто ошибается, можетъ показать лишь болѣе глубокое, точное и при томъ научное изученіе, какъ того, что намъ извѣстно о народной поэзіи прежняго времени, такъ главнымъ образомъ того, что мы можемъ наблюдать теперь,—иначе о современной поэзіи. А такое непосредственное, критическое изученіе, поставленное широко и безъ предвзятости, далеко еще до своего окончанія, а потому и не можетъ претендовать на полноту необходимую для такого общаго вывода, каковъ о судьбѣ въ будущемъ, при томъ ближайшемъ, народной поэзіи и о современномъ ея состояніи вообще. Лишь сравнительно недавно въ отдѣльныхъ случаяхъ наблюденія надъ народной словесностью стали достигать извѣстной полноты и глубины. Кромѣ того, лишь въ отдѣльныхъ случаяхъ собираемый матеріалъ для наблюденій охватываетъ болѣе широкій кругъ явленій; но и при этомъ всегда почти возможно расширеніе этого круга. Для примѣра достаточно указать на наиболѣе цѣнную въ глазахъ изслѣдователей былинку: давно ли былинный матеріалъ считался для насъ исчерпаннымъ, давно ли мы готовы были помириться съ мыслью, что Олонекій край—Скандинавія

нашего эпоса? Между тѣмъ, послѣ поразившихъ своимъ богатствомъ и полнотою сборниковъ Рыбникова, Гильфердинга, Ефименка и др., появляются Бѣломорскія былины, Печорскія, Сибирскія и т. д., а среди нихъ оказывается не мало, правда не крупныхъ, но все же новыхъ фактовъ въ области содержанія былины, открывается возможность сравнительнаго изученія репертуаровъ отдѣльныхъ мѣстностей, мѣстной формы былины и т. д.. Тоже, хотя и въ болѣе ограниченныхъ размѣрахъ, можно наблюдать и на югѣ русскаго племени: ограниченное число думъ, вошедшихъ въ сборники, до сихъ поръ изданные (напр., въ самый полный—Антоновича и Драгоманова), заставляло предполагать, что репертуаръ думъ, извѣстныхъ на югѣ Россіи у пѣвцовъ, исчерпанъ; а между тѣмъ репертуаръ этотъ недавно увеличился новой пѣсней (о дѣвкѣ-бранкѣ), оказавшейся въ репертуарѣ полтавскаго бандуриста (Мих. Кравченка). Приводя эти примѣры, я не хочу этимъ сказать, что мы въ правѣ ожидать еще великихъ открытій: то, что до сихъ поръ сдѣлано, особенно за послѣднее время, говоритъ не въ пользу такихъ неожиданностей; я жемаль бы только указать, на сколько собранные уже факты еще недостаточно изучены, на сколько еще преждевременно говорить, какъ о грядущей гибели народной пѣсни, такъ и объ ея процвѣтаніи. Матеріала иногда собрано не мало, но собранъ часто онъ не *такъ*, какъ бы слѣдовало для того, чтобы онъ годился вполне для заключеній научнаго характера. Усердіемъ и интересомъ къ собиранію данныхъ народной поэзіи еще не гарантирована полная пригодность собраннаго для дальнѣйшей работы: несоблюденіе нѣкоторыхъ условій при собираніи лишаетъ изслѣдователя возможности опираться на матеріалъ для выводовъ, имѣющихъ конечной цѣлью столь общее наблюденіе, какъ состояніе народной поэзіи въ данное время, въ данной мѣстности. Чтобы не быть голословнымъ, приведу примѣръ того, какъ исключительное или даже преимущественное вниманіе къ фактамъ одного порядка у собирателя мѣшаетъ изслѣдователю правильно освѣтить какъ разъ эти факты: болѣе цѣнная въ глазахъ собирателя южно-русская дума разыскивается болѣе внимательно: собиратель внимательнѣе относится къ пѣвцу, знающему думы, а знающаго ихъ болѣе цѣнить выше, нежели пѣвца, знающаго ихъ мало, и подавно, пѣвца, вовсе ихъ не знающаго. Если такимъ образомъ и дается матеріалъ для исторіи думы, то нельзя забывать, что пѣвецъ поетъ по памяти, стало быть, главное его средство сохраненія старой традиціи—память; а поетъ онъ не однѣ думы, даже чаще всего думы составляютъ меньшую часть его репертуара, и отъ количества всѣхъ его пѣсней зависитъ въ извѣстной степени и количество сберегаемыхъ имъ думъ и качество ихъ сохранности; не принявши во вниманіе всего его репертуара, мы, ясно, не оцѣнимъ правильно и самой думы, распѣваемой пѣвцомъ, не говоря уже о томъ, что и другія пѣсни, извѣстныя пѣвцу и исполняемыя имъ, могутъ имѣть не малый интересъ. Въ результатѣ этой погони лишь за болѣе цѣннымъ, мы обезцѣниваемъ и это цѣнное, а кромѣ того не даемъ матеріала для болѣе широкаго изученія

пѣсни данной мѣстности вообще. Примѣровъ же такого собранія много: ниже приводимые репертуары съ ясностью подтверждаютъ это¹⁾. Результатъ такого собранія для насъ ясенъ теперь: если мы двигаемъ вопросъ о думахъ впередъ, то въ тоже время упускаемъ (и часто на всегда) матеріалъ для сужденія о южно-русской пѣснѣ вообще; факты на лицо: отдѣльные сборники думъ, отдѣльныя думы у насъ изданы въ значительномъ количествѣ, а южно-русскаго духовнаго стиха, пѣсенъ общаго характера (бытоваго, сатирическаго, частью политическаго) мы почти не знаемъ, хотя этотъ духовный стихъ сыгралъ не маловажную роль въ исторіи общерусскаго духовнаго стиха: Безсоновъ, составившій обширный сборникъ духовныхъ стиховъ („Калѣки перехожіе“), далеко не всегда былъ наученъ, а, кромѣ того, почти ничего не далъ по южно-русскому стиху; небольшое изслѣдованіе репертуара одного южно-великорусскаго пѣвца (Э. О., I) съ достаточной ясностью показало, на сколько для изученія распространенія стиха важно научное знакомство со стихомъ малорусскимъ. Изъ сказаннаго, полагаю, ясно, что прежде, чѣмъ пытаться рѣшить такъ или иначе вопросъ о состояніи народной поэзіи, намъ еще нужно умѣло и всесторонне собрать матеріалъ; собирать же этотъ матеріалъ часто приходится вновь, такъ какъ старыя собранія, преслѣдовавшія на первомъ мѣстѣ цѣль—овладѣть лишь содержаніемъ народной поэзіи—въ томъ видѣ, какъ она живетъ теперь, и рѣдко дающія возможно судить о ея состояніи въ данное время и въ данной мѣстности, насъ далеко удовлетворить не могутъ; да и сами они могутъ получить правильное освѣщеніе лишь при помощи матеріала, собраннаго соотвѣтственно современнымъ научнымъ требованіямъ.

Какковы же эти требованія? Они довольно сложны и не всегда исполнимы, такъ какъ основываются частью на такихъ данныхъ, которыми не располагаетъ обыкновенный собиратель. По все же, чѣмъ ближе подойдетъ онъ къ выполненію этихъ требованій, тѣмъ надежнѣе будетъ матеріалъ, который онъ намъ дастъ. Эти требованія не разъ излагались въ программахъ для собранія памятниковъ народной словесности, поэтому говорить о нихъ подробно излишне; формулируются же они довольно кратко: 1) запись народнаго произведенія должна быть точна, не только со стороны содержанія, но и исполненія, т. е.: запись должна быть такова, чтобы по ней возможно было вполне возстановленіе записаннаго произведенія, стало быть: языкъ записи долженъ быть воспроизведенъ вполне съ его особенностями или путемъ транскрипціи или настолько точно характеризованъ собирателемъ, чтобы мы получили ясное о немъ представленіе; если произведеніе исполняется въ пѣніи съ аккомпаниментомъ или безъ него, то должна быть воспроизведена и музыкальная сторона произведенія, что важно не только, какъ матеріалъ для исторіи самого пѣнія, тѣсно связаннаго съ самой пѣснью, но и какъ матеріалъ для изученія языка, въ данномъ случаѣ

¹⁾ Подробнѣе о репертуарахъ см. Духовн. стихи Курской губ. (Э. О., I), стр. 2, п сл.

опять таки неразрывно связаннаго въ своихъ особенностяхъ съ музыкой: при пѣннн часто слово имѣеть иной фонетизмъ, а иногда и морфологию, нежели въ простой рѣчи (какъ это и увидимъ ниже). 2) Точно должны быть отмѣчены бытовыя условія исполненія даннаго произведенія: не всякое произведеніе исполняется въ любое время, особенно пѣсня: этимъ опредѣляется жизнь пѣсни, ея роль въ бытѣ и т. д. 3) Точно по возможности должна быть біографія и характеристика пѣвца-сказателя, условія его жизни, что важно для отдѣленія общихъ условій существованія пѣсни или сказаза отъ индивидуальныхъ: степень грамотности, экономическія условія, соціальное положеніе пѣвца-носителя традиціи и т. д.—все это отражается на произведеніи болѣе или менѣе замѣтно (ср. былину въ устахъ цѣвца-промышленника, пѣвца-калики переходжаго, женщины). 4) Долженъ быть исчерпанъ поэтический репертуаръ даннаго исполнителя или исполнительницы—условіе, объясненное отчасти выше. Только соблюденіе этихъ условій даетъ намъ гарантію, что мы не упустили ничего существеннаго для изученія народной поэзіи данной мѣстности и времени, по скольку эта поэзія представлена изучаемымъ нами поэтомъ-носителемъ традиціи.

Эти условія, однако, какъ я сказала, далеко не всегда легко исполнимы; особенно трудно исполненіе перваго: не всякій собиратель обладаетъ достаточно развитымъ слухомъ для точныхъ записей со стороны языка; далеко не легко ему бываетъ освободиться отъ вліянія привычнаго этимологическаго правописанія, а главное, вся система передачи живого звука условнымъ значкомъ, т. е. наша азбука, на столько несовершенна въ этомъ отношеніи, что безусловной точности достигъ едва-ли можно: безъ описанія, выясненія условныхъ передачъ живого звука здѣсь обойтись трудно, даже если собиратель обладаетъ достаточно тонкимъ слухомъ. Еще рѣже въ лицѣ собирателя соединяется опытный наблюдатель языка и музыкантъ, могущій передать нотой мотивъ пѣсни: коллективность труда здѣсь является необходимостью; или же, какъ чаще всего бываетъ, музыкальная сторона должна быть оставлена въ сторонѣ почти вовсе: единственно, что является доступнымъ собирателю,—это наблюденіе надъ разницею въ фонетикѣ, морфологии рѣчи при пѣннн и пересказѣ (разумѣется, если пѣвецъ умѣеть сказывать), при чемъ получаютъ иногда не лишеныя интереса наблюденія по части строенія стиха, ритма музыкальнаго и ритма рѣчи, соотношенія между мотивомъ и цѣльностью содержанія (напр., когда пѣвецъ путается пересказывая, забываетъ, но исправляетъ, вспоминаетъ при пѣннн). Но и тутъ, при установленіи, закрѣпленіи мотива, возникаетъ невольнаго вопроса: на сколько наша принятая нотная система въ состояніи передать точно музыкальную сторону пѣсни? Повидимому, въ этомъ отношеніи точность достигается такъ же мало, какъ и при передачѣ фонетическихъ особенностей. По крайней мѣрѣ, опыты, сдѣланные до сихъ поръ (напр., записи былинныхъ мотивовъ и духовныхъ стиховъ, сдѣланныя въ Москов. Ар-

хеол. Общ. отъ Рябина проф. Аренскимъ)¹⁾ привели къ наблюденьямъ не вполне положительнаго характера: народная музыка (если она не подверглась вліянію искусственной, какъ можно до извѣстной степени думать о напѣвахъ нѣкоторыхъ малорусскихъ думъ) не укладывается въ обычную нотную систему, какъ и старинная „крюковая“ нота церковныхъ напѣвовъ лишь приблизительно передается итальянской пятилинейной системой. Т. о., какъ для передачи языковой стороны произведенія народной словесности, такъ и для передачи ея музыкальнаго строенія наиболѣе подходящимъ является механическая передача, напр. при помощи фонографа, тогда какъ всякая другая передача достигаетъ этой точности лишь приблизительно и стоитъ въ зависимости отъ индивидуальныхъ способностей записывающаго или записывающихъ. Отъ этихъ способностей въ свою очередь, зависитъ и эта точность: чѣмъ объективнѣе, механичнѣе, если такъ можно выразиться, записывающій относится къ дѣлу, чѣмъ меньше въ его записи субъективнаго, условно—привычнаго, тѣмъ его запись точнѣе. Это условіе, однако, не исключаетъ извѣстной подготовки въ собирателѣ: хорошее знаніе нарѣчія пѣвца, если и обязываетъ собирателя быть особенно внимательнымъ, чтобы *своего* или *эпикомаго* не вносить вмѣсто того, что слышится (это касается особенно фонетики), оно значительно помогаетъ записи, помогаетъ отличать новые факты отъ извѣстныхъ уже. Наконецъ, извѣстная опытность требуется и для выполненія четвертаго пункта: не легко исчерпать репертуаръ пѣвца или рассказчика, особенно если этотъ репертуаръ великъ, или пѣвецъ или рассказчикъ не обладаетъ самъ подготовкой къ передачѣ репертуара и сильной, быстрой памятью: или утомленіе или трудъ вспоминать заставляютъ пѣвца или рассказчика сокращать свое сообщеніе; этимъ объясняется, почему репертуаръ одного и того же пѣвца, записанный разными лицами, при томъ на небольшомъ промежуткѣ времени, является иногда различнымъ по объему; поэтому-то часто одного приѣма не достаточно для опредѣленія репертуара даннаго сказителя; не исключены однако и такіе случаи, когда разница репертуара въ разное время у одного и того же пѣвца является слѣдствіемъ дѣйствительнаго его измѣненія: или пѣвецъ, сказитель, особенно если онъ заинтересовался или заинтересованъ, разучилъ, узналъ новыя вещи, или же, наоборотъ, кое-что забылъ, такъ какъ на ту или другую пьесу спроса не было, и онъ ее давно уже не исполняетъ,—фактъ самъ по себѣ цѣнный.

Конечно, при той индивидуальности, которая никоимъ образомъ не можетъ быть исключена въ пѣвцѣ и сказителѣ, трудно предусмотрѣть все случайности, и здѣсь многое зависитъ отъ умѣнья, опытности собирателя. Но одно можно считать необходимымъ условіемъ при собираніи: это—стре-

¹⁾ Древности—труды Славянской Комиссіи II. М. А. О. I, стр. 27-28 (протоколъ).

мленіе къ возможной полнотѣ свѣдѣній о пѣвцѣ, его произведеніяхъ, средѣ, взглядахъ, его познаніяхъ, касательно его рода занятій и т. д.¹⁾

Пѣвецъ—сказитель, точно изученный, является для насъ представителемъ традиціонной литературы того района, мѣстности, гдѣ онъ живетъ и дѣйствуетъ; рядъ такихъ представителей одного и того же района дадутъ намъ представленіе о положеніи народной литературы въ данной мѣстности. Разъ рядъ такихъ наблюденій для нѣсколькихъ мѣстностей собранъ, возможны обобщенія уже болѣе широкія, напр. составленіе репертуара произведеній извѣстной мѣстности. А собраніе такого матеріала предполагаетъ систематическую работу, возможно полное собраніе въ данной мѣстности; тогда только возможна приблизительная статистическая работа надъ распространеніемъ извѣстнаго произведенія или группы ихъ: иначе всякія обобщенія, развѣ за исключеніемъ самого общаго характера, будутъ преждевременны и неточны. Въ примѣръ можно опять привести данныя относительно думъ: если мы (въ силу, впрочемъ, въ значительной степени иныхъ данныхъ) въ правѣ считать думу исключительнымъ достояніемъ малорусской вѣтви русскаго племени, а былину великорусской, то относительно распространенія и знанія думы среди малорусскаго населенія ничего опредѣленнаго мы сказать не можемъ: когда-то (Кулишъ) считали Черниговскую губернію особенно богатой пѣвцами думъ; новыя наблюденія, хотя и не систематическія, показали, что Черниговская губ. въ этомъ отношеніи не богаче Полтавской, что и Харьковская также не бѣдна этимъ видомъ поэзій. Причина этого не въ томъ, что положеніе дѣла измѣнилось, а въ чистой случайности: оказался въ Полтавской губ. энергичный умѣлый собиратель (В. Горленко см. ниже литературу), появились и свѣдѣнія, по которымъ мы строимъ заключеніе; прежде же такимъ были П. Кулишъ и отчасти Метлинскій въ Черниговщинѣ; подготовленіе къ Харьковскому археолог. съѣзду выдвинуло собирателей (см. ниже литературу), а черезъ нихъ и матеріалъ. Ясно, что, если мы хотимъ приобрести болѣе или менѣе богатый, но въ тоже время точный матеріалъ, который могъ бы подвергнуться критической обработкѣ, единственнымъ цѣлесообразнымъ средствомъ для этого является не случайное собраніе, хотя бы и опытнымъ собирателемъ, матеріала, а систематическое, строго организованное для опредѣленной мѣстности: работы такого опытнаго и энергичнаго собирателя, каковъ А. Н. Малинка, значительно теряютъ въ своей цѣнности, нося характеръ случайности, знакомя насъ то съ Кіевскимъ лирникомъ (Кіев. Ст. 1893, IX; 1895, IX), то съ Козелецкимъ бандуристомъ (Кіев. Ст. 1893, IX), то съ Глуховскими пѣвцами. (Этн. Об., LV) и т. д.

Во всякомъ случаѣ, имѣя въ виду указанная цѣли, для насъ единственнымъ пока методомъ является изученіе народной словесности путемъ ознакомленія съ единичными ея представителями, при соблюденіи возмож-

1) Ср. А. Ф. Гильфердингъ. Онежскія былинны I², предисловіе.

ной науки этого изучения: изъ этихъ единичныхъ изученій группируются болѣе общія наблюденія, формальнаго ли характера, мѣстнаго, или историческаго и т. д. Конечно, такое изученіе не исключаетъ осторожныхъ сопоставленій съ матеріаломъ, уже приведеннымъ въ извѣстность, возможности нѣкоторыхъ обобщеній.

Такого рода работу представляетъ ниже слѣдующій матеріалъ, явившійся результатомъ изученія одного изъ народныхъ пѣвцовъ Пархоменка. Я умышленно нѣсколько долѣе, нежели слѣдовало бы, остановился на приѣмахъ собиранія матеріала: совершенствомъ ихъ, выполненіемъ только что указанныхъ требованій опредѣлится цѣнность, достоинства и недостатки сообщаемого ниже о Т. М. Пархоменкѣ. Нѣкоторыя же сопоставленія съ собраннымъ раньше по южно-русскимъ губерніямъ однороднымъ матеріаломъ, надѣюсь, укажутъ, по крайней мѣрѣ, путь съ тѣмъ обобщеніемъ, къ которымъ мы стремимся, изучая народную поэзію данной мѣстности.

1.

Личность Терентія Макаровича *Пархоменка*, давшаго поводъ къ слѣдующимъ ниже соображеніямъ, а также къ изданію нѣсколькихъ думъ и духовныхъ стиховъ, приобрѣла въ настоящее время нѣкоторую извѣстность, а кое-гдѣ стала и своего рода знаменитостью, такъ что о Пархоменкѣ за послѣднее время сложилось цѣлая небольшая литература. На сколько слава, которую снискалъ такъ быстро Т. М. Пархоменко среди интересующихся народной поэзіей непосредственно или тенденціозно, имъ заслужена, конечно, рѣшать мы не станемъ: для насъ Пархоменко—одинъ изъ представителей народной поэзіи, предметъ объективнаго изученія, такъ сказать, матеріалъ для исторіи малорусской пѣсни. При всемъ томъ нельзя не сказать, что и съ этой точки зрѣнія Пархоменко весьма интересенъ, какъ, несомнѣнно, выдающій представитель среди современныхъ носителей старинной традиціи и въ тоже время, какъ справедливо замѣтилъ одинъ изъ новѣйшихъ изслѣдователей—И. Хоткевичъ (Э. О. LVII, 87 и сл.), представитель нарождающагося въ наши дни новаго типа пѣвцовъ изъ народа. Конечно, и какъ представитель искусства—пѣвецъ и музыкантъ, своего рода поэтъ, можетъ быть оцѣниваемъ Терентій Макаровичъ: и въ этомъ отношеніи, судя по отзывамъ другихъ лицъ (напр. А. П. Малинки, Земск. Черниг. сборн., 1903, IV), изучавшихъ Т. М. Пархоменка, и по нашему личному впечатлѣнію, онъ, несомнѣнно, мастеръ своего дѣла, доставляетъ, дѣйствительно, художественное эстетическое наслажденіе своимъ пѣніемъ и игрой¹⁾. Наконецъ, какъ это бываетъ и въ другихъ случаяхъ, Пархо-

1) Впервые заговорили о Пархоменкѣ на Харьковскомъ археолог. съѣздѣ 1902 г., гдѣ онъ появился въ ряду другихъ народныхъ пѣвцовъ на этногр. концертѣ и, несомнѣнно, стяжалъ пальму первенства. Затѣмъ о немъ писали (Н. А. Янчукъ) въ Русск. Вѣд., Этногр. Обзор. (краткія замѣтки): одну изъ его думъ, впрочемъ, какъ увидимъ, не совсѣмъ удачно издалъ Н. С. Д-ъ въ Э. О., LVI (стр.

менко можетъ служить источникомъ для расширенія нашего знакомства съ малорусскою пѣсней не только самъ по себѣ, по сколько онъ—представитель поэзіи думъ, духовныхъ стиховъ и пѣсни, какъ пѣвецъ и сказитель: Пархоменко, какъ представитель традиціи, является таковымъ не только по отношенію къ его репертуару; онъ—человѣкъ бывалый, принадлежащій по роду своихъ занятій къ опредѣленной группѣ; поэтому, и помимо пѣсенъ, онъ могъ сообщить цѣнный для насъ матеріалъ, который, будучи проверенъ критически, расширитъ наше знакомство съ положеніемъ и жизнью нашей пѣсни и ея носителей. И въ этомъ смыслѣ Пархоменко могъ и долженъ былъ служить объектомъ внимательнаго изученія и, какъ можно видѣть изъ дальнѣйшаго, не обманулъ возлагаемыхъ на него надеждъ.

Вся эта общая характеристика Т. М. Пархоменка оправдывается тѣми данными, которыя мы найдемъ въ его біографіи, скорѣе автобіографіи, ибо онъ самъ довольно подробно и охотно (видимо, ему уже не разъ приходилось) о себѣ рассказываетъ, отвѣчаетъ на ставимые ему вопросы. Въ данномъ случаѣ мы находимся въ довольно благоприятныхъ условіяхъ: первый разъ Т. М. Пархоменко явился въ нашемъ кругу 20/21 окт. 1902 г., когда отъ него пришлось услышать впервые нѣсколько его пѣсенъ, пришлось его распросить немного. Затѣмъ черезъ нѣсколько времени, уже въ февралѣ текущаго года, гостилъ опять Пархоменко у меня, и на этотъ разъ уже основательнѣе можно было съ нимъ познакомиться. Въ этотъ промежутокъ времени онъ побывалъ въ г. Глуховѣ у А. Н. Малинки, который въ свою очередь спрашивалъ его, результатомъ чего явилось краткое сообщеніе А. Н. въ Черниг. Земск. сборникѣ (1903 г. IV, 60—92). Не знаю, когда познакомился съ Пархоменкомъ И. Хоткевичъ, давшій также кое-какія о немъ свѣдѣнія (Э. О. LVII, 87). Такого рода матеріалъ, собранный въ разное время и разными лицами, имѣетъ то преимущество, что позволяетъ путемъ сопоставленія дѣлать повѣрку показаній, что въ отношеніи Пархоменка оказалось далеко не лишнимъ: человѣкъ онъ осторожный, немного себѣ на умѣ, притомъ сообразительный, уже немного привыкшій къ распросамъ; поэтому, особенно первое время, при первомъ знакомствѣ, онъ осторожно уклонялся отъ отвѣта на тотъ или другой вопросъ, казавшійся ему щекотливымъ; приходилось ставить повѣрочные вопросы, мѣнять форму ихъ; когда же получались на одинъ и тотъ же вопросъ, но поставленный различнымъ образомъ или въ иной формѣ, отвѣты различные, иногда противорѣчивые, то пойманный Т. М.-чъ пробовалъ, и не всегда неудачно, вывернуться, а при неудачѣ даже прямо заявлялъ:

115—116). Замѣтка объ исполненіи Пархоменкомъ нѣсколькихъ пьесъ въ засѣданіи И. Ф. Общ. (Сбор. IV, стр. 23) попала въ Научно-литературный Вѣстникъ во Львовѣ; въ екатеринославскомъ Вѣстникѣ Юга помѣщена была статейка по поводу посѣщенія Екатеринослава Пархоменкомъ, перепечатанная другими газетами. Наконецъ А. Н. Малинка, И. Хоткевичъ дали о Пархоменкѣ болѣе серьезныя замѣтки (см. выше).

„сѣго не знаю“, или: „сѣго казать не можно“. Поэтому опросы наши и Малинки иногда дополняютъ другъ друга, иногда же прямо вскрываютъ маскировку, которой пробоваль Т. М-чъ прикрыть свой отвѣтъ. При всемъ томъ, конечно, безусловной полноты, даже соединивъ наши наблюденія и наблюденія А. Н. Малинки и П. Хотѣвича, достигъ не удалось; осталось кое-что изъ рассказаннаго и полученнаго неяснымъ. Обставлено же было изученіе Т. М. Пархоменка на столько хорошо, на сколько это было возможно: разспросы и записи, кромѣ меня, производили мои слушатели: Г. А. Бакаловъ, по происхожденію южный малоруссъ, уже попробовавшій свои силы по части записыванія пѣсенъ въ Екатеринославской губерніи, и В. В. Даниловъ, знающій мѣстный говоръ нѣжинскаго уѣзда и собиратель пѣсенъ по этому уѣзду¹⁾. Музыку записывали также двое изъ моихъ слушателей: С. Х. Боборыкинъ и А. А. Кабильчичъ; первому ихъ нихъ принадлежитъ замѣтка о бандурѣ и ея строѣ, помѣщаемая ниже, второму установленіе музыкальнаго текста думъ и духовныхъ стиховъ.

Вотъ вѣстнїя данныя, касающіеся лично самого Т. М. Пархоменка, которыя удалось намъ установить.²⁾ Родился Пархоменко 28 окт. 1872 г. въ селѣ Волосковцахъ (Сосницкаго у., Черниг. губ.), въ настоящее время имѣеть осѣдлость въ с. Бурковѣ (того же уѣзда). Отецъ его занимался хлѣбопашествомъ и кромѣ того плотничествомъ, имѣлъ кромѣ сына Терентія еще одного; родители были люди здоровые, жили безбѣдно. Молодой Пархоменко ходилъ уже въ школу, выучился читать по славянски и по „простому“, когда, по его словамъ, онъ простудился,³⁾ сталъ страдать головными болями и болѣзнью глазъ; болѣзнь затянулась на мѣсяць, послѣ чего онъ потерялъ зрѣніе; въ это время было ему 10 л. и 5 мѣсяцевъ.⁴⁾ Въ настоящее время онъ женатъ, имѣлъ 5 человѣкъ дѣтей (двое недавно умерли); есть у него своя хата, огородъ при ней въ $\frac{1}{2}$ десятины, корова, пахоти нѣтъ. Главнымъ источникомъ дохода для него является пѣніе думъ и псалмъ, особенно первыхъ, ради которыхъ его приглашаетъ преимущественно интеллигентная публика (пань), болѣе интересующаяся думами и болѣе щедро оплачивающая ихъ Т. М-чу; этимъ способомъ онъ прежде зарабатываль до 200 рублей въ годъ;⁵⁾ теперь же, благодаря болѣе пону-

1) Эти свѣдѣнія о записывавшихъ привожу потому, что индивидуальныя черты говора обонихъ записывавшихъ вели къ спорамъ о фонетикѣ того или другаго слова: одному слышался звукъ екатеринославскаго говора, другому нѣжинскаго; я часто слышалъ еще третье: путемъ повѣрки у самого Пархоменка (заставляли его пропѣть спорное мѣсто или «проказать») установился правильный обликъ слова—еще примѣръ того, какъ здѣсь важно было бы механическое воспроизведеніе пѣсни и рѣчи.

2) Другія данныя буду приводить по мѣрѣ надобности ниже.

3) По другому сообщенію (Малинки) онъ ослѣпъ отъ золотухи.

4) Точныя эти цифры, какъ и рожденія П. передать, словно какъ на допросѣ: ясно, что сообщеніе—дѣло для него привычное.

5) Это—средній заработокъ пѣвца; ст. А. Малинки въ Земск. Черн. сбор., 1903, IV, 64.

лярности П-ка, этот заработокъ сталъ значительно выше—до 600 рублей. Пѣвцомъ онъ сталъ лѣтъ 13 тому назадъ, выучившись играть на банду-рѣ.¹⁾ Первые года три онъ ходилъ больше по деревнямъ, боясь показываться въ городахъ, гдѣ его пугала полиція; теперь же онъ имѣетъ довольно широкій кругъ знакомства среди интеллигентныхъ любителей мѣстной поэзіи, бываетъ въ Кіевѣ, гдѣ посѣщаетъ между прочимъ Н. В. Лисенка (который, кстати сказать, играетъ нѣкоторую роль въ самомъ пѣніи Пархоменка, какъ увидимъ далѣе), въ Черниговѣ, Нѣжинѣ и т. д. Себя считаетъ Пархоменко ученикомъ Андрея Матвѣевича Гойденка, бандуриста изъ м. Синявки (Сосницкаго же у.), умершаго лѣтъ 15 тому назадъ; учился у него П-о даромъ около года, затѣмъ ходилъ съ нимъ вмѣстѣ лѣтъ 5; но Гойденко, какъ мы увидимъ ниже, не былъ единственнымъ учителемъ Пархоменка. Теперь Пархоменко принадлежитъ къ мѣстному пѣвческому товариществу—„гурту“,—имѣющему свой центръ въ м. Менѣ (Сосницк. у.), считается уже „майстеромъ“, т. е. учителемъ, лицомъ, имѣющимъ право имѣть учениковъ (иначе: для нихъ онъ—„пань-отець“), и, дѣйствительно, имѣлъ уже двоихъ: одного лирика Аврама Гребня изъ с. Березны (Черниг. у.), другого—бандуриста Петра Тваченка изъ м. Синявки. Какъ членъ „гурта“, онъ хорошо знаетъ многихъ мѣстныхъ лириковъ и бандуристовъ. Въ настоящее время Пархоменко—вполнѣ уже опредѣлившійся типъ бандуриста съ установившимся, хотя постепенно, по видимому, и расширяющимся репертуаромъ. Въ этотъ репертуаръ входятъ:

- Думы:** 1) Морозѣнко (45).²⁾
 2) Побѣгъ трехъ братьевъ изъ Азова (270).
 3) Про вдову и трехъ сыновъ (101).
 4) Невольницкій плачъ (Соколъ) (62).
 5) Про Саву Чалаго (44).³⁾
 6) Смерть Богдана Хмельницкаго (63).
 7) Про казака Голоту (138).
 8) Про Федора Безроднаго (94).
 9) Смерть козака-бандуриста (48).
 10) Про сестру и брата (75).

- Духовные стихи** (псалмы): 1) Почаевская (47).
 2) Михайлова псалма (18).
 3) Николай-чудотворецъ (32).
 4) Мати-Дѣва (10).
 5) Растужится тѣло (38).
 6) Радуйся, Царице (11).

¹⁾ Позднѣе онъ выучился играть и на лирѣ, но забросилъ, такъ какъ лира ему не понравилась: верезжить «мовъ собака», какъ выразился довольно презрительно Т. М-чъ, что и понятно для такого, какъ онъ, тонкаго музыканта.

²⁾ Пифра въ скобкахъ—количество стиховъ; см. ниже въ репертуарахъ (III).

³⁾ Какъ и у другихъ бандуристовъ—лишь отрывокъ.

- 7) Страсти (Родъ еврейскій) (27).
- 8) Страсти (Царю, Христе) (36).
- 9) Григорій (Георгій) (малый) (41).
- 10) Крестъ на древъ.¹⁾
- 11) Григорій (Георгій) (великій стихъ).²⁾
- 12) Дивна твоя тайна.³⁾
- 13) Петру и Павлу (33).
- 14) Плачь земли (16).
- 15) Двѣнадцать пятницъ.⁴⁾
- 16) Лазарь (186).⁵⁾
- 17) Второе пришествіе (Когда бъ я знавъ...) (19).
- 18) Що въ мыри являється (49).
- 19) О смерти (Ище сонце не заходять) (41).
- 20) Ангели душу пробуживаютъ (38).
- 21) Евстафій—царевичъ (68).
- 22) Сонъ Богородицы (71).
- 23) Воскресная (Весело оклыкнимъ) (19).
- 24) Плачь, душе моя, всегда (24).
- 25) Разставанье души (Седить Господь...) (26).
- 26) Чудо Почаевское (33).
- 27) Ужаснися, человекъ (49).
- 28) Исусе мой прелюбезный (30)⁶⁾.

Сатирическія пѣсни: 1) Хома и Ярема.

- 2) Чечотка.
- 3) Дворянка.
- 4) Мѣщанка.
- 5) Теща.⁷⁾
- 6) Щиглово весилле.

Разныя пѣсни: 1) Невдашечка (32).

- 2) Ой ходжу я по підъ лугомъ.
- 3) Що й у полі при дорозі.
- 4) Не зывайся, травка.
- 5) Де ты, хмелю.⁸⁾

1) По словамъ Пархоменка, оный этотъ стихъ давно не пѣлъ: позабылъ; поэтому въ нашихъ записяхъ его нѣтъ.

2) Тоже.

3) Тоже.

4) Поетъ речитативомъ, прозой.

5) Поется по словамъ Пар., на три мотива, при чемъ въ одномъ случаѣ и сама псалма дивнѣе; П-о послѣдней цѣлкомъ не знаетъ; поэтому и не спѣлъ.

6) П-о знаетъ не цѣлкомъ.

7) № 4-5 по указанію А. Н. Малинки.

8) № 2—5 по указанію А. Н. Малинки.

- 6) Гречаники.
- 7) Горлыця.¹⁾
- 8) Дума Шевченка.²⁾

Музыка безъ словъ: 1) Дудочка.

- 2) Козачокъ.
- 3) Тетяна.³⁾

Приведенный репертуаръ, какъ видимъ, довольно обширенъ; но онъ не исчерпываетъ собою всего, чтò знаетъ Пархоменко: очевидно, считая наиболѣе цѣнными и ходкими думы, псалмы и сатирическія пѣсни, Пархоменко объ остальномъ своемъ поэтическомъ запасѣ выражается неопредѣленно: „всяки писни“. Исполняетъ онъ репертуаръ свой твердо и увѣренно, быстро начиная пѣть ту или другую пѣсню, по просьбѣ слушателей, при пѣніи съ бандурой не сбивается. Голосъ у Пархоменка—небольшой теноръ, довольно высокий, очень мелодичный, хотя и слабый; поетъ онъ спокойно, но выразительно, фразируетъ очень хорошо. При пересказѣ пѣсни, однако, дѣлаетъ больше ошибокъ, пропусковъ; замѣтивъ ошибку, тотчасъ восстанавливаетъ текстъ, но уже въ пѣніи, взявши нѣсколько аккордовъ на бандурѣ, и тогда уже рецитируетъ правильно. Ближайшимъ помощникомъ Пархоменка является поводырь его—Василь,—золотушный мальчикъ лѣтъ 13—14 изъ м. Березны (Черниг. у.), подслѣповатый; получаетъ поводырь, кромѣ одежды и пропитанія, деньгами 8 р.; мальчикъ онъ немного грамотный, но, по словамъ Пархоменка, къ пѣнію охоты не имѣетъ; впрочемъ, будучи постоянно при Пархоменкѣ, и Василь кое-что заучилъ; почему и подсказываетъ ему, когда тотъ, передавая пѣсню словами, запинается, на чтò Пархоменко не въ претензіи („когда дѣло говорить—то это ничого“).⁴⁾

При мѣстномъ говорѣ⁵⁾ въ общемъ, Пархоменко, очевидно, привыкъ уже къ литературной рѣчи своихъ интеллигентныхъ слушателей, почему, давая объясненія по поводу содержанія отдѣльныхъ стиховъ или по поводу отдѣльныхъ словъ, не прочь передать (хоть и не всегда удачно) эти объясненія по великорусски и по литературному.

Вотъ весь матеріалъ, касающійся Т. М. Пархоменка непосредственно; но и помимо этого отъ него удалось узнать еще много кое-чего, чтò имѣетъ, на мой взглядъ, и болѣе широкое значеніе, особенно если на данныя, приведенныя выше, равно какъ и другія, о которыхъ сейчасъ будетъ рѣчь, взглянуть сравнительно съ подобными же, касающимся другихъ пѣвцовъ, какъ южныхъ, такъ и сѣверныхъ. Это мы и попробуемъ теперь сдѣлать.

1) № 6—7 по газетному сообщенію «Вѣстника юга».

2) «Кобзарь» (изд. Гербеля, Сиб. 1883), стр. 185; П-о разучиваетъ ее, подбирая музыку самъ, въ настоящее время; пока зналъ лишь первую половину, воспроизводитъ текстъ Шевченка буквально.

3) № 1—3 по сообщенію А. Н. Малинки.

4) Ср. Духовн. стихи Курск. губ. (Э. О., Л.), стр. 7.

5) О немъ нѣсколько словъ ниже.

II.

Изъ приведеннаго выше первое, что легко замѣтить, это-то, что, какъ пѣвецъ-малороссъ, Пархоменко представляетъ типъ отличный отъ пѣвца сѣвернаго, не смотря на то, что у того и другого, помимо общности традиціонной передачи содержанія, есть и общія точки въ репертуарѣ: это—каличій репертуаръ духовныхъ стиховъ. Если же обратимъ вниманіе на свѣтскій эпическій репертуаръ пѣвцовъ той и другой части русскаго племени, то и тутъ замѣтимъ всѣмъ знакомую разницу: отсутствіе былины на югѣ и отсутствіе думы на сѣверѣ. Если же возьмемъ лишь репертуаръ духовный (есть и южные пѣвцы—и такихъ большинство,—поющіе лишь духовные стихи), то замѣтимъ нѣкоторое сходство между сѣвернымъ каликой и южнымъ лирникомъ-бандуристомъ; но сходство это, можетъ быть, когда-то ббльшее, теперь ограничивается лишь общностью характера ихъ репертуаровъ и, въ данномъ случаѣ, профессиональностью того и другого. Какъ извѣстно изъ наблюденій Гильфердинга и др. собирателей, былина, когда-то, можетъ быть, бывшая удѣломъ профессиональнаго пѣвца, теперь не составляетъ уже профессіи: на сѣверѣ профессиональнымъ остается лишь духовный стихъ, и то потому, что главные носители его—нищая братія, для которой, какъ неспособной къ иному роду занятій, пѣніе стиховъ въ интересахъ полученія милостыни остается чуть ли не единственнымъ средствомъ къ существованію; на югѣ, какъ историческая пѣсня, такъ и духовный стихъ до сихъ поръ преимущественно въ рукахъ пѣвцовъ-профессионаловъ,¹⁾ которые никоимъ образомъ не могутъ быть поставлены на одну доску съ нищими, хотя и эти послѣдніе поютъ духовные стихи. Примѣръ Пархоменка, О. Вересаея (см. А. А. Руссова) и другихъ ясно говоритъ въ пользу подобнаго взгляда на пѣвца-южанина: если пѣніе думъ и составляетъ предметъ заработка, если идти въ профессиональные пѣвцы и заставляеть главнымъ образомъ потеря зрѣнія, какъ то видно изъ біографій большинства пѣвцовъ,²⁾ то все же это—люди съ извѣстнымъ общественнымъ положеніемъ, имѣющіе иногда и другія занятія, имъ доступныя,³⁾ отнюдь не тѣ одинокіе, бездомные скитальцы, какими обыкновенно бывають нищіе. Въ пользу того же говоритъ и то, что пѣніе южнаго пѣвца должно было стать (или остаться) болѣе профессиональнымъ потому, что оно связано съ другимъ искусствомъ, спеціального характера, музыкой: тогда какъ сѣверный пѣвецъ былинь—любитель—поетъ ихъ за работой (ср. Гильфердинга), въ минуты передышки отъ нея, поетъ безъ всякаго аккомпанимента, руководясь лишь своимъ музыкальнымъ тонкимъ слухомъ, бандуристъ и лирникъ

1) Кое-какія думы, впрочемъ, изрѣдка поютъ до сихъ поръ отдѣльныя лица, какъ это видно изъ записей Я. П. Новицкаго (Сборн. Харьк. Фил. Общ. т. VI, 322; ср. Н. Θ. Сумцовъ, Современ. малор. этногр. I, 144), и даже женщины (у насъ въ перечнѣ № 121).

2) Таковы у насъ въ перечнѣ, напр., № 47, 102, 28, 88, 1, 46, 89, 87 и т. д.

3) Напр., они иногда занимаются витьемъ веревокъ (Дуброва, 46).

юга потому—бандуристъ, кобзарь и лирникъ, что пѣсня его безъ аккомпанимента бандуры или лиры не возможна, если не принимать во вниманіе рѣдкихъ исключеній.¹⁾ Этимъ южный пѣвецъ духовныхъ стиховъ отличается отъ своего сѣвернаго собрата калики.²⁾ Наконецъ, что особенно ясно говоритъ въ пользу профессиональности южнорусскаго пѣвца, это отмѣченная нами выше принадлежность Пархоменка къ извѣстной группѣ—„гурту“ пѣвцовъ: мы имѣемъ передъ собой не только группу лицъ, объединяемыхъ общностью занятій, но правильно организованное товарищество, руководящееся традиционными, выработанными, видимо, давно правилами съ своеобразнымъ даже чиномъ началіемъ.

Если изъ словъ курскаго слѣпца Артамонова о томъ, что мѣстные слѣпцы давно уже толкуютъ между собой о подачѣ коллективнаго прошенія царю о защитѣ ихъ отъ насилій и обидъ земской полиціи,³⁾ можно было подозрѣвать о существованіи какой-то организаціи у курскихъ слѣпцовъ, то изъ разсказа Пархоменка мы должны съ достовѣрностью заключать о существованіи такой, при томъ довольно развитой организаціи въ средѣ пѣвцовъ. Эта организація оказывается довольно широко распространенной, охватывающей довольно большой районъ; таже организація, съ несущественными отклоненіями, повторяется и въ другихъ мѣстахъ: въ той же Черниговской губ., въ Минской (Слущк. уѣзда), Харьковской, Подольской губ. и др., преимущественно южныхъ и западныхъ, гдѣ на ряду съ пѣвческими братствами встрѣчаются и пѣвческо-нищенскія, при томъ (на Подольѣ) безъ различія вѣроисповѣданія.⁴⁾

Приведу сначала сообщеніе самого Т. М-ча объ ихъ „гуртѣ“; сообщалъ онъ объ этомъ довольно не охотно,⁵⁾ такъ что изъ отры-

1) Таковъ, напр., Никита Горбатовъ (Заньки, Нѣжинск. у.), который ходитъ безъ лиры; объясненіе вѣроятное въ томъ, что съ 5 лѣтъ (ему теперь за 40) онъ ходилъ поводиремъ при другомъ лирникѣ (въ перечнѣ, № 6). Тоже Мойса (№ 5).

2) Въ Бѣлоруссіи «старцы», въ южной части великорусскаго племени «слѣпцы» уже ходятъ съ лирой, хотя это и не непрежннее условіе; объясненіе этого скорѣе всего надо искать уже во вліяніи южнаго типа на сосѣдніе края; ср. Э. О. LVІ. 1—13 (А. Л. Масловъ).

3) Дух. ст. изъ Курск. губ. (Э. О. L, стр. 6).

4) О сѣверныхъ организаціяхъ у меня свѣдѣній не имѣется. Привожу небольшую, собранную мною литературу о южныхъ пѣвческихъ братствахъ, чтобы не повторять ссылокъ дальше:

1) П. Ефименко. Шпитали въ Малороссіи (Кіевск. Стар. 1883, IV, 708, особ. 723).

2) Его же. Братства и союзы нищихъ (Кіевская Стар. 1883, IX—X, 312 и сл.; сюда включены сообщенія А. С. Лебедева (Моск. вѣд. 1880. № 37—перепечатка), М. Д. Линды о харьковскихъ и курскихъ ватагахъ).

3) Боржковский. Лирники (Кіев. Стар. 1889, IX, 653-708): самая обстоятельная статья преимущ. о Подольскихъ лирникахъ.

4) Въ моемъ распоряженіи находятся принадлежащая Нѣжинскому П. Ф. Общ. свѣдѣнія, собранныя дьякономъ І. Ходоровскимъ (Козелецк. у.), которыми я и воспользуюсь, такъ какъ они не печатаны еще.

5) П. Н. Тихановъ Черниговскіе старцы (Труды Черн. арх. Ком. II, 65-158).

6) А. Л. Масловъ. Лирники Орловск. губ. (Этн. Об. XLVI. 1—13).

7) Тоже наблюдалъ по отношенію къ М. Кравченку (51) и Н. Слестѣновъ (Кіев. Стар. 1902, V).

вочныхъ опросовъ его достаточно полной картины всего соціального и экономическаго положенія „гурта“ (братства) получить было нельзя; но зато то, что имъ было сообщено, вполнѣ, повидимому, правдиво, ибо стоитъ въ полномъ соответствіи и точно дополняется другими сообщеніями—доказательство также того, что организація отлилась въ опредѣленные рамки. Самое цѣнное въ сообщеніи Пархоменка—ритуаль пріема въ „гуртъ“ новаго члена, до сихъ поръ точно нигдѣ, сколько мнѣ извѣстно, не воспроизведенный и нами отъ Т. М-ча точно записанный. Вотъ сущность рассказаннаго Пархоменкомъ. Центромъ сосницкихъ пѣвцовъ является извѣстное въ свое время войсковое мѣстечко Мена, гдѣ въ церкви у нихъ есть своя икона, передъ которой горитъ негасимая лампада, содержимая на счетъ всего „гурта“, ежегодно отчисляющаго изъ своихъ доходовъ извѣстную сумму. Въ Менѣ у членовъ братства происходятъ собранія для рѣшенія общихъ дѣлъ; но и помимо Мены братчики собираются въ опредѣленное время (какое, не удалось установить) на ярмаркахъ и храмовыхъ праздникахъ, при чемъ каждому члену опредѣляется районъ, въ которомъ онъ можетъ дѣйствовать, не имѣя права (это касается не всѣхъ) посѣщать не предназначенныя ему города и села. Во время этихъ собраній происходитъ судъ надъ провинившимся, назначеніе пеней („а иногда и побьютъ“), пріемъ новыхъ членовъ, т. е. опредѣленіе, кому братъ, кому не братъ учениковъ, экзаменъ ученикамъ, возведеніе ихъ въ число братчиковъ, награжденіе званіемъ „мастера“, т. е. дозволеніе имѣть учениковъ и т. д. Здѣсь во время этихъ собраній учитель-мастеръ, онъ же „панъ-отецъ“, представляетъ на экзаменъ и инвеституру окончившаго курсъ ученья своего ученика. Ритуаль этотъ, по словамъ Пархоменка, слѣдующій. Учитель вмѣстѣ съ ученикомъ приходятъ въ собраніе старшихъ гдѣ-либо въ хатѣ или во дворѣ ея, и здѣсь происходитъ слѣдующая сцена и діалогъ.

Ученикъ начинаетъ: „Молитвами святыхъ отецъ нашихъ, Господи Исусе Христе, Боже нашъ....“

Учитель отвѣчаетъ:—Аминь.—

Ученикъ. Благодарю покорно за светій аминь, за евангельске слово, за майстерську науку. Кланяюсь вамъ, панъ-оче (отчество учителя, Макаровичъ, напр.), і съ хлѣбомъ съ соулю низкимъ поклономъ і добримъ здоровьямъ. Дай, Боже, здравствувати. Піємъ честь, поздоровляемъ васъ со святимъ вечеромъ (или: съ утромъ“, „днемъ“, смотря по времени дня, или „съ праздникомъ“, если дѣло приходится въ праздничный день).

Учитель беретъ въ руки хлѣбъ, подаваемый ученикомъ, говоритъ:— Дай же, Боже, якъ и сей хлѣбъ чесній і величній, такой щобъ и ти бувъ чесній і величній помижду миромъ хрещенимъ і помижду братіей. Хай тебе Богъ благословить на всі чотире сторони.—

Ученикъ. „Благодарю покорно за гарнее слово“. Далѣе ученикъ под-

ходитъ къ каждому изъ троихъ майстеровъ¹⁾ и обращается къ каждому съ тѣми же словами: это называется „отдать честь“. Когда „честь отдана“, всѣ садятся за столъ, преимущественно старшіе, а младшіе, гдѣ найдется мѣсто. *Учитель* тогда читаетъ молитву:—Молитвами святыхъ отецъ нашихъ, Господи Исусе Христе, Боже нашъ.—

Всѣ молчатъ.

Учитель повторяетъ:—Молитвами святыхъ и т. д.—

Опять общее молчаніе.

Учитель третій разъ:—Молитвами святыхъ....—

Тогда всѣ: „Аминь“.

Учитель: Благодарю покорно за святей аминь, за евангельске слово, за майстерську науку. Кланяюсь вамъ съ просьбою усѣмъ, о Христе братія, старша і младша: заглясни (т. е. согласны) моему ученику (имя, отчество, прозвище, село) хлѣбъ—соль оддать?—

Всѣ: „Чи вінъ тобі добрий бувъ? Чи вінъ тобі на пальці не возивъ (т. е. не билъ ли)? Чи людямъ „зрастуй“ казавъ? Чи за милостиню од-благодарявъ? Чи не научився жъ пакості?“

Учитель.—Ни, гарний хлопець бувъ.—

Всѣ: „Якъ славний хлопець, хай ему Богъ допомагає, щобъ і ёго люде поважали. Загласни, загласни. Якъ гарний хлопець, должны принять і хлѣбъ-соль оддать“.

Тогда *учитель* подаетъ имъ хлѣбъ, рыбу, зараннѣе запасенныя ученикомъ, и говоритъ: —Молитвами светихъ отецъ.... и т. д.

Всѣ молчатъ.

Учитель вторично:—Молитвами светихъ....—

Опять молчаніе.

Учитель въ третій разъ:—Молитвами светихъ....—

Всѣ: „Аминь“.

Учитель: Благодарю покорно за светий аминь, за евангельске слово, за майстерську науку. Просить копійка на горилку. А я прошу на честь, на любовь, на румку водки: желаете ли одъ мого ученика выпить по чарци горілки?—

Всѣ: „Да вже жъ печенному да варенному не стоять. Уже, казавъ, якъ набравъ, дакъ назадъ не понесешъ. Будемъ пить“.

Пьетъ учитель, даетъ ученику, выпиваютъ и всѣ.

Ученикъ: „Молитвами светихъ отецъ....“

Всѣ и учитель: —Аминь.—

Ученикъ: „Благодарю, панъ-оче Макаровичъ, панъ-оче Павловичъ, панъ-оче Яковичъ,²⁾ за светий аминь, за евангельске слово, за майстерь-

1) Стало быть, для посвященія необходимо присутствіе по крайней мѣрѣ троихъ, кромѣ учителя, настоящихъ, полноправныхъ майстеровъ.

2) Отчество учителя и другихъ майстеровъ.

ску науку. Просить копійка на горилку, а я прошу на честь, на любовь, на румку водки. Прошу одь мене выпить по румці, якъ одь мого панъ-оця“.

Если ученикъ вель себя хорошо, всѣ выпьютъ; если же за нимъ водится грѣхъ, отвѣчаютъ:¹⁾—Не хотимъ горілки—, но потомъ пожурятъ, простятъ и выпьютъ.

Ученикъ: „Молитвами светихъ отець.... Чи усі випили, о Христе братія, чи може кому не хватило? Объяснитесь. Прошу—питаю, чи довольни хлібомъ-солью, магаричомъ?“

Всѣ. Довольни.

Ученикъ. Спасибо.

Всѣ. Спасибо.

Послѣ этого пирѣ продолжается; въ концѣ всѣ выходятъ изъ за стола, становятся въ рядъ, молятся Богу; молитва кончается пѣніемъ многолѣтія государю, начальству, нищей братіи, всѣмъ православнымъ христіанамъ, наконецъ поминовениемъ умершихъ и прежнихъ учителей.

Таковъ ритуаль пріема новаго члена братства.

Съ небольшими варьяціями, но въ тоже время дополняя Пархоменка, даетъ свѣдѣнія объ организаціи и о. І. Ходоровскій (см. прим. выше. по Козелецкому уѣзду. Приведу цѣликомъ это сообщеніе.²⁾

„Вообще всѣ нище (лирники и кобзари: точно также и въ „гуртѣ“, о которомъ говорилъ П-о, различія по инструментамъ значенія не имѣютъ) составляютъ, по словамъ ихъ, такъ называемую „нищенскую братію“. „Братія“ составляетъ свой совѣтъ по ярмаркамъ, гдѣ собираются нище, также по городамъ, въ торжественные дни. Каждый нищій, вступающій въ братство, ходитъ по селамъ съ лирою (или кобзою) и выученными пѣснями, обязуется, по уставу нищенской братіи, внести деньгами одинъ рубль въ уѣздный нищенскій цехъ. Для пріема взносовъ нищенская братія своимъ совѣтомъ (собраннымъ на ярмаркѣ) поручаетъ кому нибудь изъ нищихъ принимать взносы отъ молодыхъ братчиковъ и хранить ихъ въ сундукѣ до израсходования по опредѣленію братіи. Другому нищему, часто даже живущему вдали отъ перваго, вручаютъ замокъ (?) и ключъ отъ сундука. По опредѣленію братіи на собранныя деньги отъ молодыхъ нищихъ³⁾ въ церковь какого-нибудь⁴⁾ села покупаютъ подсвѣчники, свѣчи, оливу (масло).

Обыкновенно, мальчики хромые, или же слѣпые, часто даже и здоровые, но бѣдныхъ родителей, поступаютъ къ нищимъ „поводырями“, получая отъ нихъ 3-хъ до 10 рублей въ годъ жалованья на нищенскіихъ столѣ и

1) „Якъ зъ дівчатами ночувавъ, чи що друге зробивъ, то и прочуханки дадутъ. А потімъ і выпьютъ,“ — пояснивъ Пархоменко.

2) Оно, какъ можно замѣтить изъ наложенія, у о. Ходоровскаго носитъ уже до известной степени характеръ обобщенія.

3) Изъ приведеннаго разсказа П-а выходитъ (что и правильнѣе), что въ касѣ братства участвуютъ всѣ ея члены, не только молодые, вновь вступающіе.

4) Вероятнѣе, опредѣленнаго, ср. Пархоменка.

одежѣ. Если мальчикъ, лѣтъ до 14—15 поведивши нищихъ, былъ здоровымъ (т. е. не слѣпой, не хромой или безъ падучей болѣзни), то онъ возвращается въ родное село, заработавши денегъ, и остается въ немъ хлѣбопашцемъ. Когда же мальчикъ—поводырь—слѣпой, хоть на одинъ глазъ, или хромой, то лѣтъ въ 13-15 изъ поводырей поступаетъ въ „ученики“ къ тому же нищему, котораго водилъ, или къ другому на годъ, два и не болѣе трехъ лѣтъ.¹⁾ Въ благодарность за ученіе ученикъ обязанъ, по уставу братіи, во все время ученія ходить по селамъ за милостынею и, безъ всякой утайки, все полученное отдавать своему учителю, который называется у учениковъ „пань-отець“. ²⁾ Бываютъ случаи, что поводырь, не бывши ученикомъ, бросаетъ своего хозяина и, научившись кое-какихъ пѣсенъ по слуху отъ водимаго нищаго, пускается въ странствованіе по

1) Биографіи лирниковъ и бандуристовъ, мнѣ извѣстныя, даютъ такія цифры для возраста и времени ученія пѣвцовъ:

Бабенко (47) ослѣпъ 14 лѣтъ, началъ учиться 17, учился 2 года.

Богущенко (97) учился 1 г. 2 мѣс.

Бутенко (102) ослѣпъ 7, началъ учиться 16 лѣтъ.

Вересай (45) началъ учиться 15 лѣтъ и учился 3 года.

Гарасько (25) учился 1 годъ 6 мѣсяцевъ.

Гомынюкъ (28) ослѣпъ 5, началъ учиться 22 л., учился 1 г.

Дубъ (1) ослѣпъ 4-хъ, началъ учиться 14 лѣтъ.

Дуброва (46) ослѣпъ 5, началъ учиться 12 и учился 2 г.

Зозуля (89) ослѣпъ 18, началъ учиться 22 лѣтъ.

Калиберга (87) ослѣпъ 2-хъ лѣтъ, учился 2 года.

Корниенко (109) ослѣпъ 10 лѣтъ, учился 3 года.

Куцый (48) ослѣпъ 12 л., началъ учиться 17 л., учился 3 г.

Мокровизъ (27) ослѣпъ 10 лѣтъ, началъ учиться 15, учился 1 годъ 2 мѣсяца.

Охременко (31) слѣпорожденный, началъ учиться 10 л., учился 2 г.

Пархоменко (9) ослѣпъ 10½ л., началъ науку 15, учился 1 годъ.

Приходько (26) ослѣпъ 5 лѣтъ, началъ учиться 15 л., учился 1 годъ 6 мѣсяцевъ.

Въ Харьковской губ. ученіе продолжается иногда и 4 года, въ Херсонской губ. и 6 лѣтъ; но есть и исключенія: Гончаренко (88) ослѣпъ 3-хъ лѣтъ, началъ ученіе 22-хъ, но учился лишь 3 мѣс.

Изъ этихъ данныхъ видно, что способъ набора въ „братію“ у о. Ходоровскаго изложенъ не полно; это подтверждаетъ и Пархоменко: по его словамъ, сами крестьяне иногда отдаютъ въ науку дѣтей, а часто и сами слѣпцы, ходя по деревнямъ, разыскиваютъ и спрашиваютъ, не жалеетъ ли кто (особенно, если имъ покажется мальчикъ подходящимъ) поступить или отдать въ науку.

2) На такихъ условіяхъ происходитъ обученіе и въ другихъ мѣстностяхъ: Вересай (45), Мяслюковъ (37), Гарасько (25), Корниенко (109), Дуброва (46), Пархоменко (9) платили за ученіе заработкомъ; тоже отмѣчено для Харьковской губ. (Е. Кристь), Подольской (Боржковскій). Но это не исключаетъ въ некоторыхъ случаяхъ платы учителю деньгами, по соглашенію (какъ это сообщалъ Пархоменко); такъ, Бабенко (47) заплатилъ за ученіе 12 рублей (но въ этотъ же счетъ шла и яра, стоящая отъ 4 до 5 рублей), Гомынюкъ (28)—10 р., Дудка (29) и Мокровизъ (27) по 20 р. каждый. Въ Минской губ. Слуцк. у. такса за ученіе положена 60 к. въ годъ при 6 лѣтнемъ обученіи; при сокращеніи срока ученія плата повышается и доходитъ до 8 р. въ годъ (*Ефименко*. Киев. Стар., 1883, IX—X, 312 сл.).

селама, за что подвергается тяжелым побоям¹⁾ отъ „нищенской братіи“ при встрѣчахъ въ селахъ. Обыкновенно каждый нищій, при встрѣчѣ съ незнакомымъ молодымъ нищимъ, спрашиваетъ: откуда онъ, у какого „панъ-отца“ учился и вѣрно-ли отслужилъ за науку? Если впоследствии узнано будетъ нищими (хотя бы при встрѣчѣ молодой нищій и совралъ), что молодой нищій не отслужилъ сполна срока „пану-отцю“ за науку, либо же утаивалъ отъ него собранное подаваніе и не получилъ отъ нищей братіи благословенія „на всѣ четыре стороны“, не былъ хлѣбосоломъ „братіи“, то такого самозванца „братія“ жестоко избиваетъ палками, костылями и кулаками и на всегда запрещаетъ ему ходить по селамъ съ „лирой и пѣснями“, а дозволяетъ только (какъ неокончившему курса науки) просить милостыню „Христа ради“ безъ пѣсенъ и лиры.

По окончаніи срока ученія у „панъ-отца“ нищій-курсистъ долженъ явиться въ „братію“ на одну изъ ближайшихъ ярмарокъ за благословеніемъ и дозволеніемъ начать свое странствованіе. По уставу „братіи“ житель *одного* уѣзда, но бывшій въ ученіи въ *другомъ* уѣздѣ, имѣетъ право ходить за милостыней въ своемъ уѣздѣ, въ уѣздѣ, гдѣ учился, и еще въ ближайшемъ уѣздѣ къ тому, гдѣ учился; а жители одного уѣзда, обучавшіеся въ томъ же уѣздѣ, имѣютъ право ходить только по своему уѣзду; за неисполненіе же этого правила виновные подвергаются побоямъ со стороны „братіи“. Имѣющій право путешествовать по тремъ уѣздамъ принадлежитъ къ „нищей братіи“ трехъ уѣздовъ, а получившій право на одинъ уѣздъ состоитъ „братчикомъ нищей братіи“ одного уѣзда. Во всѣ ярмарки, торжества „нищая братія“ должна собираться по уѣздамъ на основаніи вышеизложенныхъ правилъ; здѣсь-то бывають совѣты, принимаются цеховые взносы отъ бывшихъ учениковъ по рублю, и здѣсь же „новичокъ-курсистъ“ получаетъ разрѣшеніе „братіи“ отправиться „на всѣ четыре стороны“. Благословеніе это совершается такимъ образомъ.²⁾ Новичокъ-курсистъ среди нищенскаго кружка на ярмаркѣ находитъ своего „панъ-отца“. Подходитъ новичекъ къ сидящимъ въ кружкѣ нищимъ. „Панъ-отецъ“ встаетъ на ноги. Новичекъ три раза читаетъ: „Молитвами св. отецъ нашихъ, Господи Иисусе Христе, Боже нашъ, помилуй насъ!“ Всѣ сидящіе нище отвѣчаютъ:—Аминь.—Тогда новичекъ кланяется въ поясъ своему „панъ-отцю“ и говоритъ: Покорно благодарю васъ, панъ-отецъ, за доброе ученне, за молитвы Иисусовы, за слова евангельски, за псалмы спасительныя, за Мойсеевъ законъ. А васъ (вы?), нищая братія, старшая и меньшая, благословѣ(и—іі?)тъ мене на всѣ чотыри стороны“. „Панъ-отецъ“

1) Такое, конечно, въ концѣ концовъ сводящееся къ охраненію матеріальныхъ интересовъ общины, суровое и ревнивое охраненіе правъ лѣвца встрѣчается, что въ поляхъ естественно, и въ другихъ мѣстахъ: въ Подольск. губ. у нищаго, не получившаго официального права носить лиру, сѣ отымають и даже разбивають (Боржковскій, ук. соч.).

2) Для этого обряда обыкновенно новичекъ долженъ имѣть не менѣе 5 рублей въ карманѣ. — Приемчаніе о. І. Ходоровскаго.

обращается къ сидящимъ нищимъ съ такою рѣчью:—Братія старшая и меньшая, чи не обидивъ кого сей ученъ, чи не вкравъ у кого, чи не полаявъ кого, чи не заприкмытылы (замѣтили) за нымъ поганого чого?— Если кто изъ нищихъ заявитъ претензію къ новичку и, по просьбѣ послѣдняго, проститъ ему, то вся „братія“ проситъ отъ новичка хлѣба-соли, т. е. новичокъ тогда покупаетъ каждому по булкъ и рыбѣ, угощаетъ водкой и, угостивши „братію“ и „панъ-отця“, кланяется и спрашиваетъ: „Чи довольны вы моимъ хлѣбомъ—солью?“ Отвѣчаетъ „братія“ Довольны. Тогда новичекъ кланяется и говоритъ: „Теперечки благословѣть мене на всѣ чотыри стороны“. „Панъ-отець“ отвѣчаетъ:—Богъ благословить,—а братія добавляетъ: „Якъ ты вѣрно служивъ своему панъ-отцю, нехай и тоби такъ люде служить“. Этимъ оканчивается благословеніе новичка. Если у него имѣются деньги, то на его счетъ продолжается выпивка и закуска. И получившій права новичекъ отправляется въ свой нищенскій путь“. Этимъ кончаются свѣдѣнія, собранныя о. І. Ходоровскимъ объ организациі нищенствующей братіи: свѣдѣнія, идущія изъ мѣстности близкой къ центру „гурта“, къ которому вмѣстѣ съ другими 50 или около лирниковъ и бандуристовъ принадлежитъ Т. М. Пархоменко; свѣдѣнія эти, какъ видимъ, дополняютъ и освѣщаютъ сообщеніе Пархоменка, въ тоже время указываютъ на прочность, устойчивость формъ, правилъ и обычаевъ, которые присущи „братству“. Эта устойчивость находитъ себѣ еще болѣе подтвержденія въ тѣхъ наблюденіяхъ, которыя были сдѣланы въ мѣстностяхъ довольно отдаленныхъ отъ тѣхъ, гдѣ наблюдалъ о. Ходоровскій, и гдѣ живетъ Пархоменко: ту же организацію мы находимъ въ Минской губ. (наблюденія Ефименка) и въ Подольской (Боржковскій). Если въ этихъ наблюденіяхъ мы найдемъ кое-что такого, что, можетъ быть, объясняется мѣстными условіями, то найдемъ кое-какія и дополненія сравнительно съ тѣмъ, что мы узнали отъ Пархоменка и Ходоровскаго, но это лишнее опять найдетъ себѣ подтвержденіе въ отдѣльныхъ наблюденіяхъ, сдѣланныхъ въ тѣхъ же мѣстахъ, гдѣ живутъ Пархоменко и Ходоровскій (имѣю въ виду отдѣльныя замѣчанія П. И. Тиханова, А. П. Малинки). Точно такъ же, какъ у насъ, въ Минской губ. кругъ пѣвцовъ (лирниковъ: тамъ бандуристовъ нѣтъ, охватывая довольно обширную территорію въ уѣздѣ, представляетъ правильную организацію, носящую названіе „нищенскаго цеха“, имѣющую своего выборнаго „цехмистра“, свои правила, обычаи. Кромѣ того, у братчиковъ есть свой условный *нищенскій языкъ*. Это послѣднее обстоятельство не составляетъ особенности минскихъ (Слуцк. у. мѣст. Семезова) нищихъ: тайный языкъ константированъ и у черниговскихъ пѣвцовъ.¹⁾ Условія по-

¹⁾ Криптоглоссовъ Дудкина (29) напечатанъ А. Н. Малинкой въ Земск. сборн. Черн. губ. 1903, IV; черниговскій (точнѣе Новозыбковск. у.) криптоглоссовъ напечатанъ П. Н. Тихановымъ. у. соч. Пархоменка криптоглоссовъ совпадаетъ съ дудкинскимъ, отличаясь отъ послѣдняго лишь чаще всего выговоромъ и удареніемъ въ отдѣльныхъ словахъ.

ступленія въ цехъ тѣже: физическій недостатокъ, обязательное ученіе у одного изъ членовъ цеха—„товарищей“, взносъ опредѣленной суммы въ цеховую кассу, плата за науку, экзамень и посвященіе съ опредѣленной обрядностью. Особенность, которую представляетъ въ этомъ случаѣ минскій цехъ, вписываніе имени и суммы перваго взноса поступающаго въ особую тетрадь (отсюда терминъ: „вписовыя“) —, также, повидимому, не есть исключительная принадлежность этого цеха: и у Новозыбковскихъ пѣвцовъ существуетъ счетная книга, ведомая отдѣльнымъ выборнымъ лицомъ (П. Н. Тихановъ).¹⁾ Весь ритуаль экзамена (исключая развѣ цѣлованія руки ученикомъ у всѣхъ присутствующихъ, м. б., обычай мѣстный) совпадаетъ съ черниговскимъ. Права собраній—обсужденіе общихъ дѣлъ, судъ надъ провинившимися—и у минскаго цеха тѣже; новаго узнаемъ лишь то, что въ числѣ наказаній (когда-то было и тѣлесное) провинившагося находимъ обязательство купить воску для братской свѣчи и обрѣзываніе торбы—самое тяжелое наказаніе, имѣющее послѣдствіемъ исключеніе изъ цеха. Нѣсколько новыхъ подробностей, но въ общемъ почти буквальное повтореніе организации черниговской, находимъ въ Подольской губерніи: здѣсь также право ученія дается обществомъ, также въ число предметовъ обученія входитъ лирницкій („лебійскій“) языкъ,²⁾ тотъ же экзамень съ обрядомъ возведенія въ лирники ученика, платившаго за науку „хозяину“ (иначе для ученика: „дядько“) своимъ сборомъ подаенія. Въ ритуаль экзамена нѣсколько любопытныхъ отчасти мѣстныхъ подробностей, не встрѣтившихся, хотя и не невозможныхъ въ другихъ мѣстахъ; вотъ порядокъ пріема новичка: ученикъ, явившись въ собраніе дѣдовъ падаетъ учителю своему въ ноги, два раза цѣлуетъ ихъ, третій разъ цѣлуетъ руку (ср. выше у минскихъ слѣпцовъ), проситъ „вызвилку“,³⁾ потомъ угощаетъ всѣхъ водкой (около 1/2 ведра), при чемъ сначала пьетъ самъ, затѣмъ три раза подаетъ учителю, наконецъ остальнымъ. Далѣе слѣдуетъ экзамень, послѣ котораго одинъ изъ дѣдовъ, чаще самъ учитель, подаетъ ученику хлѣбъ; отъ хлѣба ученикъ отрѣзываетъ три горбушки („дилушки“), посыпаетъ ихъ солью и кладетъ себѣ за пазуху: это и есть—„взяты вызвилку“, самый важный актъ дающій право носить лиру. Давши хлѣбъ, дѣды говорятъ пожеланія: „Дай тоби, Боже, щобъ ты бувъ здоровый якъ вода, а богатый якъ земля; щобъ тоби зъ воды й зъ росы йшло“, и напутствуютъ: „Гряды во имя Господне“. За „вызвилкомъ“ слѣдуетъ послѣдній актъ—врученіе лиры: учитель вѣшаетъ ее сперва на себя, потомъ поднимаетъ полу своей свитки,⁴⁾ ученикъ покрываетъ лиру своей полонь; учитель снимаетъ ремень отъ лиры съ своей шеи и накладываетъ его на шею ученика—и лира вручена.

1) У минскихъ нищихъ это—ключникъ, ср. выше показанія о. І. Ходоровскаго.

2) Есть такой языкъ и у орловскихъ слѣпцовъ (А. Л. Масловъ, Э. О. XLVI, 1-13).

3) „Вызвилокъ“ знаетъ и полтавскій пѣвецъ М. Кравченко (51); см. Слестѣновъ. Киев. Стар. 1902, V.

4) Лира обычно носится, какъ извѣстно, подъ свиткой.

Наконецъ учитель благословляетъ ученика, бросаетъ ему въ лиру нѣсколько грошей на счастье—и лирникъ готовъ.¹⁾

Вотъ все намъ извѣстныя подробности относительно организаціи пѣвческихъ обществъ: не смотря на нѣкоторыя отличія, вездѣ характерныя черты ихъ являются одинаковыми, что позволяетъ думать, какъ, съ одной стороны, объ устойчивости и сравнительной стародавности этого института и сравнительной его распространенности преимущественно на югѣ, въ области малорусскаго племени и въ сопредѣльныхъ съ нимъ областяхъ,²⁾ такъ, съ другой стороны, и о возможности на основаніи аналогіи дополнять свѣдѣнія объ однихъ мѣстныхъ кругахъ свѣдѣніями изъ другихъ мѣстностей. Эти характерныя признаки, сколько можно было видѣть, сводятся къ слѣдующимъ: 1) Основа пѣвческаго братства—территоріальная, т. е. община охватываетъ собою опредѣленный рядъ селъ, деревень, мѣстечекъ и городовъ, гдѣ братство функціонируетъ, охраняя свои права въ этихъ мѣстахъ отъ эксплуатаціи другихъ обществъ и лицъ, не принадлежащихъ къ данному братству. 2) Имѣетъ свой центръ въ опредѣленномъ мѣстѣ, что выражается въ содержаніи на общій счетъ иконы, свѣчей, лампы въ той или другой церкви, а это въ свою очередь придаетъ религіозный до извѣстной степени характеръ всей организаціи.³⁾ 3) Управление дѣлами братства—общинное, съ выборными лицами; главная власть принадлежитъ собранію: судъ, распоряженіе общими суммами, приемъ новыхъ членовъ. 4) Братство имѣетъ общую кассу, состоящую изъ взносовъ отдѣльныхъ лицъ членовъ братства, какъ старыхъ, такъ и вновь вступающихъ. 5) Братство даетъ право учительства, но и само имѣетъ право контроля надъ ученіемъ (экзаменъ).⁴⁾ 6) Братство имѣетъ опредѣленный ритуальъ приема въ

1) Боржковский, ук. соч., стр. 657-658.

2) Если, по словамъ А. І. Маслова (Э. О. XLVI), организаціи среди орловскихъ слѣпцовъ не наблюдается, то такую организацію мы въ правѣ предполагать въ Курекской губ. (Артамоновъ, см. выше), знаемъ ее изъ Минской губ. (граничащей съ малорусскими), знаемъ, по сообщенію Ефименка (со словъ М. А. Лины), при существованіи у Харьковскихъ слѣпцовъ «ватагъ» съ «атаманами», «соцкими», «десяцкими», «чоловичами», «живочими», распространявшихъ свою дѣятельность даже до Курека. Въ Подольской губ., по сообщенію того же Ефименка, были ватаги польскія и русскія, весьма сходныя по организаціи.

3) Такого рода характеръ понятенъ: большинство членовъ братства—убогіе или до извѣстной степени люди, живущіе подалеишемъ, а нищій, калѣка—съ давнихъ поръ человекъ церковный; самый ренертуаръ слѣпца—прежде всего религіозный: по крайней мѣрѣ въ настоящее время нельзя себѣ представить пѣвца лишь съ одними сатирическими пѣснями и историческими (думами).—Руководятся ли братства при размежеваніи областей своей дѣятельности официальнымъ дѣленіемъ на уѣзды (Ходоровскій, см. выше), или нѣтъ, сказать трудно: скорѣе—нѣтъ: хранители кассы козелецкихъ лирниковъ Сиротенко (8а) и Лаврентьевъ (6а), живутъ въ Нѣжинскомъ уѣздѣ (изъ мат. Ходоровскаго). П. Н. Тихановъ (ук. соч.) сообщаетъ, что Новозыбковскіе старцы имѣютъ центрами—с. Рыловичи и Малоцербинненскую волость, также с. Великую Тополю.

4) А. Н. Малинка (Земск. сб. Черн.) отмѣчаетъ, что экзамены теперь почти вывелись: если это и такъ (какъ можно видѣть по разсказу Пархоменка, гдѣ объ экзаменѣ (повѣркѣ знаній) нѣтъ рѣчи: все основано на отзывѣ учителя, опросѣ о нравственности ученика), то ритуальъ приема остается

свою среду, ритуаль, также окрашенный религиозным тономъ, что опять стоитъ въ связи съ общимъ характеромъ товарищества. 7) Приемъ въ братство обусловленъ извѣстными профессиональными знаніями: умѣніемъ играть на лирѣ или бандурѣ, знаніемъ извѣстнаго количества пѣсенъ, знаніемъ условнаго языка товарищества. 8) Остальное—частная, личная жизнь члена брата—общества не касается.

Въ эти черты, думаю, укладывается вся картина пѣвческаго общества носителей народной поэзіи: общій коллективный трудъ въ опредѣленной области. Т. о. здѣсь, съ одной стороны, извѣстная печать общая ложится на личность пѣвца, съ другой—эта личность не стѣснена: если знаешь необходимое для промысла, никому нѣтъ дѣла, если ты расширишь или убавишь, лишь бы отъ этого не страдало главное.

Это даетъ намъ право различать у каждаго пѣвца въ его поэтическомъ запасѣ черты общія, связывающія его съ другими пѣвцами той же мѣстности, и черты индивидуальныя, судить о немъ, какъ о личномъ художникѣ. Это наблюденіе, какъ увидимъ, намъ пригодится. Чтобы закончить наше представленіе о пѣвцѣ, какъ членѣ товарищества, коснемся немного экономическаго вопроса—о заработкѣ—и вопроса о методахъ образованія, школѣ, какъ преддверіи къ общинѣ. Что касается перваго, то свѣдѣнія наши не богаты: это—самая щекотливая сторона при разспросахъ, наиболѣе трудно устанавливаемая. Вотъ нѣсколько цифръ:

Бандуристъ Бутенко (102) зарабатываетъ отъ 30 к. до 1 р. въ день.

„ Калиберга (87) отъ 20 до 60 коп.

Лирникъ Бабенко (47) отъ 20 до 40 и даже 60 коп.

Бандуристъ Нетеса (103) до 1 рубля въ день.

Лирникъ Дуброва (46) отъ 20 до 40 коп.; на ярмаркѣ обычно 50 к. въ день.

Лирникъ Дудкинъ (29) отъ 30 до 40 рублей въ мѣсяцъ.

„ Охременко (31) до 10 рублей въ мѣсяцъ.

Черниговскіе лирники за 6-7 недѣль хожденія зарабатываютъ по 40—50 рублей (Тихановъ).

Въ Подольскомъ краѣ заработокъ колеблется между 20 коп. и 1 р. въ день (Боржковскій); за отдѣльный духовный стихъ тамъ же платятъ 3-5 коп., за акафистъ (который пѣнится слушателями выше) до 20 коп.

Впрочемъ одними деньгами не исчерпывается добыча пѣвца: онъ получаетъ часто и натурой: хлѣбомъ, всякой ѣдой; у нѣкоторыхъ пѣвцовъ есть и еще доходъ—учительство, за которое онъ получаетъ или милостыню, собираемую учениками, или прямо деньги за ученіе (см. выше); съ другой стороны у него есть и расходы, сопряженные съ его занятіемъ: это—поводырь, которому, кромѣ его прокормленія и одежды, при-

ся необходимымъ, какъ актъ практическо-экономическаго свойства, связанный съ матеріальной стороной брата.

ходится платить отъ 3-хъ до 10 рублей въ годъ.¹⁾ Кромѣ того, надо имѣть въ виду, что ходятъ бандуристы и лирники не круглый годъ: ходятъ они преимущественно постами, затѣмъ тогда, когда ихъ слушатели дома или въ большемъ количествѣ собираются, какъ напр., по ярмаркамъ, храмовымъ праздникамъ; во время страдной поры, полевыхъ работъ и слѣпцы, большею частію, остаются дома, ходятъ чаще осенью (Перепелица, 43). Т. о. ежедневная заработная плата сама по себѣ далеко не точно выражаетъ годовой доходъ, и заработокъ 30—40 р. въ мѣсяцъ указываетъ на доходъ въ рабочей мѣсяцъ. Годовой же доходъ, конечно, значительно понизитъ ежемѣсячный доходъ, такъ что цифра въ 10 р. въ мѣсяцъ (заработокъ Охременка) будетъ довольно близко передавать ежемѣсячный доходъ пѣвца: она дастъ за годъ сумму въ 120-150 р., обычный доходъ пѣвца.²⁾

Къ сожалѣнію данныхъ о заработкѣ лирниковъ и бандуристовъ приведено у насъ въ извѣстность слишкомъ мало, чтобы судить о томъ, какой родъ инструмента, бандура или лира, является доходнѣе. Сопоставивъ приведенныя цифры съ данными о степени интереса къ думѣ и духовному стиху и принявъ при этомъ во вниманіе, что дума культивируется бандуристомъ болѣе, нежели лирникомъ, мы можемъ, всетаки, хотя гадательно, отдать преимущество бандуристу и отчасти объяснить себѣ это, правда, небольшое преимущество. Если сопоставимъ цифры заработка бандуриста и лирника, то замѣтимъ, что заработокъ перваго немного выше, нежели втораго.³⁾ Съ другой стороны разница въ заработкѣ не такъ велика, чтобы можно было её объяснять преимуществомъ бандуры передъ лирой или присутствіемъ думъ въ репертуарѣ одного пѣвца и отсутствіемъ ихъ у другого: ясно, что не здѣсь лежитъ причина разницы въ заработкѣ: народъ, главный слушатель пѣвцовъ, повидимому, большого значенія инструменту не придаетъ, интересуясь главнымъ образомъ содержаніемъ пѣнія; это видно изъ того, что наблюдателями константировано, при общемъ упадкѣ интереса къ пѣвцамъ (Ходоровскій), предпочтеніе духовной и сатирической пѣсни думѣ.⁴⁾ Съ другой стороны мы наблюдали фактъ быстрого возвышенія гонорара Пархоменка съ тѣхъ поръ, какъ онъ сталъ посѣщать интеллигентныхъ слушателей, которые, руководясь иными, нежели народъ, соображеніями, наоборотъ предпочитаютъ думу и бандуру духовному стиху и лирѣ.⁵⁾ Здѣсь то, повидимому, надо искать причины нѣкотораго увели-

1) См. выше сообщеніе о. Ходоровскаго; Охременко. Дудкинъ, напр., платятъ поводырямъ 6 р. Маслюковъ (37) — 5 р., Пархоменко — 8 р., Дуброва (46) — 3 р. Иногда слѣпцы, ходящіе по двое, по трое, имѣютъ общаго поводыря, что разумѣется дешевле.

2) А. Н. Малинка въ Черн. Земск. сборникѣ.

3) Каллберга думъ не знаетъ (см. репертуаръ XI); Петеса (реп. XII) знаетъ одну думу.

4) Н. Крюковскій (68) своихъ учениковъ думамъ не учитъ: нѣтъ спроса (Горленко, Кіев. Стар. 1892, XII); Дудкинъ (лирникъ) къ думамъ равнодушенъ (Малинка, Э. О. LIII); иногда слушатели просятъ прекратить пѣніе думы («сѣго не спивайте») и просятъ Лазаря (Криста) и т. д.

5) Собиратели отдають преимущество думѣ, какъ мы видѣли выше; ср. Е. Криста. Сборникъ Харьк. Фил. Общ., XIII. 125.

ченія заработка знающаго думы бандуриста сравнительно съ заработкомъ лирника или бандуриста, думъ не знающаго.

Сами же члены братствъ, пѣвцы, сколько можно замѣтить, народъ, рѣзкой грани между бандуристомъ и лирникомъ не проводятъ: къ братству одинаково принадлежатъ и бандуристы и лирники, пользуются одинаковыми правами; у бандуриста ученики выходятъ лирниками, у лирника бандуристами: у Пархоменка одинъ изъ учениковъ (Ткаченко, 15^а) вышелъ бандуристомъ, другой (Гребень, 24^а)—лирникомъ; самъ П-о кое что усвоилъ отъ лирниковъ (псалмы); лирникъ Зозуля (89) ходитъ и поетъ съ бандуристомъ Древкинымъ (86), оба имѣютъ общій репертуаръ; есть бандуристы, не знающіе думъ, какъ и лирники, знающіе ихъ (см. репертуары). Конечно, разница въ характерѣ инструментовъ—тягучей лиры и богатой строемъ бандуры—разница въ трудности игры на той и другой, разница въ самомъ складѣ духовнаго стиха и думы являются естественными причинами того, что лирникъ и бандуристъ отлились въ двѣ нѣсколько отличныя для насъ формы; но для самихъ пѣвцовъ эта разница не существенна: отсюда такая общность репертуаровъ, отсюда такая трудность для насъ на основаніи теперешняго строя и міросозерцанія пѣвцовъ судить о прошломъ лирниковъ и бандуристовъ, трудность отвѣтить на вопросъ: были ли прежде два различныхъ вида пѣвцовъ, какъ на сѣверѣ пѣвцы былинъ и калѣки, и на югѣ: исполнители думъ и исполнители стиховъ, музыканты на бандурѣ и музыканты на лирѣ. Теперь наука, школа пѣвцовъ одна. Къ свѣдѣніямъ объ обученіи, опять таки не богатымъ, мы и перейдемъ.

Такъ какъ репертуаръ и пѣніе усваивается главнымъ образомъ устнымъ путемъ, и, съ съ другой стороны, лишь усвоеніе извѣстнаго репертуара и пѣнія даетъ право (послѣ экзамена или засвидѣтельствованія старшимъ) стать членомъ братства, то, ясно, и самое право учить, быть учителемъ находится подъ контролемъ братства: не всякій лирникъ и бандуристъ имѣетъ *veniam docendi*, а получаетъ его отъ братіи; только „авторизованный“ пѣвецъ имѣетъ право быть „панъ-отцемъ“, „хозяиномъ“, „дядькой“, имѣть учениковъ. Учителя въ братствѣ извѣстны всѣмъ членамъ его; поэтому то, встрѣтивъ незнакомаго нищаго, братчики спрашиваютъ его, у какого панъ-отца онъ учился и т. д. (Ходоровскій); поэтому-то Дуброва (46) сообщилъ, что „старци“ разрѣшили ему имѣть учениковъ, поэтому-то тоже сообщалъ Пархоменко; конечно, и Меѳодій Колесниченко (139) могъ имѣть чуть не цѣлую школу съ своеобразной организаціей съ согласія братіи въ половинѣ прошедшаго столѣтія.¹⁾ Получив-

¹⁾ Этотъ рѣдкій фактъ—существованіе прямо школы—стоитъ отмѣтить: по сообщенію Е. Чикаленка (Кіев. Стар. 1896. III, 79-87), у М. Колесниченка (с. Коссы Подольск. губ.) было до 30 учениковъ, всѣ жили у учителя: были у него помощники, старшіе, уже раньше начавшіе науку; на каждого такого помощника приходилось до пяти учениковъ младшихъ: учили эти помощники по очереди—понедѣльно: одинъ учить, остальные ходятъ на заработокъ. За плату Меѳодій бралъ пожертвованія: обычный срокъ ученія 6 лѣтъ; ученики, болѣе способные, посвѣщавшіе выучиться до срока.

ши ученика, учитель обучает всему пѣвческому обиходу: сюда, какъ видно изъ ритуала экзамена, входятъ не только пѣніе, музыка и стихи, но и воспитаніе: умѣніе держать себя, благодарить за подаваніе, соблюденіе нравственности. Технические приемы обученія игрѣ и пѣнію, повидимому, зависятъ отъ учителя: одинъ (старикъ, учитель Гончаренка, 88) заставлялъ ученика со словъ сперва заучивать текстъ, а затѣмъ училъ уже игрѣ и пѣнію¹); другой (учитель Куцаго (48) и Бабенка (47), училъ одновременно словамъ съ пѣніемъ и игрой на лирѣ, при чемъ для обученія игрѣ употреблялъ слѣдующій оригинальный методъ: учитель привязываетъ къ пальцамъ своей лѣвой руки нитками пальцы той же руки ученика и этимъ способомъ приучаетъ правильно перебирать клавиши лиры). Что касается объема (собственно репертуара) передаваемого ученику учителемъ, то намъ извѣстны случаи²) того, что учитель не передаетъ (вѣроятно, часто изъ эгоистическихъ побужденій) ученику всего того, что самъ знаетъ: на это жалуются всѣ бандуристы; иногда учитель не передаетъ ученику, руководясь и болѣе утилитарными, практическими соображеніями: старикъ Иванъ Крюковскій (68) историческихъ пѣсенъ своимъ ученикамъ не передаетъ, такъ какъ, его по словамъ, на нихъ нѣтъ спроса, т. е. нѣтъ отъ нихъ дохода.⁴) Но этимъ ученіемъ не кончается развитіе пѣвца: уже получивши право ходить съ инструментомъ, онъ продолжаетъ пополнять свой репертуаръ, перенимая интересныя, иногда, м. б., болѣе ходкія на рынкѣ пѣсни, иногда болѣе интересныя для него по содержанію: Иванъ Крюковскій кое-что перенялъ у другихъ пѣвцовъ (Горленко, ук. соч.); нѣскольکو пѣсенъ, какъ увидимъ, перенялъ у другихъ пѣвцовъ и Пархоменко. Не всегда, впрочемъ, охотно дѣлятся пѣвцы съ товарищами своимъ богатствомъ: Пархоменко рассказываетъ, что, услыхавъ отъ бандуриста Кіашка (22) въ м. Березнѣ (Черниг. у.) думу про Хмельницкаго подъ Чигириномъ (вѣроятно, это была „Кореунская баталія“), сталъ просить Кіашка выучить его этой пѣснѣ, но, какъ его Пархоменко ни упрашивалъ („я ужъ ёго благовъ, благовъ“), даже водкой угощалъ, не захотѣлъ передать ему бандуристь свой думы.⁵) Но и этимъ не ограничиваются источники для рас-

поступали учителями-помощниками въ школѣ. Со смертью Месодія (умеръ еще до 1861 года) школа закрылась: въ этой школѣ учился лирикъ Морозъ (140), отъ котораго и плугъ свѣдѣнія. Нѣчто подобное было и въ с. Красномъ (Згуровской вол. Прил. у, Полт. г.): ученики—лирики. Куций (48) и Бабенко (47), жили дома, ходили къ учителю на недѣлю на двѣ съ своими харчами, иногда п самъ учитель навѣщавъ и гостилъ у учениковъ (С. Масловъ, Сборн. Харьк. Общ., XIII. 217 и сл.). Повидимому, это—самый обычный и теперь способъ организаціи ученія.

1) Также училъ и Гаврило Волкъ (122).

2) С. Масловъ, ук. выше статья.

3) Судя по общему характеру свѣдѣній Е. Кривца (Сборн. Харьк. Общ., XIII. 122), мы имѣемъ дѣло не съ оригинальнымъ случаемъ, а съ общераспространеннымъ явленіемъ.

4) В Горленко. Бандуристь И. Крюковскій (Кіев Стар. 1882. XII. 481 сл.)

5) Случай, когда весь репертуаръ пѣвецъ усваиваетъ безъ учителя, въ силу сказаннаго о положеніи пѣвца въ братствѣ, вѣроятно, крайне рѣдки: такой случай сообщаетъ А. Н. Малинка о лир-

ширения репертуара у пѣвцовъ, особенно въ послѣднее время: приходя въ соприкосновеніе съ болѣе грамотнымъ людомъ и съ интеллигенціей, пѣвцы имѣютъ въ отдѣльныхъ случаяхъ возможность выучить новую думу или духовный стихъ либо пѣсню изъ книжки и пользуются иногда этимъ случаемъ: Дравкинъ (86), (ученикъ Гончаренка, 88) получилъ отъ какой то дамы списокъ духовной пѣсни „Гора Аѳонъ“ и, дѣйствительно, включилъ её въ свой репертуаръ (XIV)¹⁾; еще нагляднѣе виденъ этотъ источникъ обогащенія у пѣжинскаго бандуриста Павла Братицы (2): у своего учителя Бешка (12) онъ выучилъ лишь три думы: про Азовскихъ братьевъ, про Хмельницкаго и Барабаша и про козака Голоту; это—его первоначальный репертуаръ; позднѣе какой-то любитель въ Пѣжинѣ, по Кулишу (Зап. о южн. Руси), Метлинскому (Пар. южно-русск. пѣсни) и изъ книжки (А. Руссова) о Вересаѣ, выучилъ его еще четырьмя думамъ о Хмельницкомъ (О молдавскомъ походѣ, о жидовскихъ откупахъ, о бѣлоцерковскомъ мирѣ, о смерти Хмельницкаго) и тремя другимъ изъ тѣхъ же сборниковъ; т. б. Братица зналъ уже 10 думъ; а такъ какъ думы о Хмельницкомъ сообщены ему въ записяхъ отъ А. Шута (15), то онъ сталъ считать себя ученикомъ и Шута, хотя Шуть былъ учителемъ не его, а его учителя Бешка.²⁾ Гончаренко также получилъ какую-то книжку, гдѣ была дума о Марусѣ Богуславкѣ, конечно, съ предложеніемъ разучить думу, но куда то затерялъ её³⁾. Такое пользованіе печатнымъ матеріаломъ для пополненія репертуара, вліяніе на этотъ репертуаръ иныхъ культурныхъ теченій, въ частности со стороны интеллигентныхъ цѣнителей народной поэзіи мы увидимъ и при ближайшемъ ознакомленіи съ репертуаромъ пѣсенъ и музыкой Пархоменка⁴⁾. Поты къ получаемому такимъ образомъ тексту пѣвцы чаще всего подбираютъ сами, хотя иногда и получаютъ даже и ноты, какъ это было съ Пархоменкомъ.

Наконецъ, если припомнимъ, что у пѣвца кое-что и забывается потому, что не приходится пѣть, а также и то, что сами „паны-отци“ пе-

вниъ Побегайлъ (30) Конечно, если принять во вниманіе то обстоятельство, что новыя пѣвцы являются часто изъ среды поводырей, такой случай не невозможенъ, хотя поводырь, усваивающій неволью слова, частью мотивъ, нуждается еще въ специальномъ музыкальномъ образованіи: онъ ходитъ безъ инструмента; подготовка поводыря лишь сокращаетъ для него срокъ ученія при переходѣ въ пѣвцы.

1) Дѣйствительно, въ репертуарѣ его учителя Гончаренка (IX) этой пѣсни не оказывается.

2) В. Горленко. Кобзаря (Кіев. Стар. 1884. I, 43).

3) П. Тиховскій въ Сборн. Харьк. Общ., XIII, 145 и сл.

4) Въ виду изложеннаго нельзя согласиться съ мнѣніемъ на этотъ счетъ Е. Криста (ук. соч., 125), что печатныя записи думъ и пѣсенъ, даваемые любителями интеллигентными, не выполняютъ своего назначенія, ибо де бандуристы по нимъ не учатся за отсутствіемъ чловѣка, который бы имъ ихъ читалъ: а мотивы, де, по словамъ Криста, сообщить имъ некому. Прихѣзь курскаго пѣвца Артомонова (Э. О. Л., стр. 5) — не единственный: также, найдя кого либо грамотнаго, слѣпоецъ проситъ читать, пока не запомнитъ, и на югѣ: роль чтеца при Пархоменкѣ исполняетъ немого грамотный поводырь Василій. Бывшіе года два назадъ у насъ мимоходомъ два лирика съ поводыремъ точно также при помощи его разучивали духовную пѣсню по печатанному листку, данному имъ однимъ священникомъ. Ср. П. Хоткевича въ Этн. Об., LVII, 87 и сл.

редають ученикамъ лишь то, что находятъ возможнымъ и нужнымъ по своему мнѣнію, а не какой либо опредѣленный точно подборъ пѣсенъ, т. е. сами не одинаковый репертуаръ получили отъ своихъ „панъ-отцовъ“, предоставивъ ученикамъ самимъ впоследствии варіировать его, мы поймемъ съ одной стороны, сколько точекъ соприкосновенія старшія поколѣнія имѣютъ съ младшими на почвѣ признаваемого всей братіей общепотребительнаго репертуара, и сколько разнообразія вносится въ этотъ репертуаръ индивидуальностью пѣвца-учителя и индивидуальнымъ вкусомъ и расчетами самихъ пѣвцовъ при ихъ практикѣ и хожденіяхъ. Отсюда ясно, какъ важно для насъ изученіе устной традиціи у каждаго пѣвца, какъ съ другой стороны важно регистрированіе всѣхъ подробностей, относящихся къ репертуару, и на первомъ мѣстѣ изученіе соціального строя жизни пѣвца и его братства. Къ болѣе близкому ознакомленію съ репертуаромъ и традиціей пѣвцовъ теперь и переходимъ.

III.

Пересматривая данныя для ознакомленія съ житьемъ-бытьемъ пѣвцовъ, я умышленно остановился на выясненіи болѣе детальномъ положенія пѣвца въ пѣвческой артели: по моему мнѣнію, этому артельному началу, рядомъ, разумѣется, съ интересомъ пѣвца и его слушателей, принадлежитъ не маловажная роль, какъ въ сохраненіи пѣсенной традиціи, по скольку она касается думы и духовнаго стиха южной Россіи, исполняемыхъ профессиональнымъ пѣвцомъ, такъ и въ составѣ этой традиціи, т. е. по отношенію къ репертуару пѣвцовъ: артель—хранительница этой традиціи, артель, до извѣстной степени контролирующая пѣвца (пока онъ учится, частью во все время принадлежности къ ней пѣвца), является той школой, которая заставляетъ держаться извѣстную пѣсню. Съ другой стороны, регуляторомъ взглядовъ требованій артели является публика-слушатели: если нѣтъ спроса, либо онъ ослабѣваетъ на извѣстную вещь (напр. думу), либо если спросъ возникаетъ (напр., въ послѣднее время на сатирическую пѣсню, новѣйшіе танцы), то съ этимъ считается артель черезъ своихъ довѣренныхъ лицъ (учителей), соглашаясь молчаливо съ тѣмъ, что ученикъ думъ не знаетъ, что учитель перестаетъ учить думамъ ученика. Поэтому разсматривать традицію внѣ ея связи съ артельнымъ началомъ нельзя, хотя у насъ пока и мало матеріала для такого изученія: болѣе точное знаніе внутренней жизни братствъ пѣвческихъ, болѣе точное опредѣленіе отношеній пѣвца къ его братчикамъ со временемъ дастъ этотъ матеріалъ. Но и теперь, хотя и не всегда, мы можемъ дѣлать кое-какія соображенія относительно традиціи. Именно, благодаря принадлежности пѣвца къ артели, братству, мы наблюдаемъ то явленіе, что пѣвцы отлично знаютъ другъ друга особенно одной мѣстности, знаютъ репертуаръ одинъ другого, хорошо знаютъ, кто у кого и что выучилъ; знанія эти простираются иногда и на старшее поколѣніе; поэтому, пѣвецъ при разспросахъ даетъ, если не

всегда, генеалогію той или другой пѣсни, то во всякомъ случаѣ рядъ именъ или сотоварищей, или учителей—пѣвцовъ старшаго поколѣнія, такъ что можно даже сдѣлать попытку намѣтить школы (хотя не въ точномъ смыслѣ слова) пѣвцовъ¹⁾; на сколько этотъ матеріалъ великъ и отчетливъ, можно судить потому, что оказалось возможнымъ, главнымъ образомъ на основаніи разспросовъ пѣвцовъ, попавшихъ въ литературу, составить списокъ пѣвцовъ за послѣдніе 25-30 лѣтъ числомъ выше полутораста съ указаніемъ довольно точно мѣстностей въ трехъ южныхъ губерніяхъ, указаніемъ для многихъ пѣсенной традиціи²⁾.

Если, зная, что бандуристъ А учился у бандуриста Б, мы въ правѣ заключать, что оба они, А и Б, принадлежали къ одной артели, то и обратно: принадлежность къ одной артели объясняетъ намъ общность ихъ репертуара. Стремясь къ уясненію репертуара одного братства, мы этимъ самымъ идемъ къ установленію репертуара данной мѣстности, ибо основа дѣленія пѣвцовъ на братства—территорія, гдѣ живутъ пѣвцы, гдѣ дѣйствуютъ.

Сѣверныя пѣсня, былина, духовный стихъ, какъ не поддерживаемыя артельнымъ началомъ у пѣвцовъ (мы по крайней мѣрѣ не знаемъ о существованіи артелей, братствъ на сѣверѣ), не даютъ возможности даже въ близкое намъ время услѣдить традицію, а главное степень распространенія традиціи той или другой пѣсни; б. ч. мы знаемъ лишь то, что пѣвецъ былины выучилъ её у такого-то, а то просто „у стариковъ“.

Въ этомъ отношеніи преимущество на сторонѣ южно-русской пѣсни, какъ пѣсни артельной. Генеалогію пѣвцовъ, благодаря ихъ вниманію къ традиціи, мы можемъ прослѣдить часто³⁾ на пространствѣ не только двухъ поколѣній, а трехъ и даже четырехъ; вотъ примѣры: у Кулибабы (92) (этотъ, неизвѣстно, у кого учился) учился Гончаренко (88), у Гончаренка учились: Друкинъ (86) и Будянский (81); таже послѣдовательность: Шуть (15)—Бешко (12)—Братица (2); Овсій Слипой (2)—Пр. Дубъ (1)—Гарасько (25); Данило старый (115)—Гойденко (10)—Пархоменко (9.—Гребень (24^a) и Ткаченко (15^c). Если бы мы имѣли записаннымъ репертуаръ каждаго изъ перечисленныхъ пѣвцовъ, мы имѣли бы возможность и наглядно установить, съ большой вѣроятностью, исторію репертуара въ данной группѣ и данной мѣстности⁴⁾, судить о степени сохраненія репер-

1) Такого рода попытка сдѣлана Е. Крисгомъ (Сборн. Харьк. Общ., XIII) для харьковскихъ пѣвцовъ.

2) См приложение I

3) Конечно, здѣсь многое зависитъ не только отъ памяти пѣвца, но и отъ умѣнія собирателя выспросить

4) Какъ можно видѣть по нашему списку, группы пѣвцовъ, связанныхъ генеалогически, объединяются и одной мѣстностью - доказательство принадлежности ихъ къ одному целу.

туара старшаго поколѣнія въ младшемъ. Къ сожалѣнію, этого сдѣлать мы не можемъ: зная репертуаръ одного пѣвца въ группѣ, мы знаемъ лишь имена другихъ пѣвцовъ этой же группы; число же случаевъ, болѣе благоприятныхъ, у насъ слишкомъ ограничено для того, чтобы дѣлать какія либо обобщенія; поэтому, смотря на эти случаи, какъ счастливыя исключенія, попробуемъ присмотрѣться къ нимъ, не претендуя на точность вывода. Изъ числа приведенныхъ выше генеалогій пѣвцовъ мы знаемъ репертуары частью самого Кулибабы, а затѣмъ—полнѣе—его ученика Гончаренка и учениковъ Гончаренка—Древкина и Будянскаго; не зная репертуара (Овсія Слипого мы знаемъ репертуары Дуба и Гараська: небольшой репертуаръ Гараська (IV), состоящій изъ 6 духовныхъ стиховъ и 4-хъ сатирическихъ (собственно, 3 и различныя „приказки“) почти цѣликомъ (кромѣ дух. стиховъ: „Петру и Павлу“ и „Пресвятая Дѣво“) покрывается болѣе богатымъ репертуаромъ Прокопа Дуба (II), состоявшимъ изъ 13 стиховъ духовныхъ, 7 сатирическихъ пѣсенъ, нѣсколькихъ пѣсенъ чумацкихъ, наконецъ трехъ думъ, которыя онъ пересталъ пѣть: мы въ правѣ предположить, что Дубъ, уча Гараська, передалъ ему лишь тѣ пѣсни, которыя являются у нихъ общими, а Гарасько только два номера разучилъ уже самъ; конечно, для болѣе полнаго утвержденія нашего предположенія слѣдовало бы сличить и самый текстъ этихъ общихъ пѣсенъ; къ сожалѣнію, въ репертуарѣ Гараська изданы (А. П. Малинкой, К. С. 1893, IX), какъ разъ тѣ стихи, которые не изданы изъ репертуара Дуба (имъ же, Э. О., XII). Нагляднѣе, пожалуй, преемство репертуаровъ у харьковскихъ пѣвцовъ, восходящихъ къ Кулибабѣ, изъ репертуара котораго намъ извѣстны, случайно, впрочемъ, лишь двѣ думы: Буря на Черномъ морѣ (Алексѣй Позовичъ) и Побѣгъ братьевъ изъ Азова¹⁾; объ эти думы находимъ также у его ученика Гончаренка (IX), съ добавленіемъ еще одной—Про сестру и брата (также, м. б., идущей отъ Кулибабы), а также у ученика Гончаренка Будянскаго (X: ясно, что здѣсь до Будянскаго, сравнительно молодаго пѣвца, думы дошли отъ стараго, не давно умершаго Кулибабы²⁾ черезъ Гончаренка; другой ученикъ послѣдняго Древкинъ (XIV) думъ не знаетъ, ясно обративъ свое вниманіе на духовный стихъ: онъ въ этомъ отношеніи перещеголялъ своего учителя: у Гончаренка въ репертуарѣ всего лишь 6 духовныхъ стиховъ, у Древкина—42, при томъ сюда вошли всѣ стихи его учителя. По отношенію къ духовному стиху связь Гончаренка и Будянскаго также намѣчается: единственная псалма (объ Ахтырской Богородицѣ), отмѣченная собирателемъ, гонявшимся за думами, въ репертуарѣ Будянскаго, есть и у Гончаренка, его учителя.

Т. о. изъ приведенныхъ примѣровъ мы видимъ: если бы мы, установивши преемственность пѣвцовъ, имѣли полный репертуаръ, при томъ съ

1) По записямъ Нѣговскаго, вошедшимъ въ сборникъ Антоновича и Драгоманова (I. 176. 106).

2) Петра Кулибабу зналъ Метлянский, отмѣтившій его и Левка Кулибабу въ прилож. IV къ своимъ Южно-русскимъ народнымъ пѣснямъ (Кіевъ. 1854)

записями самихъ пѣсенъ учениковъ и учителей, мы бы могли болѣе увѣренно и ясно прослѣдить пѣсенную традицію извѣстной мѣстности. А для этого необходима правильная организація для веденія записей и собиранія свѣдѣній касательно пѣсни: до тѣхъ поръ наши свѣдѣнія и данныя будутъ случайностью и будутъ вести лишь къ предположеніямъ, лишь намѣчать вопросы, а не давать матеріала для ихъ рѣшенія. Въ силу отсутствія систематически подобраннаго матеріала, и ниже слѣдующія соображенія, какъ основанныя на крайне не полномъ, при томъ случайно подобранномъ матеріалѣ, конечно, имѣютъ характеръ лишь предположеній; оправдывается же эта попытка лишь тѣмъ, что, всетаки, нѣкоторое количество этого матеріала уже есть, и матеріаль этотъ охватываетъ сравнительно небольшой районъ мѣстный, именно губерніи: Черниговскую, Полтавскую и Харьковскую, въ которыхъ сравнительно съ другими сдѣлано больше наблюденій надъ пѣвцами и ихъ репертуарами, иначе сказать: возможно нѣкое подобіе статистики, на основахъ которой главнымъ образомъ строятся наши предположенія о степени распространенія той или другой пѣсни въ томъ или иномъ районѣ. По печатной литературѣ, имѣющимся въ моемъ распоряженіи чужимъ матеріаламъ рукописнымъ, по нашимъ непосредственнымъ записямъ, удалось какъ видно изъ прилагаемыхъ списковъ пѣвцовъ и репертуаровъ, для трехъ упомянутыхъ губерній зарегистрировать 150-160 пѣвцовъ, репертуаровъ же ихъ (полныхъ и не полныхъ) лишь свыше 30. Пересматривая эти репертуары,¹⁾ мы вынесемъ такое впечатлѣніе: взятыя вмѣстѣ пѣвцы нашихъ трехъ губерній знаютъ (поютъ или нѣтъ, часто-ли поютъ или рѣдко, иной вопросъ) довольно значительное количество произведеній народной и не народной словесности, именно болѣе 20 думъ, около 90 духовныхъ стиховъ, около 20 сатирическихъ пѣсенъ, не включая сюда лирическихъ пѣсенъ, „приказки“ и т. п. Если обратить вниманіе на репертуары по ихъ численному составу, то (даже не принимая въ расчетъ завѣдомо намъ извѣстную неполноту многихъ изъ нихъ) мы должны заключить, что многія пьесы изъ репертуаровъ, обнимающихъ цифру гораздо большую, нежели число пѣсенъ, нами указанную, повторяются въ нѣсколькихъ репертуарахъ; отсюда—возможность съ нѣкоторою вѣроятностью предполагать, что одни пьесы, какъ чаще встрѣчающіяся въ репертуарахъ, будутъ популярнѣе другихъ, болѣе рѣдкихъ; иныя попадутся лишь единожды; исходя изъ такого наблюденія, мы можемъ также предполагать о популярности пьесы и въ каждой изъ нашихъ губерній, по крайней мѣрѣ. И такъ, если по составленнымъ мною таблицамъ 30 репертуаровъ мы попробуемъ подвести подсчетъ и за минимумъ примемъ пьесу, попавшуюся не менѣе трехъ разъ, то найдемъ, что изъ 20 слишкомъ думъ семь ихъ будутъ наиболѣе

1) Я не касаюсь происхожденія отдѣльныхъ номеровъ: идутъ ли они по устной традиціи, изъ книжки или отъ любителя интеллигента: какого бы происхожденія репертуаръ ни былъ, онъ достоинъ пѣвца, и въ данномъ случаѣ это обстоятельство существенно вліять на наши приблизительныя наблюденія не можетъ.

распространенными, изъ 90 стиховъ около 30, изъ 20 сатирическихъ пѣсенъ — штукъ 8; при этомъ число повтореній будетъ колебаться отъ 4 до 15 и болѣе; а это устанавливаетъ уже нѣкоторую градацію. Вотъ эти пьесы:

Думы:¹⁾

- 1) Дума объ Азовскихъ братьяхъ (6).²⁾
- 2) Алексѣй Поповичъ (10).
- 3) Братъ и сестра (7).
- 4) Вдова и три сына (8).
- 5) Коновченко (6).
- 6) Невольницкій плачь (Соколи) (5).
- 7) Козакъ Голота (4).

Другія думы значительно рѣже встрѣчались въ репертуарахъ; такъ, по *одному* разу: Походъ въ Молдавію, Жидовскіе откупа, Бѣлоцерковскій миръ, Морозенко, Сава Чалый, Смерть козака-бандуриста, Самойло Кошка, Тарасъ Бульба (=Терешко, лишь прозаическій пересказъ, VI), Дѣвка-бранка, Потоцкій, Козакъ и козачка; *два* раза: Хмельницкій и Барабашъ, Отчимъ, Невольницкая; *три* раза: Федоръ Безродный. Если бы мы хотѣли приблизительно представить себѣ распредѣленіе территоріальное думъ между губерніями, то получили бы приблизительно такого рода картину: изъ популярныхъ думъ въ Черниговской губерніи чаще другихъ встрѣчаются:

Азовскіе братья (2), Голота (3), Коновченко (2), Невольницкій плачь (Соколи) (2), Вдова и три сына (2), Братъ и сестра (2), Алексѣй Поповичъ (2); изъ другихъ думъ: Хмельницкій и Барабашъ (2), Походъ въ Молдавію, Жидовскіе откупа, Бѣлоцерковскій миръ, Морозенко, Чалый, Смерть бандуриста, Федоръ Безродный (по разу).

Въ Полтавской губ. изъ популярныхъ думъ: 1) Азовскіе братья (4), Голота (1), Коновченко (4), Невольницкій плачь (Соколи) (3), Вдова и три сына (4), Братъ и сестра (2), Алексѣй Поповичъ (2); изъ другихъ: Федоръ Безродный (2), Отчимъ (2), Невольницкая (2), Самойло Кошка, Тарасъ Бульба, Дѣвка-бранка (по разу).

Въ Харьковской губ. изъ популярныхъ: Азовскіе братья (1), Голота (1), Алексѣй Поповичъ (4), Братъ сестра (3), Вдова и три сына (3); изъ другихъ: Потоцкій, Козакъ и козачка (по разу).

1) Кстати будетъ отмѣтить, что изъ 30 пѣвцовъ, репертуары коихъ намъ извѣстны, лишь 15 знаютъ думы, чаще всего одну-двѣ, рѣже 3-4, еще рѣже больше; для точности слѣдуетъ добавить, что изъ остальныхъ зарегистрированныхъ пѣвцовъ 120-30, отмѣчено можетъ быть еще 20 съ небольшимъ такихъ, которые знали думы. По губерніямъ распредѣляются пѣвцы думъ такимъ образомъ: Черниг. губ.—10 (5 съ репертуарами, 5 по замѣткамъ собирателей), Полтавск.—20 (пять съ репертуарами) и Харьковск.—8 (5 съ репертуарами). Цифра для Полт. губ.—исное доказательство того, что было сказано выше: гдѣ есть энергичные собиратели думъ (въ данномъ случаѣ такимъ является главнымъ образомъ В. Горленко), отсюда и свѣдѣній больше, что однако не опредѣляетъ точно *дѣйствительное* количество и *дѣйствительное* отношеніе количества пѣвцовъ въ данной мѣстности къ другой, гдѣ собирателей меньше. Духовные стихи и шуточные пѣсни поютъ всѣ пѣвцы.

2) Цифра—число случаевъ, отмѣченныхъ по наличнымъ репертуарамъ.

Этот подсчет, конечно, не точный, показывает, что некоторые думы, по крайней мере, на сколько можно судить по нашим репертуарам, встречаясь в одних местах, не встречаются в других: так в Черниговской губ. не оказалось пока дум: про Алексѣя Поповича, которая встречается в Полтавской и еще чаще в Харьковской губ., Отчима, известной из Полтавскаго лишь репертуара, Самойла Кошки и др., опять константированных лишь в той же губернии. Бѣднѣ других оказался Харьковский репертуаръ, но за то в немъ оказались думы, отсутствующія в репертуарахъ Полтавской и Черниговской губ.. Повидимому, болѣе общераспространенными оказываются: Азовскіе братья, Голота, Алексѣй Поповичъ, Вдова и три сына, Братъ и сестра, которыя встрѣчены во всѣхъ трехъ губерніяхъ; наиболѣе рѣдкія думы, встрѣтившіяся лишь по разу в каждой изъ губерній, повидимому, в значительной степени обязаны своимъ появленіемъ в репертуарахъ пѣвцовъ интеллигентамъ любителямъ: такъ, по крайней мере, можно утверждать относительно: Похода в Молдавію, Жидовскихъ откуповъ, Бѣлоцерковского мира,—в репертуарѣ Братицы (откуда они и взяты нами)¹⁾, Морозенка, Смерти бандуриста—в репертуарѣ Пархоменка. Конечно, нельзя отрицать участія того же источника и в проникновеніи в репертуаръ пѣвцовъ и болѣе популярныхъ думъ, которыя т. о. появляются изъ двухъ источниковъ: по традиціи и изъ книжки, данной интеллигентомъ: такъ можно утверждать относительно Смерти Хмельницкаго, Коновченка, Невольницкаго плача (Соколи) в репертуарѣ того же Братицы, Про сестру и брата, Федора Безроднаго в репертуарѣ Пархоменка.

Анализируя такимъ образомъ репертуары думъ, я, конечно, хотѣлъ лишь на образчикѣ показать тотъ методъ, какимъ мы, когда будемъ имѣть достаточно матеріала, можемъ подойти къ установленію мѣстныхъ репертуаровъ, къ рѣшенію вопроса о степени распространенія той или другой пѣсни вообще. Прилагая тотъ же методъ къ остальнымъ группамъ пѣсенъ и затѣмъ объединяя эти группы, мы приблизимся къ общему представленію о пѣснѣ в данной мѣстности. Не беря однако на себя, в виду недостаточности матеріала, подобной работы, ограничусь лишь кое какими общими наблюденіями, какія даетъ возможность сдѣлать наличный матеріалъ—30 репертуаровъ пѣвцовъ, иначе: ограничусь лишь подготовленіемъ этого матеріала для дальнѣйшихъ обобщеній, болѣе точныхъ. Поступаю такъ потому, что духовный стихъ и сатирическая пѣсня пользовались еще меньшей удачей, нежели дума: собиратели далеко не такъ энергично собирали этотъ матеріалъ, какъ думы, о чемъ мы можемъ наглядно судить по тѣмъ репертуарамъ, гдѣ отмѣчались лишь думы, а объ остальномъ богатствѣ дѣлалась лишь отмѣтка: „и мн. другія пѣсни“, или: „между прочимъ и“ такая то пѣсня; а в иныхъ перечняхъ замѣчалось лишь: „думъ не знаетъ“

¹⁾ Ср. выше ст. В. Горленка о кобзаряхъ и лирикахъ.

и т. п.¹⁾; до сихъ поръ мы не имѣемъ, какъ справедливо жалуется В. Горленко, собранія малорусскихъ духовныхъ стиховъ²⁾. Изъ подсчитанныхъ мною 90 отдѣльныхъ стиховъ оказались наиболѣ популярными слѣдующіе³⁾.

1) Лазарь (20)—11—4—5.	18) Страшный судъ (Когда-бъ я знавъ, когда-бъ я выдавъ свой преп. день) (9)—4—3—2.
2) 12 пятницъ (8)—4—3—1.	19) Спомятайты, грѣш. чел. (5)—2—4—3.
3) Варварѣ (5)—3—2—„.	20) Ангели душу прибуживаютъ (4)—2—2—„.
4) Правда (8)—2—3—3.	21) Ужаснися, челов. (8)—4—2—2.
5) Иисусе мой прелюбезный (9)—2—4—3.	22) Идутъ мои лита (5)—1—2—2.
6) Сонъ Богородицы (7)—1—1—„.	23) Когда часъ приходитъ (5)—2—1—2.
7) Николаю (17)—10—5—2.	24) Къ тебѣ, о мати (5)—1—„—4.
8) Пятница и пуст. (6)—4—2—„.	25) Алексѣй Б. ч. (10)—6—„—4.
9) Василій В. (4)—3—1—„.	26) Аѳонъ-гора (5)—1—„—4.
10) Родъ еврейскій (8)—4—2—2.	27) І. Богослову (5)—3—„—2.
11) Шо въ мирі являється (13)—7—2—4.	28) Горе мнѣ грѣшнику сушу (4)—3—„—1.
12) Смотрися къ намъ смерти (4)—1—„—4.	29) Плачь Адама (4)—3—„—2.
13) Почаевская пс. (6)—5—1—„.	30) Егорій (6)—3—3—„.
14) Михаилъ арханг. (5)—3—2—„.	
15) Царю Христе (6)—5—1—„.	
16) Петру и Павлу (6)—5—1—„.	
17) Плачь земли (6)—3—1—2.	

1) См. напр. у насъ репертуары бандуристовъ: VI, VIII, X, XIII, лириковъ: VIII, X, XI и т. д. Ср. Слестѣновъ (К. С. 1902, V) объ О. Барѣ (57), о Бешкѣ (Горленко, К. Ф. У., Метлинскій—(12)), Вакуленкѣ (49а), Вереміенкѣ (50) и т. д.

2) Ср. Киев. Стар. 1884, I, 20 и сл. Привожу кстаті сведенную В. Горленкомъ (Киев. Стар. 1884, XII, 650 примѣч.) библиографію псалмъ и лирическихъ пѣсень малорусскихъ:

1) Утрення звѣзда 1835 г.

2) *Метлинскій*. Народныя южно-русскія пѣсни (Кіевъ 1854); здѣсь: Алексѣй Б. ч. (359). Еще солнце не заходить (371).

3) *Кулишъ*. Записки о южной Руси (Спб. 1856-7) II, здѣсь: «Правда» (101).

4) Малорусскій литературный сборникъ (Мордовцева, Саратовъ 1859), здѣсь издамы двѣ Почаевскія псалмы.

5) *Варенцовъ*. Сборникъ русскихъ духовныхъ стиховъ (Спб. 1861)

6) Основа 1861 г. № 10; 1862 г. № 5 (статья Жемчужникова).

7) Ужинокъ рядного поля (М. 1857).

8) *Чубинскій*. Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ ю.-з. край. I.

9) Записки ю.-з. отдѣла И. Рус. Геогр. Общ. I (Кіевъ 1875): статьи А. Руссова, Н. Лисенка; II (1875 г.): статья Иващенко: здѣсь издано 12 пятницъ.

10) Киев. Стар. 1882 г. VIII. 1884, I (В. Гарменко).

11) *Везоновъ*. Калѣны переходже, 6 вып.: здѣсь среди велико- и бѣлорусскихъ издано не много и малорусскихъ псалмъ.

12) *Я. Головацкій*. Пѣсни угорской Руси.

13) *Лисенко*. Украинскія пѣсни I. (Почаевская псалма). Позднѣйшую библиографію см. у *Б. Гринченко*. Опытъ библиографіи украинскаго фольклора (Черниг. 1901).

Самъ В. Горленко (у. с.) собираетъ матеріалы для сборника малорусскихъ духовн. стиховъ. Подобный же сборникъ готовить и Н. Хоткевичъ (Э. О. LVII, 97 и сл.)

3) Привожу опять общую цифру, а при ней и цифры по губерніямъ: первая—Черниговской, вторая—Полтавской, третья—Харьковской.

Изъ перечня видно, что наиболѣе популярнымъ (въ предѣлахъ нашего матеріала) мы должны считать „Лазаря“ (20).¹⁾ За нимъ по популярности слѣдуетъ „Николай“²⁾ (17), „Що въ мири является“ (13), „Алексѣй, Божій человекъ“ (10); остальные стихи изъ популярных колеблются между 4 и 9 записями; число случаевъ съ меньшимъ количествомъ балловъ таково: въ трехъ случаяхъ константированы 8 стиховъ; въ двухъ—16 стиховъ; по одному—остальные. Эта „статистика“ даетъ, повидимому, указаніе не только на довольно обширный запасъ стиховъ, ходящихъ въ нашихъ трехъ губерніяхъ, но и на довольно большое разнообразіе въ репертуарахъ; это мы видимъ, дѣйствительно, въ нашихъ спискахъ по пѣвцамъ. Что касается распредѣленія по губерніямъ, то, повидимому, Черниговская (которая и лучше другихъ представлена собирателями) будетъ обильнѣе Полтавской, а эта, въ свою очередь—Харьковской: самые популярные стихи дала въ репертуарахъ именно Черниговская губ.; въ ней встрѣтились всѣ стихи, признанные популярными, тогда какъ кое-какихъ не оказалось въ Полтавской, другихъ въ Харьковской. Конечно, съ расширеніемъ излѣдованій и собиранія, эта картина можетъ измѣниться. Руководясь тѣмъ же спискомъ, можно, впрочемъ, теперь же сдѣлать еще нѣкоторыя предположенія относительно отдѣльных стиховъ: напр., стихъ о Скорбящей (Ахтырской) Божіей Матери можетъ быть сочтенъ мѣстнымъ харьковскимъ, какъ связанный съ мѣстной харьковской святынею; и дѣйствительно, мы могли константировать его присутствіе въ харьковскихъ только репертуарахъ бандуристы: IX, X, XII); стихъ объ Авонской горѣ (идущій, по замѣткѣ Криста, изъ книжки у Древкина (86), а также, по замѣчанію Н. Хоткевича, у Гащенко (138) оттуда же) можетъ быть также до известной степени сочтенъ таковымъ же, харьковскимъ, ибо изъ пяти случаевъ, четыре оказались за харьковскими репертуарами и одинъ лишь за черниговскимъ; на оборотъ на тѣхъ же основаніяхъ, какъ стихъ о Скорбящей, стихъ о Почаевской (Ой зійшла зоря скорѣе всего—черниговскій, частью полтавскій, а не харьковскій, такъ какъ всѣ замѣтки о немъ падаютъ на эти лишь двѣ губерніи (5 и 1); популярность Почаевской лавры, по географическому положенію этихъ двухъ губерній и по складу жизни въ нихъ, должна быть въ нихъ значительнѣе, нежели восточнѣе, въ Харьковской и т. д.

Наконецъ, третья группа—пѣсни сатирическаго характера, шуточные—показываетъ, что репертуаръ пѣвцовъ по отношенію къ нимъ очень не богатъ и не разнообразенъ: если не считать „Сковородыни“ (Всякому городу свой нравъ и права—пѣсня Сковороды, перешедшая въ народную пѣсню), которая составляетъ специальность харьковскаго репертуара, какъ родины

1) Это подтверждается наблюденіемъ Е. Криста (Харьк. Сб. XIII), что публика проситъ чаще всего „Лазаря“ и.... сатирическое. Ср. поговорку: „Лазаря пѣть“.

2) Есть и другой стихъ Николаю (Больши сѣго нѣтъ трону), отмѣченный мною *три* раза.

ея автора (см. бандур. ХП, ХІІІ, лирн. ХVІ), то общераспространенными изъ двухъ десятковъ пѣсенъ окажутся:

1) Дворянка (15).	5) Чечотка (11).
2) Мѣщанка (9).	6) Щеголь (4).
3) Теща (13).	7) Попадья (8).
4) Хома и Ярема (9).	

Остальные (исключая „Биду“ и „Сиротку“—два раза) удалось отмѣтить лишь по разу. Популярныя же пѣсни попались во всѣхъ репертуарахъ: и черниговскихъ, и полтавскихъ, и харьковскихъ.

Если бы мы, соединяя въ одно всѣ три группы пѣсенъ (какъ онѣ и встрѣчаются на самомъ дѣлѣ), хотѣли представить себѣ репертуары по губерніямъ, то этого теперь сдѣлать не можемъ за недостаткомъ матеріала; но тоже количество матеріала даетъ намъ возможность приблизительно оцѣнить репертуаръ отдѣльнаго лица, руководясь сдѣланной группировкой пѣсенъ по ихъ распространенности. Примѣнимъ это къ Т. М. Пархоменку, и найдемъ: 1) изъ думъ *популярныхъ* онъ поетъ: „Азовскихъ братьевъ“, „Вдову и трехъ сыновей“, „Брата и сестру“ и „Голоту“,—всѣ извѣстны и отъ другихъ черниговскихъ пѣвцовъ; изъ менѣе часто встрѣчающихся: „Смерть Хмельницкаго“, извѣстную теперь лишь отъ черниговскихъ же пѣвцовъ, „Федора Безроднаго“, оказавшагося лишь въ полтавскихъ репертуарахъ¹⁾; какъ отмѣченные единственно у Пархоменка, являются: „Морозенко“ „Сава Чалый“ и „Смерть бандуриста“; конечно, всѣ эти думы у отдѣльныхъ пѣвцовъ въ разное время были по одиночкѣ, по двѣ, записаны и частью напечатаны: новыхъ думъ Пархоменко не далъ, да и не могъ дать: репертуаръ думъ, при томъ выходящихъ изъ моды въ народѣ, а, стало быть, и у пѣвцовъ, исчерпанъ; да и сохраняемая Пархоменкомъ думы частью уже привиты въ его репертуаръ, а не входили въ него органически. 2) Въ репертуарѣ духовныхъ стиховъ у Пархоменка: популярны—Лазарь, Пятницы, Иисусе прелюбезный, Сонъ Богородицы, Николаю, Егорій, Родъ еврейскій, Що въ мири является, Почаевская, Михайлова, Царю Христе, Ангели душу пробуждаютъ, Ужаснися человекѣ и др.; но не находимъ весьма популярнаго Алексея Б. ч.; изъ менѣе распространенныхъ находимъ: вторую мѣстную псалму Почаевское чудо, Дивна твоя тайна, Радуйся царице, Крестъ на дровѣ, Весело воскликнемъ; остальные псалмы—индивидуальность репертуара Пархоменка среди его сотоварищей. 3) Въ третьей группѣ Пархоменко менѣе оригиналенъ: онъ, кромѣ „Попадья“ (которой онъ, кажется, не знаетъ), воспроизводитъ весь популярный мѣстный обиходъ шуточно-сатирической пѣсни—и только.

Наконецъ для того, чтобы внести еще одну черточку въ характеристику мѣстныхъ репертуаровъ, а черезъ это и въ характеристику Пархоменка въ частности, сравнимъ, по скольку это позволяютъ наши матеріа-

¹⁾ Впрочемъ ее пѣлъ черниговецъ и землякъ по уѣзду Пархоменка—А. Шугъ.

лы, эти мѣстные репертуары съ другими южными (Кіевскими, Херсонскими, Подольскими) и сѣверными, преимущественно сосѣднихъ южно-великорусскихъ мѣстностей (Орловской, Курской губ.). Въ этомъ отношеніи мы находимся по отношенію къ матеріаламъ въ положеніи, еще болѣе печальномъ, нежели по отношенію къ тремъ интересующимъ насъ губерніямъ: репертуаровъ у насъ и для южныхъ (Кіевск., Херсон., Подольск. губ.) мало, а для сѣверныхъ, за исключеніемъ сведенныхъ мною по поводу одного курскаго лирика,¹⁾ и вовсе нѣтъ. Прежде всего слѣдуетъ отмѣтить тотъ фактъ, что въ южныхъ за-днѣпровскихъ репертуарахъ въ общемъ думъ нѣтъ²⁾; конечно, нѣтъ ихъ и въ южно-великорусскихъ репертуарахъ. По отношенію къ шутилой поэзії у сѣверныхъ пѣвцовъ мною свѣдѣній не собрано, у за-днѣпровскихъ же находимъ тѣже пѣсни, что и у нашихъ: „Бѣду“ (XVII, XVII; у насъ I, VI лирн.), „Тещу“ (тамъ же), „Дворянку“ (XVIII), „Наньщину“ (XIX; у насъ VI лирн.), „Сиротку“ (XVII, XX, у насъ IV, VI лирн.), „Соцкаго“ (XVII, у насъ XIV лирн.). Тоже сходство найдемъ и въ области духовнаго стиха; напр., въ репертуарѣ кіевлянина Корніенка видимъ (XVII) стихи, отмѣченные у насъ въ числѣ популярныхъ номерами: 1, 9, 11, 3, 14, 26, 19 и кромѣ того псалму Николаю (вторую; она и у насъ отмѣчена въ 3-хъ случаяхъ; см. выше, прим.). Также съ лихвой покрываются нашимъ репертуаромъ и репертуары остальныхъ губерній—Херсонской и Подольской. Отсюда мы, вполнѣ естественно, въ правѣ предполагать большую близость и за-днѣпровскихъ репертуаровъ съ интересующими насъ. Нѣсколько иное получимъ мы при сравненіи съ южно-великорусскими. Если мы возьмемъ популярный репертуаръ южно-великорусскихъ пѣвцовъ и сопоставимъ его съ намѣченнымъ нами малорусскимъ сосѣднихъ губерній, съ одной стороны, Орловской и Курской губ., съ другой—Черниговской, Харьковской и Полтавской, то замѣтимъ большое сходство между ними³⁾; но сходство это будетъ нарушаться

1) Духовные стихи изъ Курской губерніи—Э. О. Л.

2) Исключеніе, вѣроятно, случайное явленіе и могъ отмѣтить лишь одно: лиричекъ Никонъ (145) изъ м. Янова Подольск. губ., кромѣ 47 духовн. стиховъ и акаѳистовъ, зналъ думу про Коновченка (она по его пересказу и напечатана Боржковскимъ въ Кіев. Стар. 1889, IX. 673).

3) Въ указанной выше статьѣ о курскихъ духовн. стихахъ (стр. 27-31) наиболѣе популярными для указанныхъ южно-великорусскихъ мѣстностей пришлось признать стихи: 1) Страшный судъ (нѣсколько версій на эту тему), 2) Плачъ Адама, 3) Страсти (нѣсколько версій), 4) Егорія, 5) Голубиную книгу (которую, однако, знаютъ не многіе изъ курскихъ пѣвцовъ; ее не знаетъ и Артамоновъ, ср. стр. 5), 6) Лазаря, 7) Алексѣя Б. ч., 8) Іоасафа царевича, 9) Рождество (нѣсколько версій), 10) Двѣнадцать пятницъ. Въ частности пѣвещъ Артамоновъ, мною болѣе изученный, далъ стихи: 1) Царю Христе (ср. у насъ—6 случаевъ), 2) Родъ еврейскій (8 случаевъ), 3) Егорій (6), 4) Алексѣй Б. ч. (10), 5) Лазарь (20), 6) Михаилъ арх. (5), 7) Страшный судъ (иной нежели у насъ), 8) Іосифъ прекрасный (1), 9) Рождество Х-во, 10) Сонъ Богородицы (7), 11) Исусъ Христосъ Богъ нашъ (распятіе), 12) Пятницы (8). Какъ видимъ, почти всѣ стихи Артамонова встрѣчаются и въ малорусскихъ репертуарахъ; при томъ нельзя не замѣтить, что Черниговская губ. даетъ самое большее число въ своихъ репертуарахъ (см. таблицу), а она—сосѣдка ближайшихъ Рымскаго, Львовскаго и Дмитріевскаго уѣздовъ, репертуаръ коихъ представляетъ Артамоновъ.

лишь присутвіемъ типичнаго сѣверно-русскаго стиха о Голубиной книгѣ, но при томъ такъ, что, если въ Курской губ. (болѣе южной) мы почти не встрѣтимъ его, то уже изрѣдка найдемъ сѣвернѣе—въ Орловской губ., а чаще еще въ Тульской¹⁾: ясно, что Голубиная книга типична для сѣверныхъ репертуаровъ, но уже не типична для южно-великорусскихъ.²⁾ Т. о. въ общемъ можемъ счесть южно-великорусскіе репертуары весьма близкими, по скольку это касается духовнаго стиха, къ малорусскимъ. Сходство это можно объяснять именно близостью обоихъ говоровъ: малорусскихъ и южно-великорусскихъ, въ географическомъ отношеніи и скорѣе всего нѣкоторой долей вліянія на южно-великорусскія мѣстности пограничныхъ (напр. по р. Сейму) малорусскихъ, такъ какъ и въ другихъ областяхъ (напр. въ словарѣ)³⁾ замѣтно тоже воздѣйствіе малорусскихъ говоровъ на южно-великорусскіе; въ частности въ области духовнаго стиха можемъ наблюдать тоже: здѣсь онъ поется уже подъ аккомпаниментъ лиры, которая даже въ Орловской губ. называется „малороссійской“, ее находимъ даже на Кавказѣ у несомнѣнно великорусскихъ пѣвцовъ (А. Л. Масловъ). Т. о. если бы мы были въ состояніи, имѣй мы матеріаль, мы бы могли, м. б., прослѣдить точнѣе соотношеніе между сѣверными и южными репертуарами, намѣтить постепенныя переходы отъ богатаго эпическими пѣснями сѣвернаго духовнаго репертуара съ южному, сравнительно бѣдному эпическими духовными стихами, но болѣе богатаго лирическими и лиро-эпическими.

IV.

Обращаемся, наконецъ, къ самому виновнику настоящей статьи Т. М. Пархоменку, къ его пѣснямъ. Прежде, впрочемъ, соберемъ всѣ свѣдѣнія, коихъ до сихъ поръ касаться не приходилось. Какъ членъ „гурта“, Пархоменко хорошо освѣдомленъ относительно другихъ пѣвцовъ: по его словамъ, въ однихъ Фастовцахъ (Хвостовцахъ) живетъ 4-5 бандуристовъ, есть они въ Сосницѣ, въ Ольшановцахъ два—оба старые (одинъ изъ нихъ Егоръ кое чему выучилъ П-а), въ м. Березнѣ живетъ Кіяшко (онъ же Клишко), упомянутый раньше. Учитель П-а Гойденко, по его словамъ, зналъ думу про Азовскихъ братьевъ, немного псалмъ и сатирическія пѣсни, умеръ онъ лѣтъ 15 тому назадъ; самъ же Гойденко учился у Данила изъ с. Бабы, но объ этомъ Данилѣ Пархоменко ничего не знаетъ.

Языкъ Пархоменка въ общемъ малорусскій, но уже не безъ особенностей: въ немъ часто встрѣчается *a*-каніе, не только въ пѣніи (что м. б. объяснено въ связи съ нимъ), но и въ разговорной рѣчи; объясненія этого явленія надо искать, скорѣе всего, не во вліяніи великорусской разговорной рѣчи (съ которой П-о знакомъ, даже немного не прочь хвастнуть ею), но въ томъ, что онъ—изъ Сосницкаго уѣзда, гдѣ уже встрѣчаются

1) Ср. ук. ст. о курскихъ дух. стихахъ, стр. 15 и 27 примѣч. 30.

2) Также наблюденіе получилъ и А. А. Масловъ въ Э. О. XLVI. 1-13.

3) Напр., въ названіяхъ вещей домашняго обихода, строеній, въ великорусской части Рыльскаго уѣзда (Курск. губ.) мною замѣчено преобладаніе малорусскихъ названій (макитра, пали, хата).

поселенія „литвиновъ“ (бѣлорусеовъ), двигающихся изъ губерніи Минской. Случаи аканья, зависящія отъ пѣнія, узнаются потому, что, пересказывая пѣсню словами, II-о въ этихъ случаяхъ уже не акаетъ (эти случаи отмѣчены ниже въ изданіи пѣсенъ II-а). Въ говорѣ II-а ясно слышатся дифтонги *yu* (уо), *ið* (что также отмѣчено въ изданіи), звукъ *u* у него различается всѣхъ трехъ родовъ: *i* (мягкое), *u* (среднее) и *ы* (твердое) (последніе двѣ очень близки: *ы* очень близко къ среднему *u*, почему въ изданіи оба передаются черезъ *u*), *y* и *в* чередуются безъ особой правильности, главнымъ образомъ по требованію ритма и стиха.

Самая передача пѣсенъ у Пархоменка показываетъ твердое знаніе, но, какъ обычно бываетъ у пѣвцовъ, болѣе твердое при пѣніи, чѣмъ при пересказываніи; пересказывать же онъ умѣетъ большую часть своего репертуара, въ иныхъ случаяхъ, однако, прибѣгая къ пѣнію, чтобы возстановить въ памяти то или другое мѣсто. При этомъ однако нельзя не замѣтить нѣкоторой разницы при пересказѣ и при пѣніи, такъ что пересказъ даетъ иногда варіантъ стилистическаго характера къ тексту въ пѣніи (это отмѣчено въ изданіи). Такія мѣста остаются не исправленными самимъ Пархоменкомъ потому, что къ тексту онъ относится довольно свободно съ точки зрѣнія формы: на замѣчаніе, что то или другое мѣсто поется у другихъ (мы слѣдили по печатнымъ изданіямъ) иначе, пѣвецъ отвѣчалъ: „можно и такъ; всякій співае по своему норову“. Такое отношеніе—явленіе не единичное у пѣвцовъ: на подобное же замѣчаніе бандуристъ Михаилъ Кравченко отвѣтилъ: „Э, то вже всякій такъ, се жъ не писня (рѣчь шла о думѣ). Якъ підійде, знаете:—иноди й коротко, а иноди и довше буде.... То вже всякій такъ: те забуде—друге выгада, або й одъ иншого згадуе що небудь. То вже у писни друге дило, а то жъ такы...“¹⁾ Такого рода замѣчанія для насъ драгоцѣнны, какъ матеріалъ для уясненія участія личнаго творчества въ передачѣ традиціоннаго содержанія у пѣвца. Въ этомъ отношеніи, а также для исторіи репертуара пѣвца важны замѣчанія Пархоменка объ отдѣльныхъ его пѣсняхъ, хотя онъ передавалъ ихъ сбивчиво часто, но все же кое-что удалось провѣрить. Вотъ что удалось собрать въ этомъ отношеніи.

I. *Морозенко*. Это, какъ мы видѣли, одна изъ самыхъ рѣдкихъ думъ въ настоящее время въ устахъ пѣвцовъ: она была нами отмѣчена лишь у Пархоменка. Въ то же время это лучший номеръ его по музыкѣ. Но драгоцѣнность эта сравнительно недавно появилась въ репертуарѣ Пархоменка, при томъ изъ книжнаго источника, который можетъ быть съ достаточной точностью указанъ. По собственному заявленію Т. М. Пархоменка, текстъ этой думы онъ получилъ отъ нѣжинской обывательницы А. Ф. Поляковой²⁾; получилъ онъ его, по наведеннымъ справкамъ, лишь лѣтомъ 1901 года; затѣмъ побывалъ въ Кіевѣ (у П. В. Лисенка между прочимъ)

¹⁾ Кіев. Стар. 1902, V, 313.

²⁾ Ср. А. Н. Малинку въ Земк. Черн. Сборн. 1903. IV.

и въ слѣдующее свое посѣщеніе въ Нѣжинъ (осенью того же года) уже пѣлъ думу съ аккомпаниментомъ, музыку для котораго онъ либо самъ сочинилъ (такъ сообщилъ онъ первый разъ), либо (вѣрнѣе) получилъ отъ Н. В. Лисенка (какъ говорилъ онъ въ другой разъ). Но при этомъ съ его первоначальнымъ текстомъ произошло нѣчто: ему, по словамъ А. Ф. Поляковой, были сообщены *два* текста о Морозенкѣ (варьянты). Послѣ посѣщенія Кіева онъ пѣлъ уже одинъ, составленный изъ двухъ, да еще съ продолженіемъ, ничего общаго съ думой о Морозенкѣ не имѣющимъ и также, несомнѣнно, книжнаго мѣстно-патріотическаго настроенія. Т. о. мы имѣемъ передъ собою продуктъ новѣйшаго производства (да еще самого ли Пархоменка?), популяризируемый при помощи народнаго пѣвца. Присматриваясь ближе къ тексту Морозенка въ изложеніи Пархоменка и сравнивая его съ извѣстными текстами думы¹⁾, мы съ увѣренностью можемъ сказать, что въ основѣ текста у Пархоменка лежали, дѣйствительно, *два*, при томъ изданію А. Метлинскаго (Южно-русскія пѣсни), именно тексты: *а)* (стр. 408) и *ж)* (стр. 411). Для ясности приведу оба текста со счетомъ стиховъ самого издателя:

а.

- 1: Ой Морозе та Морозенку, ты найславный козаче!
Ой за тобою та Морозенку та вся Украина плаче.
5. Не так тая та й Украина, а як тее горде вѣйсько...
Ой заплакала та Морозыха *ох идучы на мисто*.
9. „Не плач, не плач та Морозыхо, об сыру землю не бѣйся;
Ой ходим з намы, з намы козакамы, та меду-вына напѣйся.“
- 15.—Ой щось мыни, та мыли братья, та и мед-выно не пѣється:
Ой де-сь мій сын та Морозенко та из *Турчином* бѣється.—
Из за горы з-за крутой горде вѣйсько выступае;
Ой попереду та Морозенко сывым конем выгравае.
Ой и став же та Морозенко та й у поли гуляты;
Ой стали ж тоди та Морозенка Ляхы й Турки оступаты.
Морозенко та козаченько, та як мак роспускався;
Ой Морозенко та козаченько та й у неволю попался.
29. Ой повелы та Морозенка та на Савур могылу:
„Ой подывыся, та Морозенку, та на свою й Украину!“
Воны жь його а не были, а не в чверти рубалы,
Ой тильки з його, з його молодого та живцем сердце взяли:
Прощай, прощай та Морозенку, ты найславный козаче!
Ой за тобою, та Морозенку та вся Украина плаче!²⁾

1) См. Б. Д. Гримченко. *Этногр. матер.*, III (Черниговъ 1899), 588-591, гдѣ издавы три текста думы, и сведена вся литература о ней.

2) У Метлинскаго дума напечатана по сообщенію П. К. (Кулиша). У Кулиша (*Зал. о южн. Русь*, II, 245) напечатаны лишь первыя 8 строкъ думы; у него же (стр. 223) и ноты къ тексту; на тотъ же мотивъ ноты къ Морозенку въ *Збирникъ нар. укр. писень* (Н. Лисенка), десятокъ други, № 2.

Счетъ стиховъ у Метлинскаго даетъ указаніе на то, что у него думъ сводная (1—5—9—15—29), вторая ея часть (со ст. 10), дѣйствительно, встрѣчается отдѣльно: см. И. Срезневскаго, Запорожская старина, II (Харьковъ 1834), 14-20 или 58-62.

ж.

1—8=*a* (лишь въ стихѣ 5-6: а як те *славне* вѣйско).

9. „Не плач, не плач, Морозыхо, *ой не плач, не журыся!*

Та йды з нами козакамы та меду-вина напыйся“.

—Чомусь мыни, мылы братьтя, мед-вино не пьеться:

Ой десь мій сын Морозенко из *Ордою* бѣеться?

Пид Хоролом, пид Лубнямы сыльне вѣйско выступае:

Попереду Морозенко сывым конем выривае;

Схмыль-склоныв головоньку сыву коню на гривоньку

Та распустыв чорни кудри сыву коню до копыта

.¹⁾

Посадылы Морозенка на дубовый лавци;

Взялы-зялы з Морозенка кармазын, сапьянцы,

Посадылы Морозенка на биле ряденце,

Та выйнялы з Морозенка та кривавее сердце.

Изъ этихъ текстовъ, ясно, создавалась дума у Пархоменка: въ основу положень текстъ *ж*), какъ видно также изъ подчеркнутаго; этого текста Пархоменко держался до пропуска въ изданіи, затѣмъ перешель къ тексту *a*), изъ котораго взяты стихи 21—24 съ неудачной перестановкой. Середина, ст. 13—20, передавая по смыслу содержаніе пропущенныхъ стиховъ изъ *a*),—самостоятельная работа Пархоменка (или его помощниковъ). Стихи же 25—46, не вяжущіеся по содержанію съ думой, дѣйствительно, ей не принадлежать: ни въ одномъ изъ довольно многочисленныхъ изданныхъ текстовъ „Морозенка“ ихъ нѣтъ; точнѣе же ихъ источникъ установить не удалось пока. Внутри самой думы сдѣланы кое какія не дурныя измѣненія, придавшія думѣ болѣе единства по мысли: если „зъ татарямы“ (8) возникло изъ „из Ордою“ (вар. *ж*), то „да стоячи біля хати“ (4), „якъ рідна маты“ (3), въ замѣну: „як тее горде вѣйско“ и „ох идучы на мисто“, положительно должны быть сочтены уллучшеніями. Какъ бы то ни было, мы должны сказать спасибо Пархоменку и его учителямъ за то, что красивая дума съ красивой музыкой, черезъ Пархоменка, можетъ быть, пойдетъ опять въ ходъ.

Нашъ текстъ „Морозенка“ былъ уже записанъ отъ Пархоменка и изданъ въ Э. О. LVI, но не точно и не полно, именно: внесены мелкія измѣненія въ словахъ и фонетикѣ, пропущены стихи 20—24 и 45—46. Пропускъ ли это самого пѣвца или записывавшихъ? Интересно было бы констатировать.

1) Точки въ изданіи.

II. *Быство трех братьевъ изъ Азова.* Одна изъ самыхъ большихъ думъ въ репертуарѣ Пархоменка (всего 270 стиховъ) и вообще, но и одна изъ первыхъ по времени у него; эту думу пѣлъ и учитель Пархоменка Андрей Матвѣевичъ Гойденко, но пѣлъ, по словамъ Пархоменка, иначе; у Гойденка она начиналась, будто, такъ:

Изъ города Азова выбѣгавъ мальчыкъ съ пальчыкъ,
Невельчыкы, сывенькы якъ голубчыкъ,
а затѣмъ уже выѣзжали два козака.

Дума въ передачѣ Пархоменка близка довольно къ тексту Б. Д. Гринченка (Думы кобзарьски, Черниговъ, 1897, стр. 20 и сл.), по которому она, по сообщенію пѣвца, и правлена („съ книжки“). Какъ дума большаго объема, она болѣе затрудняла пѣвца при пересказѣ ея; отсюда рядъ отступленій отъ пѣнія. По словамъ Пархоменка, думу объ Азовскихъ братьяхъ записывалъ отъ него и Б. Д. Гринченко. Ср. также М. А. Андриевскій, „Козацкая дума о трехъ братьяхъ Азовскихъ“ (Одесса 1884).

III. *Вдова и три сына.* Текстъ очень близокъ къ изданному Б. Д. Гринченкомъ (ук. книга, 3); разница въ мелкихъ пропускахъ, перестановкахъ словъ и стиховъ. По словамъ Пархоменка, думу эту поютъ охотно и лирики. Повидимому, ея популярности (8 случаевъ) способствуетъ ея жизненный, житейскій, жалостливый характеръ: её любятъ, по словамъ Е. Криста, слушать старухи и женщины, очевидно, примѣняя содержаніе думы къ себѣ, своей жизни.

IV. *Невольничій плачъ*—буквально совпадаетъ съ текстомъ Б. Д. Гринченка (стр. 10).

V. *Сава Чалый.* Пархоменко, какъ и всѣ пѣвцы, поетъ лишь отрывокъ изъ цѣлой когда то думы, но въ нѣсколькихъ словахъ умѣетъ пересказать и содержаніе легенды о Савѣ, давая кое-какія подробности; пѣтъ эту думу, по словамъ Пархоменка, слѣдуетъ „смутно“. Дума, какъ видно было изъ таблицы, встрѣчается не часто у пѣвцовъ; въ сборникъ Б. Д. Гринченка она не вошла; недавно былъ напечатанъ еще одинъ ея текстъ въ Киев. Стар. (1895, II, 239 и сл.), гдѣ сведена и литература о ней; другой—въ сборникъ П. Я. Новицкаго (Харьков. Общ. Сборн. VI, 81; здѣсь также и литература).

VI. *Смерть Богдана Хмельницкаго.* По признанію самого пѣвца, текстъ онъ разучилъ по „Думамъ кобзарьскимъ“ Б. Д. Гринченка (стр. 79 и сл.), а музыку помогъ ему подобрать г. Слостѣновъ (издатель думъ Кравченка, котораго и Пархоменко, будто бы, знаетъ). Дѣйствительно, дума совпадаетъ съ указаннымъ текстомъ и печатается лишь, какъ образчикъ точнаго воспроизведенія пѣвцомъ печатаемаго текста.

VII. *Федоръ Безродный*—происхожденія того-же, лишь музыка иного—отъ П. В. Лисенка; но по сравненію съ книжнымъ текстомъ (стр. 57 и сл.), оригинальную сторону версія, переданной Пархоменкомъ соста-

влияют, ея начало, первыя десять строкъ думы: въ текстѣ Гринченка начало ея иное:

По надъ сагою Днипровою
Молодый козакъ обидь обидае, не думае, не гадае,
Що на його молодого, ще й на чуру молодого бида настыгае.
То не вербы луговны зашумилы...
Якъ безбожныи ушкалы налетилы,
Хведора безридного, отамана куринного,
Пострелялы, порубалы, тилькы чуры не шймалы.
То малый чура до козака прибувае,
Раны його глыбокыи промывае. То козакъ його промовляе.

Наше же начало, судя по тексту, создалось у Пархоменка подъ влияніемъ, надо полагать, думы о невольникахъ (2-й), которой онъ не поетъ, но которую, вѣроятно, знаетъ, скорѣе всего, изъ той же книжки „Думы кобзарьскы“, гдѣ, дѣйствительно, эта дума напечатана. Вотъ ея начало (стр. 13—14):

Що на Чорному морю,
На тому билому каменю,
У потреби царській,
У громади казацькій
Мною тамъ війська понажено, и т. д.

VIII. *Козакъ Голота.* Текстъ изъ „Кобзарьскихъ думъ“ (стр. 52 и сл.), музыка отъ Слостѣнова, судя по заявленію пѣвца. Дѣйствительно, онъ передаетъ печатный текстъ съ ничтожными искаженіями, пропускомъ то тамъ то сямъ слова, перестановкой стиха 145 вм. 134-го. Поэтому, печатать эту думу не нахожу нужнымъ.

IX. *Про смерть козака—бандуриста*—тогоже происхожденія текстъ; какого происхожденія музыка, узнать не пришлось; текстъ передается буквально по „Думамъ кобзарьскимъ“ (стр. 104 и сл.); поэтому не печатается.

X. *Про сестру и брата.* Происхожденіе думы у Пархоменка не ясно; но она очень близко подходит къ тексту „Думъ кобзарьскихъ“ (стр. 6).

Что касается духовнаго репертуара Пархоменка, то показанія пѣвца не были такъ подробны (отчасти и по нашей винѣ). Въ общемъ и здѣсь Пархоменко стоитъ въ нѣкоторой зависимости отъ „книжки“: частью, по его словамъ, училъ онъ духовные стихи (псалмы) отъ своихъ, т. е. съ голоса другихъ пѣвцовъ, частью изъ книжекъ; музыка въ послѣднемъ случаѣ подбиралась имъ самимъ (она не такъ разнообразна, какъ въ думамъ), частью получалась отъ другихъ.

Такъ относительно стиховъ духовныхъ удалось въ частности собрать слѣдующее:

а) *Почаевская псалма*, которую пѣлъ Пархоменко и П. В. Лисенку, получена имъ изъ Кіева, мотивъ далъ ему фельдшеръ Братскаго монасты-

ря (Духовн. Академіи). Псалма—книжнаго происхожденія, довольна популярная, какъ можно видѣть изъ репертуаровъ, и не разъ напечатана, между прочимъ есть и у Чубинскаго (Матеріалы) I, 161 и два варьянта; въ сборникѣ Безсонова есть также нѣсколько текстовъ: III, 165—152, но значительно отклоняющихся отъ текста Пархоменка.

γ) *Николаю*, псалма по преимуществу „лирическа“, поютъ ее дважды въ годъ—въ Николинъ день; мотивъ ея напечатанъ въ статьѣ А. А. Руссова о Вересаѣ (Зап. ю.-з. отд. И. Г. О., I.), текстъ есть и у Чубинскаго (I, 169 и два варьянта), и цѣлый рядъ у Безсонова: III, 189—193.

δ) *Мати-дѣва* (рождественская пс.) извѣстна по стариннымъ записямъ, напр. у Влад. Гнатюка (Угроски духовні вірші, Львовъ 1902), № 40 (стр. 54), по сборнику XVIII в.

ε) *Радуйся, Царице* извѣстна и по великорусскимъ текстамъ: Безсоновъ, V, 433.

ζ) *Родъ еврейскій* (Страсти)—одинъ изъ популярныхъ стиховъ, мною изданъ по ю.-великорусской версiи (Э. О. Л.); къ нему ноты у А. А. Руссова, у. с.

η) *Царю, Христе* (Страсти)—идеть изъ „Богогласника“ (напр., Поचाевъ 1790), попадаетъ и старыхъ пѣсенникахъ: Вл. Гнатюкъ, у. с. № 128 (стр. 165; Богогл. 39); есть записи: сѣверныя Безсоновъ IV, 351, 353, южно-великорусская (Э. О. Л.), малорусскія: Чубинскій, III, 21.

θ) *Крестъ на древь* (Крестное древо) Пархоменко забылъ: давно не пѣлъ; поется преимущественно на 4-й нед. поста.

ι) *Григорій* (малый стихъ) (Георгій) и ι2) Григорій великій; послѣдній, по словамъ Пархоменка, такого же объема, какъ и Лазарь; но онъ этого большого стиха всего не знаетъ, а потому пѣть не сталъ. Георгій же „малый“ даетъ точки соприкосновенія съ бѣлорусскимъ стихомъ у Безсонова, III, 181.

ιβ) *Дивна твоя тайна*. Пархоменко забылъ, могъ сообщить лишь, что поется псалма передъ Духовымъ днемъ. Идетъ изъ Богогласника (ср. В. Гнатюкъ, у. с. № 186, стр. 228).

ιγ) *Петръ и Павелъ*; харьковскій вар.—въ Э. О. XIII, 85.

ιδ) *Пятницы*—скандируетъ пѣвчимъ речитативомъ; повидимому, отсутствіе стиха имъ не сознается. Южно-великорусскій текстъ того же характера въ Э. О. Л.

ιε) *Лазарь*. По словамъ Пархоменка, поется на пять голосовъ, между прочимъ есть мотивы Полтавскій и Кіевскій. Пархоменко знаетъ два мотива; второй нѣсколько (по мелочамъ) даетъ отличій и въ текстѣ.

ις) *Когда бъ я знавъ...* есть и у Безсонова (V, 489); ноты у А. А. Руссова; стихъ, повидимому, въ великорусскихъ репертуарахъ отсутствуетъ.

г) *Що въ миру являється*; мотивъ оригинальный, отличный отъ Вересаевского (у А. А. Руссова); южно-русскій (полтавскій) текстъ изданъ въ Киев. Стар. 1883, II, 470.

хз) *Сонъ Богородицы*—огромный рядъ текстовъ у Безсонова: VI, 605—618; 619—631.

хв) *Ужаснися, человекче*: Безсоновъ V, 518.; стиха Пархоменко цѣликомъ не знаетъ; издается цѣликомъ въ приложеніяхъ по весьма близкой записи І. Ходоровскаго; у Пархоменка „изъ книжки“.

хг) *Гусе мой прелюбезный*—идеть также „изъ книжки“.

ч) *Чудо Почаевское*; у Безсонова III, 163, Чубинскаго I, 160, въ Киев. Стар. 1882, XII—всѣ южно-русскаго происхожденія.

Изъ остальныхъ пѣсенъ нами записана лишь „*Невдашечка*“: текстъ ея близко подходитъ къ напечатанному у Б. Д. Гринченка, Матеріалы, III, 608 А, хотя и не безъ отличій!).

Если бы мы на основаніи выше изложеннаго вздумали отвѣтить, хотя бы въ общихъ чертахъ, на вопросъ о состояніи современной народной пѣсни, то, думается, мы бы должны сказать, что страхи передъ быстрымъ исчезновеніемъ народной пѣсни преждевременны: при довольно поверхностномъ собираніи матеріала по ней, отсутствіи чего либо систематическаго въ этомъ собираніи, мы могли отмѣтить лишь для трехъ губерній довольно почтенную цифру носителей народной поэзіи. Въ этой же цифрѣ мы могли намѣтить довольно значительное количество и носителей специально исторической пѣсни—думы: не смотря на то, что среди настоящихъ слушателей пѣвцовъ—простаго народа—интересъ къ думѣ падаетъ, дума еще не исчезла, хотя количество сюжетовъ ея значительно сократилось; поэтому говорить о Вересаѣ, какъ о послѣднемъ бандуристѣ (въ смыслѣ пѣвца думъ; бандура, какъ инструментъ, еще далска до своего исчезновенія, какъ видно изъ значительнаго количества бандуристовъ, хотя уже думъ не поющихъ), а также о Пархоменкѣ, какъ объ „одномъ изъ послѣднихъ бандуристовъ“ (какъ о немъ говорилось въ какихъ-то газетахъ, говорить объ этомъ преждевременно, хотя и нельзя не задуматься надъ судьбою думы: удастся ли тѣми искусственными средствами, которыя практикуются теперь любителями интеллигентами для ея поддержанія, вернуть думѣ ея прежнюю популярность въ народѣ, настоящемъ, повторяю, слушателѣ пѣвца? Измѣненіе экономическихъ интересовъ, интересовъ духовныхъ было причиной сокращенія интереса къ думѣ. Это измѣненіе, несомнѣнно, кос-

1) Въ виду того, что въ репертуарахъ, печатаемыхъ ниже, обозначается, что издаво изъ каждаго, здѣсь параллелей печатныхъ не указываю, кромѣ тѣхъ, кои не вошли въ репертуары.

нулось и не одной думы: духовный стихъ сталъ рядомъ съ сатирической, балагурной, не всегда даже приличной пѣсней, частушка является рядомъ со старой пѣсней. На сѣверѣ, гдѣ экономическія и духовныя условія болѣе измѣнили бытъ, ~~чѣмъ~~ на югѣ, этотъ переломъ въ жизни народнаго творчества намѣчается еще ~~вдѣ~~ болѣе. Въ частности это измѣненіе въ направленіи и содержаніи народной поэзіи характеризуется, думаю, въ наше время измѣненіемъ въ отношеніи источниковъ ея: если и прежде мы не могли отрицать вліянія книги, книжнаго источника въ устной, традиціонной поэзіи, то теперь болѣе внимательный анализъ въ области, по крайней мѣрѣ, отдѣльных видовъ этой поэзіи почти всякій разъ ~~ведетъ~~ ведетъ къ выводу, что вліяніе книги, идущее извнѣ, сказывается все сильнѣе и сильнѣе, все чаще и чаще принимается и самими носителями устной поэзіи, какъ нѣчто не только не лишнее, но и прямо полезное: разъ пѣсня охотно слушается, разъ она приноситъ доходъ пѣвцу, безразлично, откуда бы она ни шла.

Съ этой точки понимаемъ мы и Т. М. Пархоменка: духовный его репертуаръ, сатирический и пѣсенный, именно репертуаръ, который представляетъ интересъ для обычныхъ его слушателей—самый обычный, традиціонный, живущій той традиціей, частью книжной, которая даетъ тѣ же результаты и у цѣлага ряда другихъ пѣвцовъ, между которыми много (судя по репертуарамъ) и такихъ же, какъ Пархоменко, есть и богаче его. Особенность же Пархоменка со стороны репертуара составляетъ изрядное количество думъ; но, какъ видно было изъ нашихъ замѣчаній, едва-ли было больше двухъ-трехъ въ его первоначальномъ репертуарѣ (объ Азовскихъ братьяхъ и про вдову и сыновей); остальные думы даны ему интеллигентами, разучены имъ потому, что ихъ охотно слушаютъ, а слѣдовательно и оплачиваютъ тѣже интеллигенты (не даромъ, со времени „знаменитости“ Пархоменка, конечно, у интеллигентовъ, доходы его такъ подвѣлись). Стало быть, какъ народный пѣвецъ и въ этомъ отношеніи Пархоменко станеть въ рядъ съ другими, въ памяти коихъ держатся 2-3 думы, а преобладаетъ нужный для народа репертуаръ духовныхъ стиховъ, шутивыхъ и другихъ пѣсенъ (см. наши репертуары). Несомнѣнно, что съ этой точки зрѣнія Пархоменко выдающийся пѣвецъ лишь для болѣе интеллигентной, любящей непосредственно или тенденціозно народную пѣсню, въ частности слабѣющую думу. Съ другой стороны, какъ тонкій художникъ-музыкантъ, несомнѣнно, поэтъ въ душѣ, Т. М. Пархоменко—явленіе, м. б., не заурядное; но цѣнителями его въ этомъ отношеніи болѣе являемся мы, интеллигенты, нежели обычные его слушатели. Для изслѣдователя же Пархоменко представляетъ одно изъ дорогихъ звѣзьевъ въ цѣпи матеріаловъ для изученія народной поэзіи, которая играетъ столь видную роль въ нашемъ духовномъ обликѣ. Извѣстное увлеченіе Пархоменкомъ—наше увлеченіе, которое придетъ въ настоящую свою норму лишь при спокойномъ и научномъ изслѣдованіи народной поэзіи.

Заканчивая свои замѣчанія, мы должны, естественно, поблагодарить усердныхъ сотрудниковъ, давшихъ намъ возможность поближе познакомиться интереснымъ явленіемъ въ области нашей традиціонной словесности: прежде всего самого носителя ея Т. М. Пархоменка, а затѣмъ Г. Бакалова, В. Данилова, А. Кибальчича, І. Боборькина, такъ усердно потрудившихся надъ записываніемъ пѣсеннаго матеріала.

Дополненія ¹⁾.

Къ стр. 105 прим.. Къ литературѣ о Т. М. Пархоменкѣ: 1) „Вѣстникъ юга“ 1903 г. 23 февр. (№ 382) А. Лисовскій: о Т. М. Пархоменкѣ—газетная замѣтка общаго характера по поводу „концерта“ Пархоменка въ Екатеринославѣ. 2) А. Лисовскій. „О малорусскихъ народныхъ пѣсняхъ“: общая характеристика думъ (ср. того же автора: Опытъ изученія малорусскихъ думъ—Полтавск. губ. вѣд. 1890, № 58-60, 62-67, 69-74, и отдѣльно), общая характеристика Пархоменка; участіе П. В. Лисенка въ музыкальномъ репертуарѣ П-а отмѣчено.—Итогограф. чтеніе А. Лисовскаго.

Къ стр. 168. Къ репертуарамъ лирничкимъ:

Нѣжинскаго уѣзда.

Новакъ Яковъ Демьяновичъ (155) (М. Д.).

- а) Ужаснися, чоловіче.
- б) Самаріани.
- в) Пятници.
- г) Лазарь ²⁾.
- д) Когда бъ я знавъ свой препослѣдній день.
- е) Господь Спаситель, ти мя свѣтъ.
- ж) Ангели душу пробуживаютъ.
- з) Расплатится мать сира земля.
- и) Праведнее солнце въ рай свитило.
- к) Родъ еврейскій.
- л) Пробудись одъ сна, невѣста.
- м) Дивна твоя тайна.
- н) Петръ и Павель.
- о) Мати-Дѣва.
- п) Що въ мірѣ является.
- р) Олексій.
- с) Устань, грѣшна душа.
- т) Исусе мой прелюбезный.

1) Составились главнымъ образомъ а) изъ матеріаловъ, собранныхъ В. В. Даниловымъ лѣтомъ 1903 г. въ Нѣжинѣ (въ ссылкахъ: М. Д.), б) изъ матеріаловъ, собранныхъ нами во время послѣдней побывки (1 окт. 1903) у насъ Пархоменка.

2) Знаеть плохо.

Борзенскаго уѣзда.

Блоха Трифимъ Федотовичъ (159) (М. Д.).

- а) Пробудись отъ сна, невѣсто.
- б) Иисусе прелюбезный.
- γ) Ангели душу пробуживаютъ.
- δ) Пятница.
- ε) Лазарь ¹⁾.
- ς) Сонъ Богородицы.
- ζ) Когда бъ я знавъ свой предпоследній день.
- η) Ой хто Мыколая любить.
- θ) Святителю оче, Мыколаю.
- ι) Устань, грѣшная душа.
- κ) Михаилъ—архангелъ.
- λ) Паслы пастыри овці на горі.
- μ) Изъ пустыни старецъ (Евстафій царевичъ).
- ν) Праведнее солнце.
- ξ) Плачь земли.
- ο) Родъ еврейскій (постова іс.)
- π) Царю Христе.
- ρ) Радуйся, Царице.
- σ) Дивна твоя тайна.
- τ) Плаче душа и рыдае.
- χ) Войшлы моі літа.
- ψ) Возбранная діво Богоматерь отроковця.
- φ) Боже, зри мое смиреніе.
- χδ) Іерусалыме, святися нынѣ.
- κε) Слава, слава въ вышнихъ Богу.
 - 1) Теща.
 - 2) Дують витры, дують буйны.
 - 3) На що мене маты родыла—на що мене Богъ создавъ.
 - 4) Зайшло солнце за лісокъ.
 - 5) Що й на горі комара стояла.
 - 6) Не щибечи соловейко.
 - 7) Зеленее жито зелене,—хороши гости у мене.
 - 8) Понадъ рѣчкой, понадъ быстрою.
 - 9) Возлѣ рѣчки, возлѣ броду.
 - 10) Одавъ мене мій батенько за круты горы.
 - 11) Уродыла мене маты въ зелену неділю.
 - 12) Чечотка.
 - 13) Ой, родоньжу, нора до домоньку.

1) Замѣчаніе пѣвца: «Самъ Лазаря не зложу, сніваю за гуртомъ, бо у мене удача тувал».

- 14) Ой, Боже, Боже, колы той вечоръ буде.
- 15) По улыці мостовой.
- 16) Дівчынонько, серце мое, — ты моя не будешъ.
- 17) Де ты, хмелю, зымувавъ?

Къ стр. 118 прим. Криптоглоссонъ Т. Блохи (159) въ общемъ сходенъ съ изданнымъ А. М. Малинкой (Земск. Черн. сбор. 1992, IV) криптоглоссономъ Дудкина (29), даетъ, однако, нѣсколько къ нему дополненій и вариантовъ.

- Дополненія:** возъ-кѣтень.
деньги-хѣбни.
картофель-бурлуга.
курить-побѣныть.
панъ-коврѣй.
панъ-отець-укбрникъ.
пѣть псалмы-псальть.
- Варьянты:** баба-ряха (Дудкинъ: шуба).
базаръ-пустѣ (кермашъ).
лира-лѣбожница (глабушныця).
попъ-кархвыль (каухвиръ).
сапоги-ббуть.
сапожникъ-ббутень.
сорочка-монѣтка.
спать-кимѣть.
хлопецъ-лббузь.
ходить-хѣнжить.
ѣсть-трбить.
свита-сышя (сеяляга).
окно-зирѣ (икро).
старецъ-любѣкъ (шнаречь)
сумка-шебеть (снадета).
табакъ-матланъ (матлохъ).
штаны-настѣгы (настынники).

(М. Д.)

Къ стр. 120. Есть братство пѣвцовъ-лирниковъ и въ самомъ г. *Нижинъ*: оно группируется около такъ называемой Замковой церкви; къ нему принадлежатъ между прочими и лирники Я. Повакъ (155) и Ѳ. Ярешко (149)—Такое же братство есть и въ г. *Борзнъ* при Троицкой церкви, изъ числа братчиковъ этого братства извѣстенъ Т. Блоха (159)—(М. Д.)

Къ стр. 115. Есть и въ сосницкомъ „гуртъ“ въ м. Менъ (къ которому принадлежитъ Т. М. Пархоменко) также *казначей* (Лука въ Ольшанъ), производятся съ нимъ „учеты“ на ярмаркахъ; главнымъ образомъ

расходы идутъ на лампаду въ братской церкви, а иногда на тѣже деньги справятъ и хоругвь. Въ случаѣ болѣзни кого либо изъ братчиковъ, ему оказываютъ члены гурта денежную помощь въ складчину, размѣръ взноса на это дѣло не опредѣляется: даютъ, сколько кто пожелаетъ или можетъ. (Сообщ. Пархоменка).

Къ стр. 152. Къ спискамъ кобзарей и лирниковъ Чернигов. губ.

Нѣжинскій уѣздъ.

147) *Кондратенко* Дмитрій Харитоновичъ, м. Круты; учитель Я. Новака (155); болѣе уже не поетъ.

148) *Степанъ*, Быковъ хуторъ (Мойса)¹⁾.

149) *Ярешко* Ѳедосій, Великая Кошелювка.

150) *Дворскій* Филимонъ, с. Данино (Мойса).

151) *Пасика* Дмитрій, лѣтъ 30, м. Носовка (Мойса).

152) *Черевко* Яковъ, м. Носовка, знаетъ думы (Мойса).

153) *Никонъ*, с. Дѣвица, зналъ думы, умеръ (Мойса).

154) *Шевчунъ* Власъ, Лосиновка, умеръ (Мойса).

155) *Новакъ* Яковъ Демьяновичъ, род. въ 1876 г., въ Занькахъ, ослѣпъ 10 лѣтъ, ученикъ Кондратенка (147), репертуаръ см. выше стр. 146.

Б. 156) *Павло*, с. Терешковцы, зналъ думы, умеръ (Мойса).

157) *Алексѣй*, Носовка (Мойса).

158) *Климовичъ* Герасимъ, д. Шилевичи, молодой (Мойса).

Борзенскій уѣздъ.

159) *Блоха* Трофимъ Ѳедотовичъ, род. 1854 г., г. Борзна, ослѣпъ 4 лѣтъ, ученикъ Е. Пилипенчука (160), репертуаръ см. выше стр. 147²⁾.

160) *Пилипенчукъ* Евстафій, г. Борзна, учитель Блохи (159).

Сосницкій уѣздъ.

Б. 161) *Сердюкъ-Перелюбъ*, г. Сосница, ученикъ Пархоменка (9)³⁾.

Къ стр. 110. Репертуаръ Пархоменка въ промежутокъ времени между послѣдними его посѣщеніями (великимъ постомъ и октябремъ 1903 года) увеличился новыми пѣснями:

а) Изъ старыхъ думъ онъ сталъ пѣть „Алексѣя Поповича“: знаетъ пока лишь кусокъ, кончая стихомъ: „И Черному морю и мени атаману кошовому!“ по тексту Б. Д. Гринченка „Думы кобзарскы“ (Черниг. 1897), по которымъ онъ ее и разучиваетъ, придерживаясь текста буквально (стр. 48—49). Отклоненія стилистическаго характера и ничтожны:

стихъ 1. „Ой *шо* на Черному мори.

„ 3. Тамъ *сыдывъ* сокілъ білозорець.

„ 4. Смутно себе мае, да на *Чорне* море...

1) Т. е. по сообщенію Мойсы (5), изъ тѣхъ же матеріаловъ В. Данилова.

2) Отъ него записывали: П. А. Куляшъ и А. М. Куляшъ.

3) Сообщеніе Т. М. Пархоменка.

- стихъ 5. недобре починае.
„ 8. А съ підъ низу.....
„ 11. Судна козацьки *молодецька*.
„ 12. Одну часть узяло—гирло Дунайске пожерло,
„ 13. А другу часть—въ землю Огарську занесло.
„ 18. Ой, хтось мижь намы.....
„ 20. мылосердому Богу (bis).

Музыку къ думѣ далъ ему въ въ Харьковѣ, какъ и текстъ, И. Хоткевичъ, который, по словамъ П-а, и самъ играетъ на бандурѣ.

б) Пѣсню про смерть *Шевченка*, которую П-о поетъ на мотивъ колыбельной пѣсни, очень „жалобно“, онъ получилъ вмѣстѣ музыкой отъ г. Красицкаго (Екатеринославъ). П-о называетъ еѣ похороннымъ „маршемъ“. Начало:

Зійшовъ місяць,	Глянувъ зъ неба
Зійшовъ ясний	Яснымъ окомъ
Зъ неба подывитця:	Та й начавъ журытця.

в) Пѣсня про *Максима Жельзняка*; музыку и мотивъ, по его словамъ, получилъ отъ П. В. Лисенка въ Кіевѣ.

г) Шутливую пѣсню про „Колозпыву жинку“ Пархоменко пѣлъ въ „концертъ“ въ Нижнѣ-Днѣпровскѣ 17 мая 1903 г. (афиша о концертѣ).

Лирники и кобзари.

Настоящій списокъ ¹⁾ кобзарей и лирниковъ, главн. образомъ, губ. Черниговской, Полтавской и Харьковской, отчасти Кіевской и другихъ южныхъ, составленъ преимущественно на основаніи печатнаго матеріала о пѣвцахъ, охватываетъ приблизительно время съ 80-хъ годовъ прошедшаго вѣка, но иногда и болѣе раннее: послѣднее необходимо часто для уясненія пѣсенной традиціи. Въ интересахъ этой же традиціи въ перечень внесены извѣстія объ ученикахъ и учителяхъ того и другого пѣвца.

Въ виду того, что сказано было раньше о собираніи пѣсенъ и свѣдѣній о пѣвцахъ, настоящій списокъ, разумѣется, на полную претендовать не можетъ, являясь лишь первой попыткой сводки, и можетъ служить лишь исходной точкой для дополненій, какъ по печатной литературѣ, такъ и на основаніи непосредственныхъ наблюденій.

Главными источниками для настоящаго списка служили, кромѣ непосредственно полученныхъ свѣдѣній, слѣдующія статьи:

1) Лирницкія пѣсни, записаны *И. Ф. Тюменевымъ* съ предисл. *Н. П. Раюзника*—Вѣстн. Археол. и исторіи Археол. инст. 1885 г., вып. IV, 34—52.

2) *Е. Кристъ*. Кобзари и лирники Харьковской губ.—Сборникъ Ист.-Фил. Общ. при Харьк. унив., XIII (1902), 121—133.

3) *А. Н. Малика*. Лирникъ Андрій Корніенко—Кіев. Стар. 1895 г. IX, 59 и сл.

4) *Е. Чикаленко*. Лирникъ Василій Морозъ—Кіев. Стар. 1896 г. III, 79 сл.

5) *С. Масловъ*. Лирники Полтавской и Черниговской губ.—Сборн. Ист.-Фил. Общ. при Харьков. у-въ, XIII (1902), 217—226.

6) *В. Горленко*. Кобзари и лирники—Кіев. Стар. 1884, I, 20 и сл.; XII, 639 и сл.

7) *В. Горленко*. Бандуристъ Иванъ Крюковскій—Кіев. Стар. 1882, XII, 491 и сл.

8) *А. Русовъ*. Остапъ Вересай, одинъ изъ послѣднихъ кобзарей малорусскихъ.—Зан. Ю.-Зап. отд. Имп. Геогр. Общ. I (за 1873 г.). Кіевъ 1874, стр. 309 и сл.

¹⁾ На цифры этого списка, для краткости, ссылки въ статьѣ выше.

9) К. Ф. У. Кобзарь Остапъ Вересаи и его думы.—Кіевск. Стар., 1882 г., VIII, 259 сл.

10) А. Н. Малинка. Кобзарь Петро Гарасько и лирникъ Максимъ Прищенко.—Кіев. Стар. 1893 г., IX, 441.

11) А. Н. Малинка. Прокопъ Чубъ (онъ же Дубъ)—Этногр. Обзор., XII (1892).

12) П. Тиховскій. Кобзари Харьковск. губ.—Сборн. Ист.-Фил. Общ. при Харьк. у-ѣ., XIII (1902), 135—138.

13) А. Н. Малинка. Замятѣа о двухъ лирникахъ Черниговской губ.—Этногр. Обзор., LIII (1902), 148—160.

14) А. Н. Малинка. Кобзари и лирники.—Земскій сборн. Черниг. губ. 1903, IV, 60—92.

15) Н. С. Державинъ. Пѣсня про Морозенка.—Этногр. Обзор. LVI (1903), 115—116.

16) Н. Слассѣновъ. Кобзарь Михайло Кравченко и его думы.—Кіев. Стар. 1902 г. V, 303 и сл.

17) А. Н. Малинка. Лирникъ Евдокымъ Мыкытовичъ Мокровизъ—Кіевск. Стар. 1894, IX, 415 сл.

18) А. Н. Малинка. Лирникъ Ананій Гомынюкъ—Кіевск. Стар. 1898 г., X, 2 и сл.

19) П. И. Изъ области малорусскихъ народныхъ легендъ—Этногр. Обзор., XIII—XIV (1892), 85—86.

20) П. Н. Тихановъ. Черниговскіе старцы—Труды Черниг. губ. Арх. Ком. II, 65—158.

21) И. Хоткевичъ. Нѣсколько словъ объ украинскихъ бандуристахъ и лирникахъ—Этн. Обзор. LVII (1903), 87.

Другихъ мелкихъ пособій не перечисляю. Въ слѣдующемъ ниже списокѣ приняты слѣдующія условныя обозначенія: Б—передъ цифрой означаетъ бандуриста; остальные лирники; въ концѣ свѣдѣній о томъ или другомъ пѣвцѣ иногда стоитъ римская цифра: указаніе на номеръ репертуара въ слѣдующемъ далѣе перечнѣ репертуаровъ пѣвцовъ. Наконецъ, послѣдняя цифра (безъ скобокъ)—указаніе на только что приведенную литературу. Въ концѣ списка, подъ А и Б, сгруппированы не полныя и неточныя свѣдѣнія о пѣвцахъ, подъ В—замѣтки о пѣвцахъ болѣе отдаленныхъ мѣстностей для сравненія съ приводимыми выше изъ губ. Черниг., Полтав., Харьков., отчасти Кіевской.

Черниговская губернія.

а) Нѣжинскій уѣздъ.

Б. 1) Прокопъ Дубъ, с. Мокіевка, род. 1841 г., ученикъ Овеія Слиного (3), учитель П. Гараська (25), ходилъ съ П. Братицею (2) и П. Кожуховскимъ (7).—II; умеръ (?)¹⁾. 6. 9. 10. 11.

¹⁾ Мы знаемъ о смерти Павла Дуба изъ Мокіевки же.

- Б. 2) Павло *Братица*, с. Терешковка, л. 60, ученикъ Бешка (12), и Левка (14), ходилъ съ П. Дубомъ (1), умеръ ок. 1887 г.— I—6. 9. 16. (ср. выше стр. 149, № 156?).
- Б. 3) Овсій *Слиной*, д. Шняковка, учитель П. Дуба (1), умеръ.—9. 11.
- 4) Артемій *Брюловецкій*, с. Вересоча, учитель Ао. Приходька (26)¹⁾
- 5) Петръ Яковл. *Мойса*, 60 л., с. Лосиновка, ученикъ Грицка Строгого; поетъ безъ музыки.—IX²⁾.
- 6) Никита *Горбатовъ*, 42 л., д. Заньки¹⁾.
- 6^a) Пейдоръ *Лаврентьевъ* (фам. неизвѣстна), д. Заньки; хранитель братскаго ключа.¹⁾
- 7) Николай Андреев. *Кожуговскій*, род. 1867 г., с. Володькова Дѣвица; ходилъ съ П. Дубомъ (1).—VIII.—11.
- 8) Грицко *Стройій*, с. Галица, учитель П. Мойсы (5)²⁾.
- 8^a) Алексѣй *Сиротенко*, с. Орловка, казначей „братин“¹⁾.

б) Сосницькій уѣздъ.

- Б. 9) Тер. Мак. *Пархоменко*, р. 1872 (с. Волосковцы), с. Бурковка, ученикъ А. Гойденка (10), учитель А. Гребня (24^a), П. Ткаченка (15^c) и Сердюка (161).—III.—14. 15. 21.
- Б. 10) Андрей Матв. *Гойденко*, м. Синявка, учитель Т. Пархоменка (9), ученикъ старика Данила (115); умеръ ок. 1880 г.—15.
- Б. 11) Левко Сидоров. *Гробъ*, л. 60—м. Мена³⁾.
- Б. 12) Андрей *Бешко*, м. Мена, учитель П. Братицы (2), умеръ въ 1855 г., ученикъ А. Шута (15)—6. 9.
- Б. 13) Алексѣй *Ракъ*, гор. Сосница—9.
- Б. 14) *Левко*, с. Охроміевка, учитель П. Братицы (2)—6.
- Б. 15) Андрей *Шутъ*, м. Александровка, учитель А. Бешка; умеръ въ 1873 г.—6. 7. 9.
- Б. 15^a) *Войцегъ*, Мена, 6.
- Б. 15^b) *Павель*, с. Синявка—6.
- Б. 15^c) Петръ *Ткаченко*, с. Синявка, ученикъ Пархоменка (9)³⁾.

в) Борзенскій уѣздъ.

- Б. 16) Иванъ *Романенко*, с. Брытаны—9.
- Б. 17) *Яковъ*, с. Фастовцы—9.

г) Черниговскій уѣздъ.

- Б. 18) Никита *Скачокъ*, с. Андреевка (?)⁴⁾—16.
- Б. 19) Марко *Скачокъ*, с. Андреевка (?)⁴⁾—16.
- 20) Евфимъ *Штипунъ*, с. Кіенка.—20.

¹⁾ Матеріалы о Ходоровскаго.

²⁾ Матеріалы В. Данилова.

³⁾ Мои записи в 14.

⁴⁾ Сластенювъ. Въ спискѣ нас. мѣст. Черниг. губ. (1902) въ Черн. губ. с. Андреевки не показано.

21) Иванъ *Силка*, с. Киселіевка.—20.

Б. 22) Савостій *Килишко* (онъ же Кіяшко?), л. ок. 60., м. Березна.—16.

Б. 23) Кондратъ *Самойленко*, с. Водилица (?)¹⁾—20.

Б. 24) Петро *Будракъ*, с. Петровка, близъ Седнева (?)²⁾—16.

24*) Аврамъ *Гребень*, м. Березна, ученикъ Пархоменка (9).

д) Козелецкій уѣздъ.

Б. Петро *Гарасько*, с. Козары, род. 1855, ученикъ П. Дуба (1)—IV—10.

26) Лованасій Фед. *Приходько* (по уличному Хлѣбенко), 30 л., с. Лихачево, ученикъ А. Брюховецкаго (4)—VII*)

е) Остерскій уѣздъ.

27) Евдокимъ Пикит. *Микровизъ*, род. 1859 г., с. Сивки; ученикъ Л. Михалевича (34)—VI.—17.

28) Ананій Сав. *Гомынюкъ*, с. Плыжное (?)⁴⁾—I—18.

ж) Глуховской уѣздъ.

29) Никиф. Егоров. *Дудкинъ* (онъ же Дудка), 35 л., с. Марчихина Буда; ученикъ В. Гарбузова (33)—V—13. 14.

30) Алексѣй Иван. *Побейло*, 46 л., м. Воронежъ—IV—17.

31) Егоръ Осип. *Озременко*, 19 л., с. Литвиновичи; ученикъ Ф. За-
вирнаго (32)—II—13.

32) Федоръ *Завирный*, с. Литвиновичи, учитель—Охременка (31);
умеръ ок. 1896 г.—13.

33) Василиій *Гарбузовъ*, 60 л., д. Степановка, учитель Дудкина (29)—14.

34) Леонтій *Михалевицъ*, м. Янполь; учитель Мокровиза (27) и дру-
гихъ четырехъ (111—114).—17.

35) *Филипъ* (дядинька Хвылыпъ), с. Обложки—13.

36) Ник. Ив. *Слидюкъ*, г. Глуховъ; учитель Маслокува (37).—16.

з) Новгородосьверскій уѣздъ.

37) Алексѣй Терентьев. *Маслюковъ*, род. 1879 г., м. Середина Буда;
ученикъ П. Слидюка (36)—III—13.

и) Стародубскій уѣздъ.

Б. 38) Павель *Козель*, с. Спасское (?)⁵⁾ - 9.

В. 39) *Антонъ*, с. Семяновка (?)⁶⁾—9.

II. Полтавская губернія.

а) Пирятинскій уѣздъ.

Б. 40) Федоръ *Алексеевъ* (Крячковскій), с. Крячково—79.

1) Тихановъ. Въ сп. насел. мѣстъ не найдено.

2) Сластенювъ. Петровки близъ Седнева не найдено (Петрушинъ?).

3) Матеріалы о. І. Ходоровскаго.

4) Малинка. Въ спискѣ нас. мѣстъ Черн. губ. такого названія не найдено.

5) К. Ф. У. Въ Старод. у. нѣтъ, указано въ Сосняцк. и Кролевецкомъ у.

6) К. Ф. У. Въ Старод. у. нѣтъ, указано въ Глуховскомъ.

- Б. 41) *Антонъ* (Вечирскій), с. Вечирки; умеръ ок. 1881 г.—79.
Б. 42) *Кондратъ Емченко*, с. Харитоновка—6.
Б. 43) *Ефимъ Перепелица*, с. Вейсбаховка—XI—6.
Б. 44) *Федоръ Баца*, с. Томаровка, ученикъ Лантуха (135), имѣлъ до 15 учениковъ.—X—7.

б) Прилуцкій уѣздъ.

- Б. 45) *Остапъ Вересай* (по уличному Лабза), род. 180 $\frac{1}{2}$ г., с. Сокиринцы, ученикъ С. Кошового (136), умеръ.—V—6. 8. 9. 16.
46) *Николай Яковл. Дуброва* (по уличн. Ящѣнко), 56 л., с. Гмырянка.—XIV—5.
47) *Троф. Павлов. Бабѣнко*, 30 л., с. Поддубовка; ходитъ съ Д. Куцымъ (48).—XIII—5,
48) *Дмитр. Емельян. Куцый*, 25 л., с. Згуровка; ходитъ съ Т. Бабенкомъ (47).—XII—5.
49) *Мартынъ Петров. Чулуй*, с. Городокъ.—5.
49*) *Вакуленко*—г. Прилуки—6.
50) *Авксентій Веремѣнко*, с. Петровка—16.

в) Миргородскій уѣздъ.

- Б. 51) *Михаилъ Кравченко*, 43 г., Б. Сорочинцы; ученикъ Яшнаго (52).—III—16.
Б. 52) *Семенъ Харитон. Яшый*, Миргородъ; учитель М. Кравченка (51).—16.
Б. 53) *Юхымъ Марченко*, с. Поповка.—16.
Б. 54) *Иванъ Чорнуцкій*
Б. 55) *Семенъ Марковскій* } с. Камышня.—16.
Б. 56) *Давыдъ Марковскій* }
Б. 57) *Остапъ (онъ же Опанасъ?) Варъ.* } с. Черевки.—16.
Б. 58) *Петро Степовиденко* }
Б. 59) *Алексѣй Соляненко*, 50 л. }
Б. 60) *Иванъ Сироштанъ*, 40 л. } Хомутица.—16.
Б. 61) *Петро Лаврикъ*, 30 л. }
Б. 62) *Иванъ Кнюхъ.* }
63) *Платонъ Кравченко*—Шахворостовка—16.
64) *Остапъ Калый*—Б. Сорочинцы—16.
65) *Сильвестръ*—с. Ерки.—16.

г) Зеньковскій уѣздъ.

- 66) *Грицко* (иначе—Готва), с. Ковали (Ковалевка)—16.

д) Константиноградскій уѣздъ.

- Б. 67) *Василь Парасочка*—Константиноградъ—16.

е) Лохвицкий уездъ.

Б. 68) Иванъ *Крюковскій*, (онъ же -- Иванъ Крюкъ) род. 1820 г., около Лохвицы; ученикъ Кравченка (Гапоновскаго, стараго) (69) и Г. Волка (122).—VI—7. 16.

Б. 69) *Кравченко*, с. Гапоновка (?), учитель И. Крюковскаго (68)—7. 69*) *Потанъ*—с. Новая Гребля; умеръ—6.

ж) Лубенский уездъ.

Б. 70) Архипъ *Никоненко*, м. Оржица; умеръ.—7. 9.

Б. 71) Федоръ *Кононенко*, с. Александровка.—7.

з) Гадячский уездъ.

Б. 72) Федоръ *Саковенко*, с. Разбишевка.—9.

и) Роменский уездъ.

Б. 73) *Трихонъ*, В. Бубни; умеръ ок. 1880 г.—7. 9. 16.

і) Хорольский уездъ.

Б. 74) *Петро*—Мелюшки—16.

75) Федоръ *Губенко*, с. Почапци—16.

76) Антонъ *Скоба*, м. Богачка.—16.

к) Полтавский уездъ.

77) *Максимъ* Захаровичъ, м. Решетиловка.—16.

78) Игнатій *Шмиоль*, с. Щербани.¹⁾

л) Золотоношский уездъ.

Б. 79) *Грицко* }
80) *Потанъ* } Пржавцы.—5.

III. Харьковская губернія.

а) Харьковский уездъ.

Б. 81) Ерастъ *Будянский*, с. Полевое. X—2. 12.

Б. 82) Ник. *Демченко*, 30 л., Дементьевка за Деркачами.—12.

Б. 83) Илья Яков. *Токаръ*, 40 л., х. Дементьевка, учитель Калиберги (87)—2.

Б. 84) *Гарбузь*, г. Харьковъ.—9.

Б. 85) Никиф. *Соломаха*, 40 л., Мироновка—VIII.—12.

Б. 86) Петръ Сем. *Древкинъ* (Древченко), 37 л., изъ Полт. губ., х. Золотополе, близъ Харькова, ученикъ Гончаренка (88)—XIV.—2. 21.

Б. 87) Павелъ Фил. *Калиберга*, 19 л., Б. Даниловка, ученикъ И. Токаря (83)—XI—2.

Б. 88) Игн. Тихон. *Гончаренко*, 62 г., род. въ Рипкахъ за Вильшаной, Губенковъ х., учитель Горобца (130)—IX—2. 12.

¹⁾ Киев. Стар 1883 г. (Горсенко).

89) Ив. Фед. *Зозуля*, 36 л., Б. Даниловка, ходитъ съ Древкинымъ (86)—2.

89^a) Марко *Юрченко*, с. Безлюдовка (по Зміевскому шляху)—2.

б) Богодуховскій уѣздъ.

Б. 90) Левко *Кулибаба*, с. Ольшана.—9.

91) Вас. *Панасенко*, с. Липцы.—2.

Б. 92) Петръ *Кулибаба*, с. Ольшана, учитель: Ульяна изъ Валокъ (96), Игн. Гончаренка (88), Михайла изъ Мирониковки (95)—2. 9.

Б. 93) *Риоренко*, с. Красный Куть, умеръ.—9.

94) *Мина*, с. Красный Куть.—16.

в) Изюмскій уѣздъ.

95) *Михайло*, с. Мирониковка, ученикъ П. Кулибабы (92).—2.

г) Валкскій уѣздъ.

Б. 96) *Ульянъ*, г. Валки, ученикъ П. Кулибабы (92).—2.

97) Як. Тим. *Богущенко*, г. Валки, ученикъ К. Назаренка (100)—XVI—2.

98) Андрей *Ярмишевъ*, с. Старая Водолага, ученикъ Назаренка (100)—2.

99) Андрей *Ярмишевъ*, (2-й)—с. Хмель; ученикъ Назаренка (100)—2.

100) Карпъ *Назаренко*, д. Снѣжки, учитель Богущенка (97), Сергѣенка (129) обохъ Ярмишевыхъ (98, 99).—2.

101) Ив. Миронов. *Ткаченко*, с. Бабаево.—2.

В. 102) Ост. Як. *Бутенко*, 42 г., Люботинъ (Куряжскій мон.), ученикъ Евф. Кулиша (123)—XIII—2.

Б. 103) Ив. Фед. *Нетеса*, 38 л., Старые Мерчки, ученикъ Евф. Кулиша (123)—XII—2.

д) Купянскій уѣздъ.

Б. 104) Ив. *Радовенко*, сл. Маначиновка, х. Ряскій.—19.

е) Ахтырскій уѣздъ.

Б. 105) *Залавскій*,—с. Тростенець.—9.

IV. Кіевская губернія.

а) Кіевскій уѣздъ.

106) Петръ *Кремынскій*, м. Бѣлгородка, учитель Гомынюка (28)—18.

107) Макс. Данил. *Прыщенко*, 50 л., м. Бѣлгородка; ученикъ Г. Пыщяго (137).—XVIII.—10.

б) Звенигородскаго уѣзда.

Б. 108) Дм. *Попортный*, Звенигородка.—9.

в) Васильковскій уѣздъ.

109) Андрей *Корниенко*, 30 л., г. Васильковъ, ученикъ Ом. Шевченка (110)—XVII—3.

- 110) Омелянъ Адам. *Шевченко*, м. Бѣлая церковь; учитель Корниенка (109), П. Пустовытенка (132)—3.

А.

Черниговская губ.

- 111) Архипъ *Снычка*
112) *Иванъ*
113) *Андрей* (Гайдукъ?)
114) *Павло* } ученики Леонтія Михалевича (34)—171).

- Б. 115) *Данило* старый, учитель Гойденка (10. (Сосп. у. с. Баба)—21.

Полтавская губ.

- Б. 116) Александръ *Михайлюкъ*, Лубен. у.—7.
Б. 117) Семень *Скорыкъ*—Константиногр. у.—16.
Б. 118) Юхымъ *Бутовскій*—Кременчугск. у.—16.
Б. 119) Иванъ *Лиходиръ*—Гадячскій у.—9.
Б. 120) *Хмельницкій*, учитель стараго Кравченка (63)—Зеньковскій у.—7.
121) Паласка *Павлівска* (знаеть думы)—Зеньковскій у.—16.
Б. 122) Гаврило *Волкъ*, учитель П. Крюковского (68)—Зеньковск. у.—7.

Харьковская губ.

- Б. 123) Евф. Конст. *Кулишъ*, учитель Бутенка (102), Петесы (103), умеръ ок. 1885 г.—Валск. уѣзда—2.
Б. 124) Петръ Сем. *Владиміровъ*
Б. 125) Яъ. Мих. *Баннутъ*
Б. 126) *Андрей*
Б. 127) *Самсонъ*
Б. 128) *Ларионъ* } Валск. у.—2.
Б. 129) Мих. *Серъненко*, ученикъ Назаренка (100); ушелъ въ Перекопъ (Харьков.?)—Валскаго у.—2.
Б. 130) *Горобецъ*, ученикъ Гончаренка (88)—Богодуховск. у.—2.
Б. 131) Григ. Ильичъ *Байдиковъ*, слоб. Олексіевская; ученикъ Гончаренка (88)—2.

Кіевская губ.

- 132) Ник. *Пустовытенко*, ученикъ О. Шевченка (110)—3.

Б.

- Б. 133) Фед. *Холоднѣй*, 70 л., умеръ—Полтавск. губ.—16.
134) Юхымъ *Максимовичъ*—Полт. губ. Бутовщина.—16.
135) *Бантухъ*, учитель Баши (44)—Полт. губ.—6,
Б. 136) Семень *Кошовый*, учитель О. Вересая (45)—Полт. губ.—8.
137) Герасимъ *Ныцкій*, учитель Прыщенка (107 — Кіевск. губ.—10,
Б. 138) Павло *Гащенко*—Харьковск. губ.—XV—21.

1) Объ Андрѣ Гайдукѣ изъ Снявки сообщаетъ Шароменко.

В.

- 139) Мее. *Колесниченко*, с. Коса (Подольск. губ. Балтск. у.); учитель Мороза (140) и 30 учениковъ —4.
 140) Вас. *Морозъ*, род. въ 1840-хъ гг.; д. Гуцулова (Херсонск. губ. Ананьевск. у.), ученикъ Колесниченка (139)—XIX.
 141) Викторъ *Бегазюкъ*, г. Литинь (Подольск. губ.), ученикъ Павла и Тымчука (142, 143)—XX.—1.
 142) *Павло*, г. Литинь (Подольск. губ.), учитель Бегазюка (141)—1.
 143) Михаилъ *Тымчукъ*, с. Войнячина (Подольск. губ. Литинск. у.) учитель Бегазюка (141)—1.
 144) Андрей *Зоря*, м. Яново (Подольск. губ.), ученикъ Никона (145)¹⁾
 145) *Никонъ*, м. Яново (Подольск. губ.), учитель А. Зори (144)¹⁾.
 146) Денисъ Игнат. *Юркевичъ*, с. Сѣровка (Минск. губ., Гомельскаго у.).—20.

Репертуары

КОБЗАРЕЙ и ЛИРНИКОВЪ.

Списки пѣсенъ, исполняемыхъ пѣвцами, главнымъ образомъ тѣхъ же губерній—Черниговской, Полтавской, Харьковской и отчасти Кіевской—составлены на основаніи тѣхъ же пособій, которыя положены въ основу списка пѣвцовъ; въ концѣ приведены, для сравненія, репертуары (правда, не многіе) пѣвцовъ и изъ другихъ южнорусскихъ мѣстностей. Точно такъ же, какъ и списокъ пѣвцовъ, и перечень пѣсень, входящихъ въ репертуаръ каждаго, безусловно полонъ быть не могъ въ силу указанныхъ выше трудностей исчерпать при опросѣ весь запасъ пѣсенъ, хранимыхъ памятью пѣвца. Но и въ такомъ неполномъ видѣ списокъ репертуаровъ уже можетъ служить для нѣкоторыхъ наблюдений болѣе общаго характера, а главнымъ образомъ, думается, годенъ какъ исходный пунктъ для дальнѣйшихъ работъ надъ изученіемъ степени распространенія пѣсни, для дальнѣйшихъ дополненій.

Въ списокѣ сперва идутъ репертуары кобзарей, затѣмъ лирниковъ; въ каждомъ выдѣляются группы: думы (арабская цифра), псалмы и духовные стихи (греческая цифра), сатирическія пѣсни (русская буква), пѣсни лирическія (латинская буква). Пѣсни того или другаго пѣвца, напечатанныя по записямъ отъ него непосредственно, отмѣчаются звѣздочкой.

Первая цифра арабская при имени пѣвца (въ скобкахъ)—ссылка на списокъ пѣвцовъ, вторая—на литературу о нихъ.

Если въ источникѣ полнота репертуара не достигалась самимъ собирателемъ, это отмѣчается всякій разъ. Одинъ, неполный, репертуаръ—Андрея Шута (15 списка пѣвцовъ)—возстановленъ XVI) по сборнику В.

1) *Боржковский*. Кіев. Стар. 1879, IX.

Антоновича и М. Драгоманова (Истор. пѣсни малорусск. народа) и собранію пѣсень Метлинскаго, какъ интересный для изученія пѣсенной традиціи у пѣвцовъ, изучавшихся позднѣе (ср. 15, 12, 2, 1, 25 списка пѣвцовъ).

А. Бандуриеты.

Черниговская губернія.

I. II. С. Братица (2); 9, 6, 16 ¹⁾.

- 1) О походѣ въ Молдавію (городъ Сорока).
- 2) О жидовскихъ откупахъ.
- 3) О смерти Хмельницкаго и избраніи Юрка.
- *4) О Барабашѣ и Хмельницеюмъ.
- 5) Про ляховъ (Бѣлоцерковскій миръ).
- 6) Побѣгъ братьевъ изъ Азова.
- 7) Козакъ Голота.
- 8) Коновченко.
- 9) Невольницкій плачъ (Соколъ).
- а) Онуфрій.
- б) Лазарь.
- γ) Пятницы, двѣнадцать.
- δ) Варвара.
- ε) Сынъ блудящій.
- ς) Смотрися къ намъ, смерти.
- ζ) Правда.
- η) Чудо почаевское.
- а) Дворянка.
- б, Мѣщанка.
- в) Теща.
- г) Хома и Ярема.
- д) Чечотка.
- а) Побратався сокілъ
- б) Нема на свѣті гіршъ никому
- с) Ишовъ чумаць зъ Дону
- д) Чайка.

} чумацкія.

Въ общемъ зналъ 10 думъ и до 50 псалмъ и пѣсень.

II. II. Дубъ (1); 11, 9.

- α) Исусе прелюбезный,
- *β) Сонъ Богородицы.
- γ) Николаю.
- δ) Пятница (и пустынный).

¹⁾ Статьи Иващенко о Братицѣ и Дубѣ, въ Тр. ю.-з. огі. Г. О. II, а подъ рукою вѣтъ не могъ.

- ε) Лазарь.
- ς) Постовы стишки.
- ζ) У славномъ гради у Ерусалими (Страсти).
- η) Родъ еврейскій.
- *θ) Егорій.
- ι) Шо въ лити (мірѣ) является.
- ια) Блудящій сынъ.
- ιη) Дивна твоя тайна.
- α) Вдова.
- β) Теща.
- β) Мъщанка.
- γ) Дворянка.
- δ) Хома и Ярема.
- ε) Чечотка.
- ж) Щеголь (Щиглово весилле).

Знаеть еще нѣсколько чумацкихъ пѣсенъ; когда-то зналъ думы: 1) про Хмельницкаго и Барабаша, 2) Азовскихъ братьевъ, 3) Козака Голоту (ср. Иващенко, Тр. Ю.-З. отд. Г. О., II).

III. *Т. М. Паргоменко* (9); 14, 15, 21.

- *1) Морозенко.
- *2) Азовскіе братья.
- *3) Вдова и три сына.
- *4) Невольничій плачь (Соколь).
- *5) Сава Чалый.
- *6) Смерть Хмельницкаго и избраніе Юрка.
- 7) Голота.
- *8) Федоръ Безродный.
- 9) Смерть козака-бандуриста.
- *10) Про брата и сестру.
- *1) Почаевская (Ой зишла заря).
- *2) Михайль-архангель.
- *3) Николаю (Ой хто, хто).
- *4) Мати-Дѣва.
- *5) Растужится тѣло—расплатется душа.
- *6) Радуйся, Царице.
- *7) Родъ еврейскій (Страсти).
- *8) Царю Христе, Боже милый (Страсти).
- θ) Крестъ на древѣ одъ роспяття.
- *ι) Григорій (Георгій) малый.
- ια) Григорій—великій.
- *ιβ) Дивна твоя тайна.
- ιγ) Петру и Павлу.

- *12) Расплатится мать сыра земля.
- *13) Пятницы, двѣнадцать.
- *14) Лазарь.
- *15) Когда бь я знавь свой припослѣдній день.
- *16) Шо въ мырѣ является.
- *17) Спомятай же, грѣпный чоловіче (Еще сонце не заходитъ),
 - *1) Ангели душу пробуживаютъ.
- *18) Евстафій-царевичь.
- *19) Сонъ Богородицы.
- *20) Весело оклыкнимъ.
- *21) Плачь, душе моя, всегда.
- *22) Ужасныся, чоловіче,
- *23) Исусе мій прелюбезный.
- *24) Сидыть Господь на небеси.
- *25) Ночаевское чудо (Паслы пастыри).
 - а) Хома и Ярема.
 - б) Чечотка.
 - в) Дворянка.
 - г) Мѣщанка.
 - д) Теща.
 - е) Щеголь.
- *а) Невдашечка (Ой невдахо, невдахо).
 - б) Ой ходжу я поидь лугомъ.
 - с) Що й у поли при дорози.
 - д) Не зывайся, травка.
 - е) Де ты, хмелю.
 - ф) Дума изъ Шевченка.

12), 13)—забылъ: давно не пѣлъ; 15) поетъ на три мотива: два стиха—больше, цѣликомъ не знаетъ, ф) думу разучиваетъ по печатному тексту „Кобзаря“ (изд. Гербея, 1883, стр. 186), музыку самъ подбираетъ. По газетному извѣстію (Вѣстн. Юга) въ репертуаръ П-ка входятъ также: „Гречаныки“, „Горлиця“ и др. пѣсни.

IV. II. Гараько (25); 10.

- *1) Петръ и Павелъ.
 - 2) Василю.
 - 3) Николаю (одна изъ трехъ).
 - 4) Пресвятая Дѣво.
- *2) Лазарь.
 - 3) Сонъ Богородицы.
 - а) Приказки (разныя).
 - б) Дворянка.
 - в) Теща.
 - г) Чечотка.

Полтавская губернія.

V. О. *Вересай* (45); 8, 9, 6, 16.

- *1) Буря на Черномъ морѣ (Алексѣй Поповичъ).
- *2) Азовскіе братья.
- *3) Про вдову и трехъ сыновъ.
- *4) Отчимъ.
- *5) Невольницкая (Соколь).
- *6) Федоръ Безродный.
- *7) Невольницкая (вторая).
- 8) Коновченко.
- *а) Правда.
- *з) О мукахъ Христа (Родъ еврейскій).
- *г) О великій мій жалю.
- *ж) Николаю (Ой хто, хто....).
- *и) Розставаніе души съ тѣломъ (Що идуть лига сѣго свита).
- *с) Пустынникъ и Пятница.
- *д) Сынъ блудчій (Ой хто въ мирі являється).
- *е) Страшный судъ (Когда бъ я знавъ.... препослѣдній день).
- *и) Ой, горе, горе на сімъ світі жити.
- *к) Про страшный часъ (Когда часъ приходитъ—треба помирати),
- *л) До часнѣго чоловіка (ср. е).
- *а) Щеголь.
- *б) Дворянка (= Гусарьска жона).
- *в) Хома и Ярема.
- *г) Кисель.
- *д) Бугай.
- е) Мѣщанка.
- ж) Старый зъ молодюю.

VI. И. *Крюковскій* (68); 7, 16.

- *1) Алексѣй Поповичъ (Буря на Черномъ морѣ).
 - *2) Братъ и сестра,
 - *3) Невольницкая (Соколь).
 - *4) Вдова и три сына.
 - *5) Азовскіе братья.
 - *6) Самойло Кошка.
 - *7) Тарасъ Бульба (= Терешко; пересказъ).
 - *8) Федоръ Безродный.
 - *9) Коновченко.
 - *10) Отчимъ.
- Собраны лишь думы.

а) Сегодня я съ другомъ.
Репертуаръ, ясно, не полонъ.

IX. *Ит. Гончаренко* (88); 12, 2.

- 1) Алексѣй Поповичъ.
- 2) Про вдову и трехъ сыновъ.
- 3) Про сестру и брата.
- а) Розставанье души съ тѣломъ.
- б) Скорбящей Б. М. (Ахтырской?)
- γ) Лазарь.
- δ) Алексѣй Божій человѣкъ.
- ε) Исусе мой прелюбезный.
- ζ) О жизни человѣческой.
- а) Дворянка.
- б) Попадья.
- в) Чечотка.

X. *Ер. Будянский* (81); 2, 12.

- 1) Алексѣй Поповичъ.
 - 2) Про вдову и трехъ сыновъ.
 - 3) Про сестру и брата (Отчимъ).
 - а) Ахтырской Б. М. (Скорбящей?)
- Репертуаръ не полонъ.

XI. *И. Калиберга* (87); 2.

- а) Леонъ—гора.
- б) Тебѣ, о Матерь пресвятая.
- γ) Лазарь.
- а) Чечотка.
- б) Попадья.
- в) Дворянка.
- г) Мѣщанка.
- а) Про смерть Александра II.

Играетъ, кромѣ того, танцы: 1) Комаринскую, 2) Ахъ, вы, сѣни, 3) Ой за гаемъ, 4) Бычка.

XII. *И. Немеца* (103); 2.

- 1) Алексѣй Поповичъ.
- а) Блудящій сынъ.
- б) Лазарь.
- γ) Николаю.
- δ) Гора-Леонъ.
- ε) Алексѣй Б. Ч.
- ς) Скорбящей Б. М. (Ахтырской?)..

- з) Смотришь на насъ, смерти.
- а) Всякому городу нравъ (Сковородына),
- б) Попадья.
- в) Мѣщанка.
- г) Теща.
- д) Чечотка.
- а) Вчера я съ другомъ.

Играетъ, но словъ не знаетъ: 1) Всѣ говорятъ, что я вѣтрена бываю, 2) Комаринскую, 3) А миленькій захворавъ, 4) Люлька жъ моя червоная.

XIII. О. *Бутенко* (102); 2.

- 1) Алексѣй Поповичъ.
- 2) Голота.
- 3) Вдова и три сына.
- 4) Братъ и сестра.
- з) Правда (Нема на свѣті правды).
- а) Всякому городу нравъ (Сковородына).
- Репертуаръ не полонъ.

XIV. П. *Древкинъ* (Древченко) (86); 2, 21.

- з—з 3) = з—з 8) Гащенко 1) (XV).
- 1) Плаче душа, рыдае.
- 2) Сыдыть Господь на небеси.
- 3) Ой хто, хто Мыколая любить.
- 4) Радуйся, Маріе, небесна царице.
- 5) О, горе мнѣ, грѣшнику.
- 6) Господы премилосердный.
- 7) Що по свиту своему мыру ищемъ.
- 8) Иерусалyme, святися ныни (великодна).
- 9) Источникъ духовный (троицька).
- 10) Вознесыся на небеса (Вознесенію).
- 11) Трубы громогласно (И. Богослову).
- 12) Стечитися вѣрныхъ родъ (Ив. Предтечу).
- 13) Истинная Богу двоица (Петру и Павлу).
- 14) Источныче благодаты (Ильѣ прор.).
- 15) О, горе мнѣ грѣшнику сушу... = 1)??
- а) Кисель.

XV. П. *Гащенко* (138); 21.

- а) Иусе мой прелюбезный.

1) И. Хоткевичъ (Эти. Об. LVII, 94 прим.) послѣ репертуара Гащенко замѣчаетъ: «Бавлуристъ П. Др. не знаетъ нѣкоторыхъ изъ выше приведенныхъ псалмъ (т. е. Гащенко), но за то знаетъ слѣдующія», и перечисляетъ ихъ, отмѣчая цифрами: 30 и сл.

- β) Що въ мыри является.
- γ) Правда (Нема на свити...).
- δ) Къ тебѣ, о Мати. |
- а) Гора Аѳонъ. | Изъ пѣсенника горы Аѳонской, гдѣ всего
- с) Спыть Сіонъ. | 31 псалма (объясненіе пѣвца).
- ζ) Лазарь.
- η) Алексѣй Б. Ч.
- θ) Проспалы мы, продрималы мы.
- ι) Душе моя прегрѣшная.
- κ1) Ты создавъ мене, Творецъ.
- κ2) Спомышляйся, чоловіче.
- κ3) Смотришь, какъ намъ смерти.
- κ4) Колыбъ я знавъ. колыбъ я видавъ.
- κ5) Плачь Адама.
- κ6) Царю Христе.
- κ7) Родъ еврейскій.
- κ8) Боже, зры мое стыреные.
- κ9) Ужасныся, чоловіче.
- κ) Да прійде часъ.
- κ1) Зъ мыромъ восплачемось.
- κ2) Земля плачеться (покуть преимущ. женщины—пѣвецъ).
- κ3) Радуйтеса людые.
- κ4) Покой благодаты (Варварѣ).
- κ5) Весело оклыкнимъ.
- κ6) Склонитеса, вика (Аѳоньска—пѣвецъ).
- κ7) Похвалымо царя и Хрыста.
- κ8) Нынѣ, нынѣ я печаленъ.
- κ9) Пресвитлыи ангель.
- λ) Слава въ вышнихъ Богу, духъ мій радостно воспой.
- λ1) Матерь Божа святая.
- λ2) О святѣйшихъ отче (Николаю).
- λ3) Ушлы мои лита.
- λ4) Васылію.
- λ5) Почаевская (Паслы пастыри).
- а) Зъ другомъ я вчора сидѣлъ.
- в) Сыротына.
- с) Про сыроту.
- д) Що уныло томный гласъ колоколовъ |
- е) Полный муки изступленя | (штундистскія—пѣвецъ).
- ф) Пора тоби пробудытеса |

Б. Лирники.

Черниговская губернія.

I. А. Гомынюкъ (28); 18.

- а) Блудящій сынъ.
- б) Алексѣй Б. Ч.
- γ) Спаситель (Родъ еврейскій).
- *з) Иосифъ (Кому повѣдаю печаль...)
- а) Пречистой.
- с) Николаю.
- *д) Парасковен.
- г) Михайлъ-архангелъ.
- в) Пятница.
- и) Лазарь.
- *и) Почаевская (Ой зишла заря .
- а) Бѣда.
- б) Теща.
- в) Хома и Ярема.
- а) Сиротка.
- б) За оця—матку.

II. Е. Охременко (31); 13.

- а) Лазарь.
- б) Алексѣй Б. Ч.
- γ) Николаю (Ой, хто Мыколая).
- *д) Сонъ Богородицы.
- *з) Горе, мнѣ грѣшнику.
- и) Когда-бъ я зналъ.
- Репертуаръ не полонъ; знаетъ еще нѣсколько пѣсенъ.

III. А. Маслюковъ (37); 13.

- *а) Алексѣй Б. Ч.
- б) Лазарь.
- γ) Пятницы.
- д) Сонъ Богородицы.
- е) Горе, мнѣ грѣшнику.
- с) Ужаснися, человекѣ.
- з) Когда бъ я зналъ свой препослѣдній день.
- г) А мы гласъ поемъ... на безсмертный часъ.
- *д) Аще солнце не заходитъ (Спомятайся, человекѣ).
- и) Возстань ты, душе.
- и) А што въ мирѣ является (Блудящій сынъ),

- ѡ) Николаю (А хто, хто Мыколая).
 - ѣ) Николаю (Восславнаго чудеса пастыря).
 - ѣ) Гора Аeonъ.
 - ѣ) Почаевская (Паслы пастыри).
 - ѣ) Покрову (Склонитесь вѣки).
 - ѣ) Успенью (О, пречудная помощнице).
 - ѣ) Преображенью (Исусе мой прелюбезный).
 - а) По городу хожу, руту-мяту сажу.
 - б) Говорилы вражы люды.
 - в) Что по Волги-рѣкы лёгка лодка.
 - г) Громъ гремитъ слава трубой (Кавказъ).
 - д) Дують вѣтры, дують буйные.
 - е) Бычоуъ (неприличная).
 - ж) Комаринская.
- } престољни—
пѣвецъ.
- } наружни—пѣвецъ.

IV. А. *Побейло* (30); 14.

- а) Почаевская Б. М.
- б) Алексѣй Б. Ч.
- *г) Боже, зри на мое смиреніе.
- д) Горе, мнѣ грѣшнику.
- *е) Изъ пустыни старецъ (Варлаамъ и Іоасафъ).
- в) Николаю (Ой, хто, хто Николая .
- г) Николаю (Вославной и чудеса).
- д) Николаю (Святителю, оче).
- е) Михайль-архангелъ.
- а) Хома и Ярема.
- б) Чечотка.
- в) Дворянка.
- г) Теща.

V. Н. *Дудка* (Дудвинъ) (29); 13, 14.

- *1) Алексѣй Поповичъ.
- *2) Удовиченко.
- а) Изъ пустыни старецъ (Варл. и Іоас.)
- б) Ужаснися, человѣче.
- г) Алексѣй Б. Ч.
- д) Николаю.
- е) Пятницы.
- в) Лазарь.
- г) Къ тебѣ, о Матерь.
- д) Крестное древо.
- е) Родъ еврейскій.
- ж) Царю Христе.

- а) Попадья.
- б) Теща.
- в) Дворянка.
- г) Чечотка.
- д) Хома и Ярема.

По другимъ извѣстіямъ (Э. О. LIII) знаетъ еще: 1) Про вдову и трехъ сыновъ, 2) Сквородыну.

VI. Е. Мокровизъ (27); 17.

- а) Пятница.
 - б) Лазарь.
 - *г) Страшный судъ (Когда.... часъ).
 - *д) Николаю.
 - *а) Спаситель (Ой, выйду я на высокую гору).
 - *с) Гавриилу.
 - *з) Василию (Возъявляйся благодать).
 - η) Адамъ.
 - *в) Печаевская (Паслы пастыри).
 - *и) Алексѣй Б. Ч.
 - ιγ) Иванъ Богословъ.
 - *й) Понедилокъ (Блудящій сынъ).
 - *к) Адама св. песня.
 - *л) Петръ и Павелъ (Ой, въ четвегъ по вечери).
 - а) Паньщина.
 - б) Бѣда.
 - *в) Сиротка.
 - г) Теща.
- Репертуаръ псалмъ не полный.

VII. А. Приходько (26).

- 1) Вдова и три сына.
- а) Ужаснися человекѣ (Страшный судъ).
- б) Страшный судъ (Етой часъ прыходытъ).
- γ) Правда.
- δ) Григорій (Егорій).
- ε) Отъ що въ мирѣ является.
- ς) Адамъ (Праведнее сонце въ раи).
- ζ) Адамъ (Богъ Адама сотворивъ).
- η) Плачь земли (Михайлова пс.).
- θ) Страшный судъ (Колы бь я знавъ... препослѣдній день).
- ι) Возбранная Дѣво.
- ια) Колы бь я знавъ, колы бь я выдавъ....часъ.
- ιβ) Смерть (Ой ишлы мои лята).

- сγ) Царю Христе.
- сδ) У славномъ гради Ерусалыми (Страсти).
- сε) Плачь Богородицы.
- сζ) Останніе души, останни спостывши.
- сς) Дивна твоя тайна (Новосербовская церква).
- сτ) Ишла Марія лужкомъ бережкомъ.
- сθ) Ивану Богослову.
- х) Лазарь.
- ха) Пятницы.
- а) Теща.
- б) Щеголь.
- *в) Лазарь (Якъ бувъ соби Лазарь, премудры стрилецъ).
- г) Дворянка.
- д) Вовчикъ (У нашего пана кобыла пропала).
- е) Хома и Ярема.

VIII. *Н. Горбатовъ* (6).

- 1) Алексѣй Поповичъ.
- 2) Хмельницкій.
- 3) Голота.
- 4) Потоцкій.
- 5) Братъ и сестра.

Всѣ думы уже забылъ, какъ и предъидущій Приходько (кромѣ одной).
Пѣсни—тѣже, чтѣ у Приходько, но числомъ меньше (Ходоровскій).

IX. *П. Мойса* (5)¹⁾.

- α) Лазарь.
- β) Пятница.
- γ) Сонъ Богородицы.
- δ) Николаю.
- ε) Ангели душу пробуживаютъ.
- ς) Михайлова псалма (Плачь земли).
- ς) Иоаннъ Златоустъ (Богословъ?—О вознесеніи).
- τ) Петръ и Павелъ (Создавъ Богъ Адама).

Полтавская губернія.

X. *Θ. Баша* (44); 7.

- *1) Козакъ и козачка (о козацкой жизни).
- 2) Алексѣй Поповичъ.
- 3) Коновченко.
- 4) Азовскіе браья.

1) Поеть безъ инструмента.

5) Братъ и сестра.

*2) Василій.

Репертуаръ псалмъ не полонъ.

XI. *Е. Перепелица* (43); 6.

1) О вдовѣ и трехъ сынахъ.

2) Коновченко.

Репертуаръ не полонъ; отмѣчены лишь мимоходомъ думы.

XII. *Дм. Куцый* (43); 5.

а) Пятницы.

б) Лазарь.

γ) Ивану Предтечѣ.

δ) Пробудися сна небесна.

ε) Зди мое смиреніе.

ς) Тихону.

ζ) Варварѣ.

η) Ангели душу пробуживаютъ.

θ) Пиколаю.

ι) Иисусе мой прелюбезный.

ια) Ужаснися, человекѣ.

ιβ) Егорій.

а) Дворянка.

б) Мѣщанка.

в) Теща.

г) Попадья.

Репертуаръ псалмъ не полонъ.

XIII. *Тр. Бабенко* (47); 5.

Репертуаръ общій съ Куцымъ (XII, 48), съ которымъ онъ и ходитъ.

XIV. *Н. Дуброва* (46); 5.

а) Пятницы.

б) Лазарь.

γ) Сонъ Богородицы.

δ) Иисусе мой прелюбезный.

ε) Когда бъ я зналъ свой препослѣдній часъ.

ς) Николаю.

ζ) Григорій (Георгій?).

η) Устань, грѣшная душе.

θ) Почаевская (Ой зшла зоря).

ι) Про удову (якъ сыны матеръ зневажали).

- 12) Михаилъ-архангелъ.
- 13) Правда.
- а) Попадья.
- б) Мѣщанка.
- в) Теща.
- г) Дворянка.
- д) Хома и Ярема.
- е) Щеголь.
- ж) У мѣсяци въ сентябри.
- з) Соцькій.
- а) Бондаривна.
- б) Кармалюга.
- с) Печай.
- д) Выступала вармія.
- е) Морозъ.

Играеть также танцы: 1) Метелицу, 2) Барыню, 3) Зорущку, 4) Титяну, 5) Комаринскую.

Харьковская губернія.

XV. *Ив. Зозуля* (89); 2.

Репертуаръ, общій съ кобзаремъ Древкинѣмъ (XIV, 86).

XVI. *Я. Богущенко* (97); 2.

- а) Блудящій сынъ.
- б) Объ жисти.
- γ. Николаю.
- δ) Вознесенію (Иванъ Богословъ?).
- ε) Петру и Павлу.
- ς) Ильѣ пророку.
- ζ) Успенію.
- η) Михаилъ-архангелъ.
- θ) Покрову.
- ι) Рождеству.
- а) Всякому городу нравъ (Сковородина).
- б) Попадья.
- в) Чечотка.
- г) Мѣщанка.
- д) Дворянка.

Кіевская губернія.

XVII. *А. Корніенко* (109); 3.

- *а) Почаевская.
- β) Николай (Больши ёго нѣсть трона).
- *γ) Пятница.

- д) Спаситель.
- е) Варварѣ.
- с) Лазарь.
- з) Алексѣй Б. Ч.
- η) Страшный судъ.
- а) Бида.
- б) Теща.
- в) Сиротка.
- *г) Соцькѣй.

XVIII. *М. Прыщенко* (107); 10.

- *а) Почаевская (Ой зшла зоря).
- β) Николаю.
- γ) Спаситель.
- *а) Дворянка.
- б) Теща.
- *в) Бѣда.

Репертуаръ не полонъ.

Херсонская губернія.

XIX. *В. Морозъ* (140), 4.

- а) Почаевская.
- *а) Паньщина.
- б) Правда.
- с) Охъ, горе, горе.
- д) Зашумилы лугы.
- е) Ой летѣла возуленька (про паньщину).
- ф) Про хайку.

Репертуаръ не полонъ, подходитъ къ реп. Мокровиза (VI, 27);
играетъ танцы: валець, польку.

Подольская губернія.

XX. *В. Безязюкъ* (141); 1.

- *а) Николай (Больши ёго нѣсть....).
- *β) Лазарь.
- γ) Страшный судъ.
- *δ) Сирота.
- е) Иосифъ.
- а) Паньщина.

Репертуаръ не полонъ; всего знаетъ около 80 пс. и молитвы.

Андрей Шутъ.

- 1) Федоръ Безродный.
- 2) Хмельницкій и Барабашъ.
- 3) Жида на Украинѣ.
- 4) Иванъ Богунъ.
- 5) Удовиченко.
- 6) Походъ въ Молдавію.
- 7) Бѣлоцерковскій миръ.
- 8) Смерть Хмельницкаго.
- 9) Кганжа Андыберъ.
- 10) Морозенко (отрывки).

БАНДУРА.

Представляю, наконецъ, краткое описаніе самой бандуры Т. М. Пархоменка ¹⁾. Бандура, или кобза, Пархоменка представляетъ инструментъ, составленный изъ двухъ кусковъ дерева: корпуса и доски-дѣки. Корпусъ—совершенно круглая чашка около 10 вершковъ въ діаметрѣ и отъ 4 до 5 в. глубины—выдолбленъ изъ вербы вмѣстѣ съ грифомъ, окрашенъ въ красную темную краску ²⁾; дѣка—еловая; въ ней въ срединѣ сдѣланъ резонаторъ въ видѣ шестиконечной звѣзды. Какъ корпусъ, такъ и дѣка—работы довольно грубой, никакихъ украшеній не имѣютъ ³⁾.

Струнъ на бандурѣ въ настоящее время 20, но, судя по числу мѣстъ для колковъ, она рассчитана на 21 струну: послѣдней (отъ грифа) струны нѣтъ. Струны металлическія: 6 изъ нихъ—витые баски—находятся на грифѣ, 14 (или 15) на дѣкѣ; всѣ онѣ прикрѣпляются къ желѣзной скобѣ (подгрифнику), укрѣпленной внизу бандуры на дѣкѣ, проходятъ черезъ длинную кобылку, находящуюся между скобой и резонаторомъ. Сзади бандуры внизу и у грифа ниже колковъ—кольца для ремня, который надѣвается черезъ голову во время игры на инструментѣ ⁴⁾. Играетъ на бандурѣ

¹⁾ Оно сдѣлано главнымъ образомъ по замѣткѣ, составленной для настоящей статьи С. Боборыкинскимъ, подробно изучившимъ бандуру Пархоменка и записывавшимъ для насъ мотивы его. Рисунокъ бандуры не прилагаю: она довольно отчетливо видна на портретѣ Пархоменка. Кромѣ того, бандура (въ общемъ всегда одинаковаго устройства) изображалась не разъ: напр., есть рисунокъ при статьѣ о бандурѣ въ энцикл. слов. Брокгауза (т. IV, стр. 879).

²⁾ По словамъ П—а корпусъ дѣлается и изъ кленовой колоды; кленовый лучше, но много дороже. Бандура Пархоменку стоила 5 рублей.

³⁾ По сообщенію самого П—а сперва его бандура была очень толстостѣнная, а потому и не звонка: онъ попросилъ мастера еѣ выстругать, послѣ чего она стала много звучнѣе; эта передѣлка стоила ему 1 рубль.

⁴⁾ Н. В. Лисенко, въ своей статьѣ «Характеристика музыкальных особенностей думъ и пѣсень, исполняемыхъ кобзаремъ Вересаевымъ» (Зап. ю.-з. отд. И. Г. О, I (Кіевъ 1874), 339-366), типичной кобзой считаетъ 12-струнную. но въ то же время (стр. 345 пр.) отмѣчаетъ кобзу въ 25—30 (?) струнъ у Антона Вечирскаго (перечень 41). Приведемъ и другія свѣдѣнія о числѣ струнъ на банду-

II-о пальцами, безъ наперстка, который, однако, постоянно имѣеть съ собой¹⁾). Настройка бандуры производится обыкновеннымъ желѣзнымъ ключемъ, довольно грубой работы. Настраиваетъ II-о инструментъ по слуху, такъ что возможно лишь приблизительно указать, между какими струнами находятся полные интерваллы, и между какими полутоны. Приблизительно схема настройки представляется въ такомъ видѣ:

Первая—для „Морозенка“, вторая—для „Азовскихъ братьевъ“, большинства псалмъ (въ томъ числѣ „Лазаря“) и „Хомы съ Яремой“²⁾). О самомъ процессѣ, механикѣ игры на бандурѣ можно сказать только довольно неопредѣленно, такъ какъ Пархоменко не всегда одинаково перебираетъ пальцами: бандуру ставитъ онъ, надѣвъ ремень (впрочемъ не всегда) вертикально на колѣна (см. рисунокъ), повернувъ подъ нѣкоторымъ угломъ, къ себѣ, пальцы лѣвой руки: указательный, средний и безымянный перебираютъ струны на грифѣ, чередуя въ известномъ тактѣ струны октавы: пальцами же правой онъ играетъ на струнахъ дѣки такимъ образомъ: или однимъ указательнымъ, которымъ онъ перебираетъ, смотря по мотиву, нѣсколько струнъ подрядъ вверхъ или внизъ по гаммѣ и такимъ образомъ наигрываетъ мелодію; или же—указательнымъ и среднимъ, которыми онъ аккомпанируетъ въ терцію своему голосу.

рѣ: у П. Братицы (2) и Нетесы (103)—20 струнъ, Калиберги (87)—19, у И. Крюковского (68)—28, у Вересаи (45)—12 струнъ.

¹⁾ Наперстокъ состоитъ, по описанію Н. В. Лисенка, (ук. ст.) изъ металлическаго широкаго кольца, надѣваемого на второй палецъ и заходящаго за первый суставъ его; къ кольцу прикрѣпленъ заточенный кусочекъ дерева. Такой же точно наперстокъ у П-а, только вмѣсто дерева въ кольцо вдѣлано гусиное перо.

²⁾ О строѣ бандуры вообще ср. указанія выше статьи Н. В. Лисенка и въ энциклоп. словарѣ.

П Ъ С Н И

П. М. Пархоменка.

Изъ пѣсень А. Приходька.

І. Дума про Морозенка.

Moderato.

Ой Мо-ро-зе, Мо-ро-зень-ку, Ой(да)ти сла-вний ко-за-че!
за то-бо - ю, Мо-ро-зень - ко, вся Украї-на пла-че.

1. Ой, Морозе, Морозеньку, ой-да ти й слашний козаче,
За тобою, Морозенько, вся Україна плаче (2).
Ой не такъ же Україна, якъ рідна мати,—
Заплакала Морозиха, да стоячи біля хати (2).
5. Ой не плачъ же, стара Морозихо, не плачъ, не журися,
Пійди зъ нами, козаками, меду-пива напийся (2).
Чогось мені, козаченьки, медъ-пиво не пьетця;
Десь мій синъ Морозенко зъ татарьями бьетця.
Ізъ-за гори, ізъ-за кручи удалі військо виступає,
10. Попереду Морозенько сивимъ конемъ виграває (2).
Та схиливъ же голівоньку сиву коню ажъ на гриву,
Та й розпустивъ чорні кудрі сиву коню до копитобувъ.
То жъ не грімъ у степу грогоче, то жъ не хмара свѣуть закрила,—
То жъ татаръ велика сила козаченьківъ обступила.
15. Бились зъ ранку козаченьки до ночі глухої,
Козаківъ легло чимало, а татаръ утрое.
Не одинъ козакъ не здався живимъ у неволю:
Полегли всі, не вернувся не одинъ до дому.
Не вернувся й Морозенько, голова завзята,
20. Замучили удалого вороги прокляти. (2)
Вони жъ його не стріляли и на четі не рубали;
Тільки жъ зъ його молодого живцемъ серце виривали.
Взяли його поставили на Савуръ-могилу:
Дивись теперъ, Морозенко, на свою Україну (2).
25. Житте старе України, якъ не було,—минувалосьъ,
Тільки думки на споминки та пісні остались.
І живучи і могучи други пісні України,
Уразливи і уняли, якъ плачъ сиротини.

- Іхъ родивъ же степъ широкий, гей! да Дніпръ да море.
 30. Вони зъ сердца виливали одъ тяжкого горя.
 Розлилося по всіхъ пісняхъ горенько козаچه,
 І въ веселихъ і удалихъ смѣуючися плаче.
 Да якъ весело співати тебе, Україно:
 Ти жъ николи не назнала доброї години.
 35. Товари жъ тебе зо всіхъ боківъ ізо всеї сили
 І хрещени й нехрещени сусідоньки мили.
 Хочъ не хочъ, а довелося увесь вікъ воювати,
 І за віру й за родину, за правду стояти.
 І стояли, не внивали у лиху годиноньку,
 40. І здачи всімъ издавать успівали сини України.
 Да давно добро й лихо—усе минувалось,
 Тільки думки на споминки та пісні остались.
 Уся ти йіхъ, Україно, славою покрита,
 Лютимъ горемъ для слезами да кровью полита.
 45. І покиль надъ грішнимъ міромъ світить соньце буде,
 Сін думки, сін пісні не забудуть люде.

II. Бѣгство трѣхъ братьевъ изъ Азова.

Allegretto.

Ой то не пи-лі то пи-ли-ли не ту-ма-ні вста-ва-ли
 Якъ изъ зем-ли ту-рець-ко-ї изъ ві-ри бе-сурь-мансько-ї
 зъ го-ро-да А-зо-ва зътяжко-ї не-во-лі три бра-ти-ка вті-ка-ли.

1. Ой то не пи́лі то пи́лили,
 Не тумани вставали,—
 Якъ ізъ землі турецької,
 Ізъ віри бесурменської
5. Зъ города Азіва, зъ тяжкої неволі три братики втікали.
 Ой, два кіними, третій піший пішениця,
 Якъ би той чужий чужениця.
 За кінними братами біжить вінъ поудбігає,
 Объ сири коріння, обь біли каміння,
10. Біли ніжки свої козацьки посікає,
 Кровью слѣуди заливає,

- Ой до кіннихъ братівъ добігає,
Коней за струмени хопає,
Слезьми поливає,
15. Словами промовляє:
Братики мої рідненькі,
Якъ голубоньки, сивенькі,
Станьте,—конівъ попасите,
Мене обіждите,
20. Ізъ собою візьміте,
До городівъ християнскихъ, хочъ мало, підвизите.
Тіі брати тее зачували,
Словами промовляли:
Братику ти нашъ рідний,
25. Якъ голубоньку, сивий!
Гей; ми і сами не втєчемо
І тебе не візьмемо.
Буде зъ города Азіва погоня вставати,
Тебе, братику, минати,
30. Будуть въ тирнахъ да въ байракахъ
На спочинкахъ минати,
А насъ будуть кіннихъ догоняти,
Стрїляти, рубати,
Або жівцемъ въ гіршу неволю завертати.
35. Тее промовляли,
Оттїль побїгали:
Найменьший братецъ піший піхотинець
За кінними братами угоняє,
Коні за струмени бере, хопає,
40. Дрібними слезами обливає,
Словами промовляє:
Братики мої рідненькі,
Голубоньки сивенькі,
Не хочете ви мене зъ собою брати,—
45. Назадъ коней завертайте,
Ізъ піхвовъ гостри шабельки виймайте,
Моні зъ плічъ голубоньку здыймайте,
Тїло мое порубайте,
У чистомъ полі поховайте,
50. Звіру да птиці, туркамъ на поталу не подайте.
Тіі брати тее зачували,
Назадъ коней завертали,
Словами промовляли:
Братику мий милий,
55. Голубоньку сивий,

- Що це ти кажешъ,
Наше серце ножемъ мовъ пробиваешъ.
Руки наши на тебе не здінутьця,
І шабельки на дванадцять частей розсиплютьця,
60. І душа наша гріхѡувъ до віку вічного не відкупитьця.
Зъ роду, братики, сѣго не чували,
Щобъ ріоною кровью шабли промивали,
Або гостримъ спісомъ оброщеніе брали.
—Прошу же васъ, братця,
65. Хотя жъ ви мене одно милосердіе майте:
Будете въ терни да въ байраки вѣйізжати,
Въ запилі тернове вірховиття стинайте,
На дорогу покидайте:
А нехай же я буду знати,
70. Кули за вами кінними братами тікати.
Уже два кінни козаки
Въ терни да въ байраки вѣйізжали;
Середульший братецъ милосердіе має,—
Въ запилі тернове верховіття стинае,
75. На дорогу покидае,
Найменьшому брату признакоувъ составляете:
А нехай же і вінъ буде знати,
Куди за нами до отця, до матери, до роду втікати.
Зъ тернівъ да зъ байраківъ виізжають,
80. На полівку вѣзбігають,
На стени високи,
На шляхи широки,
На дороги росхильни.
Тоді середульший братецъ велике милосердіе має,
85. До старшого словами промовляє:
Що ти, братъ, знаешъ,—давай ми зъ себе сині жупани свядати,
Червону да жовту китайку видирати,
На дорозі покидати,
Найменьшому брату признакоувъ составляети:
90. А нехай же і вінъ буде знати,
Куди за нами кінними братами тікати.
Старший братецъ изъ горда словами промовляє:
Що міні за вдобство свое турецьке добро на шматки рвати,
Та по шляху розкидати,
95. Найменьшому брату признакоувъ составляети?
Вінъ і живъ і здоровъ буде,
Таъъ безъ всякихъ признакоувъ до дому прибуде.
Середульший братецъ велике милосердіе має,
У себе червону та жовту китайку видірае,

100. На дорогу стеле, постилає,
Найменьшому брату признакоувъ составляє:
Нехай же вінъ буде знати,
Куди за нами до отця, до матері, до роду втікати!
Тоді жъ то середульший братецъ милосердіє мавъ.
105. До старшого брата словами промовлявъ:
Тутъ, брате, води погожи, трави хороши,
Очерети вдобни,
Станьмо,—конівъ попасимо,
Мало—немного обіждимо,
110. Чи не прийде до насъ піший піхотинець?
Старший братецъ ізъ горда словами промовляє:
Чи еще тобі турецька каторга не увірилася,
Сира сириця въ руки не ввійдалася.
Ото, якъ будешъ найменьшого брата пѹжидати,
115. Буде зъ города Азіва велика погоня вставати,
Його буде пішого на спочинкахъ минати,
А насъ буде кіннихъ догоняти,
На три штуки рубати,
Або живцемъ у гіршу неволю завертати.
120. Найменьший братецъ, піший піхотинець,
У терни да въ байраки убігає,
Тернове верховіття ізнахождає,
Бере въ руки, хопає,
Дрібними слезами обливає,
125. До сердця козацького молодецького прикладає:
Ой тутъ же мої братики проїзжали,
Велике на мене милосердіє мали,
Мині на дорогу признакоу покидали.
Біжить вінъ пѹдбігає,
130. Ізъ тернуовъ да зъ байраківъ, ізъ мелюсівъ вибігає,
На полівку збігає:
Нема не тернівъ, не байраківъ
Да не якихъ признаківъ,—
Тільки поле леліє,
135. На йому трава зеленіє...
Біжить вінъ пѹдбігає на степи високи,
На шляхи широки,
На дороги росхильни,
Червону да жовту китайку знахождає,
140. Бере въ руки, хопає,
Дрібними слезами обливає,
До сердця козацького молодецького прикладає,
Словами промовляє:

- Не дурно сая китайка по шляху валяе,
145. А, відно, моїхъ братівъ живихъ на світі не має,
Відно зъ Азіва велика погоня вставала,
Мене въ тернахъ да въ байракахъ на спочинькакъ минала.
А моїхъ братівъ догоняла,
На три штуки рубала,
150. Чи живихъ у гіршу неволю завертала!
Ой, якъ би мігъ би я знати,
Чи моїхъ братівъ постріляно, чи порубано,
Чи живихъ у руки забрато,—
Гей!—да пійшовъ би я по стѣнахъ блукати,
155. Тіла козацького молодецького шукати,
Тіло козацьке молодецького знаходити,
Въ чистомъ полі поховати,
Звіру да птіці на поталу не подати.
Біжить онъ подбігає,
160. Ажъ тільки своїхъ братівъ слідбучки забачає.
Побила козакбувъ въ полі
Разомъ три недолі:
Перва недоля—безвідде,
Друга недоля—безхлібье,
165. А треття—буйний вітеръ ізъ ніжекъ валяе.
До Савурь—могили дохождає,
На Савурь—могилі безпечно оддыхать легає,
Ізъ неба води й погоди дев'ятого дня дожидає.
Що тудя до його вовки сироманьці дохождали,
170. Орли чорнокрильці налетали,
У головкахъ сідали,
Хотіли заздеголя живота темни похорони одиравляти.
Вінъ на їхъ соглядає,
Словами промовляє:
175. Вовки—сироманці,
Орли—сизокрильці,
Гості мої мили,
Мало-немного обіждите,
Покіль душа зъ тіломъ розлучитьця.
180. Тоді будете до мене находжати,
Тіло мое жовковати,
Жовту кість по балкамъ разношати,
По-підъ зеленними яворками ховати,
Камишами укривати.
185. Отъ ногами не пуййде і руками не вуйзьме,
Ясно очима на небо не взгляне.

- Вінъ на небо соглядає,
Словами промовляє:
Голова моя козацька,
190. Голова моя молодецька!
Ти пробувала въ земляхъ турецькихъ,
Въ вірахъ бесурменськихъ!
Девять днів у устахъ хліба-соли не маю.
На безвідді погибаю.
195. Тожъ не хмари наситупали,
Не дрібни дощи накрапали,
Якъ дупа козацька, молодецька
Ізъ тіломъ разлучилась.
Що тогді до його вовки-сироманьці доходядали.
200. Біле тіло жваковали,
Орли чорнокрильці налітали,
У головкахъ сідали,
На чорни кудрі ваступали,
Зъ-підъ леба карі очи висмикали;
205. А ще зозулі налітали,
У головахъ сідали,
Якъ рідни сестри, комовали:
А ще дрібна птиця налітала,
Коло жовтої кості тіло оббірала;
210. Вовки сироманьці нахождали,
Жовту кість по балкамъ разношали,
По-підъ зеленими яворками ховали,
Камишами укривали,
Жалібненько квилили—проквилили:
215. То жъ вони темний похоронъ отираляли.
Уже два кінни козаки
До річки Самарки стали вибігати,
Стала їхъ темна нічка обіймати.
Тоді жъ то старший братецъ словами промовляє:
220. Отуть води погожи і трави хороши,
Очерети удобни й могили високи.
Станьмо, комі шопасимо,
Покіль сонце обігріє,
Чи не прибуде до насъ нашъ півний піхотникець.
225. Теперъ я на його велике милосердіє маю.
Усю добичь ізъ себе скидаю,
Його между коней хватаю.
—Було, братецъ, тоді хватать, якъ я казавъ,
А теперъ уже девять днів хлібъ-сіль півъ,—

230. Досі на світі немає.
Коній пустопашъ попускали,
Кульбахи підъ себе слали,
Ружжа по комишахъ ховали,
Безпечно оддыхать полягали,
235. Святої зарі дожидали.
Якъ ставъ божий світъ освітати,
Стали козаки на коній сідати,
Черезъ річку Самарку у землі християнськи проїізжати.
Старший братецъ промовляє словами:
240. Якъ будемо, брате, до дому, до отця, до матері дохождати,
Якъ будемъ імъ правду казати?
Будемъ ми імъ правду казати,
Дакъ будуть насъ отець-мати
До віку вічного проклинати.
245. А будемо ми передъ йіми лгати,
То буде насъ Богъ відомо і невідомо карати.
А такъ, братъ, скажемо: не у одного пана пробували,
Не одинъ хлібъ-сіль йіли;
Ночної доби зъ тяжкої неволі втікали.
250. Дакъ ми до його зайізжали:
Увставай, братецъ, зъ нами,—казали,—зъ тяжкої неволі втікати.
Дакъ вінъ намъ, будто, такъ сказавъ:
Утекайте ви, братця,
А я буду тутъ оставатьця,
255. Чи не буду лучшого щастя і долі собі мати.
Старий отець-мати помруть,
Дакъ будемъ на полу ґрунти—худобу паювати,
Не буде третгій межъ нами мішати.
Тее промовляли,
260. Воттіль поїізжали.
То жъ не орлі чернокрнльці заклекотали,
Якъ йіхъ турки, яничари зъ-за могилъ напали,
Постріляли, порубали,
Коній здобичу назадъ завертали.
265. Полягла двохъ козаківъ голова вишше річки Самарки,
А треття у Савурь-могили.¹⁾
А слава сле,—не умре і не поляже
Отнині і до віка;
Даруй, Боже, вамъ, госнода,
270. Всімъ слушащимъ на многая літа.

¹⁾ Что такое «Савурь-могила» вѣвць точно не знаеть: «Гора, чи що, близко Запорожжю; кажутъ, нѣ-за порогами»: какъ ему сказалъ какой-то его знакомый Яворскій.

Варіанти при півні: 4. Да ізь віри; 10. Своі біли піжми; 12. Ой *опуск*; 21. Що підвезите; 23. На брата словами; 26. Гей та ми; 29. будить пішого мінати; 36. поїздажи; 42. Ой братыкы; 43. Якъ голубонькы; 44. Прошу же васъ хоть одно мылосердие майте.— Не хочете вы мене зъ собою браты; 54. Ты нашъ мылый; 57. мовъ ножемъ; 61. Изъ роду, братыку; 64-65. Ой, братыкы моі мылы—Якъ голубонькы сывы— Не хочете вы мене стріяты-рубаты— Прошу же васъ, братця— Хоча жъ одно мылосердие майте; 70. у городи христіанськы до отця до матери до роду втікаты; 78. Куды за нами кіннымы братамы втікаты; 79. На Савурь-могилу влезжають; 91. до роду тікаты; 97. Такъ і самъ у городы христіанськы прыбуде; 102. А нехай; 103. за нами за кіннымы братамы до роду утікаты; 106. От-тутъ брате; 107. Очереты удобны 109. Найменьшого брата підождымо; 114. брата выжыдаты; 116. въ тернахъ та въ байракахъ мынаты; 120. Гей найменьшый.... пішениця; 121. Уже въ терны; 125. прыкладае, словами промовлае; 126. моі два братыкы; 128. Прызнаку мені составлялы—А нехай буду знаты—Куды за мымы до роду втікаты; 132. А нема; 136. подбігае—Ой на поліку вбігае; 147. Мене пішого; 148. А ніхъ кінныхъ догоняла; 149. стріяла-рубала; 150. Чи живцемъ; 152. Чи моіхъ братівъ цорубано, чи моіхъ братівъ шостріляно; 153 Чи живцемъ; 159. Ой біжыть вінъ пдубігае; 161. Да побыла; 164. А друга; 173. То вінъ; 176. Армы-чернокрыльци; 179. Покуль душа; 180. О тоді.... прыхождаты; 187. *Овъ-опуск*; 189. Голова жъ ты; 190. Голова жъ ты; 191. Ты жъ; 192. Въ вірахъ бесуріенськихъ—А прыйшлось на безлібьі на безвідді погыбаты; 194. На безвідді, на безлідді; 196. Тожъ не хмары наступалы— Не буйны вітры повівалы; 198. Изъ грішнымъ тіломъ; 119. Що туды; 209. біло тіло; 215. воны козацькый молодецькый тежний; 216. А вже два; 217. добігаты; 219. От-тоді.... промовлае словами; 224. пешаходецъ; 228. Було жъ, братъ; 232. підъ головы клалы; 236. Ой якъ ... у полі світъ; 238. перейізжаты—У городы христіанськы утікаты; 239. Ой тоді жъ то старшый; 240 до дому—*опуск*; 247. А хіба такъ; 250. до його бульто; 251. казали.—У городы христіанськы до роду утікаты; 256. Между намъ треттій не буде мінаты; 267. слава сля; 269—270. Даруй, Боже, миру хрещеному на многая літа.

III. Про вдову и трехъ сыновъ.

1. Гей, гей, гей!...
 Якъ на славной Україні,
 Въ славномъ городі у Крилові,—
 Самъ жила стара жена удова
 І міла въ себе три сини,
5. Якъ ясні соколи.
 Зъ малихъ літъ кохала-годувала,
 Чужимъ рукамъ на потирання не давала,
 Слави—пам'яті сподівалась.
 А вже сини всі три підросли,
10. Усі три до розуму дойшли,
 Усі три воні посідали
 І на ринокъ криловський гулять поїжджали.
 Гей! по ринку криловському пройжджали,
 Ні худого, ні доброго не видали,
15. У свою домовку приїздили.
 Ой у своей домівці не велику зазнобку счинили,—
 Свою мати стареньку зъ двора вигонили:
 Гей! іди, мати, де пробувати,

- Хліба-солі зь упокоємъ уживати!
20. Бо будуть вь насъ, мати, жени молоді,
Будуть дітки маленькі,
Будеш ти їхъ проклинати,
Будешъ ливати,—
Ой не будуть вони щастя—долі собі мати.
25. А ти йди де-інде пробувати,
Хліба-солі зь упокоємъ вживати.
Якъ стала мати тиі слова зачувати:
Ой, сини жь ви моі, діти молоді!
Скільки я за вами рікъ горювала,
30. Пучками та ручками кусокъ хліба заробляла,
Та васъ годувала.
А теперъ чого я одъ васъ діждала!
Де жь міні теперъ віку доживати,
Де жь міні смерті дождати,
35. При старості літъ віку свого докончати?
То мати йде со двора, спотикається,
То мати руки до Господа Бога піднімала,
Сини свої проклиннала:
Гей, щобъ васъ у полі побилло разомъ три недолі:
40. Щобъ васъ перва недоля побилла, --
Щобъ Богъ хліба не вредивъ;
А друга недоля щобъ нобилла,—
Щобъ не стали васъ люде знати,
Добримъ словомъ покликати.
45. Третя недоля щобъ нобилла,—
Щобъ ви у своїй домівці на промешканні
Щастя-долі не мали.
То мати йде, спотикається,
За сльозами світа Божого не видає.
50. То десь узявся близький сусіда,
Взявъ мати за руку,
Винувъ хустку зь кишені,
Ставъ їй сльози витирати:
Йди ти, мати, до мене пробувати,
55. Хліба-солі зь упокоємъ уживати;
Ти будешъ насъ на все доброе навчати,
А ми тебе будемъ шанувати й поважати.
Найменьший синъ при віконці сидить вь квартиру поглядає,
Ізъ матері старенькой насміхається:
60. Гей, глянте, братці,—
Либонь же наша мати стара попередъ насъ у жида рандаря пробувала,

- Добру горілку попивала:
Не дурно іде—спотикається,
Підъ плечемъ пляшку несе або, може, й другу.
65. Живуть сини годъ, живуть сини два, живуть сини три.
Заразъ імъ Богъ погодивъ,—
У полі хлібъ не вродивъ;
Друга їхъ недоля побила,—
Не стали їхъ люде добри знати,
70. Добримъ словомъ покликати;
Третя недоля їхъ побила,—
Не стали вони въ домівці на промешканні щастя і долі собі мати.
То въ неділю рано—пораненьку
То не церкві звонять—
75. То бідни вдовиченькі у своєму дворі гомонили;
Якъ ми свою матеръ шанували, поважали,
Тоді намъ Богъ годивъ—
Въ полі хлібъ родивъ;
Люде насъ знали,
80. Добримъ словомъ покликали;
І въ своїй домівці на мешканні щастя-долі собі малі.
А якъ не стали ми свою матеръ шанувати—поважати,
Ставъ насъ Богъ ворати.
Ходімо, братці, въ чужой двіръ
85. Та упадемъ матері крижомъ до нігъ:
Та йди ти, мати, до насъ пробуживати,
Зъ упокоємъ хліба-солі вживати,
Ми будемъ своїхъ дітей наущати,
Щобъ на васъ не нарікали.
90. Ой, якъ стара мати ті слова зачувала,
Тоді жъ то мати старенька до Бога, до Господа милостивого руки
Господа милосердного прохала, благала: [шуднімала,
Ой, услишь, Господі, просьби моеї,
95. Не услишь клятьби моеї,
Що я своїхъ синівъ кляла проклянала:
У своїй голові великій прасуновъ мала.
Заразъ імъ Богъ погодивъ,—
У полі хлібъ уродивъ;
100. Стали їхъ добрі люде знати,
Добримъ словомъ покликати,
Стали вони въ домівці на промешканні зъ молодомі женами щастя
[і долі собі мати.

Варіанти при п'яні: 27. То мати сее зачувала—Слезно плавала; 33. теперъ-опуск.
34. добавленз въ п'яні; 48. То мати старенька со двора; 51. *всталема* при п'яні; 54.

Іди ти чужа мати: 58. Гей, найменший синь біля при віконні; 60 *вставленъ при пльніи*; 78. *вставленъ при пльніи*; 79. Тоді люде; 84 Гей, да ходімо ми; 86. прожжвати; 90. Ой тоді якъ; 91. Тоді жъ... до Бога *вставлено при пльніи*; 93. Господа милостивого.

IV. Невольницькій плачъ.

1. То не ясной сокілъ квилить-проквляє!
Якъ синь до батька, до матері у городи християнськи поклони посилае.
Сокола ясного ріднимъ братомъ называе:
Соколе ясний,
5. Брате мій рідний,
Ти високо летаешь,
Ти далеко відаешь,—
Чому у мого батька й матері ніколи въ гостяхъ не бувашь?
Полинь ти, соколе ясной,
10. Брате мій рідний,
У городи християнськи;
Сядь-поди у мого батька, у матері передъ воротьми,
Жалобенько проквили,
Объ моюй пригоді козацькой припомни.
15. Нехай же мий батько й матуся мою пригодоньку знають,
Статки, маетки ізбувають, велики скарби збірають,
Козацьку голиваньку зъ тяжкої неволі визволяють.
Бо якъ стане Чорне море согравать,
То не буде знати батько либонь мати,
20. У який турецькой неволі синівъ своихъ шукати,
Чи у пристані Козловськой, чи у городі Царіграді на базарі.
Будуть ушкали, турки, яничари набігати,
За Червоне море, у Рабську землю продавати;
Будуть за насъ сребро-золото не личачи брати,
25. Сукна дорогі поставами не мірячи за насъ брати.
Ге-ге-ге-ге-ге.....!
То братъ-товарищъ тее зачуває,
До брата-товарища словами промовляє:
Товарище, брате мій рідний, не треба намъ у городі християнськи
[поклону посилати,
Свойму батьку й матері більшого жалю завдавати,
30. Бо, хоча нашъ батько й мати будуть добре дбати,
Грунти велики, маетки ізбувати, скарбі збирати,
Та не знатимуть, де—у який тяжкой турецькой неволі синівъ своихъ
Що сюда ніхто не захожае, [шукати.
І людъ хрещений не зайіжжае.

35. Тільки ясни соколи налетають,
Па темниці сідають,
Жалобненько квилять-проквеляють,
Пась усіхъ біднихъ невольниківъ у тяжкої неволи добримъ здо-
[ровьемъ навіщають.
Таді жъ то далася бідному невільнику турецька неволя добре знати:
40. Кайдани руки і ноги зайідали,
Сирая сириця до жовтої кості біле тіло пройідала.
То бѣудні невільники на кровъ, на тіло поглядали,
Объ вірі христіянської гадали,
Землю турецьку, віру бесурменську клели-проклинали:
45. Ти, земля турецька, віра бесурменська,
Есть ти напюлена сребромъ та золотомъ,
Тільки бѣудному невільнику на світі невільно:
Що бѣудні невільники у тобі пробувають,
Праздника Роздва чи то Великѣудня не знають,
30. Усі на Чорному морі у каторзі проклятої пробувають,
Объ вірі христіянської гадають,
Землю турецьку, віру бесурменську кленуть-проклинають:
Ти, земля турецька, ти, віра бесурменська,
Ти разлука христіянська;
55. А вже жъ ни одного ти розлучила за сімь літь войною
Мужа зъ женою,
Брата зъ сестрою,
Дітокъ маленькихъ зъ отцомъ, зъ маткою.
Визволь, Боже, бѣудного невільника
60. На Святорусьскій берегъ
У край веселій,
У миръ хрещенній!

V. Сава Чалый.

1. Гей, бувъ у Січі старий козакъ на прізвище Чалый,
Вигодувавъ сина Саву козакамъ на славу.
Та й не схотівъ та й той Сава козакамъ служити:
Видклонився й до ляшеньки въ Польшу паномъ жити.
5. Та схотівъ же та й той Сава слави залучити,
Ставъ козаківъ-запорозцівъ по стіпахъ ловити.
А нашъ батько панъ кошовий по козакахъ тужить:
Ой хто пійма пана Саву, самъ ему послужить.
Чалый каже: мого сина ніхто зъ насъ не зловить.
10. Хйба Гнатко й та Кравчина до себе підловить.
Ти, Ігнатко, ти, Кравчино, ти всі шляхи знаєшъ:

- Ой чомъ же ти й мого сина въ руки не піймаєшь?
Панъ кошовий каже: Гнатку! якъ Сави не зловишь.
То самъ же ти й за його голову положишь.
15. Пійшовъ Гнатко зъ Кравчиною Сави підмовляти:
Якъ й не схоче ізъ Польщи іти, то смерті предати.
У дорозі зустрівсь Литвинъ, ставъ їхъ настобувляти.
Ой якъ того й пана Саву та й у руки й взяти:
Візьемо своїй землі у чоботи підъ ноги,¹⁾
20. Та щобъ не знавъ й та панъ Сава нашої підмови.
Сидить Сава въ кінці столу та листоньки пише,
О Савиха й молодая дітину колише.
Ой якъ зкінчивъ дрібнихъ листівъ та спатоньки ляже:
Ой щось йому підъ віконьце „добривечеръ“ скаже.²⁾
25. --Пійди, хлопку, до півниці та уточи горілки,
Нехай же ми й та випьемо за здорові жинки,
Пійди, хлопку, пійди, малий, та уточи пива,
Нехай же ми й та випьемо за здорові сина.
Пійди, хлопку, пійди, малий, та уточи меду,
30. Чогось міні трудно-нудно,—голови не звезду.
Пійшовъ хлопець до півниці замки відмикати,
Ставъ Ігнатко съ Кравчиною у двіръ підступати.
Не вспівъ хлопець, не вспівъ малий відчинити півниці,—
Ускочили й гайдамаки у саму світлицю.
35. Ой якъ скочить та панъ Сава ізъ-за свого столу,—
Ухопили й пана да Саву за правую ногу.
Не досігнувъ та панъ Сава за ясного мечу,—
Ухопили й пана да Саву зъ підъ лівого плеча.
Ухонитесь та панъ Сава за ясную зброю,—
40. Такъ поудняли й пана Саву на три спіси вгору.
Не досігнувъ та панъ Сава да свої булави,
Положили й пана Саву на дубовей лаві:
Оце тобі, пане Саво, сукни, одомашки,
Що ти наживъ, вражий сину, съ козацької ласки.

VI. Смерть Богдана Хмельницького.

1. Зажурилася Хмельницького сідая голова,
Що при йому ні сотниківъ, ні полковниківъ нема:
Часъ приходить умирати,
Нікому поради дати.

1) Змова тверда: нема въ світі кріпшої правди, якъ своя земля — об'ясненіє півниці.

2) Вінъ думає, що його други поляки йдуть помилити до його — об'ясненіє сіва-же.

5. Покликне вінъ на Івана Луговського
Писаря військового:
Іванъ Луговський,
Писарь військовий!
Скорійше біжи,
10. Да листи пиши,
Щобъ сотники, полковники до мене прибували.
Хочъ мало що пораду давали!
Гей! Іванъ Луговський,
Писарь військовий,
15. Листи писавъ,
До всіхъ розсилавъ.
То сотники, полковники, якъ їхъ прочитали,
Усе покидали, до гетьмана Хмельницького скорійше прибували.
Гетьманъ добре їхъ приймає,
20. Словами промовляє:
Панове молодці! добре ви дбайте,
Собі гетьмана наставляйте:
Коли хочете, панове, Антона Волочая Кіевського,
Бо Грицька Костиря Миргородського,
25. Бо Филона Чичая Кропивьянського,
Бо Мартина Пушкаря Полтавського.
То козаки тее зачували, смутно себе мали,
Тяжко вдихали, словами промовляли:
Гей! не треба намъ Антона Валочая Кіевського
30. Ні Грицька Костиря Миргородського
Ні Филона Чичая Кропивьянського,
Ні Мартина Пушкаря Полтавського...
А хочемъ ми сина твого Юруся молодого,
Козака лестрового! Гей! Гей!
35. —Вінъ, панове-молодці, молодій розумъ має,
Звичаївъ козацькихъ не знає.
—Гей, будемъ ми старихъ людей біля його держати,
Будуть вони його научати, а ми будемъ добре поважати.
То Хмельницький тее зачувавъ, великую радість собі мавъ.
40. Слѣзи проливає, сідою головою поклінъ отдававъ.
Скоро після того ще й гірше Хмельницький знемогавъ,
Опрощенє зо всіми пріймавъ,
Милосердному Богу душу отдавъ.
Гей! то не чорні хмари ясне сонце заступали.
45. Не буйні вітри въ темнімъ лузі бушували,
То жъ козаки Хмельницького ховали,
Батька свого оплакали...

- Гей!.. А молодий Юрусь підъ Білою Церкою гуляє,
Объ смерті отцевській не знає.
50. Скоро до його лейтарі прибували,
Листи подавали.
То Хмельниченько листи якъ прочитавъ,
Світа Божого не взвидавъ.
Гей! то не багато Луговський гетьмановавъ,
55. Півтора года булаву державъ.
Скоро сотники, полковники прибували,
Юруся, молодого Хмельниченька гетьманомъ поставляли.
Дай же, Боже,—козаки промовляли,—
За гетьмана молодого
60. Жити за старого,
Хліба-солі його вживати,
Города Турецькі пліндровати,
Слави, лицерства козацькому війську доставати.

VIII. Про Федора Безродного.

Allegretto.

Гей по по - тре - бі по по - тре - бі
бар_зо царсь - кій гей у гро - ма - ди ко - заць кій
Ой да тамъ то много війська понадже - но да черезъ мечу по -
ло - же - но дай не е - ди - но - го ті - ла ко - заць - ко - го мо - ло -
rallent.
- дець - ко - го жи - во - го й не ос - тав - ле - но.

1. Гей! по потребі, по потребі барзо царській,
У громаді козацькій,
Ой да тамъ то много віска понаджено,
Да черезъ мечу полоджено,

5. А не єдиного тіла козацького молодецького живого й не оставлено,
Посічено да порубано на ряни смертельни не змогає.¹⁾
Тільки по міжду тимъ трупомъ Хведоръ Безрідний бездольний пробуває,
А коло його джура мешчає.
То Хведоръ безрідний бездольний обізветься словами,
10. Обізьеться гірськими слезами:
Ой, джуро Яремо! дарую тобі по смерті своєї
Коня вороного,
А другого білогривого,
І тягеля червоні
15. Одъ пілѣ до комиря злотомъ гантовані,
Шаблю булатную, пищаль семипьядную.
Ой, то добре жъ ти дбай,
Та на коня сідай,
Та предо мною повертай:
20. А нехай я буду знати,
Чи удобенъ ти будешъ поміжду козаками пробувати?
То вінъ на коня сідавъ,
Та передъ нимъ повертавъ.
Хведоръ Безрідний, бездольний
25. Обізветься словами,
Обізьеться гірськими слезами:
Ой, дякую тобі, Господи милосердний,
А що не ледай-кому буде моя худоба доставати:
То вікъ за мене буде Господа милосердного прохати.
30. Ой, джуро Яремо,
Та добре жъ ти дбай,
Да коня сідай,
Да йїдь ти лугомъ Базавлугомъ,
Та по-надъ Дніпромъ—Славутою;
35. Якъ ушкали гудуть, то ти схоронися,
Якъ лебеді ячать, то ти озовися,
Якъ козаки йїдуть Дніпромъ-Славутою,
То ти обявся;
Шличокъ на коніє іскладай,
40. Самъ низенько укланяй,
Напередъ Господу Богу
І батькові кошовому,
Отаману військовому,
І всѣму товариству кривному, сердешному.
45. Той козаківъ устрічавъ,

1) Ст. вставленъ при цїніи.

- Шличокъ на коніе іскладає,
А самъ низько укланяє,
~~Напередъ~~ Господу Богу,
Батькові кошовому,
50. Отаману військовому
І всьому товариству кривному й ~~сердешному~~.
Батько кошовий, отаманъ військовий
Промовляє словами:
Гей, джуро Яремо! не своїми се ти кіньми гуляешъ,
55. Не свої тягеля червонні, одъ піль до коміра злотомъ гантовані ~~маєшъ~~.
Шаблю булатную, пищаль семип'ядную не свою ти маєшъ:
А десь ти свого пана вбивъ або стрибивъ,
Або молодого души ти ізбавивъ?
— Ой, батько кошовни, отаману військовий,
60. Свого пана ні вбивъ, ні стрибивъ,
Молодого души не ізбавивъ!
А мій панъ лежить у лузі Базавлузі
Постреляний і порубаний
Да на рани смертельни не змогає.
65. Прошу я милості вашої всенижающе, —
У лугъ Базавлугъ приходити,
Тіло козацькеє молодецькеє знаходити,
У чистомъ полі й поховати,
Звіру і птиці на поталу не подати.
70. То батько кошовий, отаманъ військовий добре дбавъ. —
Ізъ семисотъ козаківъ та п'ятдесятъ вибиравъ,
Въ лугъ Базавлугъ у суботу висилавъ.
То вони въ лугъ Базавлугъ приходили
У суботу проти неділі,
75. У четвертій полуношній годині,
Тіло молодецькеє знаходили,
На червону китайку клали,
Тіло козацькеє молодецькеє обмивали,
А шабельками суходіль копали,
80. Шанками та приполами переть виносили,
Глибоку яму виконали,
Хведора Безрідного отамана поховали.
Високою могилу висипали,
І въ головкахъ пралірохъ устромили,
85. Премудрому лицареві славу учинили.
А тимъ його поминали,
Що у себе мали:
Цвільниками, сухенькими військовими сухарцями.

Услыши, Господи,

99. У просьбахъ і въ молитвахъ нашихъ!
Люду козацькому, народу христїянському.
І всімъ слухащимъ головамъ
На много літа
Жить до конца віка!

Х. Про сестру и брата.

1. Ой, у неділю рано пораненьку,
Ой то ранніми зорями,
То не сива зозулька закувала,
То не дрібна пташка щebetала.
5. Якъ сестра до брата поклонялася;
Ой, кватирочку одчиняла,
Словами промовляла:
Братику мій милий,
Якъ голубоньку сизий!
10. Прибуди ти до мене,
Провідай ти мене
На чужий чужині
При злій хуртовині,
При нещасливій годині.
15. —Сестро, каже, мила,
Родио сердешна!
Не можу я до тебе прибувати;
Я проживаю за темними лугами,
За широкими полями,
20. За бистрими ріками.
—Брате мій милий,
Якъ голубонько сизий!
Прибуди же ти до мене.
Прилети до мене.
25. Темні луженьки ясенякимъ соколячкомъ перелети,
Бистрі річеньки й озера білимъ лебедонькомъ перепливи,
Широкі поля малимъ, невеликимъ перепелонькомъ переліди:
Сядь-пади и моему дворі сивимъ голубонькомъ,
Голівоньку схиля.
30. Жалібненько загуди,
А нехай же буду вихождати,
По голосу пізнавати,
Родиною сердешною називати.
І про здоровья тебе, брате, буду питати.

35. —Сестро, каже, мила,
Родино сердешна!
Тоді сподівайся мене въ гості,
Якъ будуть о Петрі бистрі річки-озера замерзати,
Объ Різді въ лузі калина процвітати.
40. Пойди жъ ти, сестро, до тихого Дунаю,
Візьми ти, сестро, піску у білу ручку,
Висій пісокъ на біломъ каміню.
Коли той буде пісокъ на білому камені зіхожати,
Синімъ цвітомъ процвітати,
45. Хрещатимъ барвинкомъ біленькій камінь устилати,—
Ой, тоді, сестро, буду до тебе въ гості прибувати,
Твого життя при бідності доглядати.
—Братіку, каже, мій милий,
Якъ голубонько сизий!
50. Не теперъ я на ногахъ стала,
Приповісти такої одъ старихъ людей не чувала,
Щобъ о Петрі бистрій ріки-озера замерзали,
Объ Різді калина въ лузі процвітала,
Щобъ жовтий пісокъ на білому камені зіхожавъ
55. Синімъ цвітомъ процвітати,
Щобъ хрещатимъ барвинкомъ камінь біленькій устилати!
А лишъ тебе, братіку, до віку въ вічи не видати,
Якъ на празникъ хвалебенъ люде до церкви йдуть,
Якъ бжилки гудуть;
60. Чужи братіки зіхожаються,
Братъ ізъ братомъ,
Сватъ ізъ сватомъ,
Кумъ ізъ кумою,
Сестра зъ сестрою.
65. А мене плече съ плечемъ, пола съ полою торкає,
І въ вічи не видає.
Ой, якъ у нашого отця та й матки шили та йідали,
Тоді насъ добре і куми і побратими знали.
А якъ насъ прибила недобра година,
70. Одцуралась насъ близькая і далекая, вся названая сердешная
Тяжко, каже, брате, [родина.
Якъ птиці пернатій въ чистімъ полі безъ древа ночувати,
Ой тяжко та важко, брате, якъ живій рибі безъ води проживати,
Якъ тяжко та важко біленькій камінь зъ сирої землі проти себе ізняти,—
75. Ой такъ тяжко та важко на чужий чужині безъ кривної родини
номірати.

а. Почаївська.

Largo.

И зійшла заря ве-че-рі-ва-я надъ Поча-е-вомъ ста-ла
висту-пи-ло ту-рець-ке-е вій-ско якъ та чер-на-я хма-ра.

1. Ізійшла зарья вечерівая,
Надъ Почаявомъ стала;
Виступило турецькеє військо,
Якъ та чорная хмара.
5. Турьки зъ татарами бряму облегли
Монастирь воевати.
Матерь Божа Печаявська
Буде насъ ретовати.
Отець Залезо съ келіи вийшовъ,
10. Слезами уливає:
Ой, ретуй, ретуй, Матерь Божая,
Монастирь зогібає.
—Ой, не плачь, не плачь, отець Залізо,
Монастирь не зогібне,—
15. Мусимо стати, чудъ показати,
Монастирь ретовати.
Ой, вийшла, вийшла Матірь Божая,
Ой та й на крісті стала,
Кулі верьтала, турьківъ вбивала,
20. Монастирь ретовала.
Турокъ не вієрїть,
Ізъ лука мерїть,
На монастирь да націляє.
А тиї стрели
25. Назадъ летіли,
Самїхъ йїхъ побїли.
Довнались турькі,
Злії недовієрькі,
Що то єсть Божая Матірь:
30. Пудписалися до Почаєва
Що року дань давати.
А тиї турькі,
Злії недовієрькі,

- Славу учинили,
35. У славному місті у Вішневцеві
Кровь із пескомъ ізмесіли.
А ми есть люде
І все хрістіяне,
Усе до Бога ударяемо,
40. Матері Божой Печаявськой
Усі поклонъ создаваемъ,
Щобъ насъ боронила
І всехъ сохранила,
Отъ злоби ретовала,
45. По нашей смерті
Своімъ омохфоромъ
Усехъ насъ покрівала.

Варіанти при п'яній: 2. Та надъ Почаявомъ; 6. воювати; 8. ритувати; 9. Залізо; 11. ратуї; 43. опуценъ.

3. Михайлова псалма.

1. Молимся згоди
Збранної воевода!
Міхаїлу Архангелу чудний,
Міхаїлу Архангелу дивний,
5. Воїну вінъ страшливий!
А усегда передъ Богомъ
Стоїть зо всіхъ омохворомъ,
Пеєть херувими і всі серафіми.
Міхаїлу Орхангелу чудний,
10. Міхаїлу Архангелу дивной,
Воїнь же вінъ страшливой!
А на страшному суді
Помощникъ намъ буде
Архістратиль святій.
15. Всімъ на многая лѣта!
Міхаїлу Орхангелу чудний,
Міхаїлу Орхангелу дивний,
Воїнь же вінъ страшливой!

γ. Николай.

1. Ой, хто Миколая любить.
Аще хто усердно йому служить,
Тому светітель Николай

- На всякій часъ помогає.
Міколає!
5. Аще хто ікъ йому прібуває,
На помочъ ікъ собі прізиває,
Той не буде зломъ мечени,
І адъ греховъ отверзени.
Міколає!
10. Аще хто спешить його въ домі,
Молиться святуй його крові,
Тому Святитель у помочи скоро
І на сусі і на морі.
Міколає!
15. Міколай, збранний воевода,
Заступнікъ хрiстiянського рода,
Заступай нашу щитомъ віру,
Одгоняй одъ насъ злиі врагі.
Міколаю!
20. Міколай, ти—небесний сажитель,
Хрiсту Богу віёрний услужитель.
Научай насъ Бога знати,
Світласть його прославляти.
Міколаю!
25. Ми жъ тебе усегда преславляемъ,
Імя твое честно звелічаемъ.
Будь похвалень, свіётій таєнь,
Светителю Ніколаю,
Всегда на векі!
30. Будь похвалень, Божий отче,
Мірлікійскій чудотворче,
Всегда на векі.

Варіанти при п'яніи: 3 Николає; 30—32 добавлены въ п'яніи.

д. Мати-Дѣва (Рождество Х-во).

1. Мати, Діва Просвятая,
Мати, Діва Непорочная!
Ти же намъ Христа спородила
І всімъ царьствіє зтворила.
5. Тобі рабі всі й земні
Хвалимъ хвалу ангельскую;
Безпрестано Тебе звеличаємъ,
Ангельскую песнь воспіваємъ:
Алілуйя, алілуйя!
10. Славимъ Тебе, Христе, Боже Нашъ!

є. Пятица.

1. Растужитя тіло, расплачетя душа.
А нещожъ тобі, душа, не споможе:
Не сребро, не злато.
А споможе тобі, душа, свіѣтъ—пости, молитви,
5. Тая васъ ізбавить адъ вічної муки;
Пріставить васъ ікъ Христовімъ престоламъ.
А Христови престоли—царствіе небесне.
А стружденікъ—спасенікъ Богу малився;
Не владівъ не рукою, не ногою.
10. У во сні йому П'ятинька явілася,
А святая П'ятинька—Парасковея,
Що у правої руці хрестъ держала,
А у лівой руці свіѣчу-тройцу.
Вона його хрестомъ охрестила,
15. А свячою-тройцею осветила,
Ангельскіми словами пробудила:
Ти устань, рабі Божи, пробудися,
Да гряди, рабі Божи, по всему міру,
Накозуйвай, рабі Божи, наказаніе,
20. Щобъ чесніи мужи, чесни жени
Імілі трідневу на неділю:
Щобъ у середу плаття не золили,
А въ п'ятницю пиломъ не пилили,
А въ неділю до церкви ходили,
25. Служби, молебни нанімали,
Воскови свічки поставляли,
Земляни поклони одбивали.
Отца і матіръ почитайте,
Братъ брата поважайте,
30. Сестра сестрі не внітайте,
Суседь суседа ізлюбієте,
Отець і мати, дітей своїхъ не вленіте,
Жидами, ворогами не зовієте:
Жида Христа распинали,
35. Кровь його светую проливали.
Терпівъ Христось муки и стради,
А за насъ, превославнихъ христіянь.
А ми славімъ Тебе, Христе Боже нашъ!

с. Радуйся царице.

10. Радуйся, царице і владичица,
Небесного полікара матерью назвала.
На тобі єсть карона,
Разнимъ цвітомъ суукрашена,
5. Ти бо єсть оборона.
Тобі пеюць усі ангели
І всі орхангели,
Херувіми і сарафіми
І всю сила зъ неба.
10. О, радуйся, Матерь Божа,
Тебе єсть звеличаємъ.

з. Страсти.

1. Родъ єврейскіхъ сотворени,
Отъ Хріста бувъ удалени:
Збіралися, яко бити,
Спасителя умертвити.
5. Юді сребреники дали,
Хріста споймали.
Приведоше і къ Пілату,
Щобъ на хресті бувъ роспятий.
Пілатъ руки умиває,
10. Кровъ святую проливає,
Веліть його распинати,
У руки, у ноги гвозди забивати.
Мяги його воздріла,
Побудъ христомъ стоить смутлива,
15. На сина усє поглядає,
Тяжко, борздо возридає:
„Ой, синъ жъ муй прелюбезний,
Сердце жъ мое, жизнь болезне,
За християнъ умираєшь,
20. Кровъ святую проливаєпъ“.
Молимтеся, християне:
За насъ Христось умирає,
А ми его прославляймо,
Поклонъ Христу всегда даймо,
25. Алілуйя—заспіваймо.
Алилуя, алилуя!
Славимъ тебе, Христе, страстей Твоихъ!

г. Страсти.

1. Царю Хрісте, Боже мілий!
Ти въ Бога есть незлобівий!
У четвергъ зъ вечера царемъ бивши,
Советъ жидамъ сотворівши,
5. Сталі жиди думи гадати,
Якъ би імъ Хріста спознати.
А імъ законъ уставують,
Царемъ себе нозивують,
Не імелі царя і Бога
10. Туилько імелі кесаря одного.
Ажъ Іюда ікъ імъ течеть.
Вуинъ, прітекше, жидамъ речеть:
Що міні дасте?—продамъ його,
Яжъ бо есть ученикъ його.
15. Мовляли жиди: сребренікі дамо,
Туилько, ти намъ продай його.
Тогда Іюда, розгоревшись,
Серце свое росполивши,
За сребренікі продавъ Хріста:
20. Вуинъ решився свого царства.
Пошовъ Іюда къ жидамъ на змови,
Бить не бить съ жидами змови.
Увознавъ Хрістось своєю муце,
Пошовъ жидамъ на поруці.
25. Хрістось хлеба преломуе,
Самъ вуинъ йість, ученикамъ дае.
Умочивши у суйль да й Іюде дае.
Тимъ вуинъ Хріста жидамъ продавъ.
І глянувъ:—кровь на перстенькахъ.
30. Мовивъ Хрістось ученикамъ:
Спите, верні, не всипайте,
Страстей моіхъ зачитуйте.
Пріскорбно души, якъ смерті:
Прійшовъ тотъ часъ, отъ умерти.
35. Прійшло время, пріспівъ той часъ:
Станьте, верні, греду я отъ васъ.

д. Георгій.

1. Днесъ ікъ Богу прийдіте
Ікъ селенію концу,

- Адъ заходу соньца
Станьте адъ востоку.
5. Торжествують мученикѣ
Славному Грігорію.
Його matka християнка
Въ полуграду ходить,
Научае Грігорія
10. Вірі християнської.
Якъ новчився Грігорій
Вірі християнської,
Привуйвъ отца до Христа
Одъ вірі поганської.
15. Скоро його да й отець
Да въ Христа увіривъ,
Сажрушивъ і вдаривъ
Ще й божницю разбуивъ.
Чась у граде, Боже муйй,
20. Божницю розбивши,
Приведуці Грігорія
І руці звезавши.
Не вбоявся Грігорій
Предъ царьёмъ стати.
25. Ставъ вонъ Христа Спасителя,
Ставъ приповедати.
Павелівъ же клятой царь
Канчину приняти,
Гостримъ мечемъ капіёмъ
30. Главу съ плеча ізняти,
На колесо натегнуть,
Ломить його кости,
А на таму новелівъ
Свещами сполити.
35. А святіи його мощи
Якъ соньце сиящі.
Собірались священники
І йангелівъ лікі:
Радуйся, сине, же твої води святі.
40. Весна красна на увесь світъ
І намъ возсіяе!

17. Петръ и Павелъ.

1. А праведнее соньце
Да въ раі просвітілось:

- Созьдавъ Богъ Адама
І древо пріізвестило.
5. Що ізречеть Господь
Асветому Петру-Павлу:
Светий Петро-Павель,
Ти верховний і апостоль!
Возьмі златний ключиць,
10. Одомени рай прісвітлий,
Випущай Адама съ превосвітлого раю,
Пущай Адамъ ходить,
І душу свою кормить,
Душу свою кормить,
15. А тіло содыгае.
Якъ расплачется й Адамъ
Да ізъ раю ідучи:
Вже жъ міні не видіть
Превосвітлого раю,
20. Вже жъ міні не слыхать
А Господнѣго гласу!
А очи жъ наши ясин,
А руці наши грабни:
Що ми очима заздремъ,
25. Дакъ руцями і загребемъ.
А ми, братія, померемъ,
Да й на сее призабудемъ.
А тіло жъ наше пуийде
А въ сирую матеръ землю,
39. А душа наша пуийде
Да до Бога на отвѣта.
На многая літа,
Всему миру на здоровье!

д. Плачь земан.

Moderato.

Рас-пла-четь-ця мать си-ра-вем-ля
я-ко дѣ-ви-ця пре-чи-ста-я, страховни-ця не по-
-роч-на-я, пе-редъ Спа-сомъ пе-редъ Го-спо-домъ.

1. Расплачеться мать-сира земля,
Яко дівиця пречистая,
Страховница непорочная,
Передъ Спасомъ, передъ Господомъ:
5. „Не могу я терпѣть, Господи,
Много, много на землі скверності,
Більше того беззаконія“.
Христосъ на небеса возноситься,
А речеть матері-сирой землі:
10. „Потерни, мати-сира земля,
Покуль рабі всі іспокаються;
Хочъ же рабі і не спокаються,—
Не минуемъ суду страшного,
А хторого приушествія
- 15 За свое согрешеніе,
За велике беззаконіе.

т. Пятницы.

Moderato.

Ой ви встаньте ви браті - е дай по - слушай - те ви
по - слушай - те ви браті - е пи - са - ні - я Бо - жо - го
Що у на - шо - му гра - ді на пи - са - но не по римсько - му.

Ой ви станьте ви, братіе да й послушайте. Ви послушайте ви, братіе, Писанія Божого.

Що ю нашаму граді написано не по римському, а написано у нашаму граді а дванадцять п'ятницюбув а у году спостувати.

Первая, великая, возбранная а въ году п'ятнаця послѣ сирної недѣли же й на Хведора. Хто жъ сюю п'ятницю постувать буде съ постами і зъ молитвами, той чоловікъ вуйнъ отъ грѣховъ сумертвеннихъ захраненъ вуйнъ буде. Богъ його же й помилуе.

А другая... прати светого Благовѣщенія!)... вонъ отъ сужденія, отъ нареченія сохраненъ вуйнъ буде....

А третяя.... прати светого тридневого Васкресенія.... вонъ отъ скверності, одъ болезності....

А четвертая.... прати светого Вознесенія.... вуйнъ отъ тучи громо-
воі.....

А пятая.... прати Светого Духа²⁾ Троиці же і Начального дня...
вуйнъ адъ води, отъ потопію....

А шбстая.... прати светого Ілле пророка наделяющаго.... вуйнъ одъ
огню, одъ пожару....

А седьмая.... прати светого Вознесенія Маті Богородіци.... той чо-
ловіѣкъ одъ лихарадки тресовой....

А вбсьмая.... прати светого Івана Претечи Чесноі Глави сукновенія...
вуйнъ одъ мѣчу, одъ посѣчу....

А девъятая... Кузьми-Демьяна Безребренника.... вуйнъ при путі,
при дорозі....

А десятая... прати светого Міхаіла Архангела у суді праведного...
вуйнъ одъ звіра ізъединого....

Одинадцята... прати светому Христовому Рождеству Бога нашего³⁾...
адъ наглості, адъ нахальності....

А дванадцята... прати светого Крещенія, Бога явленія... той чоло-
вікъ одъ вѣтру, одъ сильнихъ морозовъ....

А сповідае Богъ тії души що пятенъки. Приобщаєть Богъ тії души
що субуйтнього дня, а завідує Богъ тії души—Самъ Ісусъ Христосъ.
Хто сіхъ пятниць не поіметься, хоть би мужъ ізъ женою, а народиться
между імъ чадо: непростено буде, хоть воръ, хоть зладей, хоть разбой-
никъ буде, памеждо нами, христіяни, злий начальникъ буде. Ой ти сла-
венъ, нашъ Боже, преславися. Великое іменне—Світъ Господь зъ нами!

15. Лазарь.

1. Якъ живъ собі славний чоловікъ богатий,
Которий у роскошахъ упівавъ і вѣйдавъ,
Предъ мѣлостью Божаю нечого не знавъ,
На Божіи церкви вінъ не подававъ,
5. Церковнаі свечи вінъ не постовлявъ,
І чудовнихъ образовъ вінъ не сукрашавъ,
На пути сидящихъ вінъ не подававъ
І нищихъ убогихъ вінъ ни нодорьявъ,
Нищимъ хлѣба-солі вінъ не поставлявъ,
10. Батька свого й матері вінъ не поминавъ,
Брата свого Лазаря за брата не мавъ.
Якъ живъ собі слезний чоловікъ убогий,
У хворой болізности лежавъ у гноі

1) Въ разгортной передачѣ: передъ Благовѣщеніємъ.

2) Въ разговорной передачѣ: Светимъ Духомъ Троицею.

3) Въ разговорной передачѣ: Светого Христового Рождества.

- Передь богачевими ворітьми його.
15. Виходивъ богатій самъ за ворота,
А за йимъ вишла челядь, пишная рота,
Пишная рота да й все піхота:
Вскорості богатій ізъ Лазаремъ зровнявсь,
Такъ убогій Лазарь гласомъ іспросивъ:
20. „Брате мій, брате, сильний, богатой,
Не прашу я въ тебе, братецъ, не сребра-злата.
А і не дорогого содіганія,—
Воздай міні, братецъ мій, хліба й солі,
Хліба й солі, хочъ мілостині.
25. Не я жъ тобі, братецъ мій, буду оддатель,—
Господь табі ізъ небесъ будетъ заплаченъ“.
Вінъ плюнувъ на Лазаря, самъ пречъ одайшовъ,
На свое богачество да й не спомьєтавъ,
Горьдее слово Лазарю сказавъ,
30. Ата свого й матушку прівравнявъ да пса:
„Лежишь ти, Лазаре, лежишь во гноі,
Ти смердишь—воняешь, якъ мій лютой песь,
А ще й моімъ братомъ називуєся.
Ти не називайся ти братомъ моімъ,
35. Називайся братомъ моімъ лютимъ псамъ.
Есть у мене братья така, якъ я й самъ,
Такой, якъ якъ я самъ, распренишной панъ.
Мію себе стружки і обложки,
Більше того сребра і злата, царські денежки.
40. Що царя і Бога вієкъ не боюся,
Злого чоловіка пречъ одабюся,
Одъ наглоі смерті я аткуплюся.
Царствію небесному самъ приближуся,
Хочъ не приближуся, дакъ прикуплюся,
45. Сребромъ і злотомъ я обсиплюся“.
Звелівъ за собою ворота замкнуть,
Щобъ хворого Лазарю і гласу не чути.
Закозавъ богатій у своєму дворі,
Щобъ не було мілостивоі ні одной души,—
50. Надъ убогимъ Лазаремъ возмилуѡваться,
Да убогому Лазарю хліба-солі дать,
Души своєю царствія у рай готовить.
Дакъ не було у богатиря не едное души мілостивоі,
Надъ убогимъ Лазаремъ возмилуѡваться.
55. Туильки було у богатиря два лютні пса.
Вани по-пудъ стуильечку жажденъ ходили,

- Дрібні крошечки возбірували,
Ла хворому Лазару у гной носили:
Отимъ його душу й тіло воспитували,
60. Болізни раночки золизували,
Полегкасть души і тілу создавали.
Ставъ убогий Лазарь на ноги вставать,
А на ноги вставать, Богу малиться,
Богу малиться, молитви творить,
65. А молитви творить ще й Бога просять:
„Господи, Боже мій, Спасъ милостивий,
Мать пресвятая Богородиця,
Вислушай, Господь Богъ, молитви мої:
Прими мою душу й тіло до хвали свої.
70. А вже мая душа й тіло носіталося,
Голодомъ-холодомъ набачилася,
Болізни раночки наболілися“.
Вислушавъ Господь Богъ молитви його,
Посилає зъ небесъ святихъ ангеловъ:
75. „Ідіте, ангели, зъ небесъ на землю.
По Лазареву по душу його.
Заходієте, ангели, съ правого боку,
Да й возьміте Лазаря стіха-помалу,
А стіха-помалу душу ізъ тіла.
80. Да й несієте Лазаря да й на небеса,
Посодієте Лазаря пресвітломъ раі,
У Господа у небесного у честі і въ хваліє,
А въ отца Аврамія да на правомъ ланіє:
Нехай светий Лазарь раскошається,
85. Брата свого багатиря дожидається“.
Малее уремячко, часъ ізгодивши,
Виезджавъ багатий у чистее поле,
У чистее поле на прогулянне,
До свої пишної челяді на рассмотрянне.
90. Десь узялася злая хвороба,
Тяжкая немощъ невредливая,
Да й тронула багатиря съ каня да долу,
Да ударила багатиря абъ сирю землю,
Абъ сирю землю, абъ жолтий песокъ.
95. А лежавъ багатий ажъ до сутокъ,
Не воздрівъ багатий не чимъ нічого,
А не чимъ нічого, не двора свого,
▲ не двора свого, а не жєани свої,
А не жєани свої, не дрібнихъ дітокъ.

100. Туильні водрівъ богатий Богу молиться,
Богу молиться, молитви творять,
А молитви творить ще й Бога просить:
„Господи, Боже мій, Спасъ милостивий,
Мать, просвятая Богородиця!
105. Вислушай, Господи, молитви мої:
Прімі мою душу і тіло до хвали свої,
А вже моя душа і тіло пила і йїла,
Разного кушанья накушалася,
Сладкихъ напитоковъ напивалася,
110. У дарогомъ деянь находилася,
По білому свіету наїжджалася,
Разнихъ утіховъ навітшалася,
І съ царями, съ князямі нагулялася,
Царьскіхъ денежокъ нащиталася“.
115. Вислушавъ Господь Богъ молитви його,
Посилає зъ пекла трохъ некельниковъ:
„Ідієте, зліі, съ пекла на землю,
По богачеву по душу його.
Заходієте, зліі, зъ лівого боку“.
120. А ще жъ зліі двора не дійшли,
Усе сребро й злато прахомъ рознесли,
Препишною челядь поразогнали;
Ему создали муку предвіѣчную,
Предвічну муку залізімъ крукомъ.
125. Зачепили богача за ліве ребро,
За праве око;
Тронули богатиря у гору високо,
Да вкінули богатиря въ пекло глибоко:
Плавай, богатий, въ пеклі широко,
130. Засмотряй, богатий, въ гору високо,
У гору високо, а въ рай дальйоко:
Тамъ ти завідішь брата Лазаря.
У скорості богатий у гору задрівъ,
Свойму брату Лазарью вінъ ріѣчь нарічивъ:
135. „Братецъ мій, братецъ мій, святий Лазаре,
Единъ отецъ-мати насъ двохъ родила,
Да не единую Богъ долю даровавъ:
Табі, брате, Богъ давъ ніжне убожество,
Міні, братъ, Богъ давъ сільне богатство.
140. Ти черезъ убожество у світлумъ раі,
Я черезъ богачество у пекельномъ огні,
У старшого дівола у рудахъ його.

- Чи не можно, братець мій, сього ісучинить:
Свій мезиний палець у море умочить,
145. Уста мої смажні да й прохолодить,
Сей пекельний огонь хочь мало що утушить?“
—Не моя, братъ, воля,—самого Бога Ісуса Хріста.
Ти жъ на туймъ світі самъ вихвалявся,
Що царя і Бога віѣкъ не боявся,
150. Злого человека пречъ одбивався,
Адъ наглої смерті ти одкуплявся,
І къ царствію небесному самъ приближався;
Хочь не приближався, дакъ прикуплявся,
Ти сребромъ і златомъ обсилався.
155. Де твое сребро і злато, сільне богатство?
Отимъ ти утушишь пекельний огонь,
Тимъ ти прохолодишь свої смажні уста.—
„Братець муїй, братець, светий Лазаре,
Нету при мніѣ нічого, нечимъ нічавб.
160. А ще жъ усйо злое ліхое прахомъ рознесло,
Пренишную челядь поразгонило.
Задали міні муку предвеченную,
Предвіѣчную муку зелізнимъ крукомъ,
А зелізнимъ крукомъ за ліве ребро,
165. А за ліве ребро, за праве око.
Ікъ би я сее знавъ, вогда бъ я відавъ
Сюю злую муку предвеченную,
На Божи церкви усегда бъ подававъ,
Церковну свіѣчу усегда бъ постовлявъ,
170. І чудовнихъ образовъ усегда бъ ісукрашавъ,
На путі сядящихъ усегда бъ подававъ,
І нищихъ-убогихъ усегда бъ надорьявъ,
Пищимъ хліба й солі усегда бъ постовлявъ,
Батька свого й матеръ усегда бъ поминавъ,
175. Тебе, брате Лазаре, за брата бъ я мавъ,
А при конці смертному усегда бъ поминавъ“.
Скався богатий да й не въ времена:
Було таму уремячко, да минулося.
По вікъ цяя слава не минуеться,
180. По миру хрещеному пресловляеться.
А ликують ангели да і на небесахъ,
А светому Лазарю славно поють:
Аминь, аминь!
Такъ намъ Господь давъ.
185. Пройшла віра крістіянська
У превосвітлий рай.

Варіанти в п'ятні: 9. постовлявъ; 10. Агца; 17 *добавленъ въ п'ятні*; 18. зравнявъ; 20. брате мій; 29. Горьдее слово, горьдее словечко; 31. О, лежишь; 34. нозовайся; 35. Позивуйся; 38. стружки, стружки і обложки; 40. бажая; 42. наглая; 43. Царствію къ небесному; 45. О, сребромъ.

14.

1. Когда жъ би я знавъ свій препоследній день,
То бъ я сваю агрішную душу молитвами примоливъ,
Молитвами примоливъ,
То бъ я свое агрішное тело все постами припостивъ,
Все постами припостивъ,
Ізійшовъ я, ізійшовъ би я на Сіянскую горѹ,
На Сіянскую горѹ,
5. Заглянувъ би я, заглянувъ би я ізъ пѹдъ сонца надъ востокъ,
Ізъ пѹдъ сонца надъ востокъ,
Увидивъ би я, увидивъ би, де прістоль Христовъ стоить,
Де прістоль Христовъ стоить.
Стоить прістоль, стоить Христовъ а на светихъ Божихъ облакахъ,
А на светихъ Божихъ облакахъ.
Седять Господь, седить Ісусъ Христосъ а на светихъ Божихъ
А на светихъ Божихъ воздухъ. [воздухъхъ.
Речеть Господь, речеть Ісусъ Христосъ светимъ Божимъ ангеламъ,
Светимъ Божимъ ангеламъ:
10. Ви, йангѣли, свети орхангели, вострубите ва трубі,
Вострубите ва трубі,
І збудите, прабудете усіхъ мертвихъ адъ гробъ,
Усіхъ мертвихъ адъ гробъ:
Уставайте, праведни і грѣшни, Господь буде всіхъ судить,
Господь буде всіхъ судить.
Будеть Господь, будеть Ісусъ Христосъ со светими судъ судить,
Со светими судъ судить.
Становиться, праведни души, все по праву сторону,
Все по праву сторону.
15. А ви, грѣшни, грѣшни, недостойни, все по лівуйшую,
Все по лівуйшую.
Провалися, глубокая яма; васъ горою насунѹ,
Васъ горою насунѹ.
Придостойни наши христолюбци все по праву—адесну,
Все по праву—адесну.
Зарабили наши христолюбци все небесной превасветлой рай,
Все небесной превасветлой рай.
А ви, грѣшни, грѣшни недостойни, все пезельний смердящий адъ.

17.

Allegretto.

Ой щовъ ми-рі яв - ля - е - дя ви-къ без - ко - неш - но що
 чо - ло - ви-къ по - ча-въ грѣшитъ ві-къ безъ ту - теш - но.

1. Що въ мирі являється
 Вікъ безконечно,
 Що чалавікъ зачавъ грішить
 Вієкъ безтутешно.
5. Вуйнъ грешучи місливъ собі,
 Що я йеще младъ,
 Покаюся прежде смерті,
 Не пайду я въ адъ.
 Якъ пойду я у пекло увъ адъ,
10. Самъ не буду радъ.
 Прішли къ сину блудящаму
 Атець і мати,
 Наючають на добру путь,
 Що жаль дитяти.
15. Не пій, сину, вина въ неділю рано,
 Бо въ ему блудъ.
 А винъ одъ йіхъ, якъ звіръ, біжить,—
 Слова не любить.
 Ступивъ въ саборъ,
20. У карчевой домъ,
 Хмелю закупивъ.
 Закупивши собі хмелю,
 Да й умъ загубивъ.
 Налившись вінъ пьянъ сидить,
25. Весѣло гласить.
 А сатана у следъ ходить,
 Изъ ума зводить,
 На грехъ, на блудъ, на разбойство
 Людей презводить.
30. Умеръ грішний, некаенний,
 Пришла къ ему смерть;
 Біжить грішний огньомъ-пекломъ,
 Хвативши смутку;

- Уздрівъ свого отца і матирь,
35. Просить: ретуйте!
Ретуй, отець, ретуй, мати,
Сії муки,
Не подайте души моеї
У бесовскі руці.
40. — Дітя мое, Господь ретуєть,
Що живими і мертвими
Усе уладує.
Не слухавъ ти отца і матерь,
Не добрихъ людей,
45. Буде, сину, твоя¹⁾
У пеклі погибати,
Якъ не прійде самъ Ісусъ Христосъ
Души ретовати,
Души ретовать.

Варіанти при пѣннї: 15-16 додобенї при пѣннї.

18.

1. Іще сонце не заходить,
Я спати ложуся,
Да споведі готуюся,
Богу не молюся.
5. Спамѣтай же, гріешний человече,
На прежні дари,
Бо якъ вьзъмуть твое грішне тіло,
Возложеть на море;
Дадуть ему смутну труну
10. І темную ложу.
А зволь, Боже, у грехахъ умерти,
Отъ муй вічний Боже.
Зустається сребро і злато,
Дорогі шати,
15. Трудно міні його ізъ собою
На той світъ забрати;
Забравъ же бъ я його ізъ собою,—
Тамъ сього не треба:
Туилькі треба сажень землі
20. Да чотири дошкі.
Спасеніє зъ неба.
Якъ ударить усі звони

¹⁾ Слѣдуєть додати: душа?

- Прі скорой годні,
Атклонюся я всему міру
25. І прешней родині.
У Давидовомъ домі
Страхі пребальшиі:
Агонь гарить, зуби сврижуть:
То жь вишшая мука.
30. Якъ приде Міхаїль Орхангель
На Сяньскую гору,
Якъ вострубить Міхаїль Орхангель
Въ семігласную трубу,
Якъ вазбудить Міхаїль Орхангель
35. Усіхъ мертвихъ одъ гроба:
Уставайте, праведни і грішни,
Васъ Богъ судить буде.
Праведні просять
Конця віку і страшного суду:
40. Будемъ піти—воспівати,
У небі царствувати.

х.

1. Ангели душу пробужають: ¹⁾
Устань ти, грішна душа, пробудися й оть сна;
На ангела Божого хочь подивися.
А ти, грішна душа, не вребливая будь.
5. Якъ позове Господь на праведной судь,
І буде у тебе Господь випитувати:
Де ти, грішна душа, заборялася,
Да Божого храму опізнилася?
Уже утрені служби подслужилися,
10. І воскови свідчи потушилися,
І темни лодани йобкодилися,
І Божі дари обдарилися,
І царьскіі врати затворилися.
Стань ти, грішна душа, на причаснихъ ідверьяхъ,
15. Звьяжуть тобі, дуня, рүці і нозі,
Укинуть тебе, душа, у адъ вечний на спюкой;
А у тому аді певельной огонь.
Таді грішна душа устрахнулася,
На ангела гласомъ возгласнулася:

¹⁾ Въ разговорной передачѣ: пробуживають.

20. Ти, ангелу Божий, хранителю мѹй,
Не палуцай души у пекельний огонь.
Ангели же души смутно одповедавъ:
Одвечай, гріешна душа, що заробила,
Здумай, гріешна дупа, що на світі творила:
25. Да Божої церкви ти не ходила,
Утреній служби не вистоювала,
І Божого слова не вислушала,
Воскової свечі не поставила,
І нищихъ-убогихъ не подорьяла,
30. Нищимъ хліба-солі не постовляла,
Тихъ нещаснихъ сиротъ не посятила,
Страннихъ і дальнихъ у домъ не принала,
Ать темної ночі не сохроняла,
Царства небесного не вготовила,
35. Сей пекельний огонь наслідувала,—
Тимъ ти, грішна душа, у адъ вечний вунала.
Одвечай, грішна душа, якъ заробила;
Одвечай, грішна душа! Во веки, аминь.¹⁾

хх. Евстафій царевичъ.

1. Расплатется младой юношъ.
Алістафій і царевичъ:
Прімі мене, мать пустиня,
А заблудшаго сина,
5. Яко і мати своє чадо.
Да на бієліи руці.
Отвещае мать-пустиня,
А прекрасная Дево Морія:
Ой і младъ же ти, юношъ,
10. Алістафій і царевичъ.
Що й у мене й у пустині
Нету краснихъ хоромовъ,
Що й у мене й у пустині
Нету чистого хліба,
15. Що й у мене й у пустині
Нету сладкихъ нопітковъ,
Що й у мене й у пустині
Нету цвієтного оплатя,
Що й у мене й у пустині

¹⁾ Каждый стихъ исавымъ при пѣніи повторається два раза.

20. Нету друзей-побратіми,
Що й у мене й у пустині
Нету різних утіховъ,
Що й у мене й у пустині
Всйо зелїона адуброва,
25. Що й у мене й у пустині
Да гнілая аколода,
Що й у мене й у пустині
Да болутніи води,
Що й у мене й у пустині
30. Да шовковиі травкі,
Що й у мене й у пустині
Да всйо дікіи звері,
Що й у мене й у пустині
Да всйо мілінькіи пташкі.
35. Одвещае младъ юношъ
Алістафій іцаревичъ:
Люби мене, мать пустиня,
Апрекрасна Дево-Марія!
Що зелїона дуброва—
40. Паче краснихъ хоромовъ;
А гнілая колода —
Паче чистого хліба;
А болотниі води—
Паче сладкихъ напітковъ;
45. А шовковиі травинькі—
Паче цвієтного платья;
А що дікіи звірі—
Паче друзі—побратімóувъ;
А що мілінькіи пташкі—
50. Паче різнихъ утіховъ.
Отвещае мать-пустиня,
Апрекрасная Дево-Марія:
Охъ, і младъ же ти, юношъ,
Алістафій іцаревичъ!
55. Що й у мене й у пустині
Да гулять волі нету,
Що й у мене й у пустині
Да усе Богу молиться,
За трудами потрудиться,
60. За слезами Богу молиться.
Отвещааетъ младъ юношъ
Алістафій іцаревичъ:

Люби мене, мать-пустиня,
Апрєкрасна Дева-Морія!

65. Якъ завгодно, такъ буду жити
І съ тобою говорити.
Херувими, серафими—
Всїю небесні сіли.

хв. Сонъ Богородицы.

1. Ой, сонъ Богородици євівся,
А світь мати Морія,
Діва просветая.
Що ізъ вечера, Мати, мало спала
5. А немножичка а во сні ти сонъ видала:
Свое істїне чадїє спорождала,
Спородівши собі чадїє спеленила,
Шавковимъ поесомъ сповивала,
Залатою різкою сукривала.
10. Якъ у славному граді у Іерусалімі
А на светуїй рєкі на Іордані,
На Сїянської горі на вертепію
Виростало тамъ древо прасветое,
Прасветое жъ то древо кінпарісове.
15. На тумъ светумъ дрєві да й на кінпарісовумъ
Проявився, матушко, крєсть чудовний,
Проявився, самъ промовився:
„Ой самъ я твуй сонъ, Мати. знаю,
Ой самъ я твуй сонъ, Діво, разсуждаю,
20. Що не будь міні, матушко, на білому свїєті,—
Бить міні, матушко, убієнному,
Бить міні, матушко, на роспятию,
Бить міні, матушко, скривавленному,
Капіємъ ребро пробієнному.
25. Терновий венєць ізложивъ мя еси“.
Якъ росплачется мати Морія,
Возридає Діво Просветая:
—Ой, сину жъ муй, сину, Сусе Христе.
Чадо жъ ти має споражденное,
30. Чадо жъ ти має возлюблєнное!
За кого сію муку прїнімаєшъ,
Неповинную кровъ свїєтую проливаєшъ,
На кого жъ мене Діву спокладаєшъ,
Кому мене на дозоръ остановляєшъ?—
35. „Не плачь, не плачь, Мати Морія,

- Да й не возридай, Діво просветая,
Не одну тебе, матушко, сповидаю,
Не одну на дозоре остановляю,—
Спакидаю тебе, Матушко, на Івана,
40. Оставляю на дозоръ Богослову;
Порецай, мати, Івана своїмъ синомъ,
Своїмъ синомъ Іисусомъ Крестомъ,
Покудова я, матушко, воскресуся,
Да й на небеса вознесуся.
45. Що по душу твою, матушко, ангеловъ ізощлю.
А по мощи світні самъ ізъ небесъ ізійду,
Прінакою твої мощи со світими,
Пріпокоївши, приклонюся,
Пріклошівшися, матушко, прошуся:
50. Прости, прости, Мати Морія,
Прости, прости, Діво просвіетая.
А напишу твоє лице на сконе,
Поставлю у церкві у саборе
Но праву руку на престолі,
55. Предъ царськими уратами,
Предъ чудовинними образами.
Що тудя будуть, матушко,
Люде приходядати,
Служби і молебни нонімати,
60. Васкаві свічки поставляти,
Землени поклони одбивати,
Що тебе, матушко, будуть ізвєлічати,
А мене Ісуса Христа преславляти“.
Ой хто жъ бо сей сонъ вислушає,
65. Дакъ Господь тому согрешєніє уменьчає;
Ой хто жъ бо сей сонъ нересудить,
Той збавленъ уинъ буде одъ вічної муки;
Ой хто жъ бо сей сонъ перепише,
Предостоеинъ уинъ буде у царство небесне.
70. А ми існеемъ стихи: Аллудя, Аллудя, Аллудя!
А ми славимъ тебе, Хрісте Боже нашъ!

При тьніи: 5. Неможлика... во сні сонъ.

зү. Воскресная.

1. Веселаго клікнемте
Воскресного отъ гроба,
Звеселімся, радуємся,
Усі його хвалімо.

Хрістоєъ воскресє ізъ мертвихъ,
Смертію смерть поправъ
І сущимъ во гробахъ животь даровавъ.

5. Ангелі сидять на камені гробномъ;
Тотъ намъ благовіствають.
Душа його жажду піти,
Що ізъ бока кровъ—вода іде.

Хрістоєъ воскресє etc.

- Не отъ камені, не отъ тленного
10. Да течеть вода холодная,—
Отъ покритого одеяння.

Хрістоєъ воскресє etc.

- Міроносиці пріхождали,
Хріста у гробі іскали,
Увели ризу—востіхару.
15. Тутъ же билъ несмертний царь.

Хрістоєъ воскресє etc.

- Ти же, чистая, красуйся,
Богородице Маріє,
Твой синъ Хрістоєъ,
Хрістоєъ воскресъ отъ гроба.
Хрістоєъ воскресє etc.

хд.

1. Плачъ, душе моя, всегда,
Протекає жизнь моя.
Ой, Боже му̑й, Боже му̑й,
Протекає жизнь моя.
* *
5. Гробъ я вижу у глаза;
Провождаю дні въ слезахъ.
Ой, Боже му̑й.....
* *
Ангели душу хранять,
10. Во грехахъ плакать велятъ.
Ой, Боже му̑й.....
* *
Ангели зъ небесъ неють,
На всю благодать ільють.
15. Ой, Боже му̑й.....
* *

Будешъ слышать всякий часъ
 Херувимскій сладкій гласъ.
 19. Ой, Боже муиі.....

* * *

Тамъ получишь ти вина
 Одъ небесного Творца.
 Ой, Боже муиі, Боже муиі,
 Одъ небесного Творца.

Moderato. хз.

И - су - се мий прелю - без - ный сер - цю сла - до - сте
 Е - ди - на скорби и у тѣха мо - я ра - до - сте.

- 1. Иусе муиі прелюбезний,
 Серцю сладосте,
 Единъ въ скорбии ютіѣха, } (2).
 Мая радосте;
- 5. Етси души моеі
 Твое есть спасеніе,
 Очищеніе видъ греховъ } (2).
 У рай усиленіе!
 Мне же тебе, Богу,
- 10. Благо прилеплятисе
 И одъ тебе милосердіе } (2).
 Надіятисе.
 Некто же мoinмъ бедамъ
 Грешному поможетъ,
- 15. Аще икъ не ти, о преблагій, } (2).
 Иусѣ Боже!
 Хотеніе во мне единѣе
 Съ тобою бути
 Дажъ мя тебе } (2).
 20. Христа въ серци
 Усегда имети!
 Изволь, Боже,
 Во мні вобитати,
 Благій мні являйся.
- 25. Мноу грешнимъ—недостойнимъ
 Не возгнушайся.

У болезни животъ мой
Безъ тебе, Бога,
Ты во мне крипасть.
30. И здравіе,
Ты слава моя!

При пересказѣ: 1—мой; 3—едина; 4—радости; 7—гр. нашихъ; 8—уселеніе; 10—прилип-
платися; 12—надіеся; 13—некто же мнѣ моимъ. 16—Исусе нашъ (по словамъ П-а, это добавляютъ,
когда учатъ учениковъ), 19—Даждь мѣ; 20—мнѣ.

б. Етен (или етци)—по объясненію П-а такъ поется, а что значить это, онъ де не знаетъ.
Концовъ стиха нѣтъ окончательно забыть.

1. Ужаснися, чоловіче,
И слезися своїмъ серцемъ,
Что душею помрячився,
Потерявъ себя ти нинѣ
5. Во гресіѣхъ своїхъ. (2)
Отложи свои забави
И утіхи сего мира!
Не ядайся въ рабство въ вечно,
Не тірай своей свободи.
10. Якъ живъ Ассирійский царь (2)
Въ Невнивеніи бувъ владитель:
Уязвився женскимъ взоромъ,
Проводивъ всю жизнь въ забавахъ,
Самъ себе сжегъ царь несчастни!
15. Одгребайся іудъ порокувъ,
Ни къ чому не будь пристрастенъ.
А когда къ нимъ пристрастися,
Тогда поздно исправляця:
Тогда будешь безъ ума (2).
20. Не теряй свою ты совість,
Адъ содружествія юныхъ девъ
И найначе бережися;
Въ разговорахъ зъ женскимъ поломъ.
Не ядайся въ плінь (2),
25. Не губи ты свою совість
Безобразными делами
И не будь привязанъ къ нимъ,
Убегай отъ нихъ на віки.

- И жива будіть душа!
30. Воглибися своимъ сердцемъ
И душою пребивай!
Размышляй о томъ сочасно,
Какъ во гробе пребивати:
Всегда будешь ты прідметъ! (2)
35. Самъ Спаситель рекъ намъ:
Буде въ день последни страхъ велики,
Придутъ бідствія ужасни,
Какихъ не бувало одъ созданіе мира (2).
Въ тії дни море возмутитця
40. Превеликой грозной бурей
И свиріпими волнами
Устрашить смертельно
Всі живуци на землі.
Гласъ народа будетъ страшни,
45. Плачь и вопли преужасни:
Возридають и восплачуть,
Что постигло злое время,
Куды намъ исаkritця, (2)
Де намъ біднымъ приталгця?...¹⁾

х.

1. Седить Господь на небесі,
Ісусъ Христосъ самъ на воздусі.
Речеть Господь, речеть Ісусъ Христосъ
Светимъ Божимъ ангеламъ:
5. Ви, ангели, свети архангели,
Ой де були, два хранители?
—Були жъ бо ми на білому світі
Да й відили жъ ми грешную душу.
Ой якъ душа, о якъ грешная
10. Зъ грішнимъ тіломъ розстрівалася.
Зъ грішнимъ тіломъ розстревалася,²⁾
Къ вічному аду приближалася.
Стаіть души, стаіть грішная
Надъ рѣкою, надъ огняною;
15. Погледае душа, погледае грешная
На царствіе на небеснее;

1) Остальное забытъ; иется медленно.

2) Въ данномъ словѣ звукъ, изображенный черезъ e, занимаетъ среднее положеніе между e и и (ы)

- Плаче душа все слезами,
Плаче грішна все кривавими:
Ти, царствіе, ти, небеснее,
20. Чого жъ тебе я лишаюся?
Чого жъ тебе я лишаюся,
Къ вічному аду приближаюся?
Що увъ аді у пекельнаму
Кинить смола невтолимая,
25. І кинить смола невтолимая,
Краче черва невосплюющая.

хт. **Чудо Почаевское.**

- Пасли пастері вівці на горі,
Завідали, завідали Божую Матеръ на сколі.
На туй скалі ступи знаки,
Де стояла Божая матіръ.
2. Тамъ воду беруть,
Всімъ вірнимъ дають.
А пречистая Дево Морія,
Десь у Печаеві йкона Твоя?
Чудо Твое надъ чудами
10. Показалось надъ турьками,
Же 1) Твоя сила
Всехъ победила.
Зъ града вража въ Печаявъ пришли,
Много народу христіянъ знайшли.
15. Зачелися уганяти, якъ би могли всіхъ достати;
Раду складають, всемъ сее змовляють.
У вівторокъ рано бряму обегли,
Законнику главу отяли.
Вуйнъ взявъ несе свою главу,
20. Матиръ Божуй даєть славу,
Предоброй Господі свуй духъ прідає.
А ва монастирі плачуть, ридають,
Рупі подносять, крижами падають;
Вазмилуйся, Діва Мати,
25. Не дай же намъ погибати
Въ нещасноуй долі,
Турькамъ въ неволі.

1) Въ другой разъ Т. П. пѣлъ: *Бо Твоя....*

Матерь Божая всемъ сее зъєвила.

А въ монастирі верьнихъ пукрила:

30. Не буйтеся, христїяне,
Не вуизьмутъ васъ бесурьмяне
У свої руки
Въ тяжкіи мужи.

а. **Невдашечка.**

1. Ой, невдахо, невдахо,
Ти не спекти, не зварить,
Зъ моїмъ родомъ гомонить.
—Чоловіче ледаче,
5. Я і спечу і зварю,
Съ твоїмъ родомъ гомоноу.
Узявъ милий милую
Да за правую руку,
Да й укинувъ у воду:
10. Пливі, милая моя,
Де холодная вода.
Якъ батенько на порігъ,—
Ему діточкі до нігъ:
Ой, ти, тату, де дівъ, маму:
15. Чи пропивъ, чи проївъ?
—Цїтьте, діточкі, мовчить,
Сусідонькамъ не кажить:
Возьму мати не таку.—
Іще й кращу, молоду.
20. —Табі, тато, жинка молода,
А намъ горе да беда.
Перве каже: утоплюсь;
Друге каже: піду наймусь;
Третє каже: піду у лісь,
25. Нехай мене зверь ізъїїсть.
Ходить батько по полю,
Кличе дітокъ до дому:
Худо жити самому.
За перваю діти мавъ,
30. За другою розогнавъ.
—Живи, тату, якъ Богъ давъ,
Що хорошу жинку взявъ.

Изъ записей о. І. Ходоровскаго.

Страшный судъ.

1. Ужасныя, чоловіче!
Слезыся своимъ сердцемъ,
Що душою помрачився,
Потерявъ себе ты нынѣ во грѣсѣхъ своихъ.
5. Отложи свои забавы
И утѣхи сего міра!
Не отдайся въ рабство вѣчно.
Не теряй своей свободы!
Якъ живъ Ассирійскій царь,
10. Въ Невнивеніи бувъ владѣтель,
Уязвився женскимъ взоромъ.
Поводывъ всю жизнь въ забавахъ.
Самъ себе сжегъ царь несчастны,
Царь той бувъ Сарданапаль.
15. Отгребайся отъ пороковъ,
Ны къ чому не будь пристрастенъ.
А когда къ нимъ пристрастишься,
Тогдѣ позно исправлятця,
Тогдѣ будешь безъ ума:
20. Не теряй свою ты совѣсть.
Отъ содружества юныхъ дѣвъ
Наипаче бережися;
Въ разговорахъ зъ женскимъ поломъ
Не отдайся въ плѣнъ:
25. Не губы свою ты совѣсть
Безобразными дѣлами,
Не будь привязанъ къ нимъ,
Убѣгай отъ нихъ на вѣки.
И жива будетъ душа!
30. Углубися своимъ сердцемъ
И душою пребывай въ томъ,
Размышляй о томъ всечасно,
Какъ во гробъ пребывать!
Всегда будешь ты предметенъ,
35. Самъ Спаситель рекъ намъ:
Буде въ день послѣдній страхъ велики.
Придутъ бѣдствія ужасны,
Якихъ не було отъ созданія міра.
Въ тьи дни море возмутятця

40. Превелькой грозной бурей
И свирѣпными волнами.
Устрашатея все смертельно
Всѣ живущи на землѣ.
Гласъ народа будетъ страшень,
45. Плачь и вопли преужасны.
Возрыдають и восплачуть,
Що постыгло злее время,
Що куды намъ и сокрытця,
Де намъ бѣднымъ притаитця?
50. Въ тые дни сонце не дастъ свѣта.
И покрываетъ мракъ вселенну.
Зѣ неба звѣзды станутъ надать,
А вси люде вострепещуть:
„О бѣдо кошкосна!“
35. Побѣжать изъ селъ, изъ града.
Вси жилища опустѣють,
Но убѣжищъ не обрящуть.
Ко горамъ, къ холмамъ воскликнуть:
„Упадѣте вы на насъ!“
60. А жкъ приде та годыва,
Вострублять трубы грозны,
Вострепещуть, убоятця
Основанія земныя....
Ахъ, страшень тей день!
65. Слышны будутъ страшны громы
И стоны преужасны.
Сотрясутся мрачны гробы,
Въ ныхъ лежащіе проснутця
Спавшіе одъ вѣка.
70. Тогде мертви востануть,
Разлучатця на двѣ части.
Скоро праведные люде вознесутця
Въ рай пресвитлы, въ царствіе Отца ихъ.
А для грѣшныхъ нѣтъ отрады:
75. Облычатця предъ усѣми,
Обнаженны, осрамленны
И слышать гласъ прегрозны:
„Отойдѣте одъ мене!“
Смотреть адъ на ихъ свирѣпы,
80. Устрашаеть и зяеть.
Вомъ не можетъ йихъ дождатця,
Да скорѣй погубить йихъ.

Вѣчно—безъ конца.

Тогдѣ грѣшныи восплачуть,

85. Що дѣла ѿихъ облычють;

И осудятъ себе самы,

Що повинны вони стали

Вѣчной, лютой казни.

Таритаръ пасть свою разверзеть,

90. Ада князь явѣтця

Изъ властями воуѣт своими

Протывъ грѣшныхъ ошолчитця.

Ахъ, увы, увы! рекутъ

Блудъ творящи—любодѣи,

95. И всѣ въ гордости живуци

Окованы будутъ вѣчно,

Наслѣдуютъ бездну:

Пламень тамъ геенськии.

Всѣ неправедно живуци,

100. Милостыни не сотвориши,

Сребролюбцы, пиролюбцы

Вѣчно будутъ плакать

Въ адськихъ заклопахъ!

Свыше страшныи гласъ раздастця.

105. Жерсточайши, страшнѣй грому.

Возьмутъ змѣи злыи грѣшныхъ

Въ преисподни муки вѣчны:

Вѣчная тамъ тѣма!

А святыи водворятця

110. Въ свѣтломъ градѣ и прекрасномъ.

Свыше одѣ Бога озарятця,

Въ благодати житы будутъ

Вѣчно, безъ конца!

Истребытця имя смерти

115. И приближитця не смѣе,

И являтця лики многи,

Начнутъ гѣты непрестанно

Пострадавшего за насъ.

А святыи водворятця

120. Вѣчно въ Божіихъ чертогахъ.

На главахъ ихъ заблїстають

Царськии вѣнцы златыи

Въ вѣки вѣкъ вѣка!

2. Лазарь.¹⁾

1. Якъ бувъ соби Лазарь—премудры стрелець.
Да устреливъ горшокъ мяса, коробку яецъ.
Якъ бувъ соби Лазарь, да я его знавъ;
Была въ его сѣра свита, да я й тую знявъ.
5. Якъ бувъ соби пономарь, Лазару уши поодривавъ.
Де взялася вража муха, да до драного уха,
Де взялася злая оса, да хватыла Лазара за волоса,
Да й поперла Лазара ажъ поудъ небеса,
А продралось крѣсло, падае роса.
19. Подывѣтця, люде добри, що за чудеса!
Въ скоросты изъ неба да й Лазарь упавъ,
Да й у село „Дурни“ якъ разъ и понавъ.
Иде, иде Лазарь, стоить цѣрковка:
Изъ млынця излѣплена, коржикомъ накрыта,
15. По коржику маслечкомъ жовтенкимъ прилыты.
Галушкою заткнета, калачикомъ замкнета.
Я галушки вкусивъ,—вона одыткнулась.
Калашчокъ повернувъ,—церковь одымнулась.
Я коржика вкусивъ,—млынчикъ развернувся,
20. Сюды-туды поглядѣвъ и церковку изгѣйѣвъ.
Войшовъ я въ церковку, стоить поупъ, якъ грецьки снѣупъ:
Я вдравъ попа кулакомъ, ажъ засвигтавъ молокомъ,
Глянувъ я на ббукъ, стоить понадя,
Черевата, зубата й разыдрана якъ лаття.
25. Де узався пономарь, мыни кости поломавъ:
Охъ ты, Лазарь, Лазарь, шо ты наробывъ?
Постоы зъ олучами въ квану втеревывъ!

¹⁾ Печатаю эту шутку, какъ до сихъ поръ не издаванную, сколько помнится, и во всякомъ случаѣ рѣдкую, судя по нашимъ репертуарамъ.

Документы и замѣтки.

Сообщилъ М. Н. Бережковъ.

Документы к замѣткѣ.

1. Жалованная грамота царя Петра Алексѣевича отъ 1696 года, выданная войсковому товарищу Стародубскаго полка, Степану Ульзкѣ, на владѣніе селомъ Базновичами и мельницею при селѣ Жуковѣ, на рѣкѣ Дубнѣ, въ Стародубскомъ полку, подтверждающая прежнюю грамоту, выданную Ульзкѣ отъ гетмана Мазепы, въ 1687 году.

«Божією милостію мы пресвѣтлѣйшиі і державнѣйшиі великиі Гдѣрь, Црѣ і великиі кнѣзь Петрѣ Алексѣевичѣ, всея великия і малыя і бѣлыя росіи самодержецѣ, московскіі, киевскіі, владимерскіі, новгородскіі, црѣ казанскіі, црѣ астраханскіі, црѣ сибирскіі, гдѣрь псковскіі і великиі кнѣзь смоленскіі, тверскіі, югорскіі, пермскіі, вятцкіі и болгарскіі, і иныхъ, гдѣрь і великиі кнѣзь новгорода низовскіе земли, черниговскіі, резанскіі, ростовскіі, ярославскіі, белоозерскіі, удорскіі, обдорскіі, кондинскіі і всеа сѣверныя страны повелитель, і гдѣрь іверскіе земли карталинскихъ і грузинскихъ црѣей, і кабардинскіе земли черкасскихъ і горскихъ кнѣзей, і иныхъ многихъ гдѣрствъ і земель восточныхъ, і западныхъ, і сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, і наслѣдникъ, і гдѣрь, і облаадатель. Наше царское величество пожаловали есмы стародубскаго полку войскового товарища, Степана Ульзку, велѣли ему дать сию нашу великаго гдѣря, нашего црѣского величества, жаловальную грамоту в стародубовскомъ уѣзде на село Базновичъ, и на мельницу, тамъ же стоящую, подѣ селомъ Жуковомъ, на рѣкѣ Дубнѣ.... году апрѣля въ 1 день билъ челомъ намъ великому гдѣрю, нашему царскому величеству, онъ, Степанъ: въ прошлыхъ дѣ годѣхъ служилъ онъ, Степанъ, отцу нашему государеву блаженныя памяти, великому гдѣрю црѣю і великому кнѣзю, Алексѣю Михайловичу, всеа ве-

ликия и малыя и бѣлыя росіи самодержцу, і братіямъ нашимъ государевымъ блаженныя жъ памяти, великимъ гдѣремъ цѣремъ і великимъ кнѣземъ, Ѳеодору Алексѣевичу і Іоанну Алексѣевичу, всеа великия и малыя и бѣлыя росіи самодержцемъ... гдѣрю нашему цѣрскому величеству служить многіе годы со всякимъ усердіемъ, і за тѣ ево..... і чтобъ мы великіи гдѣрь, наше царское величество... велѣли ему на то вышеписанное село и на всякіе угоды і на мельницу дать нашу царского величества жаловальную.... подданного нашего войска запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетмана, Івана Степановича Мазепы, 1687 г. октября дня, каковъ онъ, Степанъ, объявилъ в приказе малыя росіи, за ево гетманскою рукою і за войсковою печатью написано, что вѣдая і видя онъ гетманъ в войску запорожскомъ вѣрныя службы Степана Улѣвка, і впредь прихочивая ево к тому жъ, утверждаетъ ему симъ листомъ своимъ в старолубовскомъ уѣзде сельцо ево Базновичи, і мельницу стоящую подъ селомъ Жуковымъ на рекѣ Дубнѣ вешнякъ, евож трудами і пожиткомъ построеную, а никому незаложенную, і чтобъ во владѣніи того села і во отбираниі всякихъ к нему належашихъ доходовъ никто из старшины и черни не дерзаль чинить никакой помѣшки. И мы пресветлѣйшіи і державнѣйшіи великіи гдѣрь, цѣрь і великіи кнѣзь, Петръ Алексѣевичъ, всеа великия і малыя і бѣлыя росіи самодержецъ, наше царское величество, слышавъ того ево степанова челобитія, і подданного нашего войска запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетмана Івана Степановича вышеписанного листа, пожаловали ево, Степана, за ево вѣрныя и радѣтельные службы отцу нашему государеву блаженныя памяти, великому государю царю і великому князю Алексѣю Михайловичу, всеа великия і малыя і бѣлыя росіи самодержцу, і братіямъ нашимъ государевымъ блаженныя жъ памяти, великимъ княземъ, Ѳеодору Алексѣевичу, Іоанну Алексѣевичу, всеа великия і малыя і бѣлыя росіи самодержцемъ, і намъ великому государю, нашему царскому величеству, велѣли ему тѣмъ вышеписаннымъ селомъ і мельницею владѣть, і всякіе доходы употреблять, на что і сию нашу великого государя, нашего царского величества, жаловальную грамоту дать ему указали; а казаки в томъ селѣ живущіе, і в войсковомъ списке написанные, имѣютъ быти при своихъ вольностяхъ не порушимо; і то мы великіи государь, наше царское величество, силою сей нашей царского величества жаловальной грамоты ему, Степану, укрепляемъ і

утверждаемъ, і чтобъ впредь смотря на тѣ ево службы и вѣрне ра-
дѣніе, і наслѣдники роду ево такъ же намъ великому государю на-
шему царскому величеству... наслѣднѣиомъ служили. А для вящаго
утвержения нашего царского величества милости, сеѣ нашу великого
государя, нашего царского величества, жаловальную грамоту утвер-
дить нашею царского величества печатью повелѣли. Писана ся наша
царского величества жаловальная грамота въ нашемъ царствующемъ
велицемъ граде Москвѣ, лѣта отъ создания мира 7204-го, мѣца апрѣля
9 дня, государствования нашего 14-го году».

Къ грамотѣ б. приложена сургучная печать Приказа Малороссійскихъ
дѣлъ, которая вся выкрошилась; но хорошо уцѣлѣла кустодія. Вся гра-
мота очень ветха, на сгибахъ нѣкоторыя строки и слова высыпались. Подъ
грамотой подпись: „великого государя его царского величества дѣакъ Ва-
сильей Бобининъ“.

Сзади грамоты сверху подпись: „Вожією милостию пресветлѣйшій и
державнѣйшій великій государь, царь и великій князь, Петръ Алексѣевичъ,
всеа великія и малыя и бѣлыя Россіи самодержецъ“. Внизу другая
подпись—Ивана Чередѣва. Писана грамота на большемъ листѣ; первыя
слова въ титулѣ написаны золотомъ по „московскій“; по краямъ золотыя
травы.

Грамота приобрѣтена покупкой отъ нѣжинскаго жителя, г. Сугонаки,
предсѣдателемъ Общества, проф. Бережковымъ, а имъ передана въ даръ
библіотекѣ Института князя Безбородка.

Войсковой товарищъ Степанъ Улѣзко былъ сыномъ стародубскаго
полковаго судьи, Якова Петровича Улѣзка; въ 1676 г. Степанъ Яковлевичъ
получилъ себѣ во владѣніе отъ гетмана Самойловича деревню Базновичи,
иначе Берновичи (Ал. Лазаревскій, Описание старой Малороссіи, полкъ
Стародубскій, стран. 87 и 147). Какъ видно изъ настоящей грамоты,
С. Я. Улѣзко позаботился о томъ, чтобы это владѣніе Базновичами и
мельницей у села Жукова на рѣкѣ Дубнѣ было подтверждено за нимъ
какъ со стороны гетмана Мазепы, такъ и царскою грамотой изъ Мало-
россійскаго приказа. Когда Степанъ Улѣзко былъ взятъ въ плѣнъ шведами
у Несвижа и въ этомъ плѣну умеръ, то Базновичи временно были ото-
браны у вдовы его мѣстнымъ наказнымъ полковникомъ; но гетманъ Скоро-
надскій универсаломъ 1709 г. возвратилъ село Базновичи дѣтямъ покой-
наго Улѣзки, въ родѣ которыхъ и оставалось владѣніе этимъ селомъ, до-
бавляетъ свѣдущій историкъ Малороссіи (т. е. А. М. Лазаревскій). Въ
той же выше цитованной книгѣ Лазаревскаго разсказана исторія дочери

его, Пелагея Степановна Ульзюк, которая имѣла неосторожность связать свою будущь съ знаменитымъ по своей разнузданности и самодурству гадяцкимъ протопопомъ Оедоромъ Лисовскимъ, впоследствии новгородсѣверскимъ сотникомъ: отецъ ея, Степанъ Яковлевичъ, человекъ строгій и щепетильный, не призналъ брака бѣглянки—дочери съ Лисовскимъ, а послѣдній бросилъ ее, женился на другой, что не помѣшало ему получить санъ и должность протопопа; за то впоследствии оскорбленная Пелагея Степановна подняла дѣло о двоеженствѣ Лисовскаго, подвергнувшись строгому суду. (Опис. стар. Малорос. полкъ Стародубскій, стр. 197—206). Впрочемъ изложенное тамъ дѣло Лисовскаго и первой жены его только косвенно относится къ Степану Ульзюку, и очень немного чертъ даетъ для его биографіи и характеристики.

2. *Росписка одного нѣжинскаго жителя другому во взятыхъ деньгахъ, отъ 1749 года, подъ залогъ земли.*

«1749 году мѣся октября 9 дня, я именованіи Максимъ Сердюченко, житель нѣжинскій, даю сей мой облѣкъ *) Прокопу Филипчаку, жителю нѣжинскому, іжъ зазичилемъ в его денегъ рублей 10 десять, а проценту рубль до сроку 1750 году до святой Покрови, і повиненъ отдать без всякихъ словъ і турбаци, а именно свѣдители людей" зацнихъ і вѣрѣ годнихъ Семену Сердюку порука и плачикъ **), і в томъ яко не умѣльнїи свѣтого писанїя Максимъ Сердюченко прикладаю свѣтїи крїстѣ. (Слѣдуетъ изображеніе креста въ кругу). По прошенїю више писаннаго Максима Сердюченко писалъ сей облѣкъ Тимоѣви дьячокъ».

«По сему облѣку за неуплату денегъ отдалъ свои собственные две нивы лежачіе по кропивянскому пляху, одна на три днѣ, другая на два днѣ, помѣжъ Безручка Стефана, въ вѣчное владѣніе».

(Приписка сади иною рукою, твердымъ почеркомъ, какъ будто какого нибудь канцеляриста).

Документъ сообщенъ Яковомъ Александровичемъ Гужовскимъ; поступилъ въ собраніе рукописей Института кн. Безбородка.

Интересно въ припискѣ это обозначеніе: „двѣ нивы одна на три дня, другая на два дня“. Какъ понять его: значить ли оно разстояніе отъ го-

*) Облѣкъ, облѣгъ, польск. oblię, т. е. обязательство, росписка, вексель.

**) Два послѣднія слова приписаны сверху; изложеніе дѣла не стройно въ данномъ мѣстѣ, хотя въ существѣ ясно.

рода Нѣжина, или размѣръ этихъ нивъ такой, что запашка одной требуетъ трехъ дней работы, другой—двухъ дней? Вѣроятнымъ мнѣ кажется второе, а не первое.

3. Письмо отъ государя Александра Павловича къ черниговскому епископу Виктору, коимъ изъясняется признательность епископу за присланную въ благословеніе Черниговскую икону Божіей Матери, отъ 1801 года.

«Преосвященный епископъ Малороссійскій и Черниговскій Викторъ! Письмо, которымъ вы приносите поздравленія ваши съ восшествіемъ нашимъ на престолъ, и при ономъ святую икону Богоматери Черниговскія, приедемъ мы съ признательностію. Увѣряя васъ въ неотъемлемой милости нашей, пребываемъ къ вамъ благосклонны».

«Санктпетербургъ,
апрѣля 8 дня
1801 года».

«Александръ».

Подпись Государя собственноручная. Сзади вѣроятно рукой получившаго отмітка: „полу. 1801 года апрѣля 21 дня“. Епископъ Викторъ Садковскій въ 1796 году переведенъ изъ Мицска въ Черниговъ; управлялъ новою епархіей до кончины своей 11 ноября 1803 года; въ 1799 году, замѣчаетъ Строевъ, повелѣно было ему именоваться „Малороссійскій Черниговскій“. (Ш. Строевъ, Списки іерарховъ, стр. 511). Болѣе подробныя о немъ свѣдѣнія смотр. у архіея. Филарета, Пестор. статистич. описаніе Черниг. епарх. I, 103—104.

Письмо доставлено въ Общество студентомъ Института Антономъ Михайловичемъ Огіевскимъ, получившимъ его изъ собранія отца его М. В. Огіевского, бывшаго учителя пултусской прогимназіи; съ согласія дарителя, письмо передано въ бібліотеку Института князя Безбородко.

